

VZDĚLAVACÍ KNIHOVNA KATOLICKÁ.

Pořádají

Dr. JOS. TUMPACH.

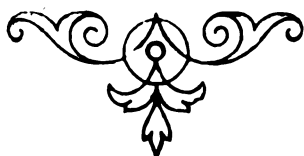
Dr. ANT. PODLAHA.

SVAZEK LIV.

SEŠIT 1.—2.

Dr. V. ŠANDA

STAROSEMITSKÉ NÁPISY.

V PRAZE 1912.

Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství: V. Kotrba.

CENA I K.

Vzdělávací knihovna katolická.

- Svazek I.:** „Apologie víry křesťanské na základě věd přírodních“. Napsal kanovník F. Duilhé de Saint-Projet. Přeložil Dr. A. Podlaha. Cena 4 K 20 h.
- Svazek II.:** Dra. Jana Sýkory „Umučení a oslavení Pána našeho Ježíše Krista podle čtyř evangelií“. Četná vyobrazení v textu a 2 přílohy. Cena 6 K.
- Svazek III.:** Dra. Pavla Vychodila „Básnictví a mravouka“. Cena 80 hal.
- Svazek IV.:** Dra. Eugena Kadeřávka „O původu tvorstva dle zpráv biblických“. Cena 80 h.
- Svazek V.:** Arnošta Hella „Podobizny Svatých“. Z frančtiny přeložil Sig. Bouška O. S. B. Četné obrazy starých i novějších mistrů. Titulní list kreslil mistr Jenewein. Cena 4 K.
- Svazek VI.:** Dra. Frant. Kryštlůvka „Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím koruny české od r 1740 - 1898“. (S obrazy vladařů rakouských.) — Díl I. Cena 6 K. Díl II. Cena 11 K.
- Svazek VII.:** P. Jindř. Pesche a P. Vict. Cathreina „Soukromé vlastnictví“. Dvě sociologických studií. Z něm. podává Dr. J. Tumpach. Cena 2 K 70 h.
- Svazek VIII.:** P. A. Lapôtra T. J. „Moravané“. Stať ze spisu. „Evropa a svatá Stolicе za dob Karlovců“. Z frančtiny přel. Dr. Fr. Ehrman. Cena 1 K.
- Svazek IX.:** Dra. J. Bilczewského „Archaeologie křesťanská ve službách dějin církevních a věrouky“. S četnými ilustracemi v textu. Z polského originálu podává Dr. Jos. Tumpach. Cena 5 K.
- Svazek X.:** Msgra Em. Bougauda „Ježíš Kristus. Důkaz Jeho božství“. Z frančtiny přeložil Antonín Melka. Cena 90 h.
- Svazek XI.:** P. Victora Cathreina T. J. „Socialismus“. Autor. překlad VII. vydání z r. 1898. 8 K.
- Svazek XII.:** J. A. Zahna „Věda a učenci katoličtí“. Z angl. přel. ThC Václav Hazuka. Cena 1 K 50 h.
- Svazek XIII.:** Dr. Ant. Vřešťála „Lichva a úrok ve světle mravouky katolické“ Cena 1 K 50 h.
- Svazek XIV.:** „Mimo církev není spásy“. Studie o nesnášlivosti církve. Napsal August Nikolas. Vyňato ze spisu »Filosofické studie o křesťanství«. Dle VII. franc. vydání přeložil Vojtěch Kameš. Cena 1 K.
- Svazek XV.:** P. Lva z Hammersteinů T. J. „Od ateismu k plné pravdě (Edgar)“. Autorisovaný překlad dle 9. vyd. pořídil Alois Svojsík. Cena K 28.
- Svazek XVI.:** P. J. Biederlacka T. J. „Otázka sociální“. Přeložil Dr. Ferdinand Beneš. Cena 2 K 50 h.
- Svazek XVII.:** Rudolfa Vrby „Stávky“. Několik úvah z bojiště práce s kapitálem. Cena 1 K.
- Svazek XVIII.:** P. Aug. Röslera C. SS. R.: „Pravá a nopravá emanace žen“. Přel. Dr. J. Tumpach. Cena 60 h.

VZDĚLAVACÍ KNIHOVNA KATOLICKÁ

POŘÁDAJÍ:

Dr. JOS. TUMPACH a Dr. ANT. PODLAHA.

Se schválením

nejd. kníž. arcib. Ordinariátu v Praze ze dne 22. května 1896 č. 4884.

SWAZEK LIV.

SWAZEK LIV.

Starosemitské nápisy.

V Praze 1912.

Majitel: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství.

V. Kotrba.

STAROSEMITSKÉ NÁPISY.

SEBRAL, PŘELOŽIL A VYSVĚTLIL

DR. V. ŠANDA,

PROFESSOR BOHOSLOVÍ V LITOMĚŘICÍCH.

V PRAZE 1912.

CYRILLO-METHODĚJSKÁ KNIHTISKÁRNA A NAKLADATELSTVÍ.

V. KOTRBA.

NIHIL OBSTAT.

Prof. Dr. Jarosl. Sedláček,
censor.

IMPRIMATUR.

**Z kníž. arcib. Ordinariátu v Praze, dne 3. června
1911, čís. 5523.**

Dr. Jan Nep. Sedlák,
generální vikář.

Úvod.

Semitské řeči dělí se ve větev severní a jižní, z nichž severní zahrnuje jazyky, kterými ve starověku mluvili kulturní národové semitští na severu, t. j. v Syrii, Palestině a Mesopotamii usedlí. K větvi jižní patří řeči, jichž se tenkrát (před islámem) užívalo nejvíce jen v jižní části semitské oblasti, t. j. na poloostrově arabském a v Abessynii. Zeměpisnému rozdělení tomuto odpovídá také filologická soustava. Skupení jihosemitské se od severosemitského přesně liší obzvláště větší prvotností tvarův a bohatým hláskoslovím. Patří k němu řeč etiopská (Ge'ez), nyní vymřelá, s dosud užívanými nářečími amharským a Tigre, dále různé dialekty arabské, z nichž vynikají stářím ma'inský, sábský a hadramautský. Nejdůležitější ze všech jest jazyk severoarabský, původně nářečí krajů kolem Mekky a Mediny, jenž se koránem stal řeči spisovnou a opánoval celou přední Asii a severní Afriku. — Skupení severosemitské obsahuje assyrobabylonštinu, hebrejštinu (t. j. jazyk Foeničanů, Israelitů, Moabitů a jiných kmenův palestinských) a aramštinu, jež vesměs vymřely až na nepatrné zbytky řeči aramské, které u Nestoriánů v Túr 'Abdin v Mesopotamii a v Persii kolem jezera urmijského dosud živoří.

Název a pojem nápisův „semitských“ časem se vyhranil v ten smysl, že v něm památky assyrobabylonské zahrnuty nejsou. I písmem svým klínovým i nepoměrně hojným materiálem tvoří zvláštní skupení.

Podáváme tudíž překlad a výklad nejdůležitějších památek jihoarabských, aramských a hebrejsko-foeni-

ckých. Vyloučeny jsou nápisy novější (islámem počínajíc), které ani co do obsahu ani po stránce filologické nebudí stejného zájmu jako starší, z nichž mnohé dlužno počítati mezi nejdůležitější památky historické aneb kulturní vůbec, jakých nám „šťastná náhoda“ z dob kulturního rozmachu semitských národů v přední Asii (a Karthagiňanů v Africe) celkem poskrovnu zachovala.

Některé z nich jsou těžce srozumitelné. Obzvláště studium památek jihoarabských je teprve ve stadiu prvního vývoje. K objasnění záhad biblických skýtají mnohé nápisy cenné příspěvky, na které upozorníme, pokud soudnému čtenáři nejsou beztak zřejmy.

K povšimnutí.

Texty jsou nadepsány a pojmenovány buď dle objevitelů (Glaser, Halévy, Langer, Rubensohn, Vogüé a pod.) aneb dle prvních vydavatelů (Osiander, Derenbourg atd.), někdy dle naleziště (Kition, Idalion atd.), dle obsahu aneb dle osoby dotyčnou desku vzdělavší (Tabnit, Ešmun'azar atd.).

Řádky originálů jsme označili jen u větších nápisů.

Od vědecky přesného opsání semitských jmen jest zde z typografických důvodů upuštěno. Jen dh = anglické th ve slově there, th = anglické th ve slově thick, gh = r „grasseyé“ Francouzů t. j. r v hrdle utvořené, také u Židů, Němců atd. podobně se vyskytující, ' = zvláštní druh hrdelnice, jež se nedá dostatečně slovy popsati. Konečně w = anglické w. Neboť našeho „v“ v semitských řečech není. Pouze jméno „Jahve“ se (nedůsledně) dle ustáleného zvyku píše s v na místě w.

Vokalisace vlastních jmen semitských jest namnoze problematická, jelikož samohlásky v nápisech vyznačeny nejsou.

[] jsou dodatky na místech, kde původní text jest porouchán. Obyčejně jsou kriticky dosti jisté aneb pravděpodobné.

() jsou pouhé vysvětlivky k textu nenáležející.

..... značí místa na originálním kameni, desce aneb papyru, kde text jest poškozen a nečitelný.

(?) za slovem znamená, že překlad jest nejistý. Užíváme této značky schválně jen poskrovnu.

Část první.

Nápisy jihosemitské.

I. Obchodní význam jižní Arabie. Říše ma'inská a sábská. Tamní nápisy a výzkumné cesty.

Asi 400 km severně od 'Adenu leží pod 17° severní šířky po obou stranách žirného údolí Wadi Charid slavné středisko staré vzdělanosti. U domorodců sluje Džof t. j. nížina, kterou na rozdíl od stejnojmenné krajiny v severní Arabii nazýváme Džofem jihoarabským. Hraničí s jihozápadním okrajem veliké vnitroarabské pouště Ahkaf, jež se odtud směrem severovýchodním táhne až skoro k zálivu perskému. Na severním svahu Wadi Charid leží zříceniny starého města Ma'in na pahorku asi 280 m zděli a 240 m zšíři. Na východní a západní straně dřívějších hradeb jsou brány dosud dobře zachovány a střeženy mohutnými věžemi, které při své značné výši skýtají pohled velikolepý. Stavby pozůstávají z ohromných balvanů, bez malty tak přesně navzájem přiměřených a srovnaných, že celá zeď zdá se býti jednou skalní stěnou. Velikolepostí rozměrův a dokonalou souměrností trosky tyto tvoří mohutný kontrast k pozdějším tamním stavbám doby islámské. Město Ma'in bylo kdysi metropolí mocné říše, jež se odtud jako od střediska rozkládala přes celý Džof a kraje sousední. V nápisech sluje Karnáu, Karna

u Eratosthena. Jihozápadně leží Berakiš, taktéž město důležité, z nápisů známé, druhdy Jathil zvané. Bohové z Ma'inu a Jathilu, kmenové ma'inský a jathilský se v jihoarabských památkách často vedle sebe připomínají. Také jiná města, na př. Harim a Našk (nyní Baida), se v době ma'inské mnohokrát vyskytují.

Říše ma'inská původně nesahala až k moři u 'Adenu. V horách severně od tohoto přístavu, Džebel Sabor (3006 m) a Džebel Harir (2360 m) zvaných, bylo středisko jiného, méně důležitého a rozsáhlého království, jménem Katabân. Ma'in a Katabân existovaly dlouho vedle sebe, ba někdy zdá se, že Katabân měl jakousi převahu, ale v celku byla říše ma'inská daleko významnější.

Východně od Ma'inu, t. j. severovýchodně od Katabânu, rozprostírá se podnes podél břehu mořského k severu až na kraj pouště Ahkaf krajina Hadramaut, která taktéž druhdy tvořila samostatnou říši, již v Genesi (10, 26) připomínanou. Jaký býval vždy vzájemný poměr mezi Ma'inem, Katabânem a Hadramautem v dobách starších, nelze dosud zjistiti. Ma'insko i kulturně i politicky zajisté v celé jižní Arabii ponejvíce převládalo. Ma'inové, aneb Minejové, jak dle Strabona (na př. 16, 4) a Septuaginty řeckým názvem se označují, byli bohatým a mocným národem obchodním. Od jakživa tovary a plodiny indické dovážely se do 'Adenu a jiných tamních přístavů, odkudž i s kadidlem, jež jižní Arabie v hojné míře vydává, ma'inskými karavanami dopravovány cestou přes 70 dní dlouhou až do Gazy na Středozemním moři a odtud putovaly dále do Egypta, Syrie a Evropy. Ma'inské nápisy s dostatek nám podávají důkazův o tomto přímém spojení Ma'inu s Egyptem a Palestinou. V jakémisi seznamu chrámových otrokyň vyskytují se mnohé s jmény čistě egyptskými a jsou přímo označeny jako rodilé Egyptanky.

Cesta do Gazy vedla podél břehu mořského. Mimo to již tenkrát existovala prastará karavanní silnice, táhnoucí se ve značné vzdálenosti od přímoří v horách přes Mekku a Medinu do severní Arabie. Žírnými a lidnatými oasami Chaibar, el 'Ola, el Hidžr a Teima tato cesta sahá až k Ma'ânu, pravděpodobně ma'inské

kolonii v Edomu jižně od Mrtvého moře, a odtud do Damašku. Severní polovice její slouží nyní za „derb el hadždž“, t. j. poutnickou silnici do Mekky, podél kteréž Turci staví novou dráhu hedžázkou.

Ma'ínové nepřicházeli však do severní Arabie pouze jako obchodníci. Politická moc jejich v starších dobách byla tak značná, že si tam v krajině el 'Ola zařídili velikou kolonii, spravovanou zvláštními náměstký „kabir“ zvanými a králi ma'ínskými ustanovenými. Kolonie tato slula Musr aneb Musrân (—ân jest připojený člen). Také v jejím okrsku nalezeny nápisy ma'ínské. O existenci Musrânu dovidáme se i z památek assyrských. Králové Tiglat Pileser III.¹⁾ (745—727) a Sargon (721 až 705) podnikali tam výpravy, a král Hosea (Oseáš) israelský kolem r. 725 poslal do Musrânu o pomoc proti Salmanassarovi IV. Sib'e (v bibli Sewe'), vojevůdce musrânský, spojil se roku 720 s Hannonem, králem z Gázy, a byl Sargonem poražen u Raphie (Tell Rifah jhozápadně od Gázy). Spolek tento mezi Musrânem a Gázou byl úplně přirozený; neb město leží tam, kde obchodní silnice z Musrânu ústí na břehu mořském.

Tenkrátě na sklonku VIII. stol. Musrân již nebyl politicky závislým na mateřské zemi ma'ínské v jižní Arabii. Sargon připomíná roku 715 zvláštního krále musrânského, jménem Pir'u. Z toho plyne, že rozkvět a sláva říše ma'ínské v té době již se ocitla v úpadku. Dle jmen známe 28 králů ma'ínských. Počítáme-li na jednoho průměrně 25 let, obdržíme asi 600 let jako celkovou dobu vlády jejich. Při tom však dlužno uvážit, že vládců ve skutečnosti bylo mnohem více, neb zprávy naše jsou dosud nadmíru neurčité a kusé. Konec říše ma'ínské, jak dále uvidíme, nejlépe slušno klásti kolem r. 500 př. Kr. Její existence a vývoj sahá tudíž zcela určitě do druhého tisíciletí. Některé ze zachovaných napsů povstaly jistě před r. 1100 př. Kr.

Odkud Ma'ínové do jihoarabského Džofu se přistěhovali, jest dosud neřešitelnou záhadou. Snad tento semitský národ původně bydlil v Habeši a přišel přes

¹⁾ Tiglat Pileser, zde vesměs označený jako třetí, jest snad čtvrtý toho jména.

moře do Arabie, stejně jako v době po Kristu Habešané politicky a kulturně zasahovali do tamních krajů. Také Habešané jsou kmenem semitským, nejižnějším, který známe. Řeč jejich vyznamenává se bohatstvím a prvotností tvarův. Samohlásky jsou plné a hojné, a soustava souhlásková jest vůbec rozmanitější než v ostatních semitských nářečích. Někteří z toho dovozují, že Habeš jest původním domovem Semitů vůbec, tudíž i Ma'inův. Ma'inská řeč ovšem se od habešské značně liší. Jest jedním z četných dialektův arabských, ale vyniká stářím a originálností tvarů nad jiné, obzvláště nad nynější spisovnou řeč arabskou, nářečí středoarabské, jež se převzetím velikého počtu slov z ostatních arabských idiomův obohatilo.

Než pravděpodobněji byli Ma'inové, jakož i pozdější dědicové jejich Sabejci, původně usazeni v severní Arabii. Je-li tomu tak, dlužno snad přesídlení jejich na jih uvést v jakési pragmatické spojení s postupem Aramů na sever. Katastrofální pohromy aneb válečné události zavdaly podnět k velikému stěhování národův. Mohutný proud kmenů v severní části poloostrova usedlých se tím rozdělil a obrátil jednak k severu (Aramové), jednak na jih (Ma'inové). Stěhování Ma'inův a založení říše v Džofu by spadalo do XV. aneb XIV. století př. Kr. Před tím snad seděli poblíže hranic staré Babylonie.

V důsledcích této hypotézy mohli bychom dále v assyrsko-babylonském označení Magan spatřovati starší tvar jména Ma'in. Magan znamená východní část severní Arabie a vyskytá se již v nejstarších zprávách klínopisných. Naram Sin, král z Agade v severní Babylonii (dle posledního krále babylonského Naboneda panoval kolem r. 3750 př. Kr., dle jiných kolem r. 3000), bojoval proti Maganu a odvedl odtamtud zajatce s velikou kořistí. Gudea, kníže z Lagaše v jižní Babylonii (asi r. 2600 př. Kr.), udržoval s Maganem čilé styky a dostával odtamtud drahocenné dřevo a diorit na své sochy (nyní v Paříži). Ma'inové t. j. Maganové byli tedy již v severní Arabii národem obchodním. Za tamního pobytu díl jich vnikl až do Babylonie. Jména z doby tak zvané první dynastie

babylonské (asi r. 2200—2000) vykazují nápadnou podobu s ma'inskými, na př. Sumuabi (t. j. Sumhuabi), Ammisadugga (t. j. 'Ammisadok), Abiešum (t. j. Abjathi'u) a pod. Nejenom útvar jest ma'inský, nýbrž především i význam a myšlenkový obsah. Že prvá dynastie byla cizího, nebabylonského původu, o tom se dnes již nepochybuje, a že mnohá jména těchto přistěhovalců se ma'inským značně podobají, jest na bíle dni. Tím nabývá významu domněnka, že Ma'inové vskutku původně seděli v sousedství Babylonie v severní Arabii.

Na základě dosud známého materiálu epigrafického jest naprosto nemožno, sestaviti souvislé dějiny říše ma'inské. Příčinou toho jest především, že nápisy neskýtají skoro žádných dějinných údajův. Obsah je téměř výlučně rázu náboženského. Jsou to věnovací a stavební dokumenty soukromých a veřejných osobností. Známe z nich četná jména jednotlivcův a rodův. Kromě toho jest v nich obsažen značný počet stavebních výrazů, jež nám potud zůstanou nejasny, pokud nebude lze trosky a zříceniny na místě odborně probádati.

Jako bohatí občané, tak i králové závodili navzájem, budující mohutné stavby, hradby městské s četnými věžemi, paláce, tvrze a zámky. Dle svědectví J. Halévyho, jediného Evropana, jenž dosud vnikl do Džofu, bývaly chrámy ohrazeny velikolepým sloupořadím, jež namnoze i podnes vzbuzuje obdiv cestovatelův a co do rozměrů často se rovná zříceninám palmyrským v Syrii. Takové zbytky chrámových staveb lze v Džofu uzříti obzvláště v Medinet Haram a v Ma'inu, jakož i dlouhé sloupoví v El Michajar u Ma'inu. Objevné snahy evropských badatelů našly by tam rozsáhlé pole pracovní, a dějiny umění by byly obohaceny zcela novou kapitolou.

Jedno jest dosud nade vši pochybnost zjištěno: Ma'inové byli národem mocným a bohatým. Králové jejich libovali si v šlechtých příjmeních, na př.: Eljafa' Velitel (Wakkâh), Wakihel Spravedlivý (Sadok), Abukarib Pomocník (Jathi'u), 'Amjathi'u Zářící (Nabit), Jathi'el Vznešený (Rijam), Eljafa' Úpřímný (Jašar). Mezi

vládci, jichž jména se zachovala, lze konstatovati jednotlivé dynastie o 3–4 králích, které původně do-
zajista více panujících členů dosud neznámých obsa-
hovaly. Obyčejně za žití otce i synovi se přikládá
titul královský. Někdy se jedná o skutečné spoluvládi.
Pod králem stojí náměstkové krajin (kabir). Mnohdy
má okres dva kabiry vedle sebe.

O kmenové soustavě říše dovidáme se z nápisů
některých podrobností. Jak podnes v Arabii, bydlily
rodiny k jednomu kmeni patřící v jednom městě a
okolí jeho pohromadě. Uvnitř týž kmen se dělil na
menší části, často na pětiny, čtvrtiny a třetiny, roz-
ličným dílům města odpovídající. Mezi jednotlivými
rodinami byly kromě toho jakési právní rozdíly dosud
úplně neobjasněné. Jeden rod na př. tvořil „poddané“
(adam), jiný „pány“ (mar'). Poddanost pozůstávala asi
v tom, že jeden rod byl druhému zavázán k plnění
jakýchsi požadavkův a služeb. Dále existovaly rody
slující „přátelé“ (muwaddidat) králů, t. j. asi zvlášť
vznešené a bohaté, jistými výsadami se honosící.

V čele veškeré náboženské a obřadní správy stál
musauwid, t. j. velekněz při hlavním chrámě (maswad)
Man'ân v Ma'ínu. Hlavně se uctívala jakási božská
trojice, 'Athtar, Wadd a Ankarih. 'Athtar jest mužské
božstvo, ale odpovídá dle jména severosemitské Astartě.
Význam jeho jest astrální (Venuše?); proto se často
vyskytá s názvem 'Athtar šarkân, t. j. 'Athtar vycházející.
Jméno Wadd se nejlépe odvozuje od kmene wadda,
milovati; byl tudíž Wadd bohem lásky a úrody, jakási
mužská Afrodite. Podobně snad lze Ankarih srovnávati
s kmenem krh (ne totožným, ale foneticky příbuzným),
t. j. nenáviděti; tedy bůh nepřátelství a války, jakýsi
Mars. — Ovšem podotýkáme výslovně, že takové vý-
klady jsou pouze problematické a prozatímni, pokud
nám z nápisů bližší o významu oněch božstev není
známo.

Jako všady, měli bohové svá vyvolená města a
svatyně, v nichž vzývání jich platilo za úspěšnější.
Tím se vyvinuly další rozdíly, na př. 'Athtar z Kabadu
(jakýsi chrám v městě Ma'ínu), 'Athtar z Jahriku (sva-
tyně v Jathilu), bohyně z Našk a pod. O zobrazení

božstev nevyskytla se dosud ve zříceninách žádná stopa. Z toho nelze vzhledem k nedostatečnému prozkoumání jejich ničeho odvozovati; možná však, že obrazy bohův, aspoň mimo okrsek chrámový, byly jako v Israeli zapovězeny.

Ve vlastních jménech převládají složeniny s „el“ = bůh. Tvary, v nichž se vyskytuje přesnější pojmenování, na př. 'Athtar aneb zkrácenina 'Atht, jsou poměrně méně četné. Snad bylo ve zvyku, jako u pozdějších Židů, vlastní jména bohů co nejméně vyslovovati a nahrazovati je všeobecným názvem „el“, bůh.

Odvozujeme-li jméno musauwid (kněz) od kmene swd (tajemství), znamená věštce a je tím naznačeno přední zaměstnání sborů kněžských, zpytovati budoucnost a vůli bohů. Mimo to připomínají se často i obětní kněží šauwâ' (' = y) zvaní. Oběti byly krvavé a rostlinné; obzvláště za materiál obětní sloužilo také kadidlo, jehož v jižní Arabii byla hojnost. Vedle větších chrámův existovaly též malé svatyně aneb modlitebny pod názvem slwt.

Veliký díl nápisů jedná o svatých slibech a jich plnění vůči bohům. Také jakýsi způsob sebevěnování i s rodinou, domem, potomstvem a příbuzenstvem, jímž veškerá individua postavena pod zvláštní ochranu boha, velmi často se připomíná. Jaké byly nábožensko-právní účinky takového zasvěcení, dosud nelze blíže určit. Na všecken způsob musila dotyčná osoba díl svého majetku obětovati svatyni a vstoupila k bohu v jakýsi užší poměr přátelský, směla ho nazývati otcem, bratrem aneb ujcem a stala se jeho „příbuzným“. Z toho lze vysvětliti při vlastních jménech složeniny s Ab (otec), 'Amm (ujec) a Ach (bratr), na př. Abjada' = (božský) otec vi, 'Ammsadok = ujec jest spravedliv atd.

Také o zbožných nadacích na věčné časy děje se často zmínka. Zvláštní druh věnování pozůstával v tom, že někdo na vlastní útraty vystavěl veřejnou budovu aneb část její a považoval to za obětní dar bohu určený. Někdy obdržel za takové zvlášť důležité a nákladné dílo, na př. rozsáhlejší stavbu ve prospěch města aneb státu, jako odměnu z nemovitého majetku chrámového pozemek aneb doživotné používání jeho.

Byl to pohodlný a laciný způsob, jímž se jinění chrámového, všech poplatků zajisté prostého, používalo aspoň nepřímo k světským účelům. U příležitosti odevzdání stavby děkoval zakladatel bohům za prokázaná dobrodíní aneb prosil o nová, na př. za osvobození od nakažlivé nemoci aneb války, o zamezení dobytčího moru atd. Často si také věnovatel vyprošuje od bohů četné potomstvo. někdy i pobítl mnoha nepřátel atd.

Jak již podotčeno, ocitla se říše ma'inská v VIII. stol., kdy assyrští králové častěji válčili v severní Arabii, v jakémisi úpadku. Kolonie Musrân se oddělila od mateřské země jako samostatný stát, pročez bible a klinopisy tam zaznamenávají zvláštního krále. Brzy poté, jistotně ještě v VII. století, povstal Ma'inům na jihu v bezprostředním sousedství mocný sok, totiž Sabejci, národ, jenž nám z Písma sv. a z klassických pramenů jest známější než Ma'inové. První zprávy o nich nám skýtají klinopisy. Tiglat Pileser III. jmenuje kolem r. 732 Sabejce vedle Arabů z Teimy a krajiny Musrânu kolem 28° sev. šířky. Tamtéž je zná také Sargon a připomíná knížete jejich Itamaru (r. 715). Totéž jméno nesou také některá pozdější knížata sábská, známá z nápisů jejich v jižní Arabii nalezených: Tenkrát v VIII. stol. Sabejci byli ještě kočovníky a živilí se jako beduini dílem přepadáním karavan. O tom svědčí slavný nápis Glaserův č. 1155, v němž Ma'inové severoarabského Musrânu, tehda ještě ma'inského, vypravují, že Sabejci na ně útočili, když mezi Ma'inem (jižně od Mrtvého moře, nyní Ma'ân) a Ragmatem (v severní Arabii) s karavanami putovali. Také zpráva knihy Jobovy (1, 15) sem patří. Job obýval zemi 'Us (Hus) na západním kraji syrské pouště (bâdijet eš šâm) a Sabejci tam podnikali vpády; tábořili tudíž daleko v severu arabského poloostrova. Proto v Genesi 10, 7 jsou uvedeni ihned vedle severoarabského kmene Dedan.

Poznenáhlu však postupovali na jih. Jeremiáš (6, 20) kolem r. 600 již je zná jako obyvatele Jemenu. Neboť dle něho kadidlo přichází ze Sáby, t. j. z jižní Arabie. Mezi r. 700 a 600 se tam tedy usadili, a sice v nejbližším sousedství Ma'inů, jichž říše tenkrát již

postrádala dřívějšího významu. Nejstarším hlavním městem sábským byl Sirwâh v nejdivočejší, neplodné krajině, 100 km jižně od Džofu a staré metropole ma'inské, asi v polovici čáry spojující směrem severovýchodním nynější turecké sídlo San'â se starým Maribem. Sabejci se patrně jako celistvý kmen ze severu přistěhovali a žádali od Ma'inův okrsek, v němž by se usadili, načež jim obydlí v onom nehostiném kraji vykázano. Ma'inové chtěli loupežný a impulsivní kmen míti na blízku, by veškeré nepokoje rychle mohli potlačit, ale noví příchozí jim brzo přerostli přes hlavu.

Pod ma'inskou svrchovaností si Sabejci předem zachovali jakousi samostatnost. První známí vládcové jejich byli knížata, mukarrib t. j. žehnatel zvaní, kteří dle všeho politickou a kněžskou moc v jedné osobě spojovali. Osvojivše si ma'inskou vzdělanost počali brzo po usazení svém na jihu psáti nápisy. Jazykem sábským byl arabský dialekt, jehož tvary gramatické mají ráz méně starožitný než řeč ma'inská. Vůbec se zdá, že obě mluvy se navzájem přece jen velmi lišily. Nynější materiál ovšem nedovoluje dosud jistého ve všech kusech úsudku: ale tolik jest zřejmo, že nejdůležitější a nejobyčejnější pojmy se namnoze jinými výrazy vyjadřují, ačkoliv arabská soustava mluvnická jest podobná.

Mukarribové nám zanechali epigrafické památky, v nichž si připisují zbudování různých staveb. Tak na př. mukarrib Jadael Dharah vypravuje, že stavěl chrám boha Elmakaha v Sirwâhu. Týž vládce již také dbal o Marib, pozdější sídelní město severovýchodně od Sirwâhu, a udává, že je nechal obehnati hradbami. Tento postup na severovýchod souvisí se vzrůstem sábské moci.

Marib (Marjaba klasikův) leží v rozsáhlé, úrodné rovině, která jest západně od města uzavřena dvěma, Balak zvanými, od severu k jihu se táhnoucími horami. Mezi nimi, jihozápadně od Maribu, jest úzký průsmyk. Tam vzdálenost mezi oběma horami od severu k jihu obnáší jen asi 600 krokův, a tím utvořeno údolí Wadi Jesrân (nyní Dhenne) zvané, kterýmž prýští řeka stékající s hornatých krajin západně od obou Balaků. Za

doby jarních a letních dešťů vystupovala z břehův a povodní ohrožovala celý kraj. Životní otázkou byla tudíž regulace vod, již by vláha zde přebytná jinať se odváděla. Již staří makarribové sábsťi přišli na myšlenku, mohutnou zdí zahraditi úzké řečišťe mezi oběma horami. Tak povstala slavná u Arabů hráť maribská a obrovská nádrť, z níť voda pomocí splavidel se dle potřeby vpoušťeľa dolů do roviny. Prvním jejím budovatelem jest dle tamního nápisu mukarrib Jathamara Bajjan Stavba jest dílem obrovským; pozdější opravy, o nichť nám dlouhé, na hrázi vryté nápisy zprávu podávají, vyžadovaly práci mnoha tisíc lidí. Moc tohoto Jathamary byla tedy již velmi značná, t. j. mnozí kmenové susední již byli Sabejcům podrobeni.

Nastává tudíž otázka: Jaký byl tenkrát poměr mezi Ma'inem a Sáby? Příležitostné narážky v nápisech jsou velmi sporé a neurčité. Kromě toho mnohé sábské památky, od nichť lze doufati objasnění této záhady, jsou dosud nepřístupny. V první době mukarribské Ma'in podržel vedle Sáby svoji samostatnost. Z času ma'inského krále Jathi'ela a syna jeho Ta ba'kariba máme věnovací desku, v níť vedle bohů z Ma'inu a Jathilu se vzývají „všickni bohové a patroni králův a kmenů ze Sáby a z Gauw“ (Glaser 485). To svědčí o úzkostlivém vědomí slabosti Ma'inů vůči Sábě. Za neznámých okolností došlo mezi oběma národy k velikým zápasům. Mukarrib Karibael Watar vypravuje o vítězné bitvě, v níť potřel společná vojska Ma'inův a jiných s nimi spolčených kmenů. Poražení ztratili 16.000 mrtvých a 40.000 zajatých. Z toho snad lze souditi, že Karibael Watar říši ma'inskou zničil. Je-li tomu tak, dlužno ve zmíněném nápisě (Glaser 485) králi (mulúk) ze Sáby vrozumívati mukarriby sábské, jimť se tedy zároveň již také přikládal titul královský. Karibael Watar byl jedním z posledních mukarribů. Také shora uvedený Jadael Dharah patří do poslední doby mukarribské, neboť držel již město Našk v Džofu v bezprostředním susedství Ma'inu a nechal je opravit.

Následující vládcové sábsťi přijímali již jen titul královský, čímť zajisté vyjádřena jejich převaha v jižní Arabii. Ma'in tenkrát pozbyl své samostatnosti a ži-

vořil dále, nikoliv jako stát, nýbrž jen jako kmen Sabejcům podrobený. Bohužel je to doba, jejíž poměry politické jsou dosud nejasny. Z nápisů známe 10 sábských mukarribů, kteří v jižní Arabii vládli po příchodu Sabejců ze severu. Perioda tato obsahuje tedy asi 200 let, uplynuvších velikým dílem současně s říší ma'inskou. Sabejci dozajista brzo po výpravě Sargonově r. 715 počali se stěhovati na jih, kde již seděli r. 600. Počátek tamní doby mukarribské můžeme tudíž stanoviti kolem r. 650 a pád říše ma'inské ke konci tohoto období asi r. 500 aneb 450 př. Kr.

Řada králů ze Sáby obsahuje 17 jmen, tedy přes 300 let, kolem r. 500 př. Kr. počínajíc. Do tohoto času spadá rozmach a sláva říše sábské. Politická moc její se šířila. Nápis vypravují o bojích s Hadramautem a Katabanem. Oba státy se podrobily nadvládě sábské, ale jednotlivým kmenům ponechána jakási samostatnost. Obchodem získalo Sábsko veliké bohatství. Řečti spisovatelé bájí o přepychu a neuvěřitelné nádheře tamních vládcův.

Dobou královskou počínajíc ze Sirwáhu sídlo říše přeloženo do Maribu. Tamní zříceniny činí podnes mohutný dojem. Nádherné chrámové budovy se sloupovým řadím jsou dílem zachovány. Dle Arnauda tvořilo staré město kruh v průměru čtvrt hodiny. Hradby pozůstávají z tesaných balvanův a jsou dílem pokryty nápisy. Trosky sloupů mají 12—15 stop zvýši a jsou zhotoveny z jednoho kusu hlazeného žlutobílého mramoru. Také východní a západní brána dosud stojí. Za městem na sever od západní brány na úpatí pahorku jsou zbytky koňského závodiště (meidân el chail). Nejvelikolepější ssutina nachází se asi půl hodiny severovýchodně od města a sluje Harâm Bilkis (svatyně královny Bilkis). Je to bezpochyby starý chrám boha Elmakaha, vlastně elliptická ohrada bez krovu, asi o 300 krocích v objemu, na severu a jihu s portály ve vysokých zdech dosud zachovanými. Severně od této zříceniny stojí 8 velikých sloupů z jednoho kusu bez hlavic a čtvrt hodiny dále opět 5 stejných monolithů s čtvercovými hlavicemi. — Také v jiných sábských městech (někdy původně ma'inských) jest hoj-

nost pozoruhodných stavebních památek. Slavné bylo na př. sídlo boha Elmakaha v Hirranu západně od Ma'inu. Dále na západ leží Raidat (nyní Reida). Jiná stará města téže krajiny v Džofu jsou Na'at a Hadakân.

V druhém století dovidáme se o sporech mezi králi ze Sáby na jedné a z Hadramautu, Katabanu a Raidánu na druhé straně. Raidân byl kmen tehda mocný, spříbuzněný aneb aspoň spřátelený s Himjarity, t. j. Homerity klasiků, kteří začali tenkrát hráti důležitější úlohu. Země jejich ležela jižně od Sáby kolem nynějšího města Zafar v horách jižně od San'â a nedaleko severně od Ta'izz. Raidân dlužno hledati v sousedství Sábška u San'â (nyní Harib Baihan). Kmen Raidân se spojil s Himjarity a ostatními nepřáteli Sábška a snažil se proniknouti na sever, by s hlavním městem Maribem vydobyl nadvládu nad jižní Arábíí.

V následujících bojích vynikal na sábské straně energický vasal (kail) krále ze Sáby, jménem Jerim Aiman, z kmene Hamdân (kraj Hamdân leží v Džofu severně od Ma'inu). Podařilo se mu uzavřítí mír mezi oběma stranami. Ale brzo Raidânští a s nimi celá říše himjarská porušili smlouvu a počali válčiti proti králům ze Sáby a Hadramautu nyní spolčeným. Za zmatků takto povstalých syn Jerima Aimana, jménem 'Alhân Nahfân, povznesl se na trůn sábský, odstraniv neznámým způsobem dřívější dynastii.

Za jeho panování zuřily boje mezi Sábškem na jedné a Raidánem s Himjarity na druhé straně. To přimělo 'Alhâna Nahfâna k nové smlouvě s králem Jeda'abem Ghailanem z Hadramautu a Gedarotem z Abessynie, k němuž za tím účelem vysílal přes moře poselstva.

Syn jeho Ša'ir Autar v nápisech již sluje „král ze Sáby a pán z Raidánu“. Podařilo se mu tudíž povelání Raidánitů a Himjaritů, jež přivtělil k sábské říši. Za Ša'ira Autara vypukla opět válka s Hadramautem, jehož král asi činil nároky na díl Raidánu a Himjaru jako odměnu za pomoc Sabejcům dříve poskytnutou. Boj skončil vítězně pro Sábško, ale Ša'ir Autar aneb syn

jeho svržen s trůnu novým uchvatitelem, jenž přijal název krále ze Sáby a pána z Raidánu.

Je to Elšarih Jahdub, syn jakéhosi Far'a Janhaba, kteréhož sice také králem nazývá, ale jenž sotva kdy moc královskou vykonával. Elšarih byl dříve vysokým úředníkem, jakýmsi vrchním místodržitelem, a vyznamenal se v bojích proti Himjarům a Hadramautu. Vedle něho i bratr jeho Ja'zil Bajjan současně se zove králem.

Po té došlo brzo k nové válce s Himjary, kteří nyní povolali na pomoc Habešany. Některé podrobnosti jsou nám z nápisů známy. Posléze Sábsko opět nabylo převahy; i Habešané se musili jeho nadvládě podrobiti. Byli to původně obyvatelé Habeše přes moře se přistěhovavší a usadivší severovýchodně od Hadramautu v přímoří Mahra zvaném.

Známe 26 vládců s názvem krále ze Sáby a pána z Raidánu. Celá jižní Arabie, i Hadramaut, jim byla podrobena. Od té doby mizejí zprávy o Katabanu. Himjarové říši tuto nejspíše zrušili. Později tvořila díl království sábského. Dle počtu králů můžeme odhadnouti tuto dobu sábských dějin na 400 let. Počíná-li se asi r. 650 př. Kr. perioda mukarribská (10 vládců) a kolem r. 500 období „králů ze Sáby“ (17 vládců), spadá počátek království ze Sáby a z Raidánu asi do II. stol. př. Kr. a konec jeho do III. stol. po Kr.

Také tato doba jest ještě zlatým věkem rozkvětu a lesku. Ovšem poškodili Ptolemeovci jihoarabský obchod, zařídívše na Rudém moři pravidelné lodní spojení s Indií, tak že veliký díl zboží již nebyl dopravován sábskými karavanami po souši na sever. Ale že ještě Římané počítali se Sábsem jako s vlivnou velmocí, vysvítá z výpravy C. Aelia Galla r. 24 př. Kr. do jižní Arabie.

S vojskem o 10.000 mužů (mezi nimi 500 Židů a 1000 Nabatů) přeplavil se z Kleopatris (u Suezu) na zvláště zbudovaných lodích v 15 dnech do Leukokome (Haura) na břehu arabském. Cesta po souši územím Nabatů byla by bývala snadnější, ale Nabatům pobyt tolika žoldněřů byl v zemi nepohodlným. Proto praví Strabo, že Syllaeus, ministr tehdejšího neschopného nabatského krále Obodasa II., Římany oklamal. V Leu-

kokome C. Aelius Gallus přezímoval, by se vojsko, mnohými nemocemi, zvláště kurději sužované, mohlo zotaviti. Po té nastal dlouhý a nadmíru obtížný pochod pozemní, až konečně dospěli do Negranu severně od Džofu. Tam vzaty útokem rozličné tvrze a pokračováno v tažení na jih do Džofu, v němž mezi jinými dobytá města Našk a Kamina. Před hradbami Maribu selhala válečná moc Římanů. Vojsko trpělo pod žhavým podnebím nedostatkem vody. To je donutilo posléze k ústupu a návratu, jenž vyžadoval 60 dní. Aelius Gallus chtěl podrobiti a vypleniti Sábsko, ale podnik skončil úplným neúspěchem, a od toho času vůbec žádný válečník ze západu neodvážil se s ozbrojenou mocí vniknouti do jižní Arabie.

Šťastnějšími v tomto ohledu byli Habešané. Již před Kristem byvše v Mahře usedlí snažili se získati v sousedství politického vlivu. Tomu napomáhalo také sjednocení a upevnění habešského království za mořem v III. století po Kr. kolem hlavního města Axum. Několika tam nalezenými starohabešskými nápisy jsme o vývoji tamní říše poněkud zpraveni. Axumský král jména neznámého ke konci III. stol. po Kristu zmocnil se velikého dílu arabské Tihámy, t. j. jihozápadního břehu poloostrova, a opanoval tímto obchodní cestu do severních krajin. Národohospodářsky říše „králů ze Sáby a pánů z Raidánu“ byla takto zeslabena, ale politický vliv její byl i přes to ještě značný. Neb ke konci III. stol. po Kr. tamní vládcové přijali název králů ze Sáby a pánů z Raidánu, Hadramautu a Jemnaty (t. j. Jemen, nejjižnější cíp poloostrova), čímž jest zajisté vyjádřeno jakési nové rozšíření aneb aspoň upevnění moci sábské. Ale zároveň počíná zápas mezi Habešem a Sábou, ovšem prozatím jen na poli obchodním, později však také podniky válečnými.

Kolem r. 345 po Kr. Habešan Ela Amida porazil sábského krále Hadháda a zmocnil se veškerého území jeho. Syn jeho Aizana, král axumský, sluje také „králem Himjarů, pánem z Raidánu, Habeše a Sáby“. Než toto nadvládí habešské trvalo jen 30 let (asi 345 – 375). Kolem r. 378 král Melikikarib Juhamin vydobyl Sábška v celém rozsahu zpět. Jenom díl Tihámy a Negran

(severně od Džofu) zůstal v rukou Habešanův. Za sábského krále Šarahbela Ja'fura roku 450 protrhla se hráz maribská, ale, jak dlouhý tamní nápis líčí, pomocí 20.000 dělníků byla opět brzo spravena.

Mezitím, asi r. 345, vniklo do Habeše křesťanství. Byzantští mniši hlásali tam novou víru, která se tak brzo ujala, že Abessynie v poměrně krátké době stala se křesťanskou. Z Habeše evangelium vniklo přes moře do habešských provincií Tihámy a Negranu a počalo se šířit také do území sábského. Současně i židovské náboženství ze severní Arabie, kde (zvláště v Medině) již dávno získalo domovského práva, postupovalo na jih, tak že v okrsku Sáby tyto dvě víry ocitly se brzo mezi sebou v konfliktu, chtějíce staré pohanství pro sebe získati. Jednalo se tedy o to, má-li se Sábsko státi křesťanským nebo židovským.

Jak se k tomuto zápolení dvou monotheistických vyznání postavili králové sábsí V. stol., nelze zjistiti. Šarahbel Ja'fur byl dle nápisu na hrázi maribské monotheistou. Mluví jen o „Milosrdném Bohu“. Jelikož schází zmínka o Kristu a Duchu sv. (jmenovaných v nápise Abrahay), lze souditi, že se více klonil k víře židovské. Protivy mezi oběma se přirostřovaly čím dál více. Křesťané nalézali opory v křesťanských Habešanech a v poslední řadě v říši byzantské. Židovská strana oproti tomu vystupovala jako ochránce národních zájmů sábských.

R. 520 podařilo se Židům povznést jakéhosi soukmenovce, jménem Josefa dhu Nuwâs, na trůn. Snažil se jedním rázem vyhladiti moc Habešanů v Arabii. Proto pronásledoval křesťany a útočil na Negran, habešské území na severu Sábska, jehož obyvatelé byli vesměs křesťany. Použiv vhodné příležitosti, jež se naskytla úmrtím tamního místodržitele, vzal město Negran. Kdo se zpěchoval přijmouti židovství, byl nemilosrdně trýzněn a usmrcen. Zároveň usiloval o uzavření smlouvy s arabským knížetem z Hiry (nad Eufratem) a jeho prostřednictvím doufal vejíti v přátelské styky s králem perským. Než Ela Atsbeha, král axumský, povolal byzantské loďstvo na pomoc a r. 525 přistál s velikou ozbrojenou mocí u mysu Hisn el

ghurab na půdě hadramautské. Křesťané ho přijali s otevřenou náručí. Židovský král byl poražen, zajat a popraven. Tím končila na vždy samostatnost říše sábské.

Po druhé nyní Sábsko se stalo habešskou provincií se sídlem v San'â (525—575). Čtyři tamní místodržitelé jsou známi. Měli moc téměř neobmezenou, ba přijali i titul králů ze Sáby, Raidanu, Hadramautu a Jemnaty jako bývalí domorodí vládcové. Obzvláště náměstek Abraha byl pozdější arabskou tradicí přetvořen v ukrutníka, ale dle svého nápisu maribského (z r. 543) této pověsti nezasluhuje. Bojoval mnoho proti zpupným knížatům sábským a provedl druhou velikolepou opravu hráze maribské.

Křesťanství se v zemi ještě více zmohlo. Habešané doufali nyní, že se jim podaří rozšířit moc svoji dále na sever. Vskutku podnikl Abraha výpravu do střední Arabie až k Mekce, o níž pozdější islámské podání vypravuje. Podporování křesťanské víry popudilo staré pohanské a židovské živly. Spolčily se s Peršany a povolaly je kolem r. 575 do země. Habešský místokrál poražen a usmrcen, ale naděje, že Peršané obnoví sábské království, se nesplnila. Zřídili v jižní Arabii perskou provincii. Později, kolem r. 630, ještě za žití Mohammedova, zaveden tam islám, a Sábsko připojeno ke vzrůstající veleříši arabské.

Nejstarší Sabejci přijali vzdělanost ma'inskou. Proto i nejhlavnější rysy ma'inské soustavy státní a náboženské, jakož i ma'inské písmo u nich nacházíme. Kdežto v prvním období sábské říše král byl více náčelníkem různých kmenových knížat, z nichž každý se těšil veliké volnosti, nastala časem jakási centralisace ve prospěch moci královské. Při tom zatlačena knížata do pozadí, a počet královských náměstků (kabir, kain) rozmnožen. Později, v V. stol. po Kr., král v nápisích mluví o sobě majestátně v čísle množném. Další sesílení jeho moci nastalo za okupace habešské. Vládcové razili mince, z nichž mnohé se zachovaly. Ukazují na jedné straně obraz králův, na druhé jisté emblemy, na př. sovu aneb býčí hlavu s monogramem královským.

Přední božstva tvořila jako u Ma'inů jakousi trojici: 'Athtar, Haubas a Elmakah. Tento poslední se uctíval obzvláště v městě Hirranu v Džofu, odkudž jsou známy mnohé votivní desky. Také jiní bohové se někdy vyskytují, na př. Thaur-Ba'al (= Ba'al jako býk, taktéž u Kanaanitů), Rammán (bůh povětrí u Semitů severních) a Sin (bůh měsíce). Bohyně Šams (= slunce) měla zvláštní význam, neboť slovo značilo také všeobecně bohyni, zvláště v množném čísle, jako Ištar (Astarta) u Assyřův.

Kult bohů byl velmi vyvinutý. Plinius se zmiňuje o neuvěřitelném počtu svatyně v jižní Arabii. Islámští missonáři VII. stol. dle moslímského podání v okrsku sábské bohoslužby prý našli různé fantastické obrazy bohův, ale ve výtvarném umění, pokud známo, stejně jako u Ma'inů, se nevyskytují.

Zvláštností sábské doby jsou votivní dary ve způsobu sošek, často z drahých kovů, zlata a stříbra, urobených, najmě v podobě koní, býků, velbloudů, slonův atd. Snad byly náhradou za živé zvíře, a cena kovu se rovnala ceně zvířete. O takových soškách se nápisy často zmiňují. Možná, že i kovové sochy lidské podoby, jež se často jako obětiny připomínají, nejsou než náhradou za osobu, zaslíbenou původně tomu kterému bohu, jakkoliv tento význam později snad upadl v zapomenutí. Taková osoba musila asi za starých časů zastávat jakési podřízené výkony obřadní při svatyni, aneb sloužila prostituci, která i u jiných Semitů často měla bohoslužebný význam. Taktéž i pouti (hagg) k slavným svatyním, na př. k bohu nebes (Dhu samawaj) v Jathilu, byly zvykem. Měsíc Dhu higgatan (v němž se takové pouti konaly) odpovídá arabskému dhu'l hidždžat.

Později pod vlivem křesťanství vyvinul se zvláštní druh monotheismu, jemuž i někteří králové, jako snad Šarahbel Ja'fur, byli oddáni. Také proroci povstali ve jménu monotheistického boha, čímž Mohammedovi úspěch připravován.

Jako Ma'inové, i Sabejci jeví zvláštní zálibu v monumentálních stavbách. Najmě mnoho pevných zámkův a hradů pochází z doby sábské. Solidní materiál,

mramor, žulu a porfyr u veliké hojnosti skýtají tamní hory. Pevnost a nedobytnost staveb byla vyžadována častými vpády beduinů ze sousední pouště Ahkaf. Ještě podnes mnohé sábské hrady, jako Ghumdân o 20 poschodích v San'â a Salhim v Maribu, vzbuzují obdiv cizincův.

Zmíníme se ještě o poměru Israelitů k Ma'inům a Sabejcům. Ma'inové, jak již podotčeno, na svých obchodních cestách přicházeli do Gazy v Palestině. Nelze tudíž pochybovati, že byli také Israelitům dobře známi, obzvláště Ma'inové v severoarabském Musrânu usedlí. Jižně od Mrtvého moře, kde odbočují cesty do Gazy na jedné a k Damašku na druhé straně, leží podnes město Ma'ân. Jest na snadě souditi, že Ma'inové je založili; neb moderní arabské Ma'ân foneticky odpovídá hebrejskému Ma'ôn, a toto jest opět ekvivalentem starého Ma'in, jak zříceniny ma'inského Karnâu v jižní Arabii dosud slují. Jiné město Ma'ôn, v Starém zákoně (Jos. 15, 55; 1. Sam. 25, 2.) připomínané, leží jihovýchodně od Hebronu a nazývá se nyní Ma'in. Taktéž Ba'alme'ôn v Moabsku (Nu. 32, 38.) nyní se zove Ma'in. Snad jsou obě města rovněž založení ma'inského, zajisté však tento fonetický přechod dokazuje, že totožnost mezi tvarem Ma'ôn מְעוֹן a arabským Ma'in (jihoarabsky vždy مَعِين psáno) jest možná.

Na tomto základě lze konstatovati v Starém zákoně různé zmínky o Ma'inech. Tak na př. v knize Jobově 2, 11, kde Sofar, jeden z přátel Jobových, má příjmení הַנְעֻמִי, což dlužno opravit v הַמְעוֹנִי, t. j. Ma'inský, jak řecké *Μιναιών βασιλεύς* dokazuje. Patřil tedy onen Sofar původem a rodem do ma'inského Musrânu. Vedle Ma'inů tatáž kniha (1, 15), jak řečeno, zná v severní Arabii také Sabejce jako beduiny, podnikající vpády do krajín kulturních na západním konci syrské pouště. Dále se zmiňuje 2. Chron. 20, 1 o Ma'inech. Asi r. 852 vtrhli do Judy za krále Josafata Moabité, Ammonité a s nimi lidé z Ma'inu t. j. הַמְעוֹנִים, což dlužno opravit v הַמְעוֹנִים, dle řeckého *ἐκ τῶν Μιναιών*. Titíž Ma'inové z Musrânu dle 2. Chron.

26, 7 válčili s králem 'Azarjahem (Azariášem 769—737) a byli spolčeni s Filisty a Moabity, což úplně odpovídá okolnostem. Do času krále Hizkijaha (Ezechiáše kolem r. 700) nás uvádí 1. Chron. 4, 41, kde Simeonité bojují v poušti jižně od Palestiny s Ma'iny.

Tito byli tudíž, jak se zdá, od jakživa nepřáteli Israelitů, také v době Soudců kolem r. 1200 př. Kr. Neboť Jud. 10, 12 se jmenují mezi jejich utiskovateli. Řecký překlad tam čte *Μαδιαι*, t. j. Madian (Midiân), a z toho lze souditi, že snad i naopak na některých místech Starého zákona, kde čteme Midiân מִדְיָן, stálo původně Ma'on מְעוֹן. Madianité bydlili na břehu Rudého moře východně od zálivu el 'Akaba, sousedili tudíž na východ s Ma'iny v Musrânu, a kultura ma'inská zajisté na ně mocně působila. Oba národové pak v dějinném podání hebrejském splynuli poněkud v jednu představu. Madiánští kupci, kteří Josefa odvedli do Egypta (Gen. 37, 28), byli snad vlastně Ma'inové. V Gen. 25, 4 mezi Madianity vyskytuje se אַבִּיָדָע, t. j. Abjada' aneb Abijada', známé jméno rozličných králů ma'inských, z nichž obzvláště Abijada' Jathi'u vládl v době, z které se zachovaly v nápisech Glaserových č. 1155 a 1302 zprávy o cestách musrânských Ma'inův až do Palestiny a Egypta.

Při úzkém spojení Madianitů s Ma'iny z Musrânu jest velevýznamno, že Mojžíš dlel dlouhou dobu u kněze madianského Jetro, s nímž byl i spříbuzněn. Jméno Jetro upomíná na jihoarabské Watar. Mojžíš převzal od Madianitův ústavu soudcovskou (Ex. 18, 1 násl.) a i mnohé předpisy náboženské v Pentateuchu dlužno snad uváděti na vzory madianské a posléze ma'inské, jakkoliv dosud nelze mnoho jednotlivostí sem spadajících určitě konstatovati. Neb nápisy ma'inské obsahu čistě náboženského jsou dosud naprosto nesrozumitelné, obzvláště texty „Fatah“ zvané, v nichž totiž toto slovo častěji přichází a značí jakýsi svátek. — Také pode jménem מְצָרִים někdy se skrývá zmínka o Musrânu, a nikoliv Egyptu (což hebrejské slovo obyčejně znamená), na př. 4. Král. 17, 4, kde Hosea (Oseáš) posílá ke „králi“ Sewe' nikoliv do Egypta, nýbrž k vojévůdci Sib'e do Musrânu. Avšak zde třeba opatrnosti,

a nelze schvalovati stanovisko mnohých moderních kritiků, kteří bez příčiny skoro všude ve slově מצרים vidí Musrân a vše, co bible vypravuje o pobytu Israhelitů v Egyptě, by nejraději přenesli do severní Arabie. Stačí konstatovati, že v hebrejském písmě, snad i v řeči, se obě jména Musrân a Misrajim (Egypt) valně nelišila. V assyrštině taktéž obě země bez rozdílu obyčejně slují Musri aneb Musuri.

Také Sabejci se v Starém zákoně často vyskytují, obzvláště v dobách pozdějších, na př. u Ezechiela 27, 22 násl., kde obchodují s Tyrem. — Královna sábská nepřišla z jižní Arabie. Neboť kolem r. 950 př. Kr. tam Sabejců nebylo. Oproti tomu Tiglat Pileser III. (kolem r. 732) a Sargon (r. 715) znají v severní části poloostrova královny v říši Aribi, ke které dle nápisů Sabejci patřili, buď jako poddaní aneb jako spojenci. Taková královna, jež v severní Arabii vládla rozličným kmenům, z nichž byli i Sabejci, navštívila Šalomouna, ovšem ne pouze proto, by se moudrosti jeho obdivovala, nýbrž hlavně k tomu účelu, by navázala obchodní styky mezi Šalomounem a svými poddanými. Neboť Ma'inové dle všeho byli vždy politickými nepřáteli Israhelitův a spolčovali se rádi s jihopalestinskými národy, s Filisty, Edomity, Moabity atd., Šalomounovi dílem podrobenými. Tohoto nepříznivého poměru ona královna obratně využila a snažila se zahájit vydatnou soutěž proti Ma'inům. Místo od nich měli nyní Israhelité a severní sousedé jejich Aramové bráti zboží od jiných kmenů severoarabských, mezi nimiž byli i Sabejci. To ovšem předpokládá, že styky mezi Ma'iny a ostatními v sousedství Musrânu usedlými národy nebyly zrovna přátelské. Než právě tato vzájemná napatost jest zřejma z nápisu Glaserova č. 1155, kde Sabejci a Chaulanité útočí na karavany musrânských Ma'inů.

Jihoarabské písmo jest nejpravidelnějším a nejúhlednějším mezi semitskými, ba předčí svojí souměrností i řecké a liodí se výborně k účelům ozdobným. Stejně jako klínů v Assyrii užívalo se ho na širokých stěnách, balvanech atd. Písmena mají často značnou výšku. Někdy se táhnou neobyčejně dlouhé řádky ce-

lymi zděmi. Na některých starosábských památkách a v jednom nápise ma'inském vyskytuje se psaní „bustrofedon“ zvané, t. j. ve směru jako při orání, když se voli u pluhu obracejí. Řádek totiž (jako v jiných semitských alfabetech) počínal v pravo a končil po levé ruce, kde začal řádek druhý směrem na pravo atd. S „bustrofedonem“ se kromě toho setkáváme zvláště v hettitských nápisích, dosud nečitelných. — Již na nejstarších deskách ma'inských vykazují litery stejnou dokonalost a krásnou symetrii jak v dobách nejpozdějších, ale u některých písmen lze časem konstatovati nepatrné změny v ten smysl, že novosábské tvary se poněkud odchylují od starosábských a ma'inských. Také na bronzových deskách nacházíme mistrně provedené ozdobné písmo tvaru vypuklého; zvláště jsou v tom ohledu známy votivní nápisy z 'Amránu (sábského města severozápadně od San'á).

Co se týče obsahu, skoro všechny nápisy jsou věnovací. Při tom jest věnovaným předmětem buď deska sama aneb objekt zvláště vyznačený, jakási oběť, budova aneb socha. V době ma'inské se zhusta bohům zasvěcují stavby, aneb se jedná o odevzdání se celého rodu pod ochranu jejich. Někdy má nápis zároveň význam listiny stavební. Dotyčná věnovaná budova se popisuje dle rozsahu, objemu, polohy, účelu atd. a udává se král, za něhož dílo dokončeno. Někdy věnovatel přesněji se zmiňuje také o příležitosti, události a pod., jež zavdaly podnět k jeho vděčnosti vůči bohům, následkem čehož. Lze někdy mluvit i o nápise ceny historické. Skoro všechny zprávy týkající se osudů říší ma'inské a sábské děkujeme takovým mimochodným zmínkám.

V ma'inských památkách se ke konci často zdůrazňuje neporušitelnost nápisu a věnovaného díla, jež se odevzdávají do ochrany bohů. Taková doložka podobá se kletbám, na assyrských nápisích připojeným proti tomu, kdo by dotyčné klínové desky zničil aneb poškodil. V sábských textech stojí ke konci namnoze žehnací formule, jíž se žádají bozi, by věnovateli a rodu jeho různé milosti prokázali.

Nápisů ryze historických, v nichž žádné věnování nepřichází, které tedy bez náboženského odůvodnění vypravují dějinná fakta, jest pramálo. K nim patří pozdější sábské památky, na př. veliké nápisy o průtrži hráze maribské. Veškerý dosud uveřejněný materiál, jak již řečeno, ani zdaleka nestačí, bychom si mohli utvořiti pragmaticky a chronologicky souvislý, jasný nástin jihoarabských dějin. Vše je tu teprve ve stadiu začátečním, a bude dlouho trvati, než dosihneme stupně, na němž dnes egyptologie a assyriologie stojí.

Neboť největší překážky všelikého druhu staví se dosud v cestu výzkumným výpravám do jižní Arabie za účelem získání nových tamních nápisů. — První, jenž zprávu o existenci jihoarabských epigrafických památek přinesl do Evropy, byl dánský poručík Carsten Niebuhr, jenž r. 1761 se čtyřmi krajany podnikl cestu do Jemenu. Dva z nich tam podlehlí nezdravému podnebí. Niebuhr uveřejnil své topografické a ethnografické výzkumy ve zvláštním cestopise r. 1774. Nápisů neviděl, ale slyšel o jejich existenci v rozličných krajích, a před odjezdem ukázal mu v Mocha jistý Holanďan kopii v abecedě dosud neznámém.

Tato zpráva nadchla slavného cestovatele U. J. Seetzena 35 let později k výpravě do jižní Arabie. Od r. 1803 podnikal velmi úspěšné cesty po Palestině a Syrii. Aby se dostal do Mekky, přestoupil k islámu, a r. 1810 se mu vskutku podařilo vniknouti do Káby. Z Mekky přes Džiddu odebral se po lodi do jihoarabského přístavu Hodeidy a putoval krajem mezi Hodeidou, San'â a 'Adenem. Tři hodiny jižně od Jerima (severně od Ta'izzu) objevil první 3 krátké nápisy. Později shlédl ještě dalších 5, které dílem opsal. Tím získal celkem 5 malých kopií, jež 14. listopadu 1810 zaslal Hammer-Purgstallovi do Vídně. Uveřejněny byly r. 1811 ve „Fundgruben des Orients“. Od onoho dne jest Seetzen neznámý; byl asi někde beduiny zavražděn.

Po té cestě do jižní Arabie na 24 roky odpočívaly. Teprve r. 1834 nastoupil anglický důstojník T. R. Wellstedt, tehdy zaměstnaný vyměřováním arabského pobřeží, další výlet do vnitrozemí. Vyvolil si k tomu

Hadramaut. Navštívil především mys Hisn el ghuràb (havraní tvrz), mohutnou tmavou skálu do moře vyčnívající a opevňovacími zděmi pokrytou. Tam opsal 10řádkový nápis, jednající, jak později vyšlo na jevo, o porážce a smrti židovského krále Dhu Nuwâsa. Beduini mu vypravovali, že nedaleko se nacházejí prastaré stavby. Vydal se tam a objevil zříceniny Nakb el hadžr na pahorku uprostřed údolí, kolem něhož v poloviční výši jest zbudována vysoká hradba z mramorových balvanův. Na jižní straně uzřel dvouřádkový nápis s písmeny 8 coulů dlouhými. Také trosky jakéhosi chrámu tam našel.

Jiní dva Angličané, Hulton a Cruttenden, taktéž členové vyměřovací komise, cestovali r. 1836 z Mochy do San'â, kde Cruttenden objevil 5 malých zlomků sábských nápisův.

Následující cestovatel, jemuž po nich děkujeme epigrafické památky, byl Adolf von Wrede, jenž r. 1843 navštívil Hadramaut. Od přímoří u Makally vydal se předem směrem severozápadním až k žírnému údolí Wadi Doan a odtamtud jižně až k 'Obne ve Wadi Hadžr. Tam objevil mohutnou zeď, 6 m širokou a 7 m vysokou, celé údolí uzavírající, a na ní hadramautský nápis. Po té putoval opět k severu zpět do Wadi Doan a vnikl severněji až po okraj veliké pouště Ahkaf k městu Sawa. Nepřátelské chování obyvatelův donutilo ho k předčasnému návratu do Makally. Zápisky jeho jsou rázu zeměpisného a ethnografického, a tím zajímavější, an po něm žádný Evropan se dosud do Hadramautu neodvážil. Cestopis vydal teprve roku 1870 Maltzan (Ad. von Wredes Reise in Hadramaut, Braunschweig).

V témže roce 1843 podnikl francouzský lékárník Josef Arnaud ze San'â jako první Evropan nebezpečnou cestu ke hrázi maribské (6 denních pochodů na severovýchod), již po něm uzřeli vůbec ještě jen Halévy a Glaser. Před Arnaudem veškerý epigrafický materiál z jižní Arabie obnášel v celku jen asi 15 kusův. Arnaud k nim přidal 56 nápisův. Jím se tedy vlastní období jihoarabské filologie teprve počíná. Již dříve jako lékárník se zdržoval v San'â a získal důvěry a přízně tamních

domorodcův. V létě r. 1843 navrátil se z Džiddy do San'á a několik dní později vydal se na obtížnou cestu do Maribu. Pobył tam následkem všelikých útrap a nebezpečí jen 2 dni a opsal, co v této krátké době bylo možno, prohlédl také obzvláště i vyměřil trosky hráze blíže města a harám Bilkis. Co za ten čas vytrpěl nástrah, dle vlastního výroku jeho je téměř neuvěřitelno. Jen šťastnou náhodou několikráte unikl smrti. Po návratu do San'á uhnal si tak těžké nastužení očí, že na 10 měsíců pozbył zraku. Cesta jeho je typická a dokazuje, jaké překážky jest překonati badatelům, kteří se ze San'á, nynějšího sídla turecké vlády, na sever do neodvislého arabského vnitrozemí chtějí odvážit.

Po Arnaudovi další výzkumy opět na čas uvázly. Mezitím r. 1860 získal anglický důstojník Choghlan 40 krásných bronzových desk se sábskými nápisy z 'Amrânu (nyní v britském museu v Londýně). Patří vůbec k nejnádhernejším památkám semitským a jsou nadmíru pečlivě a dokonale provedeny.

Od r. 1843 až podnes celé dosavadní výzkumné dílo v jižní Arabii vykonali jen dva mužové, kteří bohatými úspěchy svými předčí na tomto poli všechny cestovatele, totiž Josef Halévy a Eduard Glaser. Oběma při tom židovský původ byl k veliké výhodě. Mohli všude lehce navázati přátelské styky s jemenskými židy, mezi tamními Araby žijícími. Tím se jim dostalo vydatné pomoci vůči nástrahám pověrečných, Turkům a Frankům stejně nepřátelských domorodcův. Vedle nich zasluhuje zmínky jen Rakušan Langer, jenž r. 1882 na cestě z Hodeidy do San'á našel 9 nápisův. Později chtěl z 'Adenu vniknouti do vnitrozemí a byl severně od tohoto města beduiny zavražděn.

Josef Halévy (narozen r. 1827 v Drinopoli, professor v Paříži a vydavatel časopisu „Revue sémitique“) odebral se v září r. 1869 k nařizení francouzského ministerstva vyučování do jižní Arabie, by získal epigrafický materiál pro „Corpus inscriptionum semiticarum“. V jednom ohledu Halévy předčil i Glasera. Pronikl totiž nejenom k Maribu, nýbrž i do Džofu, střediska staré říše ma'inské, ba až do severněji polo-

ženého Negranu, známého z dějin židovského krále Dhu Nuwása. Všude našel hojný počet velikolepých ma'inských a sábských starožitností. Jest jediným Evropanem, jenž všechny tyto trosky zhynulé slávy vlastníma očima spatřil, a sice poměrně s menším nebezpečím než ostatní cestovatelé. Putoval ponejvíce pěšky, přestrojen za jemenského Žida. Přinesl do Evropy skoro 500 nápisův a asi 200 nápisových zlomků.

Procestoval předem přímoří od 'Adenu až k Ho-deidě, odkudž se obrátil do vnitrozemí a přestoupiv hory, dorazil do San'á. Po celé cestě našel jen málo nápisův. V San'á si od tamní židovské obce dal vystaviti doporučení a vypravil se na pochod přímo k severu, tentokráte nechav Marib ležeti východněji. Koncem února odešel ze San'á a v dubnu ocítil se v jižním Džofu v el Ghajl, kde ho Židé laskavě přijali. Džof prý se takořka hemží památkami ma'inskými a sábskými. Navštívil hlavní město Ma'in, ubíral se zvolna k severu a počátkem června dostihl do Negranu. Odtud cestou západnější se vrátil opět do el Ghajl. Po té prohlédl blízké zříceniny města Jathilu (Berakiš) a jihovýchodním směrem zamířil k Maribu. Na cestě našel opět mnoho nádherných ssutin a nápisův. Prozkoumaj celé okolí maribské vrátil se jihozápadně do San'á, při čemž ušel ještě Sirwah, nejstarší metropoli sábskou, a tam objevil neobyčejně dlouhé nápisy, které však následkem hrozivého počínání obyvatelstva nemohl opsati. Teprv Glaser opatřil si tamní kopie.

Ačkoliv opisy Halévyho nejsou vždy spolehlivé, byvše často zhotoveny pod nátlakem nepříznivých okolností tuze rychle a zběžně, přec jsou úspěchy tohoto francouzského badatele v každém ohledu velikolepé a zaslужují plného uznání i následujících věků.

Nejznamenitějším a nejúspěšnějším badatelem jest E. Glaser. Jako J. Halévy byl i on předem přesvědčen, že hlavní, co se od vědeckého cestovatele po jižní Arabii očekává, jest získání starožitností a epigrafických památek. Málo prospěje bloudění bezejmennými pustinami a suchopárnými dolinami, kraji bez dějin, které mají zájem jen pro kartografa. Neposlouží se také vědě vyjmenováním všech možných, významu postrá-

dajících pahorkův a údolí, spolu s dobrodružnými anekdotami, jež nikomu nelze kontrolovati a na pravou míru uvést. Kdo se s Glaserem osobně stýkal (jako pisatel těchto řádků), poznal v něm brzo člověka upřímného a skromného, jenž se velikými úspěchy svými nikdy nehonosil a nezdráhal se veřejně doznati i vlastní nedostatky, jenž však také byl dalek oné affektované skromnosti, která před lidmi za skromnost chce platiti, ale vůči nejmenším výtkám se staví nanejvýš uraženou.

Glaser jest narozen v Čechách, v Rohozci u Podbořan, dne 15. března 1855 a studoval v Chomutově a v Praze, kde navštěvoval techniku; r. 1877 přešel na universitu ve Vídni. Vedle astronomie zabýval se horlivě studiem arabského jazyka a stal se asistentem při hvězdárně. R. 1880 převzal místo domácího učitele v Tunisu u tamního rakouského generálního konsula Theodoroviče až do r. 1882, kdy podnikl první výpravu do jižní Arabie. K cestám obdržel jen částečně subvence z veřejných fondů. Jinak byl odkázán na své soukromé prostředky, tak že nejednou uprostřed skvělých úspěchů svých se ocitl na mizině. Kromě toho bylo mu snáseti nástrahy a nepřátelství i se strany těch, již měli míti na bohatých výsledcích jeho největší zájem, kteří však musili doznati, že je Glaser neočekávanými úspěchy svými daleko předstihl. Tím zavdán podnět k různým polemikám, jež vedl Glaser často s humorem takorba klassickým.

První cesta do Arabie spadá do doby od října r. 1882 až do března r. 1884. Byv předem dlouho nečinně zdržován v San'á, až došlo z Cařihradu další povolení, procestoval turecké území severozápadně od San'á a opsal v celku 276 nápisů, jež dle předchozího ujednání byly uveřejněny v Paříži v „Corpus inscriptionum semiticarum“.

Druhá cesta trvala od dubna r. 1885 až do února r. 1886. Prozkoumal kraj od San'á na východ a jihovýchod. Sebral 125 nápisů, také mnoho cenných originálních desek, nyní umístěných v britském museu v Londýně. Mimo to přinesl s sebou i pěknou sbírku arabských rukopisů, kterou zakoupila král. knihovna berlínská.

Tímto způsobem získal prostředků k třetí cestě, od října r. 1887 až do září 1888. Tentokrát nepřistál jako dříve v Hodeidě, nýbrž v 'Adenu, a probádal celý kraj na severozápad až opět do San'á. Ze San'á odvážil se do území neodvislých kmenů na severovýchod až do Maribu a prohlédl zbytky tamní hráze (z jara r. 1888). Jen s opětným nebezpečím života podařilo se mu kolem Maribu, kde se mu díky známosti s tamním šerifem (knížetem) dostalo příznivého přijetí, zaopatřiti si na 400 nápisů. Při návratu do San'á jen s těžší ušel jisté smrti a v Sirwahu opsal dlouhé nápisy, mezi nimi také jeden obzvláště obšírně jednající o vítězství mukarriba Karibaela Watara nad Ma'iny. Ke konci měl v celku 632 nové nápisy a kromě toho na 300 rukopisů, jež přešly do britského musea.

Čtvrtá a poslední výprava trvala od začátku r. 1892 až do jara r. 1894. Byla v nejednom směru nejúspěšnější. Politická situace v Jemenu byla tak nejista, že se nemohl ze San'á daleko odvážiti. Tu přišel na nový, a jak se brzo ukázalo, výtečný prostředek k získání epigrafických památek. Vycvičil několik domorodců v jich opisování a zhotovování oplesků. Brzo ze všech možných i nejnebezpečnějších koutů starého Ma'inska, Sábska a Katabanu obdržel bezvadné kopie a oplesky, také nápisy na dřívějších cestách opsaných, čímž i tyto výsledky získaly na spolehlivosti. Ke konci měl asi 800 nových nápisů. Často doznával, že by mu bývalo tenkrát možno mnohem větších úspěchů docílit, ale posléze nedostatek prostředků donutil ho k návratu do Evropy. Přinesl mimo jiné i 250 arabských rukopisů, jež zakoupila vídeňská dvorní knihovna. Tamtéž se nacházejí originální kameny, jež Glaser tenkrát s sebou přivezl.

V celku děkujeme tedy Glaserovi přes 1800 nápisů. Je to úspěch nikým nedostižený, tím obdivuhodnější, an byl dosažen jen soukromou prací a podnikavostí a ponějvíce pouze soukromými prostředky. Jsa výtečným znalcem jihoarabských nářečí, přispěl kromě toho sám nejvíce k výkladu těchto dílem velmi těžce srozumitelných textů. Od r. 1894 zdržoval se v Mnichově, jsa zaměstnán studiem a třibením svého

bohatého výzkumného materiálu. Veřejných poct a uznání, titulů, řádů a pod., ba ani professorského místa se mu nedostalo. Dne 7. května r. 1908 podlehl náhle následkům zkornatění cev. Nejnověji určila akademie vídeňská 100.000 korun k zakoupení jeho vědecké pozůstalosti. Až největší díl dosud neuveřejněných nápisů, kartografických a ethnografických objevův a výzkumů bude vydán a všeobecně přístupný, zvědí i širší kruhové, jaké neocenitelné služby vědě prokázal E. Glaser.

Již J. Halévy upozornil na rychlou zkázu, k níž spějí stavební a epigrafické památky v jižní Arabii následkem nerozumu a vandalismu tamních domorodců. Z desek, pokrytých cennými nápisy, se pálí vápno, jinde slouží za stavební materiál, tak že již Arnaud viděl mnohé takové kameny zazděny do rozličných budov, jinde opět beduini, cvičíce se ve střelbě, nápisy používají za terč, jinde hynou nejvzácnější starožitnosti fanatickou ničivostí zbožných mohamedánů. Dosud se nikdo nenašel, kdo by v nesmrtelném díle E. Glasera pokračoval.

II Nápisy ma'inské.

Číslo 1. (Glaser č. 1155.) jest nejdůležitější mezi památkami ma'inskými. Nápis tento byl opsán již Halévy, načež E. Glaser si opatřil spolehlivější kopii a oplešk. Dva mužové z kmene Dafgân, v Ma'insku, v městě Karnâu usedlého, jménem 'Ammisadok a Sa'd, jsou místodržiteli v Musrânu, severoarabské kolonii ma'inské, za krále Abijada' Jathí'u. Již před úřadováním svým bydlili tamtéž v Musrânu, za jiného tamního náměstka z Rida' (jméno jeho jest vylomeno), a podnikali s krajany svými obchodní cesty na jih až do Karnâu a na sever až do Egypta a krajin s Egyptem na východ sousedících, jež zde slují A'šur a 'Ibr nahrân. A'šur jest jmenován také v nápise Halévy č 187. (č. 8.) vedle Gazy a Egypta. Hommel ho stotožňuje s Edomem (krajinou jižně od Mrtvého moře) a sinajským poloostrovem. V bibli se vyskytuje jméno Šur jako označení pouště sinajské. Snad je to pouhá zkrácenina z A'šur a pak vskutku zahrnuje tento výraz veškerý okrsek

východně od Egypta i s Edomem. Dozajista však A'šur se vyskytuje v Genesi 25, 3, kde kmen אֲשׁוּרִים se počítá k obyvatelům severní Arabie, vedle Dedanu a Sáby. 'Ibr nahrân, t. j. „pobřeží řeky“, zde přichází mezi Egyptem a A'šurem, patří tudíž do téže zeměpisné polohy. „Nahrân“ jest patrně ma'inské označení „potoka egyptského“, nynějšího Wadi el 'ariš, za dávných časů tvořivšího hranici mezi Egyptem a Palestinou. 'Ibr nahrân znamená zde tedy jižní Palestinu, pokud hraničí s Egyptem, t. j. kraj, k němuž patří i Gaza. S tím se shoduje, že v č. 8. na místě „'Ibr nahrân“ se klade jednoduše „Gaza“.

Na těchto cestách bylo věnovatelům nápisu snášet mnohá nebezpečí. Jednou byli napadeni loupežnými kmeny Saba a Chaulân mezi Ma'inem a Ragmatem. Po druhé bylo cestování nejisté pro válku mezi „pánem severu“ a „pánem jihu“. Jindy opět pobyt v Egyptě byl nepříjemný následkem sporu mezi „Madhai“ a Egypťany. Ze všech těchto nesnází milostí bohů ma'inských byli vysvobozeni a dostihli posléze zdraví a šťastně do města svého domovského Karnâu.

Hlavní otázka jest: kde je napadli lidé ze Sáby a Chaulânu? Dle klínopisných zpráv, jak již shora uvedeno, bydlili Sabejci za Tiglata Pilesera III. (kolem r. 732) a Sargona (kolem r. 715) ještě v severní Arabii nad Medinou. Později se přestěhovali na jih. Loupežné nástrahy, o nichž se v nápise dočítáme, mohly se tudíž dít na severu poloostrova až do konce VIII. stol. Jméno Chaulân lpí podnes na jihoarabském přímoří, západně od ma'inského Džofu. Než tatáž pojmenování se častěji vyskytují zároveň v rozličných částech Arabie. Chceme-li Chaulân nápisu stotožňovati s oním jižním Chaulânem, dlužno souditi, že i kmen Chaulân jako Sabejci původně seděl na severu a později se usadil na jihu.

Že loupežné podniky, o které jde, se udály v severní Arabii, tomu nasvědčuje obzvláště následující: Sabejci teprve po r. 700 poznenáhlu putovali na jih; z toho času by tedy teprve zpráva o nájezdech jejich na jihu mohla pocházeti. Avšak v době, do které nápis patří, Ma'inové ještě držli nadvládu nad severoarabským Musrânem a vysílají tam své náměstky, kdežto dle

klínopisných údajů kolem r. 715 Musrân byl zemí samostatnou. Assyřtí králové nejenom tam neznají Ma'inův aneb místodržitelů jejich, nýbrž Sargon připomíná přímo zvláštního krále v Musrânu. Také Sanherib, Asarhaddon a Assurbanipal (r. 705—626) opětne jednají o severní Arabii a o Ma'inech mlčí. Musrân byl tudíž kolem r. 715 pro Ma'iny definitivně ztracen. Následkem toho dlužno klásti nápis náš do doby dřívější, pokud Sabejci bydlili na severu. Tam byla tedy karavana 'Ammisadokova a Sa'dova přepadena, a Ma'in jest nynější Ma'ân (biblický Ma'on), jižně od Mrtvého moře, na obchodní cestě z Arabie do Zajordánska a Gazy. Ragmat dlužno hledati jižněji v severní Arabii.

Madhaj jest pravděpodobně egyptské Md' aneb Md'j. Tak sluli původně černošské kmeny v Nubii, z nichž Egypťané doplňovali své vojsko. Po prvé jich zmínka přichází za krále Pepi I. před r. 2600 př. Kr. v nápisě Unově. Z tohoto slova povstalo koptské „matoj“, t. j. voják. Když právě karavana ma'inská dlela v Egyptě, vypukla tam vzpoura těchto nubských vojenských oddílů. Dle jiných jest Madhaj = Midiân.

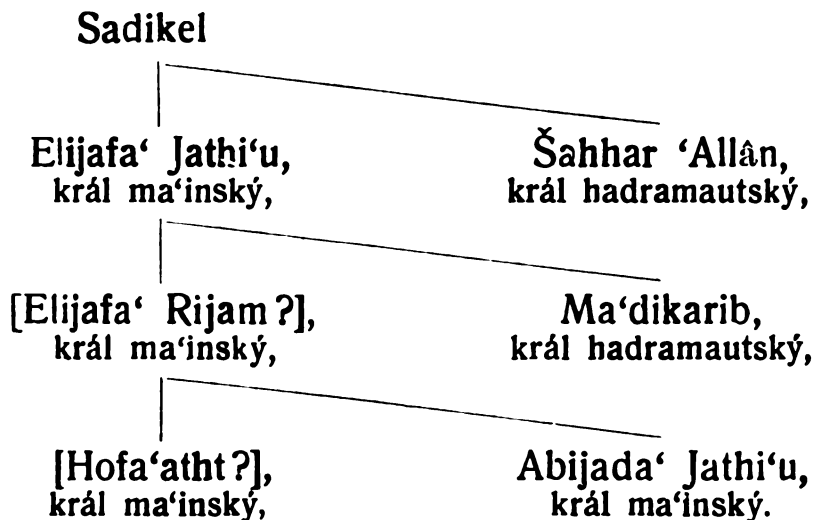
Kdo jest míněn pánem severu a jihu, zůstane prozatím záhadou. Jedná se patrně o neznámé politické poměry v severní Arabii. Nápis náš pochází, jak již řečeno, z dob před r. 715 a r. 730, kdy Ma'inové vykonávali nadvládu v Musrânu. Jak daleko dlužno desku ještě zpět datovati, nelze určit. Vykazuje již filologické stopy mluvy novější, na př. grammatický tvar „hajnajasumu“ na místě staroma'inského „sajnajasumu“. Proto nelze jej klásti nepoměrně dříve než snad asi do r. 900—800 před Kristem.

Věnování se vztahuje na jakousi stavbu, v originále shpt תפחצ zvanou, patřící k městským hradbám a ležící mezi opevňovacími věžemi. Prozatím překládáme slovo „terasa“, t. j. jakýsi díl hradeb zvláštního útvaru. Zakladateli jsou oba jmenovaní místodržitelé z Musrânu. — Často se vyskytující „tenkráté“ zde a v následujících nápisích jest překladem arabského „jaum“, jež zde znamená vlastně „kdy“, což jsme schválně zaměnili k vůli uvolnění větové skladby. Jako

svědkové věnování jmenují se ke konci tři druhy boha 'Athtara, bohyně z Našk, veškerí bohové města Ma'inu a blízkého Jathilu, jakož i král Abijada' a synové Ma'dikariba, krále hadramautského (viz následující nápis). Ke konci se připomíná náměstek města Jathilu (Berakiš), kde se nápis na městských hradbách dosud nachází. Pro dějiny náboženství jest důležitý výraz „slovo jejich“ (bohů) v ř. 2., jenž přichází také v č. 8. „Slovo“ jest jakýsi „logos“, od bohů se lišící, od nich vycházející a jim jako nástroj nebo prostředník podřízený. Podobná idea o slově Božím utvořila se u Židů prvých století před Kr. Její stopy lze na př. konstatovati v targumu Onkelosově, kde božský výrok „já budu s tebou“ se častěji opisuje: „slovo mé bude s tebou“. Obširnou teorii o tomto slově Božím podává ve svých spisech Philo. Vidíme zde, jak se v jižní Arabii v době nepoměrně dřívější podobné myšlenky samostatně vyvinuly.

Číslo 2. (Halévy č. 520.) skýtá jakýsi doplněk k č. 1. Vedle 'Ammisadoka, jehož jméno jest ostatně konjekturou doplněno. jmenují se dva jiní synové Hami'athta, totiž 'Ammijada' a 'Ammikarib, a jsou označeni jako otcové, t. j. poručníci synů Ma'dikariba, syna krále Elijafa'a z Ma'inu. Jak vysvítá z následujícího nápisu (č. 3.), byl tento Ma'dikarib králem Hadramautu, kteréhožto titulu zde postrádá. Snad dosáhl hodnosti královské teprve později. Chronologicky jest náš nápis původu poněkud dřívějšího než nápis č. 1. 'Ammisadok ještě nebyl náměstkem v Musrânu, jinak by zde v této hodnosti byl jmenován. Synové Hami'athtovi byli rod mocný a zámožný. Stavěli zároveň v Karnâu (Ma'inu) a v Jathilu, jakož i v městech Ja'fan a Hirran. Vlastní sídlo jejich bylo v Jathilu, kde zbudovali dle tohoto nápisu své domy. Konec schází a obsahoval datum dle panování krále, nejspíše Abijada'a Jathi'u.

Číslo 3. (Halévy č. 193.) Zde obzvláštní případ, že král hadramautský postavil desku v městě Ma'inu. Z toho lze souditi, že Hadramaut byl tenkrát na říši ma'inské závislým. Kromě toho vyplývá z č. 3., že Ma'dikarib je totožný se stejnojmennou osobou v č. 2. Viz genealogickou tabulku :

Tedy již delší dobu před Abijada' Jathi'u stál Hadramaut pod Ma'inem. Šahhar 'Allân zanechal syny — od nich pocházela věž Charf v Ma'ínu — ale vlády v Hadramautu nedosáhli, nýbrž zůstali v Ma'ínu, kdežto do Hadramautu jako vladaře poslal Elijafa 'Jathi'u svého mladšího syna Ma'dikariba. Starším synem, králem a nástupcem v Ma'insku, byl snad Elijafa' Rijam (viz č. 8.). Potomci Ma'dikaribovi opět nepřišli k vládě v Hadramautu, nýbrž, jak ukazuje č. 2., byli držáni v Ma'ínu pod dozorem 'Ammisadoka a bratří jeho. Nejspíše poslal Abijada' Jathi'u opět jednoho ze synů svých do Hadramautu, jenž tedy tvořil jakousi sekundogenituru dynastie ma'inské. Kdo byl ke konci jmenovaný 'Elsami', nelze určit.

Číslo 4. (Glaser č. 1150.) Podobně jako č. 5., 6., 8. je tento nápis zajímavým dokladem zbožných nadací v Ma'insku. Bohatý soukromník 'Alman z rodu Gab'an dal na vlastní útraty postavit díl městských hradeb v Ma'ínu, t. j. jakési terasy a věže — patrně blíže západní brány, kde se nápis dosud na zříceninách nachází. — O tomto svém podniku předem jednal s vrchním knězem chrámu Man'an a oba se usnesli následovně: Na místě obvyklých dávek, jimiž byl 'Alman jako měšťan ma'inský chrámu povinen (čestné dary = kubudát), hradil veškeré výdaje za stavbu zmíněné partie hradeb. Jelikož však náklad tento převyšoval obnos obvyklých dávek chrámových, požadoval z majetku chrámového odškodnění, a toho se mu dostalo ve způ-

sobu pozemku, dle délky, šířky a výše (jež se snad počítala v poměru ke kolemvedoucí silnici) i s příleha-jícími cisternami a napajistiemi přesně určeného. O tom byl v chrámě vystaven podrobný úpis, v němž oba-polné závazky přesně vytčeny.

Číslo 5. (Glaser č. 1302.) pochází z pozdějšího panování krále Abijada'a, kdy již syn jeho Wakihel byl dospělým a snad i spoluvládce. Zde přichází týž Sa'd jako v č. 1. Mezitím byl již po druhé náměstkem v severoarabském Musrânu a má nyní do-rostlého syna Hofa'athta, o němž v č. 1. není ještě zmínky. Mezi oběma nápisy uplynula tudíž delší doba, a kralování Abijada'ovo obsahuje delší řadu let. Za zbudování terasy Madhab na hradbách ma'inských, od-kudž nápis pochází, dostává se Sa'du podobného od-škodnění jako v č. 4., ve způsobu dvou pozemků, na věčné časy darovaných rodu Dafgân. Jméno Hofa'atht svým mluvnickým tvarem ukazuje na dobu pozdější, stejně jako haknajatasumu v č. 1.

Číslo 6. (Halévy č. 509., 437. a 424.) jest sestaveno ze tří zlomků Halévym objevených a dohromady pa-trčících. Přes to nápis není celý. Jelikož jest již jmeno-ván Wakihel jako král vedle svého otce Abijada'a, jest deska poněkud pozdější než č. 4. Mnohá jména (Sa'del, Jisma'el, Juauwisel, Wahabel, Jadhkurel) se vyskytují v obou nápisích, jakkoliv se snad nevztahují na tytéž osoby. Zde staví rod Gab'an v Jathilu (Be-rakiš), v č. 4. v Ma'inu. Ostatní ráz nápisu je týž jako v č. 4. a 5.

Číslo 7. (Halévy č. 465.) jedná o stavbě rodem Gab'an na hradbách Jathilu provedené. Jméno krále jest vylomeno. Patří asi taktéž do času Abijada'a aneb syna jeho Wakihela. Výdaje se zde určují dle tenkrát obíhající zlaté mince jménem rabb. Připomíná se tak-též ve starších sábských nápisích. To snad nasvědčuje, že tato deska, jakož i č. 1.—6, není příliš stará, tedy asi z r. 900—800. Pozoruhodno je také, že původ za-kladatelů se udává dle ženy Ghawijat. Jelikož tato patří k rodu Hafid, ke konci nápisu také zakladatelé se k němu počítají. To ukazuje na následující obyčej u Ma'inů: Zbývala-li z rodu jen bezdětná žena (zde

Ghawijat z Hafidu), mohla se provdati mimo rod svůj, a děti z takového manželství (zde s nejmenovaným mužem rodu Gab'an) patřily také k rodu matčinu, v němž jim skrze ni příslušelo dědictví. Opak se vypravuje v bibli (Nu. 36.) o dcerách Selofhadových, jež se musily provdati za muže otcovského kmene svého Manasse.

Číslo 8. (Glaser č. 1083.). Zde se opět připomíná rod Gab'an. Tentokrát staví v Ma'ínu věž Jahr a stejnojmenný dům. Vlastní sídlo jejich bylo v Jathilu, kde byl Wadadel místodržitelem. Zajímavá jest zmínka o zlatě, kadidle a koření, jež obětovali bohu Waddovi. Připomíná dary tří králů v Betlemě. Kromě toho jest zde řeč o obchodní cestě do Egypta, Gazy a A'suru. Snad tento nápis chronologicky není vzdálen č. 1. Možná, že Elijafa' Rijam je starším bratrem Ma'dikariba a Hofa'atht jeho starším synem (viz č. 3.), a tím získáme následující pořad králů: Sadikel, Elijafa' Jathi'u, Elijafa' Rijam, Hofa'atht, Abijada' Jathi'u, Wakihel Rijam, Hafin Sadok a Elijafa' Jafuš. Dva poslední jsou známi z jiných zde neuvedených nápisů. Klademe-li Abijada'a problematicky kolem r. 850 př. Kr., panoval Sadikel kolem r. 950.

Z čísla 9.-14. vyplývá dynastie Elijafa' Wakkah-Wakihel-Abukarib-'Ammijathi'u. Jinak jsou tyto památky tuze zlomkovité a dílem nesrozumitelné. Kolonie Musrân byla s mateřskou zemí dosud spojena. Nápis č. 12. pochází z okrsku musrânského, z el'Ola v severní Arabii, a připomíná tam náměstka v území kmene Dedan. Ostatně se jedná o stavby v Ma'ínu (č. 11.), aneb v Jathilu (č. 10., 13. a 14.). Č. 9. nalezeno v troskách města es Sauda v Džofu. Do které doby dlužno tuto dynastii přesněji klásti, jest dosud záhadou. Písmo vykazuje tahy starobylé. Také novější tvary grammatické se zde nevyskytují. Snad tedy patří tito králové chronologicky před nápisy č. 1.—8., t. j. začátek panování Elijafa'a Wakkaha spadá asi do r. 1050 př. Kr.

Číslo 15.—20. obsahuje památky dynastie Jathi'el-Wakihel-Elijafa'-Hafin. Panovala také nad Musrânem, neboť č. 18. obsahuje dva zlomky nalezené v el'Ola se jménem krále Elijafa'a. Druhý z nich vykazoval

druhdy také jméno Wakihelovo. Dle č. 17. za Wakihela král katabanský Šahr Jalil Juhargib vykonával jakousi nadvládu nad Ma'inem, jelikož se nazývá pánem krále ma'inského. Ale Elijafa', syn Wakihelův, se vymanil z této poddanosti, ba zdá se, jakoby byl na čas říši katabanskou zrušil. Neboť v nápise č. 19., pocházejícím z pozdější doby jeho kralování, vedle bohů z Ma'inu a Jathilu a bohů moře a souše (Ma'in sahal tedy tenkrát až k moři) připomínají se ještě bohové ze Ša'b a Chums. Dle Hamdaniova zeměpisu Arabie jest Ša'b kraj mezi Ta'izzem a Jerimem a Chums se rovná přímoří Dathina, severovýchodně od 'Adenu. Ša'b a Chums obsahují tedy téměř celý okrsek Katabanu jako zemi podmaněnou, označenou zde dle dvou provinciálních jmen. Tyto politické poměry dovolují poněkud pronést domněnku o chronologickém zařazení dynastie. Doba, do níž patří králové z č. 1.—8., jeví nám říši ma'inskou na vrcholu moci. Přes to některé jednotlivosti ukazují k periodě, jež od počátku panství sábského není tuze vzdálena. Kdyby č. 15.—20. patřila za č. 1.—8., musili bychom předpokládati, že Ma'insko s výše moci své skleslo, ocitlo se oproti Katabanu v poddanosti, podrževši při tom svou severoarabskou kolonii, a později opět si podmanilo Kataban, ale posléze bylo přemoženo Sábskem. Přirozenější jest vývoj věcí, klademe-li č. 15.—20. do nejdřívější doby ma'inských dějin. Dynastie, jež Jathi'elem počíná, patří snad před Elijafa'ovu (č. 9.—14.), a počátek panství Jathi'elova byl by asi r. 1150 př. Kr.

Z čísla 21. plyne dynastie Abijada'-Chalkarib-Hafin z poslední doby říše ma'inské, tedy po č. 1.—8. Zeměpisná označení Alam (snad kraj v Hadramautu, kde stála svatyně boha Sina. Viz hadram. nápis č. 1.), Šim, Habil (Hamdani připomíná Habil na cestě mezi 'Adenem a San'â) a Humr (východně od Ta'izzu) přicházejí ve starších nápisech sábských z doby mukarribů na př. Jada'ela Dharaha a Karibaela Watara. Snad tedy dlužno umístiti vládu Abijada'ovu kolem r. 700. Ovšem se zde jmenuje také Ša'b, o němž jest zmínka i v č. 19. Proto někteří kladou tamní dynastii taktéž do pozdější doby ma'inské.

Číslo 22. jmenuje krále Jathi'ela a Taba'kariba a patří rozhodně do nejpozdější periody ma'inské, jelikož se zde připomíná Sába jako kmen v jižní Arabii usedlý, tedy asi r. 650 př. Kr. Gauw přichází jako jméno krajiny také ve velikém nápise Karibaela Wataru ze Sirwahu a Jada'ela Dharaha. Šim se jmenuje již v č. 21.

Číslo 23.—24. jsou nápisy z el 'Ola (Musrânu) a patří dle známek grafických do staré doby (před r. 800). Zajímavá jest v č. 23. zmínka o královně Adabije. Královny v severní Arabii jsou i jinými nápisy doloženy, zvláště v severoarabské říši kmene Aribi, na př. Zabi-bije za Tiglata Pilesera III, kolem r. 732, Samsije za Sargona, kolem r. 715. Asarhaddon kolem r. 675 zachoval nám jména dvou jiných vladařek tamních států. Jsou to Japa', královna z Dichranu, a Bailu, královna z Ichilu. — „Děti Waddovy“ jest snad titul jistého řádu kněží, kteří obstarávali kult jihoarabských bohů kolonie musrânské. Obsah č. 24. jest velmi nejasný, ale pozoruhodno jest slovo „lawi'at“ לוי'א, jež znamená asi kněžku a souvisí snad s hebrejským „levi“ לוי (původně לוי?), tedy „levitka, kněžka“.

1. Glaser č. 1155.

(na městských hradbách Jathilu v Berakiš).

1. 'Ammisadok, syn Hami'athta z Jaf'anu, a Sa'd, syn Walaga z Dafganu, oba místodržitelé v Musrânu a Ma'inové z Musrânu, [kteří navštěvovali] Egypt a podnikali s nimi oběma obchodní cesty do Egypta, A'suru a 'Ibr nahrân, když spravoval . . . z Rida' po prvé svůj místodržitelenský úřad, věnovali, zbudovali a přivlastnili 'Athtar z Kabadu terasu Tan'am, jejíž průčelí jest ozdobeno dřevem a tesaným kamením od základů až ke krovu a jejíž zadní ohrada pozůstává z obyčejných kamenů, taktéž všechny terasy mezi oběma věžemi Zurb'an a Lab'an — z čestných darů a obětních poplatků, jež obětovali

2. 'Athtar z Kabadu zbožní lidé, i přijal a byl spokojen 'Athtar z Kabadu těmito čestnými dary a

obětmi, totiž stavbou terasy. Tenkrát zachránil je a majetek jejich 'Athtar z Kabadu a Wadd a Ankarih a slovo jejich od nástrah, jimiž útočili na ně, majetek a velbloudy jejich lidé ze Sáby a Chaulânu na silnici mezi Ma'inem a Ragmatem a od války, jež zuřila mezi pánem jihu a pánem severu, a tenkrát zachránil je a majetek jejich 'Athtar z Kabadu a Wadd a Ankarih ze středu Egypta v

3. boji, jenž vypukl mezi Madhaj a Egyptany, a chránil je a majetek jejich 'Athtar z Kabadu v štěstí a zdraví až k obvodu města jejich Karnâu. — Skrže 'Athtara Vycházejícího a 'Athtara z Kabadu a Wadda a Ankariha a 'Athtara z Jahriku a bohyni z Našk a všechny bohy z Ma'ínu a Jathilu a Abijada'a Jathi'u, krále z Ma'ínu, a syny Ma'dikariba, syna Elijafa'a, a jejich kmen ma'inský a lid jathilský a místodržitele v Musrânu, 'Ammisadoka a Sa'da. I postavil 'Ammisadok

4. a Sa'd a Ma'inové z Musrânu věnování své (t. i. haknajatasumu) a nápisy své pod ochranu bohů z Ma'ínu a Jathilu, krále z Ma'ínu a lidu ma'inského proti tomu, jenž by seškrabal aneb zničil aneb . . . nápisy jejich z místa jejich . . . a skrže 'Ammisami'a z Balh, místodržitele v Jathilu.

2. Halévy č. 520.

(na pomníku v Jathil-Berakiš).

1. ['Ammisadok] a Ammijada' a 'Ammikarib, synové Hami'athta z Jaf'anu, otcové . . .

2 . . . synů Ma'dikariba, syna Elijafa'a Jathi'u, krále z Ma'ínu, věnovali . . .

3. . . . ze dřeva a zadní ohradu její z kamene. Zbudovali [ji] v městě a veškeré dřevo její a tesané kamení . . .

4. . . . [od] základů až ke krovu a bylo vykonáno věnování a stavba této věže Malh z . . .

5. a tenkrát vyvýšili na hradbách města Karnâu dvě terasy a dvě [věže] . . .

6. . . . z mramoru, dřeva a tesaného kamene a tenkrát stavěli a vyzdili na hradbách města Jathilu

7. [dvě terasy] své Tašb a Šabmat a dvě věže v Jathilu a tenkrát stavěli v obou městech svých

8. Jaʿan a Hirran a v planinách jejich a tenkrát stavěli v Jathilu domy své a

9. vy[kopali, vy]zdili a vodou opatřili své studně v Jathilu. Ve všech těchto studních . . .

10. . . . a tenkrát přišli a jásali (?) a tenkrát upravili zeď v Hirranu a . . . bojovníci

11. [postavili modlitebnu] chrámu ʿAthtara z Kabadu, za to, že milostivě přijal stoku (?) z kamene . . .

3. Halévy č. 193.

(Z Maʿinu, v severovýchodní čtvrti města.)

1. Maʿdikarib, král hadramautský, věnoval ʿAthtaru z Kabadu věž Charf, věž synů ujce svého Šahhara ʿAllana, syna Sadikela, krále hadramautského, před ʿAthtarem z Kabadu a ʿAthtarem Vycházejícím

2. a Waddem a Ankarihem a [před synem brat]ra svého ʿAbijada ʿJathiʿu, králem z Maʿinu, a před lidem jeho maʿinským a před Elsamiʿem. Pod ochranu ʿAthtara z Kabadu [postavili] sebe a poddané své.

4. Glaser č. 1150.

(Z Maʿinu, na hradbě blíže západní brány.)

1. ʿAlman, syn ʿAmmikariba z Hadbaru, otec Juauwisela a Jadhkurela, a Saʿdela a Waḥabela a Jismaʿela, rod Gabʿan, přátelé Abijadaʿa ʿJathiʿu, krále maʿinského, věnovali a zbudovali a přivlastnili ʿAthtaru z Kabadu a Waddu a Ankarihu veškerou stavbu a ozdobu šesti teras a šesti věží na hradbách města

2. Karnâu, nad [městskou] čtvrtí Ramsâu, od věže synův osobních strážců počínajíc až ke třetině města. Tyto vystavěli, vyvýšili a pokryli dřevem a tesaným kamením, jak průčelí jejich tak zadní ohradu jejich, od přední budovy počínajíc až na krov — z čestných darů, jež mu uložil ʿAthtar z Kabadu a z poplatků, jež odváděl bohům a z toho, co z vlastního přidal, a

3. tenkrát daroval a uspořádal a obětoval ʿAthtaru z Kabadu a Waddu obětí v nádvořích (chrámových) patnácte, a tenkrát vystavil Abijada ʿJathiʿu, král

ma'inský, a kněz ma'inský z chrámu Man'an 'Almanovi stvrzenku a věnovací listinu o tom, co odkázal svému bohu a patronu a svému králi a kmeni ve válce a míru a daroval mu stavební místo

4. v Bah'ân se schválením královým, 47 loket [zdéli] a zšíři 17 loket a . . . zvýši 47 palců i s mezníky a cisternami, s jámou, již vytesali lidé z Hadbaru a s cisternou nad vodovodem

5. rybníka a napajště, jež vytesali lidé z Ganad i s cisternou Dhara' pozemku Tanaf a s cisternou, jež plní stoky rodu 'Amam a stoku lidí z 'Ašr naproti terasám jeho (králových) úředníků (?) — skrze boha 'Athtara Vycházejícího a 'Athtara z Kabadu a Wadda a Ankariha a 'Athtara z Jahriku a všechny bohy z Ma'ínu a Jathilu a Abijada'a Jathi'u,

6. krále ma'inského, a lid jeho ma'inský a jathilský. I postavili 'Alman a synové jeho věnování své a dar svůj a nadaci svou pod ochranu 'Athtara Vycházejícího a 'Athtara z Kabadu a Wadda a Ankariha a všech bohů z Ma'ínu, Jathilu a Hirranu, by ochrany dosáhli proti tomu, jenž by je změnil aneb zničil — pokud země stojí!

5. Glaser č. 1302 (z Ma'ínu).

1. [Sa'd a syn jeho Hofa'atht, z rodu Dafgan, věnoval a zbudoval a přivlastnil] 'Athtaru z Kabadu a Waddu a Ankarihu a 'Athtaru z Jahriku veškerou stavbu terasy Madhab od základu až ke krovu, v průčelí vyzdobenou, napřed a na zadní ohradě, dřevem a tesaným kamením, z čestných darů, jež věnoval Sa'd a syn jeho 'Athtaru z Kabadu a

2. [Waddu a tenkrát věnoval zápalné oběti Waddu a tenkrát obětoval 'Athtaru z Kabadu] a Waddu v obětých nádvořích a 'Athtaru z Jahriku v Jathilu oběti a tehda byl Sa'd místodržitelem nad Ma'íny v Musrânu dvakrát a těšil se zdraví a štěstí. Proto byl spokojen Sa'd a kmen, jehož představeným dvakrát byl, a tenkrát zbudoval a vyvýšil . . . [na hradbě města]

3. Karnâu, a tenkrát vystavili Abijada' Jathi'u a Wakihel Rijam, králové ma'inští, a kněz ma'inský

z chrámu Man'ân Sa'du a synovi jeho Hofa'athtu stvrzenku a nadační listinu o tom, co odkázali svému bohu a patronu a svému králi, a daroval jim [král] . . . [dva pozemky]

4. [jim a příslušníkům rodu Dafgan] a [obyvatelům] okresu jejich a poddaným jejich. Nechť oba [pozemky] v majetku podrží rod Dafgan a obyvatelé kraje jejich, pokud město Karnâu stojí! I postavil rod Dafgan své věnování a přivlastnění a nadaci a dar pod ochranu 'Athtara Vycházejícího a 'Athtara z Kabadu a Wadda a Ankariha

5. . . . skrze 'Athtara Vycházejícího a 'Athtara z Kabadu a Wadda a Ankariha a 'Athtara z Jahriku a všechny bohy z Ma'inu a Jathilu a Abijada'a Jathi'u a Wakihela Rijama, krále ma'inské, a Wahabela a syna jeho Rathadela, oba pány z Ja'fanu a skrze 'Ammi-sami'a . . .

6. Halévy č. 509., 437. a 424. (z Berakiš).

1. Sadok a Sa'del a Jahmiel a synové jejich Jeda'el, Sadok, Jisma'el, Hani', Rathad, Aus, Juauwisel, Sami', Marthad, Wahabel, Tahaj, Benan, Rathadel a Jadhkurel, synové [rodu] Sami' Ba'dar (?) z . . ., rod Gab'an, věnovali a přivlastnili 'Athtaru

2. z Kabadu a Waddu a Ankarihu a 'Athtaru z Jahriku veškerou stavbu obou věží . . . a terasy mezi . . . s celou svatyní (?), a tenkrát jim vystavil [věnovací listinu] Abijada' Jathi'u a Wakihel Rijam a kněz ma'inský v chrámě Man'ân . . .

3. průčelí a zadní ohradu od základu až na krov, a tenkrát věnovali Waddu oběti zápalné a tenkrát obětovali 'Athtaru z Kabadu a Waddu v nádvořích [chrámových] čtyřicet [obětí] a tenkrát obětovali 'Athtaru z Jahriku na nádvoří jeho deset obětí, a tenkrát žehnal Abijada' Jathi'u a Wakihel Rijam Sadoku a Sa'delu.

7. Halévy č. 465. (z Berakiš).

1. Jakilel a synové jeho Elwahab a Elšarih, synové ženy Ghawijat z Hafidu, rod Gab'an, zbudovali, věnovali a obnovili na hradbách města Jathilu všechny

výzdoby této věže Bakran a výzdobu terasy Salf Alhan, jež patří rodu Nadban, a výzdobu terasy

2. rodu Zaftan, v průčelí a na zadní ohradě, jak dřevem tak tesaným kamením a mramorem, ke cti 'Athtara z Kabadu a Wadda a Ankariha a 'Athtara z Jahriku a bohyně z Našk z poplatku, jež odváděli bohům ma'inským a bohyni z Našk, a z toho, co z vlastního přidali. I byli spokojeni cechové stavební (?) poplatkem jejich.

3. Za času . . . z Ma'inu a postavili Jakilel a synové jeho pod ochranu 'Athtara z Kabadu a Wadda a Ankariha a 'Athtara z Jahriku a bohyně z Našk a všech bohů ma'inských a jathilských sebe a poddané své a svůj majetek [a] své věnování a své nápisy proti tomu, kdo by je zničil aneb seškrabal aneb z místa odstranil.

4. I byla stavba a věnování, jež vystavěl a věnoval rod Hafid, jenž postavil tento nápis, v obnosu 180 rabb, jež daroval rod Hafid ke stavbě a opravám výzdob věže a obou teras.

8. Glaser č. 1083.

(Na východních hradbách v Ma'inu.)

1. 'Ammijada' a 'Ammikarib a Hajw a Bislam a Jahmiel, syn 'Ammisadoka, pána z 'Imámu (?) . . . a Abamar, Aus'atht, Chaljada', Wadadel, Sa'del,

2. Jadhkurel a Jisma'el, rod Gab'an, přátelé Elijafa'a Rijama a syna jeho Hofa'athta, králů ma'inských, věnovali 'Athtarů z Kabadu veškerou stavbu věže Jahr,

3. z kamení a dřeva až na krov, z čestných darů, jež zasvětili 'Athtarů z Kabadu 'Ammijada' a zbožní zakladatelé, a z poplatku, jež mu odváděli, a z desátku, jež mu spláceli, když podnikali obchodní cesty do Egypta, Gazy a A'suru

4. a zůstali bez pohromy skrze slovo 'Athtara z Kabadu a Wadda. Tenkrát věnovali Waddu v Sarh desku, kadidlo, koření . . . a zlato . . . a tenkrát věnovali Ankarihu z Kabr hojnost

5. kadidla smíšeného . . . a tenkrát zbudovali, vystavěli a zhotovili dům svůj Jahr a věž a tenkrát

věnovali kadidlo Waddu a tenkrát věnovali a obětovali

6. 'Athtar z Kabadu a Waddu v [chrámových] nádvořích třicet obětí, a tenkrát obětoval 'Ammijada' a bratři jeho a synové jejich vše, co jim ['Athtar] jako dluh byl uložil, a vše, co . . .

7. . . . celého Ma'inu a lidí z Jathilu, jejich svobodní muži a nevolníci, v měsíci Dhu Hadar, když Wadadel z Riz po prvé spravoval místodržitelství, a aby . . .

8. a bratři jeho a synové jejich a otcové a ujcové jejich, veškerý majetek, cokoliv, ke věnování jeho, v měsíci 'Abr Nagwat, [a tenkrát vystavil]

9. Elijafa' Rijam, král ma'inský, a kněz ma'inský v chrámě Man'ân 'Ammijada'ovi stvrzenku a nadační listinu o tom, co odkázali . . .

10. Před 'Atitarem z Kabadu, před Waddem a Ankarihem a 'Atitarem z Jahriku a před všemi bohy z Ma'inu a . . .

11. a postavili 'Ammijada' a bratři jeho a synové jejich svůj majetek a své nápisy pod ochranu bohů ma'inských . . . proti tomu, kdo by je seškrabal . . .

9. Glaser č. 284. (Z es Saudâ.)

1. Elijafa' Wakkah, král ma'inský, a lid jeho ma'inský

2. věnoval a rozšířil spolu s [rodem] Riab z [města] Nit k užívání jejich . . .

3. Byla tato odměna nejhojnější ze všech odměn . . .

4. . . . vyzdobení Nit na tomto základě . . .

5. nechal si holdovati kněžími z Alhân a náčelníkem z Manawat.

10. Halévy č. 469. (Z Berakiš.)

1. . . . a zbudoval zadní ohradu jeho od studny . . .

2. jež oba věnoval otec jejich Jaslim [za panování]

3. Elijafa'a Wakkaha a Wakihela [Sadoka].

11. Halévy č. 255. (Z Ma'inu.)

1. Wakihel Sadok, syn Elijafa'a, král ma'inský, a osobní strážci zasvětili a věnovali 'Athtaru z Kabadu a Waddu a

2. Ankarihu, bohům ma'inským, celou stavbu věže Zurban od základův až k výzdobě lidí z Hadbaru.

12. Euting č. 22. (Z el 'Ola.)

1. ... k užívání jejich Ja'd Jasbir ...

2. ... Wa'du Raitam a postavil Hani' a Dhu Baid ... pod ochranu 'Athtara

3. z Kabadu a Wadda a Ankariba, bohů ma'inských, proti tomu, kdo je (nápis) odstraní a ...

4. z místa jejich a první dá naposled ...

5. z výzdoby Hani'a a majetku jeho a výtěžku ...

6. ... a zachová navždy nad terasou touto ...

7. Wakihel Sadok a Abukarib Jathi'u, králové z Ma'inu ...

8. Jaf'ân, místodržitel ma'inský v De[danu].

13. Halévy č. 479. (Z Berakiš.)

1. ... Jathil a věž Ribkan za času Abukariba a 'Ammijathi'u

2. Nabita, králů ma'inských.

14. Halévy č. 484. (Z Berakiš.)

1. 'Ammijathi'u Nabit, syn

2. Abukariba, král ma'inský,

3. a Ma'in a Jathil ...

4. a slíbil 'Athtaru

5. z Jahriku ... Proti tomu, kdo by seškrabal ...

15. Halévy č. 476. (Z Berakiš.)

1. Jathi'el Sadok, král ma'inský, zbudoval a věnoval věž

2. Jašb a terasu ...

3. z výtěžku královských pozemků ...

16. Halévy č. 527. (Z Berakiš.)

1. . . . když zakoupili a věžemi a studnami opatřili dům svůj Mahdar v městě Jathil,

2. za času Jathi'ela Sadoka a syna jeho Wakihela Jathi'u, králů ma'inských. — [K tomu zlomek Halévyho č. 463.: Jathi'el Sadok a Wakihel Jathi'u.]

17. Halévy č. 504. (Z Berakiš.)

1. Jišrahel, syn Agba'a, a synové jeho Jihramel, Harm, Ma'dikarib a Dhar'ikarib, a Agba', syn Jihramela a Jišrahel, Šarhel a Šarh, synové Jihramela a Harm, a Hani',

2. syn Ma'dikariba a Dhar'ikarib, rod Dhumrân, poddaní Wadda Šahrâna, věnovali 'Atharu z Kabadu a Waddu a Ankarihu a 'Athtaru z Jahriku veškerou stavbu a výzdobu terasy Ta'r na hradbách Jathilu, a postavil

3. rod Dhumrân pod ochranu bohů z Ma'inu a Jathilu poddané své a sebe a svůj majetek a své věnování a své nápisy proti tomu, kdo by je odstranil aneb zničil — za času pána svého Wakihela Jathi'u a syna jeho Elijafa'a Jašara, krále z Ma'inu, a skrze pána jeho Šahra Jalila Juhargiba, krále z Katabanu.

18. Euting č. 48. (Z el 'Ola.)

1. . . . [Eli]jafa' Jašar, král ma'inský . . . a postavil pod ochranu . . .

2. . . . místodržitelství Zaida z Azwaj.

[K tomu srovnej zlomek Eut. 43.: . . . 5. Elijafa' Jašar, králové z Ma'inu, za místodržitelství . . .]

19. Halévy č. 478. (Z Berakiš.)

1. Dahmal a syn jeho Badijat, z obce 'Athtara z Jahriku a . . . latan, rodina Zilwân,

2. z rodu Gab'an, přátelé Elijafa'a Jašara a syna jeho Hafina Rijama, králů ma'inských, věnovali 'Athtaru z Kabadu, a Waddu a

3. Ankarihu a 'Athtaru z Jahriku a 'Athtaru z Jahr veškerou stavbu věže Ribkan a tuto průchodní bránu

mezi ní a mezi [věží] Malh, v chrámě, k němuž obě věže patří, z poplatku, který odváděli Gadan a Dahmal 'Athtaru z Kabadu a bohům,

4. a z toho, co z vlastního bohům přidali, a schválil 'Athtar z Kabadu

5. tento poplatek. Tenkrát obětovali 'Athtaru z Kabadu a Waddu oběti v nádvořích [chrámových] dvacet dvě,

6. a tenkrát zasvětil Dahmal a Badijat a 'Abdat Waddovi zápalných obětí na nádvoří jeho sedmnáct,

7. a rod Zilwan postavil svoji stavbu a své věnování a své nápisy pod ochranu 'Athtara Vycházejícího a 'Athtara z Kabadu a Wadda a Ankariha a všech

8. bohů z Ma'inu a Jathilu a všech bohů z Chums a Ša'b a všech bohů moře a souše a východu a západu a pod ochranu králů z Ma'inu

9. proti tomu, jenž by je změnil aneb zničil aneb zmenšil aneb zvětšil aneb z místa odstranil — pokud země a nebe a pokud město stojí!

20. Halévy č. 534. (Z Berakiš.)

1. Zaidel, Zaid a Aus, synové Eldhara' z Ša'ath, zbudovali a věnovali a

2. obnovili 'Athtaru z Kabadu a Waddu a Ankarihu veškerou stavbu věží

3. Bir'an, Ridwan, Ribkan, Zubjan, Lab'an, Ribkan a Zurban a terasu

4. Charš a terasu synů Dhuchair . . . Ma'inu,

5. věž svatyně (?) Ša'natan a celou hladkou zeď a obnovené části uprostřed ní,

6. které zbudovali příslušníci rodu Ša'ath a Jagr, a tenkrát . . . skrze Wadda a Ankariha

7. a 'Athtara z Jahriku a všechny bohy z Ma'inu a Jathilu, a postavil

8. rod Ša'ath své věnování pod ochranu . . . a Elijafa'a

9. Jašara a syna jeho Hafina Rijama, králů ma'inských.

21. Halévy č. 257.

(Nad branou chrámu v el Michajar u Ma'ínu.)

1. Chalkarib Sadok, syn Abijada'a, král z Ma'ínu, zbudoval a obnovil Rasf, chrám 'Athtara z Kabadu, a postavil chrám Rasf

2. pod ochranu 'Athtara Vycházejícího a všech bohů z Ša'h, Alam, Šim, Habil a Humr proti tomu, kdo by jej (nápis) změnil, a proti tomu, kdo by ho zničil, a proti tomu, kdo by ho odstranil, a proti tomu, kdo by ho odcizil z chrámu Rasf ve válce aneb míru, pokud země a nebe stojí!

22. Halévy č. 485. (Z Berakiš.)

1. Thaubel a syn jeho Jaslim, synové Hani', rodina Dabr z rodu ... věnovali, zbudovali a obnovili Ankarihu,

2. patronu svému, celou střechu ... a vyvýšili a opravili vše, co bylo zbořeno ve svatyni (?) Šimân ... Gauw

3. z vykládání dřevěného a mramorového a dřevěné řezby a vložek a hladkých zdí svatyně (?) ... a vystavěli co bylo zbořeno

4. na krovu ... z vykládání, a hrazeno bylo toto věnování, obnovení, stavba a opravy této svatyně (?) z poplatku,

5. ježž dlužil Thaubel Ankarihu, za času Jathi'ela Rijama a syna jeho Taba'kariba, králů ma'inských, a postavila

6. rodina Dabr své věnování a nápisy pod ochranu 'Athtara Vycházejícího a 'Athtara z Kabadu a Wadda a Ankariha a 'Athtara z Jahriku

7. a všech bohů ma'inských a jathilských a všech bohův a patronův a králův a kmenů ze Sáby a Gauw proti komukoliv, kdo

8. by je změnil aneb poškodil aneb zničil a z místa odstranil ve válce a míru, pokud země stojí!

23. Euting č. 57. (El 'Ola.)

1. ... z Rawik

2. 'Ahran a Bakilan a postavil děti Waddovy pod ochranu ...

3. a . . . jeho. Bohové z Ma'ínu, moře a karavanní cesta . . .
4. Jaškurel z Hasm, a když zničí z . . .
5. a Adabije, královna tohoto města Psmm, mezi tím co on obnoví . . .
6. kdokoliv strhne ozdobu jejich a ozdobu . . .

24. Euting č. 55. (El 'Ola.)

1. . . . Salmije, dcera kněžky (levitky) jeho 'Adat,
2. by si přivlastnil Wadd kněžku (levitku) Salmije a majetek její a . . .
3. co patřilo Gazazu Basilu a Su'aidu, když zahájil . . .
4. . . . kterýkoliv bůh aneb člověk. A postaral se o býka slavnosti zahájení . . .
5. . . . jenž chrání a hojnost uděluje zbožnému . . .
6. poddaných svých v Karnâu, a nechť poválí . . .
7. jenž hojnost uděluje, a vše, co mu patří v celé zemi vesměs . . .
8. . . . modlitebnu . . . a modlitebnu Šamsije z Kab . . .

III. Nápis y hadramautské a katabanské.

Číslo 1. pochází z 'Obne, západně od Wadi Maifa'at, v nepatrné vzdálenosti od hadramautského přímorí, severně od Bir 'Ali, a jest vryto na veliké zdi uzavírající Wadi Hadžr na sever a tak zabraňující přístup do vlastního hadramautského vnitrozemí. Vypravuje zbudování této hradby a jiných staveb za času knížete (mukarriba) Jar'uše (?). Jelikož v čís. 2. jest řeč o králi, a dobu mukarribů dlužno klásti na počátek státního vývoje, může býti nápis tento poměrně starý a pochází snad z X. století. Slyšíme zde po prvé o Himjarech. Podnikají vpády do Hadramautu, zeď jim má zabrániti přístup. Vznešený patricij, jménem Haisel 'Alhân, přítel mukarriba Jar'uše a otce jeho Abisa'a, dal provésti poddaným svým Šakamem Salhanem různé stavby, jichž polohu pro nedostatečnou naši znalost místa nelze zjistiti. Maifa'at jest město v blízkém údolí,

dosud Maifa'at zvaném. Šakam držel jako vojevůdce několik pevných bodů v okolí a provedl stavbu — patrně v čas války s Himjary — pomocí bojovníků. Nápis objevil a opsal Wrede.

Číslo 2. jest vryto na bronzové desce pocházející ze Šabwat (v severovýchodním Hadramautu, východně od Maribu). Vykazuje zajímavé linguistické zvláštnosti dialektu hadramautského, jenž se od ma'inského značně lišil. Postaven byl tento nápis ještě za doby království ma'inského, jak dokazuje kausativní tvar saknaja (přivlastnil) na místě pozdějšího sábského haḡnaja. Pozoruhodný jest kult boha Sina (měsíce) v Šabwat, při čemž 'Athtar, taktéž božstvo astrální, platil za otce jeho. Král hadramautský, za něhož deska vzdělána, není jmenován. Snad pochází z VIII. aneb VII. stol. př. Kr.

Číslo 3. nalezeno v Nakb el hadžar, nedaleko hadramautského pobřeží, a objeveno jest Wellstedtem r. 1835. Tvar písmen ukazuje na původ pozdní, snad dobu, kdy Habešané již byli usazeni v Mahře, severovýchodněji od Hadramautu. Wadi, z něhož vyniká pahorek s hradbou, sluje Maifa'at jako jiné východnější údolí, blíže něhož se nalézají zříceniny 'Obne (č. 1.). Také tento nápis skýtá zvláštnosti řeči hadramautské. Časoslovo wad'a (= dokončil) jest ryze ethiopské.

Čís. 4.—8. Tyto katabanské památky patří k nečetným dosud uveřejněným. Glaser přinesl ze čtvrté cesty celkem asi 100 nápisů z Katabanu. Hlavní otázkou jest, zdali mukarrib Jeda'ab Dhubajn, syn Šahrův (č. 4.), je totožný se stejnojmenným králem čís. 7. Jelikož mukarribové ukazují vždy na začáteční stadium státního vývoje, byl by nápis č. 4. a následkem toho i č. 7. velmi starý. — Král Šahr Jagill Juhargib (č. 5.) by mohl býti totožný s Šahrem Jalil Juhargib ma'inského nápisu čís. 17. Písmeny g a l jsou si v jihoarabském alfabetu tak podobny, že Halévy, jenž onu desku (Halévy č. 504.) opsal, mohl na místě g lehce psáti l. Jelikož jsme Halévyho č. 504. kladli do doby staré (kolem r. 1100), také čís. 5. by patřilo do téhož času, a čís. 4. a 7. by byla ještě starší. Ale v jakémsi malém zlomku (Derenbourg č. 3.) přichází zcela zře-

telně Šahr Jalil, syn Jeda'aba, mukarrib katabanský, odpadá tudíž důvod pro záměnu g a l a pro časové spojení Halévyho č. 504. s naším nápisem. Možná, že tento Šahr Jalil nápisu Derenbourgova jest synem v č. 4. jmenovaného Jeda'aba Dhubajna, a měli bychom následující rodokmen mukarribů: Šahr — Jeda'ab Dhubajn — Šahr Jalil. Kromě toho v jiné desce katabanské (Derenbourg č. 2.) se připomíná Jeda'ab Dhubajn a syn jeho Šahr jako králové katabanští, a obdržíme opět na základě č. 7. genealogii králův: Šahr — Jeda'ab Dhubajn — Šahr. Jest na snadě, z toho souditi, že oni tři mukarribové jsou totožni se stejnojmennými králi, že tudíž za dávné doby v Katabanu vládcové slouli bez rozdílu mukarrib aneb král, kdežto později titul mukarriba vymizel. — S druhé strany nutno uvážiti, že tatáž jména v rozličných genealogiích mohou v témže pořadu za sebou následovati. — Z č. 5. známe dvojici králů t. j. Šahra Jagilla Jahargiba a Warawela Ghailana, z č. 6. vyplývá dynastie: Abšabim — Šahr Ghailan — Be'amm.

Katabanská božstva liší se namnoze od pantheonu ma'inského. Pozoruhodný jest (č. 4.) kult Athiraty a Malika. Oba bohové uctivali se také u severních Semitů, první pod jménem Ašera. Také 'Amm jest na severu znám. „Synové 'Ammovi“ (č. 4. ř. 2.) jsou snad kněžská třída jako „děti Waddovy“ v ma'inském nápisě č. 23. — Anbaj připomíná Nabu, boha v Babyloně a v sousední Borsippě uctívaného (srovnej jméno hory Nebo, kde zemřel Mojžíš). Nápis č. 8. jest kulturně zajímavý, ale bohužel tuze zlomkovitý. Uvádějí se tam rozličné výsady katabanských kněží a státních radů (?).

1. 'Obne.

1. Šakam Salhân, syn Ridwâna, řídil stavbu domu svého pána Jar'uše (?), syna Abisa'a, mukarriba (knížete) z Hadramautu, když mu to přikázal pán jeho

2. Haisel 'Alhan, syn Benela, přítel jejich . . . ohradu v Killat a ohradu kamennou obou 'Alhat . . .

3. . . . a skalní průlom a opevnění hradby v Killat a ohradu, když měli strach před Himjary, a přidal se

k Haiselovi, příteli jejich a příbuznému jejich z patriciů v Hadramautu, a obsadil

4. Maifa'at a . . . skalní výběžek, 'Obne a Ja'r za Daifatanem, a vystavěl hradbu a dvě věže Jadh'an a Jadhta'an a zadní část, jež leží k západu, a hráz a útočiště

5 . . . a zhotovil je od základu až ke krovu z cihel na slunci sušených. Stavbu provedl Jišrahel z 'Adhdham . . . za tři měsíce pomocí 120 silných bojovníků.

2. Osiander č. 29.

1. Sadokdhakar Barran (Zbočný), poddaný a nevolník krále z Hadramautu, syn

2. Elšariha, věnoval Sinu z Alam tento dar ze zlata, jehož váha

3. jest přísežně zaručena, rudé zlato a kassiu, jež slíbil Sinu,

4. za to, že ho vyslyšel v prosbě jeho. I věnoval Sadokdhakar do poddanosti

5. Sina z Alamu a 'Athtara, otce jeho, a bohů svatyně jeho Alam

6. a bohův a bohyň města Šabwat sebe a poddané své a

7. děti své a majetek svůj a lesk svých očí a myšlenky srdce svého jako dar

8. a majetek líbezný!

3. Nakb el hadžar.

1. Jabsil, syn Šagabův, řídil stavbu hradeb v Maifa'at a tesání kamene a dřeva a provedl stavbu domu. Zbudoval

2. tyto hradby od základův až k nejvyšším vrstvám a dokončil je a předal co vystavěl do ochrany synů Sadokjada'a.

4. Glaser č. 1600.

1. Jeda'ab Dhubajn, syn Šahra, mukarrib (kníže) z Katabanu, a všichni

2. synové 'Ammovi a kmenové Ausan a Kahad . . . a Dahas a Tabanu

3. vytesali, vykopali, upravili a urovnali horskou silnici Mablakat mezi

4. Barimem a Haribem, dále vystavěli a obnovili chrám Wadda a Athiraty a svatyni

5. Malika v Kalaj pomocí lidu z Katabanu a přispěním lidu z Barimu a Harbat,

6. skrze boha 'Athtara a 'Amma a Anbaj a Haukama a bohyni ze Santam a

7. bohyni ze Sahran a bohyni z Rahban.

5. Glaser č. 1402.

1. Warawel Ghailan Juhan'im (Milostivý), syn Šahra Jagilla Juhargiba,

2. král z Katabanu, obětoval 'Athtaru, 'Ammu a Slunci

3. na hoře velbloudici, poněvadž tak nařídili, když byli tázáni (?).

6. Glaser č. 1119.

1. Šarih'atht, syn 'Abdela, syna Tanziba,

2. řídil, dohlížel a provedl veškerou práci a stavbu

3. věže 'Arb a její násep, od

4. základu až k vrcholu, pro pána svého Šahra Ghailana,

5. skrze 'Athtara a 'Amma a Anbaj a 'Amma z Jašir

6. a 'Amma ze Šakir a skrze Haukama a skrze bohyni ze Santam

7. a bohyni ze Zahran a bohyni z Rahban a skrze pána svého

8. Šahra Ghailana, syna Abšabima, a syna jeho Be'amma, krále z Katabanu.

7. Glaser č. 1581.

1. Lehaj'amm, syn Abanise z Alam, a 'Abdel, syn Hani'a, příslušníci kmene . . . ,

2. řídili, dohlíželi a provedli práci a stavbu věže Barim

3. [od základu] až do krovu pro pána svého Jeda'aba Dhubajna, syna Šahra,

4. skrze 'Athtara a 'Amma a Anbaj a 'Amma z Jasrum a 'Amma ze Šakir

5. a Haukama a skrze bohyni ze Santam a bohyni ze Zahran a bohyni z Rahban

6. a skrze pána svého Jeda'aba Dhubajna, syna Šahra, krále katabanského.

8. Zlomek.

1. . . . Nechť se těší svobodě, ochraně a zdraví kněží z Katabanu

2. a radové z Katabanu i s úřadem svým a

3. s domy svými, syny a dcerami svými a veškerým

4. majetkem svým, prosti všelikého soudu, trestu, zkázy . . .

IV. Věnovací desky sábské soukromého obsahu.

V čís. 1. Mukarribašwa' (= „jenž přináší oběti“) jest jedno jméno, nikoliv mukarrib t. j. kníže Ašwa'. Jméno boha Kainan upomíná na praotce od Setha původ majícího v Genesi 5, 9. — Král Karibael Water Juhan'im (Milostivý) v čísle 2. není totožný se stejnojmenným mukarribem nápisu sirwahského. Žil pravděpodobně v II. století př. Kr. Nápis nalezen v San'â, kde tudíž král tento sídlil. Čísla 3.–6. jsou datována dle rozličných úředníkův a novějšího původu. Roku 115 před Kr. počal totiž v Sábsku nový letopočet. Neboť nápis z Hisn el ghurab, jednající o porážce a smrti židovského krále Dhu Nuwâsa, jest datován z r. 640. Dle klassických pramenů dlužno klásti konec jeho panování do r. 525 po Kr. Začátek onoho letopočtu je tudíž rok 115 př. Kr. Jednotlivá léta se označovala dle státních funkcionářů, jako v Římě dle konsulů a v Assyrii dle eponymů. Snad slul takový úředník dle č. 4. mušahir, t. j. oznamovatel měsíců, kalendářník. Bylo mu dozírati k přesnému chronologickému datování všech státních a vůbec právních listin, a dbal o kalendář dotyčného roku. Býval zvolen „mezi dvěma roky“, t. j.

dních dnech roku předcházejícího. Čís. 7. a 8. Proto pozoruhodná, že jsou sice psána řečí sábele od Ma'inů, kteří tudíž také v II. a I. století mohli existovati jako kmen, i po zkáze říše své.

7. jakýsi Sar'u bojoval se Sabejci. Poměr mezi kmeny nebyl ani později přátelský. Čís. 9. jest ještě z uvedených desk a spadá do r. 573 sábetopočtu, t. j. 458 po Kr., několik let po veliké hráze maribské za krále Šarahbela Ja'fura. Také u této desky byl rovněž jako Šarahbel monogram, jelikož připomíná pouze Milosrdného Boha. Jedná o chrámové krádeži. Ze svatyně boha byla odcizena drahocenná kadidelnice, za niž Abd Asdak věnuje novou.

Číslo 11. jest proto pozoruhodno, že se zmiňuje o svých výpravách proti „Arabům“, t. j. beduinům, tenkrát i v jižní Arabii jako podnes v Syrii a Induše „Arabové“ (el 'arab). V témže smyslu se užívá i v nápisech na hrázi maribské. Čís.

27. jsou ponejvíce věnovací desky (kovové) ke cti boha Elmakaha, pána věhlasné sábského měště Hirranu (již v době ma'inské známém. Viz tamní nápisy čís. 2. a 4.). Tam žil mocný a bohatý rod Marthad. Desky jsou věnovány dílem od jeho členů, dílem od příslušníků Marthadovcům poddaných rodin. Častěji se také je svatyně Aum boha Elmakaha na hoře Alw.

23. jménem boha Elmakaha se udílely také v Hirranu a v jiném měště Na'man zvaném. Boh 'Athtar se někdy připomíná. Čís. 25. a 26. ukazuje, že poměry v II. a I. století př. Kr. nebyly příliš lidné. Dovídáme se o bojích proti kmeni Nabš.

30. přichází bůh Ta'lab Rijam (t. j. Vznešený), v době 'Alhana Nahfana vystupuje do popředí. Svatyně se zvala Kadmân a ležela v Damhân, v čtvrti maribské. Tento nápis tvoří jaksi přehlednou skupině následující, v níž jest Ta'lab označen jako pán z Tur'atu, t. j. jiného chrámu polohy blízké. — Jednotlivé texty označujeme nápisy, pod nimiž jsou uveřejněny v „Corpus inscriptionum semi-

1. Glaser č. 9.

Mukarribašwa' a syn jeho Su[hajm].
svému Kainanu, bohu z Chasa' . . . se syne-
mem a postavili pod ochranu . . .

2. Langer č. 12. (ze San'â).

Wahab'atht Jafid a synové jeho Rathac
Az'ad, Hofa'atht, Jahši', Wahabaum, Jarhab
thawan, Gadanovci, vsadili oboje vrátně nádvo-
svého, jež vede k sídlu pána jejich Karibaela
Juhan'ima, krále sábského, syna Wahabaha
sábského. (Rod Gadan viz na str. 53.)

3. Osiander č. 13.

Šamir, Kurajnovec, věnoval Elmakahu z
desku, poněvadž ho vyslyšel Elmakah, pán
v prosbě jeho, když ho vzýval Šamir při nehodě
se udála v domě Kurajnovcův, a za to, že z
sluhu svého Šamira v oné nehodě Elmakah.
Šamir při modlitbě za ochranu jejich (Kura-
mužův a žen, svobodných a poddaných, v Á
hoře Alw býka . . . když vydávala půda úro-
cetinásobnou a ještě více (?). Tato modlitba
ochrana se udála v roce Wadadela, syna Jaki
místodržitele v Chalilu.

4. Osiander č. 14.

Watar, Marthadovec, věnoval Elmakahu z
tuto desku, poněvadž byl prohlášen za kalei
(mušahhira) mezi dvěma roky, v roce Sumh
syna Taba'kariba, syna Hadhmata, aby se š
dobře vedlo Marthadovcům a kmeni jejich.

5. Osiander č. 10.

'Abdušams, syn Haisův, zasvětil Elmakah
ranu tuto desku, kterou mu slíbil, a věnoval n
poněvadž je (totiž celý rod jeho) zachránil o
který zuřil v zemi v roce Sumhukariba, syna T
riba, syna Padaha. Zameškali totiž dostáti svén
a proto se rozhněval na ně, chtěje poškod

jejich a zmenšiti majetek jejich a ochuditi je nouzí. Tu splatil [slíbené] Elmakahovi věrně. Nechť tedy je obdaří úrodou a mužským potomstvem, jakož i milostí pánů jejich Marthadovců!

6. Osiander č. 1.

Rijab a bratr jeho, Marthadovci, a kmen jejich z 'Amrânu, věnovali patronu svému Elmakahu z Hirranu desku, protože je vyslyšel v prosbě, an jim zachoval Elmakah žeň, již jim daroval, při níž se prodávalo obilí: osmina pšenice jarní za peníz rdj, v roce 'Ammikariba, syna Sumhukariba, syna Hazfara z Tathwaru.

7. Osiander č. 27.

Sar'u ma'inský věnoval Elmakahu z Hirranu tuto desku, kterou mu slíbil, když útočil na Sabejce a na bojovníky, kteří ho napadli, by ho v domě zajali a pryč odvedli ze Sufanu. Tu vzýval ho v oné nesnázi a vyslyšel ho v prosbě jeho. Proto splatil [slíbené] mocnému Elmakahovi věrně. Nechť tedy i nadále Elmakah obdaří sluhu svého Sar'a milostmi, jež si od něho vyprosí!

8. Glaser č. 281.

Sa'adel, syn El'amada a 'Amidhachar, a syn . . . z Mulaih, Ma'inové, založili a zbudovali . . . a majetek otců svých El'amada a 'Amidhachara . . . postavili synové z Mulaih dům svůj pod ochranu 'Athtara . . . proti nepříteli a škúdcí.

9. Glaser č. 7.

'Abdkalil a choť jeho Ab'alije, dcera Alh leân a synové obou Hani', Ha'lal, Alhat [a] Kaul zbudovali a pokryli dům svůj Irt pomocí Milosrdného Boha, a sice stavěli v měsíci Dhu Charf roku 573. — Hajw (= jméno umělce, jenž desku zhotovil?).

10. Glaser č. 324.

'Abd Asdak a synové jeho, synové . . . , synové Said, poddaní ghaimánští, věnovali patronu svému

Waddu Šahrân, pánu z Kabab, tuto desku a kadidelnici na místě kadidelnice, jež byla ukradena ze svatyně jeho před tímto [věnováním].

11. Osiander č. 8.

Rabib Ja'z, syn Achrafův, věnoval Elmakahu z Hirranu tuto desku za to, že ho vyslyšel Elmakah v prosbě jeho, a za to, že ho zachránil, když byl v nesnázi, a za to, že ho obdařil Elmakah pobitím, kořistí a zajatci v patřičné míře ve všech výbojích, v nichž pomáhal pánu svému Jafra', Marthadovci, a za to, že zachránil sluhu svého Rabiba při výpravě, již podnikl proti Arabům v okrese Manhat, a aby ho obdařil přízní pána jeho Jafra' a pravou mocí a vážností, — a aby se šťastně a dobře vedlo synům Achrafovým!

12. Osiander č. 7.

Anmar, syn Šamratův, věnoval Elmakahu z Hirranu tuto desku, poněvadž ho vyslyšel v prosbě jeho, a poněvadž ho zachránil, když byl v nesnázi, a poněvadž ho obdařil Elmakah z Hirranu býkem jeho, a poněvadž mu pomohl a zachránil Elmakah sluhu svého Anmara od rány, již byl raněn na bojišti v ryku bojovníkův, a aby i nadále Elmakah vysvobodil a chránil sluhu svého Anmara zla, nehody a neštěstí, a by ho obdařil přízní pánů jeho Marthadovcův, a aby se Anmarovi šťastně a dobře vedlo!

13. Osiander č. 15.

Abumalik z Marthadu, dcera 'Anananova, věnovala Elmakahu z Hirranu tuto desku, kterou mu slíbila za spásu jejich (Marthadovců), a aby se Marthadovcům šťastně a dobře vedlo!

14. Osiander č. 17.

As'ad Faukman, sluha Marthadovcův, věnoval Elmakahu z Hirranu tuto desku, poněvadž ho vyslyšel v prosbě jeho za spásu jejich, a aby jim přidal zdravých mužských potomkův, a aby jim přidal úrodu,

obilí a blaho osob jejich, a by je chránil zlehčovánl, utrhaní, nařčení, nástrahy a škody stran jakéhokoliv člověka, jenž by jim bezprávně úklady činil.

15. Osiander č. 18.

Lahaj'atht a syn jeho Thaubel a bratři jeho a synové jejich, Wahránovci, poddaní Marthadovcův, věnovali Elmakahu z Hirranu — jelikož je vyslyšel v prosbě k němu vznesené — tuto desku, poněvadž opětne nechává dosíci dospělosti děti, které oni plodí, a poněvadž je vyslyšel Elmakah — tuto desku, — a aby nadále Elmakah je obdařoval zdravým mužským dorostem, a by v zdraví zachoval osoby jejich, a by je chránil škody a nástrahy nepřitele, a aby se šťastně a dobře vedlo Wahránovcům!

16. Osiander č. 16.

Jašuf a bratři jeho a synové jejich, Kathabovci, poddaní Marthadovcův, věnovali Elmakahu z Hirranu tuto desku, poněvadž je Elmakah vyslyšel v prosbě k němu vznesené, by zbudoval rozpadlé zříceniny příbytku jejich. Velebili vznešenost Elmakahovu za to, že jim udělil veškeré milosti, jež si vyprosili a vyprosí od něho. Nechť je obdaří milostí a blahem a přízni pánů jejich Marthadovců!

17. Osiander č. 21.

'Alhan Marthadovec věnoval Elmakahu z Hirranu tuto desku, poněvadž ho Elmakah vyslyšel v prosbě jeho, a aby ho Elmakah obdařil milostí a blahem!

18. Osiander č. 19.

Wahb a bratr jeho, synové Kalbat, věnovali Elmakahu z Hirranu tuto desku, poněvadž ho vyslyšel v prosbě jeho za blaho jejich, a aby ho obdařil milostí!

19. Osiander č. 23.

... blaho sluhy svého Mas'ada, milostmi, jež si od něho vyprosil v nesnázi, a aby nadále Elmakah

obdařoval sluhu svého Mas'ada všemi milostmi, jež si od něho vyprosí, a aby se šťastně a dobře vedlo synům Dab'u, skrze Elmakaha z Hirranu.

20. Osiander č. 20.

. . . spásu jejich, jelikož přispěl v městě 'Amrân ku pomoci dědičným pánům jeho Kašabat z Marthadu. Vzhledem na toto věnování nechť i později nadále Elmakah z Hirranu uděluje sluhovi svému Muwaddadu spásu osoby jeho a milost i přízeň dědičných pánů jeho Marthadovcův a kmene jejich Bakil, čtvrtiny 'Amrânu, a nechť chrání sluhu svého Muwaddada škody a nástrahy nepřitele, vzdáleného aneb blízkého, a aby se šťastně a dobře vedlo poddaným jeho, synům Ašjab, — skrze vznešenost a moc Elmakaha z Hirranu!

21. Académie č. 8.

Elsa'd a bratři jeho Sa'duel a Rathadrijaman a Sa'dušams a Lahaj'atht a synové jejich Wahabthawan, synové [rodu] Madan Bakil, z okolí města 'Amrânu, poddaní Marthadovcův, věnovali 'Athtaru Vycházejícímu v domě svém tyto dva obrazy, by je obdařil milostí a přízni pánů jejich Marthadovcův a kmene jejich Bakil, a aby . . . chránil sluhu svého Lahaj'athta škody a nástrahy nepřitele, a by je obdařil blahem a potomstvem a prospěšnou úrodou. Skrze 'Athtara!

22. Glaser č. 82.

. . . poněvadž ho vyslyšel v prosbě jeho, z vděčnosti za to, že udělil . . . sluhovi svému Rabšamsu . . . milost, o niž ho prosil. Kéž nadále 'Athtar uděluje sluhovi svému Rabšamsu všechny milosti, jež si vyprosí od něho, a nechť ho obdaří . . . a blahem a potomstvem mužským, zdravým, a úrodou, jak se patří, na půdě jejich a polnostech jejich! . . .

23. Osiander č. 4.

Sa'dlahu a syn jeho, Marthadovci, věnovali Elmakahu z Hirranu desku, poněvadž je vyslyšel v prosbě

k němu vznesené Elmakah, pán v Aumu na hoře Alw. Vyslyšel totiž Marthadovce, by udělil pastviny údolím jejich v Arhak — skrze Elmakaha z Hirranu — a vyslyšel je Elmakah z Hirranu v prosbě k němu vznesené, by udělil úrodnou půdu, trávu (?) a vláhu (?) na místě, kde se v létě zdržují, neustále rok co rok, a aby mohli sestoupiti od tamtud až do Arhak a [při té příležitosti] obětovati v obou svatyních 'Athtarů a Šamsu (Slunci), mimo obět v Hirranu, a by pod ochranu svoji vzal ona údolí v Marthadu, — a dále aby vyslyšel [prosby] také ve svatyni Elmakaha v Hirwat a aby [tam] milosti udílel, dle zjevení od něho, jež obdržel Sa'dlahu, zjevení, jež uzřel ve svatyni Elmakaha v Na'manu a Elmakaha v Hirranu — a kéž chrání ona údolí v Arhak před zimou a veškerou nehodou!

24. Osiander č. 9.

Hainamat a bratři jeho a synové jejich, Arfatovci, věnovali Elmakahu z Hirranu tuto desku za to, že je vyslyšel v prosbě k němu vznesené za spásu jejich, a by je obdařil prospěšnou úrodou na polích a pozemcích jejich, a aby se šťastně a dobře vedlo Arfatovcům, a by je obdařil přízní pánů jejich Marthadovců.

25. Osiander č. 12.

Šamir Jakib, syn Wašikův, věnoval Elmakahu z Hirranu tuto desku za to, že ho vyslyšel v prosbě jeho a aby i nadále ho vyslyšel v prosbě, již k němu vznese, a aby ho obdařil spravedlivým pobitím příslušníků kmene Nabš, a by mu přidal pravou moc a vážnost a přízeň pána jeho Jathi'u, Marthadovce.

26. Osiander č. 6.

Anmar Azlam, syn Hofa'athta z Nahsanu, věnoval Elmakahu z Hirranu desku za to, že ho obdařil výkonem spravedlivého pobití příslušníků kmene Nabš, a aby nadále Elmakah obdaroval Anmara pravou mocí a vážností, a aby se šťastně a dobře vedlo Nahsanovcům.

27. Osiander č. 11.

Thaur a Usaid a bratři jejich a synové jejich, Arfatovci, poddaní Marthadovcův, věnovali Elmakahu z Hirranu desku za spásu svou, a aby je obdařil Elmakah úrodou na polích a pozemcích jejich a přízní pánů jejich Marthadovcův a za spásu jejich.

28. Zlomek.

Sa'daum a synové jeho . . . synové Ausela Ahnana, poddaní královští, věnovali bohu nebes, pánu v Bakir, obraz a dva velbloudy ze zlata za spásu osob svých a za spásu dětí svých a velbloudů.

29. Landberg č. 5.

Ghadir, dcera . . ., věnovala bohu svému 'Azizlat tuto ženskou sochu z vděčnosti za to, že pomohl a zachránil osobu služebnice své Ghadiry od moru a úmrtnosti, jež byla v celé zemi. Skrze boha 'Azizlata!

30. Glaser č. 19.

. . . syn Sami'a, věnoval patronu jejich Ta'labu Rijamu, pánu v Kadmân v městě Damhân, tento obraz, poněvadž ho vyslyšel v prosbě jeho při oběti jeho, již mu přinesl v městě Maribu, když ho prosil ve společnosti jiných za uzdravení hochy (služebníka) matky své Magdalat z Hami'a a . . . Tu slíbil a určil sluha jeho . . . při uzdravení onoho hochy . . . milostí a blahem . . . obdařil je . . .

V. Nápisy sábské z doby 'Alhana Nahfana.

Čís. 1. Kníže Jerim Aiman uzavřel mír mezi jihoarabskými vládci, t. j. nejmenovaným králem sábským (Karibaelem Watarem Juhan'imem?) na jedné a náčelníkem z Raidânu, spolčeným s Himjary, jakož i s králi z Hadramautu a Katabanu na druhé straně. Ale smlouva netrvala dlouho. Raidân brzo odpadl a podnikal opět loupežné výpravy spolu s Himjary do Sábška.

Číslo 2. jedná nejspíše o bojích před vystoupením Jerima Aimana a je tudíž nejstarším nápisem celé skupiny. Na jedné straně stojí Sábsko, na druhé Himjarové s Habešany na arabském břehu severovýchodně od Hadramautu usedlími. Abukarib Juhaskir jest snad král sábský, předchůdce Karibaela Watara aneb otce jeho Wahabahaza. Nejmenovaní věnovatelé desky přináleželi ke kmeni Hašid a byli příslušníky rodu Hamdan, k němuž dle čís. 1. patřil také Jerim Aiman, syn Auslata Rafšana.

Číslo 3. 'Alhan Nahfan, syn Jerima Aimana, odstranil dřívějšího krále sábského a uvázal se sám ve vládu. Vpády Himjarův a Raidánovců do sábského území trvaly dále (čís. 1.). Proto 'Alhan Nahfan obnovil především smlouvu s Hadramautem a uzavřel novou s Gedarotem, králem habešským v Africe. Následkem toho také Habešané v Arabii usedlí se připojili k Sábsku. Výsledek toho spolku byl, že kmen Chaulân, bydlící na západním břehu jižní Arabie, dříve s Raidánem spolčený, se podrobil králi sábskému.

Čís. 4. pochází z doby, kdy 'Alhan Nahfan ještě nebyl králem, ale mocným knížetem v Bata' a Hamdan, a podnikal různé výpravy, při nichž byl podporován věnovatelem desky Ha'anem Ašwa' z kmene Jad.

Číslo 5. jest zlomkovité a vypravuje o vpádu Himjarů do Sáby za času krále 'Alhana Nahfana před uzavřením spolku s Habešany (číslo 3.), ale již po smlouvě s králem Jeda'abem Ghailanem z Hadramautu, jenž zde sluje „bratrem“ krále sábského.

Čís. 6. jedná o episodě za kralování Ša'ira Autara, syna 'Alhana Nahfana, jenž si také přikládá název pána z Raidánu, kdežto 'Alhan jen sluje králem sábským. Podařilo se tedy Ša'irovi podmaniti Raidán. Tím také zároveň Himjarové Sábsku podrobeni. Ša'ir následkem toho zde stojí v čele dvou vojsk, sábského a himjarského, a bojuje s El'azzem, králem hadramautským. Tento asi činil nároky na díl území, jež Sábsko podrobením Himjarů získalo. Neboť proti nim Hadramautští sábskému králi k pomoci přispívali. Za nepřítomnosti Ša'irovy jakýsi Sa'd, syn Ghadabův, pe-

čoval o jistotu říše. Této okolnosti použil kmen Radman, s Hadramautem nejspíše spolčený, ke vpádu do území sábského, jež Sa'd šťastně odrazil, ačkoliv byl v bitvě raněn. Později přispěl se svojí zeměbranou králi Ša'irovi ku pomoci proti Hadramautu. Posléze jakýsi nejmenovaný odbůjce vtrhl do Sábška, byl však Sa'dem odražen.

Číslo 7. Po Ša'iru Autárovi jiná dynastie vstoupila na trůn, totiž jakýsi Elšarih Jahdub s bratrem Ja'zilem Bajjanem. Byli synové jistého Far'a Janhaba, jemuž sice taktéž přikládají titul královský, jenž však bezpochyby nikdy vládu nevykonával. Nápis postavili vznešení mužové z okolí Ša'irova. Vedli proces proti 'Abd'athtarovi, jež Ša'ir v jejich prospěch rozhodl. Jeden z nich byl také kdysi zaměstnán v krajině Chaulân (viz č. 3.), snad jako místodržitel. Charakteristické jest, že v tomto nápise a následujících již nepřichází zmínka o bohu Ta'labovi. Jeho kult zmizel s dynastií 'Alhanovou.

Čís. 8. Elšarih Jahdub vypravuje o vítězství, nejspíše nad Ša'irem Autarem, kterého samozřejmě pokládá za uchvatitele vzdorovavšího bohům i lidem. Při novém králi stáli proti Ša'irovi obzvláště kmenové Salhan, Ghundan a Sirwah (dle stejně jmenovaného měsíce nazvaný).

Čís. 9. jedná o dřívějším postavení Elšarihově před jeho usurpací. Byl vrchním místodržitelem (kabir akjân) a podnikal výpravy proti Himjarům, Hadramautu a Chaulânu. Války s Himjary spadají ještě do vlády 'Alhana Nahfana (čís. 3.—5.), boje proti Hadramautu do času Ša'irova (čís. 6.). Za obou králů hrál Elšarih vynikající úlohu. Panování jejich netrvalo tudíž příliš dlouho.

V čís. 10. dovidáme se o vzpouře proti Elšarihovi zosnované jistým Šamirem z Raidânu a Himjary s Habešany v Arabii usedlými. Dva mužové, Samik a Wahabaum, z nichž první sám byl příslušníkem kmene Raidân, hrozbami aneb diplomatickým vyjednáváním celý plán zmařili, tak že Šamir a Habešané se Elšarihovi podrobili. Odměnou obdrželi od Elšariha

území blíže měst San'á a Rahabat. Tím končí tato skupina nápisů svými velevítanými historickými zprávami zvlášť důležitá.

1. Glaser č. 1359—60.

¹ Jerim Aiman a Barig Juharhib, synové Auslata Rafšána, ² Hamdanovci, náčelníci kmene Sam'aj, třetiny rodu Hašid, věnovali ³ patronu svému Ta'labu Rijamu, pánu z Tur'at, těchto šest obrazů, ⁴ když je obdařil patron jejich Ta'lab Rijam, pán z Tur'at, ⁵ uzavřením míru. Zjednal totiž smlouvu a spolek Jerim Aiman, Hamdanovec, ⁶ mezi králi ze Sáby a z Raidánu, Hadramautu a Katabanu ⁷ a vojsky i kmeny jejich ve válce, jež povstala a zuřila v celé ⁸ zemi mezi všemi králi a voji. I přiměl Jerim ⁹ Aiman, Hamdanovec, pány své, krále ze Sáby, a Raidánovce, ¹⁰ jakož i ostatní krále k tomuto míru a zjednal smlouvu a spolek ¹¹ Jerim mezi králi a vojsky skrze milost, dobrodiní a pomoc ¹² patrona jejich Ta'laba Rijama.

I vzdali díky Jerim Aiman ¹³ a Barig Juharhib, synové Auslata Rafšána, Hamdanovci, ¹⁴ důvěřující moci a vznešenosti patrona svého Ta'laba Rijama, ¹⁵ pána z Tur'at, za to, že jim pomohl tímto mírem v roce ¹⁶ Thaubana, syna Sa'ra, syna Juhashima, a za to, že udělil ¹⁷ jim všechny milosti, které si od něho vyprosili, a aby ¹⁸ nadále jim daroval své milosti a obdařil je ¹⁹ přízní a blahovůlí pánů jejich, králů ze Sáby, a aby nadále ²⁰ Ta'lab množil moc a vážnost jejich, ²¹ a aby rozdrtil, povalil a pokořil Ta'lab Rijam, ²² pán z Tur'at, všechny nepřátele a soky jejich. Skrze Ta'laba Rijama!

2. OM č. 9.

... ¹ za to, že přepadl kmen Hašid město 'Ad v zemi ² himjarské. Vytáhlo totiž sto bojovníkův a vtrhli do ³ země himjarské a pobili tam lid, — a za to, že ⁴ vytáhlo 150 bojovníkův až do Merd ⁵ v zemi alhanské a zajali tam dva muže, — a za to, že ⁶ vytáhlo vojsko do krajiny Dalag a pobilo tam lid, — ⁷ a za to, že vytáhli proti Habešanům v kraji Sahrat ⁸ a po-

bili tam lid, — a za to, že vytáhl kmen ⁹ na západ, 110 bojovníků, a táhli až do ¹⁰ Barkan a pobili tam lid, — a za to, že jim půjčili ¹¹ páni jejich Hamdanovci své jezdce, a oni k sobě přidali tento půjčený oddíl ¹² a usmrtili dva odbůjce, a každého, kdokoliv se vmísil do ¹³ odboje tohoto, v němž zlomil Abukarib Juhaskir rámě (moc) ¹⁴ odbůjce, — a za to, že mu udělil Ta'lab zplození ¹⁵ hojnosti mužského potomstva, a aby dále je obdařoval Ta'lab ¹⁶ milostí a přízní pánů jejich Hamdanovcův a ¹⁷ kmene jejich Hašid, jakož i úrodou v patřičné míře na polích ¹⁸ a pozemcích jejich, a by jim pomohl Ta'lab Rijam ¹⁹ proti nástraze a úkladu nepřitele. Skrze Ta'labu Rijama, pána ²⁰ z Rahab.

3. Glaser č. 1076.

¹ 'Alhan Nahfan a oba synové jeho Ša'ir Autar, král sábský, a Jerim ² Aiman, král sábský, věnovali patronu svému Ta'labu Rijamu, pánu ³ z Tur'at, těchto 30 obrazů ze zlata z vděčnosti za to, že ⁴ Ta'lab jim byl milostiv, když si vymáhali veškeré zboží a jmění, jež obdrželi jako poplatek, a věnovali . . . ¹⁰ a z vděčnosti za to, že vyslal a prostředníky vypravil k němu ¹¹ Gedarot, král habešský, by se s ním sbratřil, a také se podařilo sbratření toto ¹² mezi nimi a mezi Gedarotem a zemí habešskou. I zavázali se, že jedna má býti válka a mír jejich ¹³ proti komukoliv, kdo by povstal proti nim, a že v pravdě a věrnosti se sbratří (kmenové) ¹⁴ Salhân a Zerarân a 'Alhân a Gedarot, všichni stoupenci jejich. I vzdali dík za to, že se podařilo ¹⁵ sbratření jejich s králem habešským, stejně jak skutečně bylo sbratření jejich s Jeda'abem Ghailanem, ¹⁶ králem hadramautským, před tímto věnováním, — a z vděčnosti za to, že zůstali bez pohromy všickni náčelníci ¹⁷ a úředníci, které navzájem k sobě posílali po moři a po souši, a všechny pomocné výpravy a dary, jež poslali ¹⁸ navzájem sobě, — a z vděčnosti za to, že se podrobili 'Amenas a Sanhanité a ¹⁹ Chaulánité ve válce, kterou vyvolali a vedli proti pánům svým, králům sábským, ²⁰ a za to, že sice jako prostředníka vypravili Šabita, syna 'Aljanova,

do Raidánu, by jim pomohli ²¹ ve válce proti pánům jejich, králům sábským, — a v skutku vytáhli příslušníci oněch kmenův ²² jim na pomoc v oné válce, již vyvolali, a porazili ²³ příslušníky kmene Haklan a zpusťovali veškerý okrsek jejich — po té však smířili se ²⁴ s pánem svým 'Alhanem, králem sábským, a poslali dva ²⁵ šlechtice, Ašmase z Rijam a Haritha z Jad. Kéž je obdaří ²⁶ Ta'lab milostí a blahem v patřičné míře a kéž rozdrťí a ²⁷ pokoří nepřítel a soka jejich! Skrze Ta'laba Rijama!

4. Glaser č. 16.

¹ Ha'an Ašwa' a synové jeho Karib'atht a . . .
² Hajw a Lahaj'atht, Jadovci, věnovali ³ patronu svému Ta'labu Rijamu, pánu z Tur'at, tento ⁴ obraz, poněvadž Ta'lab vyslyšel poddané své ⁵ Jadovce v prosbě k němu vznesené za spásu jejich a spásu ⁶ dětí, jež jim Ta'lab Rijam v domě ⁷ Jadovců daroval, a zachránil je a poddané jejich. — I ⁸ velebili moc a vznešenost Ta'laba Rijama za to, že ⁹ je vyslyšel ve všech milostech, jež si ¹⁰ od něho vyprosili, a za to, že je chránil ve všech výpravách, ¹¹ jež podnikli na pomoc pánu svému 'Alhanu Nahfanu ¹² z Bata' a Hamdanu a aby je obdařil ¹³ Ta'lab plodinami jara a léta na polích a ¹⁴ pozemcích jejich, a aby je obdařil Ta'lab ¹⁵ obilím a úrodou, jak se patří, na polích a ¹⁶ pozemcích jejich, a aby je obdařil přízní pánů jejich ¹⁷ Hamdanovcův a kmene jejich Hašid, a aby povalil, ¹⁸ rozdrťil a pokořil všechny nepřátele jejich . . . a toho, kdo by jim úklady ¹⁹ činil. Skrze Ta'laba Rijama!

5. Glaser č. 138.

¹ . . . poněvadž je zachránil při oné výpravě ² . . . obléhali Himjary ve tvrzi Dhu Ta'rim, když přitáhli ze země himjarské, a z vděčnosti za to, že zjednána ³ byla spása pána jejich a spása bratra jeho Jeda'aba Ghailana, krále hadramautského, a vojsk jejich, vojska krále sábského a vojska ⁴ bratra jeho, spravedlivým pobitím, jímž je obdařil a v moci a vážnosti povznesl,

a aby rozdrtil, vyhladil, povalil a pokořil ⁵ každého-koliv nepřítele kmene jejich Humlan! Skrze bohy 'Athtara, Haubasa, Elmakaha, Thahwana a Thaurba'ala, pány v Aumu a . . .

6. Glaser č. 825.

¹ . . . jejich Ša'ir Autar, král sábský a pán z Raidânu, syn 'Alhana ² Nahfana, krále sábského, a z vděčnosti za to, že chránil pána jejich Ša'ira ³ Autara a oboje vojsko jeho, sábské a himjarské, když vytrhl ⁴ proti El'azzu, králi hadramautskému, a území jeho hadramautskému. ⁵ Tu rozdrtil El'azza a veškerou zemi jeho v krajině . . . ⁶ a Sa'du, synovi Ghadaba, jemuž přikázal pán jeho Ša'ir ⁷ Autar, by chránil území krále a obou vojsk. Vytrhlo také ⁸ dvě stě bojovníků z kmene Humlan . . . [Tu vpadl] do Hirat ⁹ kmen Radman v čase, kdy se byli vzdálili, a . . . ¹⁰ i vytáhl proti nim Sa'd Ahras, syn Ghadabův, a [přidali se] ¹¹ k němu příslušníci kmene Humlan, a Radmanité se dali na útěk ¹² z Hirat, poraženi a zničeni, ale Hirat, území krále jejich ¹³ Ša'ira Autara a bojovníků jeho, bylo zachráněno a osvobozeno. A ¹⁴ z vděčnosti za to, že zachránil Ta'lab Rijam sluhu svého Sa'da ¹⁵ Ahrasa, syna Ghadaba, ode dvou ran, jež utřžil, ¹⁶ když byl vytáhl proti kmeni Radman u Hirat. A oni dále . . . ¹⁷ . . . i přispěli pánu jejich Ša'iru Autaru v městě ¹⁸ . . . wt a Sau'ar, i chválil Sa'd, syn Ghadabův, moc ¹⁹ a vznešenost Ta'labu Rijama, pána z Tur'at, za to, že se vrátil ²⁰ pán jejich Ša'ir Autar a bojovníci jeho v zdraví z celé této ²¹ výpravy. A z vděčnosti za to, že Ta'lab obdařil ²² sluhu svého Sa'da návratem v zdraví a kořistí ²³ . . . a stády, jimiž je potěšil, a za to, že ho obdařil Ta'lab ²⁴ poražením a pronásledováním odbůjce, a aby ho obdařil ²⁵ přízni a milostí pána jejich Ša'ira Autara, krále sábského ²⁶ a pána z Raidânu, a pánů jejich Hamdanovcův a kmene jejich Hašid ²⁷ a aby je obdařil Ta'lab Rijam plodinami jara a léta ²⁸ na všech polích a pozemcích jejich, a aby je chránil Ta'lab ²⁹ škody a nástrahy nepřítele. Skrze Ta'labu Rijama!

7. Glaser č. 891.

² . . . poddaní krále ³ . . . Au'al, Sirwâh, dva . . .
⁴ . . . z vděčnosti za to, že jim Elmakah ⁵ udělil všechny milosti, o které ho prosili, a z vděčnosti za to, že ⁶ jim Elmakah vymohl právo proti 'Abd'athtar, synu M . . .
⁷ . . . a potrestal ho pokutou, již musil zapraviti pánu jejich ⁸ Ša'iru Autaru, králi sábskému a pánu z Raidânu, a vymohl ⁹ jim pán jejich Ša'ir Autar, král sábský a pán z Raidânu, právo ¹⁰ a pokutoval 'Abd'athtara a potrestal ho. A za to, že mu propůjčil ¹¹ Elmakah pomoc svoji v zemi Chaulân, když oloupil ¹² 'A . . . otrok z kmene Maukis svatyni pána z Au'al, a aby ¹³ ho obdařil Elmakah úrodou a obilím na statku jejich ¹⁴ Nachal Charf, — a aby jim udělil Elmakah milost a přízeň pánů ¹⁵ jejich Elšariha Jahduba a bratra jeho Ja'zila Bajjana, králů ¹⁶ ze Sáby a pánů z Raidânu, synů Far'a Janhaba, krále sábského, ¹⁷ a náčelníkův jejich Rathadauma Jezida, syna Hobaba a synův 'Ananân a ¹⁸ kmene jejich Sirwâh a aby je chránil škody a nástrahy nepřítelů. ¹⁹ Skrže 'Athtara a Haubasa a Elmakaha a Thaurba'ala a bohyni z Himaj ²⁰ . . . a 'Athtara Sijam a boha Čtvrtměsíce a Slunce!

8. Derenbourg č. 2.

. . . ¹ A dali se na útěk lidé z družiny muže tohoto při tomto ² vítězství, a Elšarih Jahdub, král sábský a pán z Raidânu, ³ velebil a vzdal věrné díky 'Athtar ⁴ z Dibin-ba'al-bher-hatb za to, že ho zachránil a ⁵ pomohl mu a osvobodil ho od všeliké škody, od nástrah a úkladů tohoto ⁶ člověka odbůjce, jenž se protivil a vzdoroval bohům ⁷ i lidem, a synů jeho, kteří . . . a byli umluveni. A kéž dále ⁸ zjednává spásu a záchranu 'Athtar z Dibin-ba'al-bher-hatb ⁹ sluhovi svému Elšarihu Jahdubu, králi sábskému ¹⁰ a pánu z Raidânu, a rodům tamním Salhan, Ghundan a Sirwâh, ¹¹ a kéž ho ráčí milostivě chrániti všeho zlého ¹² a neštěstí! Skrže 'Athtara, Haubasa, Elmakaha, bohyni z Himaj, ¹³ bohyni z Ba'dan a Slunce!

9. Glaser č. 119.

¹ . . . Agram, stoupenec Elšariha ² Jahduba, vrchního náměstka, věnoval patronu jejich Rammanu, pánu v 'Alman ³ z Akšar, tento obraz za to, že ho Ramman obdařil pobitím ⁴ a zajatci v patričné míře v zemi himjarské a raimanské . . . ⁵ z Hadramautu, v kraji . . . země Chaulân, když byli . . . ⁶ přispěli ku pomoci pánu svému Elšarihu Jahdubu, vrchnímu náměstku, a velebili i vzdali ⁷ věrně díky patronu svému Rammanu, věnujíce tento obraz, a aby dále ⁸ Ramman je obdařoval zajatci a pobitím v patričné míře, — a za to, že [je zachránil a oblažil] ⁹ Ramman všemi milostmi [jež si od něho vyprosili, a by je obdařil ¹⁰ Ramman přízní a milostí pána jejich Elšariha, a za [to, že] . . . ¹¹ je obdařil Ramman vážností . . . ¹⁴ ve válce s Himjary . . .

10. Glaser č. 424.

¹ . . . Rabšams . . . ² Samik, náčelník kmene Bakil, čtvrtiny z Raidânu, a Wahabaum ³ Ja'dhuf z Gadan a Hadhwat, stoupeneci Elšariha Jahduba a ⁴ bratra jeho Ja'zila Bajjana, králů sábských a pánů z Raidânu, synů Far'a Janhaba, ⁵ krále sábského, věnovali Elmakahu, pánu v Maskat, Jath a Bar'an, ⁶ tyto dva obrazy ze zlata z vděčnosti za to, že ráčil zachovati ⁷ pány jejich Elšariha Jahduba a bratra jeho Ja'zila Bajjana, ⁸ krále sábské a pány z Raidânu, zachrániv je slovem. A co ce týče listiny, ⁹ již vystavili oba sluhové jejich Rabšams a Wahabaum, pišíce v ¹⁰ měsíci Dhu Nil roku Taba'kariba, syna Wadadela, v ¹¹ . . . šestého, — tož obdrželi skrze tuto listinu milosti v patričné ¹² míře od Elmakaha z Bar'ajn — Samik [a Wahabaum] — a přízeň obou pánů svých ¹³ . . . v městě San'âu a Rahabat . . . a vypravil Šamir ¹⁴ z Raidânu a národové habešští z města Sawas a Sahrat vyslance ¹⁵ s podrobením a prosbou o mír k pánům svým Elšarihu ¹⁶ Jahdubu a bratru jeho Ja'zilu Bajjanu, králům sábským a pánům z ¹⁷ Raidânu. Šamir z Raidânu a Himjarové vyzvali totiž národy ¹⁸ habešské k válce proti králům sábským, ale Elmakah udělil pánům jejich ¹⁹ podrobení Šamira z Raidânu a národů habešských . . .

VI. Nápisy o průtrži hráze maribské.

O hrázi, již dosud jen tři Evropané uzřeli (Arnaud, Halévy a Glaser), viz historický přehled (I., str. 17.). Veliké nápisy tyto Glaser na třetí své cestě z jara r. 1888 na místě opsal a později i spolehlivé oplesky si pořídil. První obsahuje v originálu 100, druhý 136 řádek, jež jsou vryty a dosud viditelné na mohutné hrázové zdi. První vypravuje o dvojí opravě hráze za krále Šarahbela Ja'fura, jehož jméno se v podání arabském zachovalo. Průtrž, jež se udála před první správkou, se v nápise nevypravuje. Po druhé opravě vydržela hráz od r. 565 až do r. 657 sábského letopočtu, tedy skoro 100 let. Znovu se protrhla za ethiopského místokrále Abrahy, což se i s následující opravou a s tehdejšími politickými poměry zajímavě a obšírně líčí v nápise druhém.

Abraha byl neustále zaměstnán různými boji proti nepokojným knížatům sábským. Byl pro sebe získal, jmenoval jakéhos Jezida místodržitelem v území kmene Kidat a Di, někde na východě a jihovýchodě říše. Než tento použil vlivného postavení ku zosnování veliké vzpoury proti Abrahamovi. Když místokrál poslal vojévůdce Garraha proti odbůjcům, zabili ho a vzali útokem pevnost Kedar, do níž se byl uchýlil. Hradby zbořeny, ale brzy po té opět vystavěny, tak že tvrz při dalším průběhu války jim sloužila za útočiště.

Abraha, uslyšev o těchto událostech, vytáhl ze sídla svého v San'â v měsíci Dhu Kaiz r. 657 sábského letopočtu na severovýchod a rozbil tábor u Sirwâhu, patrně proto, že od severu očekával Jezidův útok. Zároveň vyslal různé oddíly proti povstalcům na východ a proti Himjarům na jih, obávaje se i stran těchto nebezpečných pletich. Než tu se odbůjci neočekávaně rozkmotřili. Jezid rozhodl se k smíru s Abrahamou a přišel osobně do místokrálova tábora u Sirwâhu.

Právě v tu dobu, když Jezid dlel u Abrahy, z Maribu došla zvěst o průtrži hráze. Rovina maribská zatopena a město Marib dílem povodní zpustošeno v měsíci Dhu Madharan roku 7 (t. j. 657). — Mezitím co bojovaly vyslané oddíly dále proti povstalcům na

východě, vyslal Abraha posly k arabským kmenům v přímoří, k Habešanům v Mahře a k Himjarům, s vyzváním, by se za účelem opravy hráze dostavili do Maribu. By tato velikolepá práce nabyta jakéhosi náboženského rázu, zasvětil Abraha předem kostel v Maribu a po té s přibývšími kmeny se odebral ke hrázi, kde především — podobně jako v Maribu — byly odstraněny trosky povodní způsobené. Než mezi tím v zatopené rovině maribské vypukly nakažlivé nemoci (obava před nimi se líčí již v prvním nápise). Tím byl Abraha donucen kmeny propustiti domů a ustanoviti jim za chladnějšího období k opětnému zahájení prací nový termin.

Oddíly, jež byl Abraha vyslal proti povstalcům, zatím tak doléhaly na odbůjce, že títo byli nuceni ve tvrzi Kedar se vzdáti a odebrati se k místokráli do Maribu, jenž je milostivě přijal. V týž čas přibyli do Maribu též vyslanci ethiopského krále Rahmisa Zubaimana, řeckého císaře Justiniana, perského krále Chosroa Anuširwána a několika arabských knížat, totiž El Mundhira z Hiry nad Eufratem (v nápise Mudhdhirân, s assimilací n v dh), Haritha z Gabaly v Syrii a Abukariba, knížete ve Phoinikon, t. j. v severoarabském Džofu, mezi syrskou stepí a pouští Nefud. Toto vzájemné diplomatické spojení mezi Sábskem a nejmocnějšími říšemi soudobými, o němž se zmiňují i byzantští letopisci, dokazuje veliký obchodní význam jižní Arabie před islámem. Po té vrátili se kmenové v měsíci Dhu Da'wân a v 58 dnech celou opravu provedli až do měsíce Dhu Ma'an r. 658.

Nesnadné jest chronologické zařazení jednotlivých údajů v obou nápisech, jelikož pořad měsíců jihoarabských, pokud nám jména jejich zachována, jest dosud neznámý. Hráz se pokaždé patrně protrhla za doby dešťů. V Jemenu prší do roka dvakrát. Kratší deštivá perioda spadá do doby od března do června a trvá s delšími přestávkami celkem asi 6 neděl. Druhý, hojnější déšť nastává v červenci a trvá do září. Průtrž se tudíž pokaždé udála mezi březnem a zářím. Oprava nemohla býti provedena než za doby deště prosté, tedy mezi říjnem a březnem.

V čísle 1. hráz obnovena v měsíci Dhu Da'wân, v čísle 2. později, v měsíci Dhu Ma'an. Tento poslední měsíc smíme nejspíše stotožňovati s březnem a Dhu Da'wân se rovná přibližně našemu lednu. Oprava ke konci nápisu č. 1. byla tedy hotova v lednu r. 565 a před tím taktéž v lednu r. 564. Po první opravě bylo hráze použito jen jednou. Obě periody, v nichž v jižní Arabii se vzdělávají a zavlažují pole, jsou totožny s dvojím obdobím dešťovým. Hráz tudíž po lednu r. 564 sloužila k svlažování mezi březnem a červnem. Protrhla se v měsíci Dhu Thibtân, t. j. ke konci první dešťivé periody, tenkráté výjimečně tak silné, že hráze nashromážděné spousty vod nemohla udržeti. Dhu Thibtân jest nejspíše náš červen. Mezi lednem a červnem byl nový rok, neboť u Dhu Thibtânu již stojí letopočet 565. Nejlépe klademe změnu roku na počátek března, kdy nastává kratší dešťivé období a po půlleté přestávce se pole opět vzdělávají.

Tím vysvětleny i údaje v nápisu druhém. Dhu Ma'an jest prvním měsícem r. 658, Dhu Kaiz druhým (duben) r. 657. Mezi oběma daty, t. j. od východu Abrahya ze San'â až k dohotovení opravy uplynulo 11 měsíců, jak ke konci nápisu čteme. Dhu Madharan, v němž se hráze protrhla, dlužno nejlépe klásti do druhého dešťového období, asi do srpna r. 657. Dhu Sarb, v němž se měli kmenové dostaviti, jest přibližně září r. 657, Dhu Da'wân, v němž v skutku s opravou započato, patří ještě k předchozímu roku 657, kdežto ukončení práce událo se již po novém roce v měsíci Dhu Ma'an (březnu) r. 658. Dle naší éry rovná se $565 = 450$ a $658 = 543$, od března počínajíc.

Tím obdržíme následující přehled událostí: Nápis 1.: První oprava ukončena v lednu r. 450. Hráze se protrhla v květnu r. 450. Druhá oprava dohotovena v lednu r. 451. — Nápis 2.: Východ Abrahya ze San'â v dubnu r. 542. Průtrž hráze v srpnu r. 542. Kmenové se mají dostaviti v září r. 542. Příchod cizích poselstev do Maribu. Definitivní zahájení prací v lednu r. 543, dokončení v březnu r. 543. — Hráze maribská byla dílem velikolepým. Arnaud udává zbývající dosud délku hlavní zdi na 300 kroků, šířku na

175 kroků! Kromě toho lze podnes rozeznati různé stoky, nádrže a splavidla.

Jak dlouho po Abrahamovi hráz vydržela, nelze zjistiti. Po poslední průtrži již nebyla opravena. Tato spadá snad do doby perské nadvlády po r. 575. Rovina maribská, nejžirnější kraj na jihu poloostrova a středisko ma'inské a sábské říše, zaplavena a na vždy proměněna v poušť. Proto arabské podání zánik sábského panství pragmaticky spojuje s poslední průtrží hráze. Také prý zároveň nastalo veliké stěhování arabských kmenů na sever, což jest do jisté míry uvěřitelné. Neboť následkem zaplavení úrodné krajiny šířily se rozličné nákazy, jak se již v obou nápisech dočítáme, a sousední horalové postrádali dřívějšího zdroje své výživy, z něhož se jim dostávalo potřebného obilí. Mohammed, jenž (narozen kolem r. 570) slyšel o hrázi z ústního podání, zmiňuje se o ní v koránu 34, 15, o Abrahamovi ve známé „slonové“ suře 105.

Oba nápisy patří linguisticky k nejtěžším semitským textům vůbec. Veliký počet technických, poněkud stavebních výrazů nelze s jistotou objasnit, a překlad zůstává z veliké části problematickým.

1. Glaser č. 554.

¹ Šarahbel Ja'fur, král ze Sáby a pán z Raidánu, Hadramautu, Jemnaty a tamních Arabů v horách a v přímoří, syn Abukariba As'ada, krále ze Sáby a pána z Raidánu, ⁵ Hadramautu, Jemnaty a tamních Arabů v horách a v přímoří, spravil hráz, počínaje od Rahb až dostihl na druhou stranu, a spravil ji ohledně zdiva v průtoku až k jejímu svrchu od zdola, od nížiny Timhân, ¹⁰ a spravil vodojem odváděcí od dolní jeho části, i skalnaté dno jeho z kamenů tesaných a netesaných a cihel, jakož i olověné potrubí a kamenné vrstvy přiléhající k cihlám na potrubí, a spravil stoku spojující ¹⁶ Ma'kam s nádržkou v Ghailánu, jež leží nad stokou, a Ghailân jest jejím vodojemem, taktéž nádrž mezi Ghailánem a Maflulem a nádrž maflulskou nad stavidlem a vodojem ²⁰ maflulský a stavidlo před hrází.

Spravil toto všecko od základův, od stesané skalní spodiny až k nejvyšším vrstvám na svrchu. Taktéž spravil nádrž jesranskou ohledně zdiva a průplaviště, od zdola až k svrchu z tesaných kamenův. A před hrází spravil ²⁵ nádržní vodojem z tesaných kamenův a cementu, jenž se nachází blíže nížiny Gaz'an, která leží naproti nádržce v Ghailánu a naproti pláni jesranské. Spravil jej od základův, od stesané skalní spodiny až k svrchu, a uhladil zdivo a průplaviště v sedmadvaceti dnech a dohotovil to i s ústím vodojemu v ³⁰ Afan z kamenův a cementu a provedl toto všecko i s povrchem od základův až k nejvyšším vrstvám pomocí a silou Milosrdného Boha . . .

14.600 velbloudů s 200 . . . [při tom pracovalo] . . . ³⁵ tučné ovce a . . . Co se vydalo na . . . obnáší: 217.000 měr mouky z durry, ⁴⁰ pšenice a ječmene a datlí, a 1360 kusů dobytka bylo poraženo, brav a skot, a 1100 ⁴⁵ beránkův a . . . a 430 velbloudích nákladů vína z černých hroznův a rozinek, a 200 ⁵⁰ velbloudích nákladů datlového mestu. Dotyčný měsíc [v němž dílo skončeno] byl Dhu Da'wân roku 564, a otevřena byla ⁵⁵ hráz k osení [nového] roku. Svlažovali totiž z ní krajinu za osení jarního. — Když tedy nastalo jaro, svlažovali z ní ⁶⁰ krajinu.

Ale v měsíci Dhu Thibtân léta 565 protrhla se stoka a stavidlo a nádržní vodojem a hráz a vodojem v Afan i se základy z kamení tesaného a netesaného, jakož i spodní části hráze úplně. Tu poslal ⁶⁵ král do Himjaru a Hadramautu rozkaz ke kmenům v Di, ukládaje jim obnovení zřícenin v Maribu a hráze, a rozkaz svolávající je z obavy, by se neutekli kmenové na hory v Rahbat strachem před zkázou a smrtí. — Protrhla se na jaře po ⁷⁰ [novém] roce. A když je byl svolal z Himjaru a Hadramautu, obnášel počet lidu s králem sestoupivšího 20.000.

I zazdili hráz od spodu až nahoru, zdivo a průtok kamením a rozšířili hoření část na šest ⁷⁵ loket a upravili stoku a stavidlo veskrz z tesaných kamenův a cihel, taktéž olověné potrubí a nádržní vodojem upravili z čtverhranných balvanův a omítli celou stoku

a stavidlo i nádržní vodojem cementem, na vnitřních stranách a nahoře, ⁸⁰ též obě nádržky v Rahb.

Obnovení toto bylo obnovení důkladné veskrz s pomocí a silou Boha, Pána nebes i země. A co vynaložil [král] na to v celku ve prospěch kmenův s ním sestoupivších a dodávky dělníkům a nosičům obnášely: ⁸⁵ 5340 měr a 290.000 měr jemné a obyčejné mouky z pšenice, ječmene, durry a datlí, dále 1363 kusy dobytka, bravu a skotu, ⁹⁰ 1000 tučných ovcí a 670 velbloudích nákladů vína z černých hroznův a rozinek, jakož i ⁹⁶ 42 centy syropu a omastku. — Dotyčný měsíc [ukončení] byl Dhu Da'wân 565.

2. Glaser č. 618.

¹ S pomocí, silou a milostí Milosrdného Boha a Krista Jeho a Duchu Svatého napsal nápis tento Abraha, náměstek ⁵ ethiopského krále Rahmisa Zubaimana, král ze Sáby a pán z Raidânu, Hadramautu, Jemnaty a tamních Arabů v horách a v přímoří. Napsal nápis tento, ¹⁰ když se vzepřel věrolomným odbojem Jezid, Kabšatovec, místodržitel jeho, kterého ustanovil nad kmeny Kidat a Di. Když se stal místodržitelem, vzepřel se, a k němu se přidali knížata ze Sáby a kmenové Sahar, Murrat, ¹⁵ Thumamat, Hanaš, Marthad, Hanaf z Chalilu a Jezanité, knížata Ma'dikarib, syn Sumjafa'a a Ha'ân, jakož i příbuzní jeho, Aslamovci. Tu poslal [místokrál Abraha] Garraha ze Zibnur, by zjednal vážnost ²⁰ královské moci na východě, ale oni ho zavraždili a zbořili tvrz Kedar. Jezid shromáždil své oddané z Kidat a válčil proti Hadramautu a dobyl... načež se vrátil do 'Abrânu.

O tom došla [místokrále] poplašná zvěst, následkem čehož vzchopil se ²⁵ a shromáždil voje své, habešské a himjarské, po tisících, v měsíci Dhu Kaiz léta 657. I vzchopil se a sestoupil do dolin sábských a postavil se v šik ³⁰ od Sirwâhu nad Nebatem až na druhou stranu. Když dostihl do Nebatu, poslal své lukostřelce ³⁵ do Kedaru, Alwu, Lamadu a Himjaru. Náčelníky jejich byli Wattah a 'Auda, oba páni z Gadan. Tu přišel k němu (místokráli) v Nebatu Jezid

a podal mu ruku ke smíření, ještě ⁴⁰ u přítomnosti právě k odchodu poukázaných lukostřelců.

Tu však ho došla poplašná zvěst ze Sáby, že se protrhla hráz a nádržní vodojem a stoka v Chabaš a vodojem ⁴⁵ v Afan v měsíci Dhu Madharan roku 7. Když ho došla tato zpráva, poslal . . . Arabové . . . ⁵⁰ z Di přišli s Jezidem, a všichni podali ruku k smíru a dali rukojmě v Maribu. Lukostřelci, jež odeslal do Kedaru, bojovali [mezitím] proti ⁵⁵ vzepřevším se knížatům. Tu poslal král provolání ke kmenům ohledně stavby a zdiva a netesaných kamenův a jich tesání . . . i lámání a kovu ⁶⁰ k opravě hráze a nádržního vodojemu, jakož i zřícenin v Maribu a uložil jim lhůtu v měsíci Dhu Sarb roku 7.

Když byl odeslal provolání do nížiny Arabů, ⁶⁵ přišel do města Maribu a zasvětil kostel maribský, při němž se nacházel kněz ve službě. Odtamtud se odebrali nahoru ke hrázi a začali kopati . . . pronikli až dolů na skálu a stesali skálu, by položili základy ⁷⁰ nádržního vodojemu. Ale když počali základy nádržního vodojemu klásti, povstala úmrtnost a mor mezi kmeny a v městě. Když viděl [místokrál], že zkáza hrozí kmenům, dal jim dovolenou, ⁷⁵ Habešanům a Himjarům.

Mezitím, co byl udělil kmenům dovolenou, sestoupili knížata, kteří se byli ohradili v tvrzi Kedar. Přišli tito knížata s lukostřelci, jež byl odeslal, by proti nim bojovali, a podali ⁸⁰ králi ruku k smíru. Odtamtud se vrátil král do města Maribu zpět od hráze. Knížata, která uzavřela smír, jsou: Aksum z Ma'ahir, z rodu královského, Murgazif, pán v Dhirnah a 'Adil, pán ve Faiš, a pánové v Šaulaman, Ša'ban, ⁸⁵ Ra'an, Hamdan, Kal'an, Mahdam, That, a 'Alsam z Jez'anu a pán v Dhubjan, též náměstek v Hadramautu a pán ve Farnat.

Tenkrátě přišlo k němu [místokráli] poselstvo Nenguše (krále ethiopského) a přišlo k němu poselstvo krále rumského (císaře byzantského) a poselstvo ⁹⁰ krále perského a vyslanec od Mudhdhirana a vyslanec Haritha Gabalatovce a vyslanec Abukariba Gabalatovce a všech . . . skrze chválu Milosrdného Boha.

Kmenové odložili na základě dřívějšího svolání k nim svoji výpravu až ⁹⁵ na svoji druhou lhůtu, a poté se dostavili kmenové v druhé polovici Dhu Da'wanu. A když jim [příbuzní] kmenové byli poslali dostatek pšenice, počali opravovat průtrž na nádržním vodojemu, jež zhotovil Ja'fur . . . v Sábě a náčelníci, ¹⁰⁰ kteří byli u krále a dozorce jeho:— Spravili [vše] od tesané skalní spodiny až k hoření části, a co před nádržním vodojemem [místokrál] přidal ¹⁰⁵ novostavby, již dohotovil pomocí kmenů, obnáší 45 loket zděli a 35 loket zvýši a 14 loket ¹¹⁰ zšíři z netesaných kamenů. Zbudovali hráz, zdivo a průtok její a obnovili stoku v Chabaš mimo přední část a stavidlo v Maflulu.

Co ¹¹⁵ vynaložil ode dne, kdy se vydal na výpravu a kostel zasvětil, a náklad na nádržní vodojem a hráz obnáší: 50.806 měr ¹²⁰ mouky a 26.000 měr datlí — měřeno dle centů Jeda'elových, — a poráženo dobytka 3000 kusů, totiž ¹²⁵ skotu, a 207.000 kusů bravu a 300 velbloudích nákladů vína z černých hroznův a rozinek a 11.000 al . . . ¹³⁰ mléka [a] datlového vína. Dokončili opravu svoji v 58 dnech a 11 m[ěsících], v měsíci Dhu Ma'an léta 658.

Část druhá.

Nápisy severosemitské.

I. Aramové — Nabatové — Palmyra — Foeničané. Severosemitské nápisy a objevy.

V XIV. století př. Kr. dělili se o panství v přední Asii následující národové: Jižně od Bagdadu, kde Eufrat a Tigris se navzájem nejvíce přibližují, až k zálivu perskému rozkládala se říše babylonská, druhdy za krále Hammurabiho (asi r. 2000 př. Kr.) sahavší až k moři Středozevnímu, tenkrát však neustálým úpadkem omezená na dolní poríčí obou veletoků.

Severně od Bagdadu hraničila s panstvím Assyřů, národnostně, jazykově a literárně s Babyloňany spříbuzněných, národa udatného a výbojného, jenž tehda soustřeďoval moc svoji kolem hlavního města Assuru (nynější zříceniny Kal'at Šergat jižně od Mossulu). Město Ninive (na levém břehu Tigridu v sousedství Mossulu) děkuje význam svůj teprve králi Sanheribovi (705—681), ale bylo již tenkrát jako sídlo kultu bohyně Ištar (Astarty) místo veledůležité. Assyrové sousedili na sever s polodivokými, nepokojnými kmeny hor armenských, proti jichž vpádům bylo jim neustále se hájiti. Této okolnosti lze přičísti udatnost a sílu, již se národ assyrský až do konečného zániku panství svého (r. 606) vyznamenával.

Západně od Assyrie, skoro již od pravého břehu Tigridu u samého Mossulu počínajíc, rozprostírala se

až k Eufratu u Gargamiše (nyní Džerabis na západním břehu) přes celou nížinu severní Mesopotamie říše, jež v nápisech sluje Mitani. Panující tam lid patřil ke kmeni alarodskému, kterýmžto jménem označujeme veškeré národy tehda v horách armenských od Malé Asie až k jezeru vánskému a urmijskému usedlé.

Alarodové mitanští byli opět příbuznými Hettitů (Cheta), jichž hlavní město r. 1906 v Boghazköi u Angory v Malé Asii objevil berlínský orientalista prof. Winckler. Hettité ve XIV. stol. z Malé Asie poznenáhlu se stěhovali na jih a zabrali severní Syrii od zálivu iskanderunského (Alexandrette) až na východ k Eufratu. Tím se stali sousedy říše mitanské. V údolí řeky Oronta šířili území své na jih a zbudovali v Kadeš, bližší nynějšího města Homs, na jezeře opevněné město, jež po dlouhou dobu bylo střediskem moci jejich v Syrii. Odtud pronikli na jih až k Damašku a Bairutu. Psí řeka (Nahr el Kelb), dvě hodiny severně od Bairutu, tvořila hranici mezi Hettity a panstvím Egypťanů. Mocní vladaři osmnácté thébské dynastie, Amenhotepové a Thutmesové, vykonávali totiž jakousi svrchovanost nad Palestinou a jižní Syrií.

Palestina a Syrie od jakživa byly obývány semitskými Kanaanity, na mnohé kmeny se dělícími, k nimž patřili zvláště Foeničané v přímoří a Amorové v horách libánských a palestinských. Politicky nebyli sjednoceni. Každé téměř město mělo svého krále. Tím se stalo že nemohli odolati nájezdům Hettitův od severu a Egypťanů z jihu. Ale kdežto Egypťané spokojili se jakousi nadvládou a ponechávali jednotlivým územím politickou samosprávu, zrušili Hettité domorodá knížectví a zařídili ústřední vládu v městě Kadeš.

Při tomto obapolném postupu ze severu a z jihu nezbytně musilo dojít k srážkám mezi Egypťany a Hettity, o nichž se v egyptských nápisech mnohých podrobností dočítáme Faraonovi Ramsesu II. (1292 až 1225?) nepodařilo se povaliti moc hettitskou a byl přinucen k smírné dohodě s vládcem kadešským, jejíž doslovné znění, dosud jen v egyptské řeči známé, Winckler jazykem assyrským a klíny psané objevil

v Boghazköi. To dokazuje, že vládce v Kadeši byl závislým na vrchním králi hettitském v Malé Asii.

Diplomatickou řečí tenkrát v celé přední Asii, také mezi Hettity a Egyptem, mezi palestinskými knížaty a Faraonem atd. byla assyro-babylonština, což svědčí o velikém kulturním vlivu, jež Assyro-Babyloňané od časů mocného krále Hammurabi, ba již dříve za Sargona I. a syna jeho Naramsina (kolem r. 3800 aneb 3000 př. Kr.) v přední Asii vykonávali.

Takový byl stav věcí, když počátkem XIV. stol. ze severní Arabie počal se stěhovati do Mesopotamie nový semitský národ. Dosud obývali dva semitští kmenové přední Asii: Na východě Assyro-Babyloňané a na západě Kanaanité. Nyní jako mocný klín mezi ně se vložili Aramové. Řeč jejich se velmi podobá jazykům Kanaanitův a Assyrův, ale liší se přesně od obou zvláštním posouváním souhlásek a větším nedostatkem samohlásek. Aramština jest idiomem, jehož jazykové tvary jsou nejzvětralejší mezi semitskými nářečím, který se tedy od tak zvané prvotné semitštiny nejvíce oddaluje.

Klínové nápisy vykazují, že se Aramové tlačili z jihu na sever. Pocházeli nejspíše ze severoarabského Nedždu, kde snad dříve po dlouhý čas v úplném odloučení vedli polodivoký život beduinův, až lidnatost mezi nimi se tak rozmohla, že již nenalézali v domové svém dostatečné výživy a mocným proudem počali se hrnouti do širých planin eufratských.

Po prvé slyšíme o Aramech na počátku XIV. stol. v dopise patřícím k deskám amarnským, v němž kočovníci, Achlamé zvaní, se připomínají v jakémsi blíže neurčitelném poměru ke králi babylonskému. Tábořili předem jen ve veliké poušti mezi Babylonem a Palestinou asi až k břehům středního Eufratu na sever. První kulturní říše, jež pocítila náraz nového tohoto proudu národů, byla mitanská. Mizí kolem r. 1350 př. Kr. úplně z dějin. Lze z toho souditi, že podlehla útokům Assyrů na východě, kteří při své výbojnosti odjakživa tíhli k západu, by si v zájmu obchodu svého proktestili cestu až k Středozevnímu moři. Než také

Aramové účastnili se na jihu činně rozbití říše mitanské a dělili se s Assyry o její území.

Tenkráté asi povstaly první aramské státy severně a jižně středního toku Eufratu, totiž Chindanu (blíže nynějšího města 'Ana), Suchi (u pozdějšího Circesia, nyní Karkisija) a Laki (dále na severozápad proti proudu), ovšem předem více po způsobu beduinských území než spořádaných obcí.

Při dalším postupu na sever Aramové severně od Eufratu, v okrsku dřívějšího Mitani, zajisté se utkali s Assyry, kteří od východu snažili se proniknouti k západu, dobyté půdy proti nájezdům Aramů hájíce a pomocí z Assyrie přestěhovalých osadníků vzdělávající. Král assyrský Arikdinilu (Pudiilu r. 1350) dlouho bojoval s kmeny Achlame, jak hlásí syn jeho Adadni-rari I. Salmanassar I. (r. 1300) jmenuje kočovníky již národním jménem jejich Arimi a zápasí s nimi mnohem severněji v kraji u Nisibis a Mardinu, jižně od západovýchodního toku Tigridu, v horách nyní Tur 'Abdin zvaných. Přední stráže aramských zástupů stály tudíž kolem r. 1300 již u Tigridu, na úpatí hor armenských, tedy přesně tam, kde ještě podnes živoří poslední zbytky aramské mluvy u Nestoriánů.

Dále na sever proniknouti se jim vůbec nepodařilo. Alarodští horalé krajův armenských uhájili své území. Ostatně neskýtaly tamní strmé výšiny ničeho lákavého kočovníkům, stepím arabským a mesopotamským přivyklým.

Kolem r. 1275 z neznámých příčin sklesla moc říše assyrské. Bojovné výpravy na západ přestávají, a nyní lze aramským kmenům dle libosti rozložití se po Mesopotamii. Kočovníku jest vzdělaný kraj vždy vábivým cílem vroucích tužeb, ne jakoby valně dychtil po vzdělání, nýbrž výrobky kulturní ho mocně lákají, a proto usiluje, bez námahy zmocniti se potravin, nástrojů, zbraní atd. I dnes jsou vpády beduinů do krajin osídlených velmi obvyklé.

Starou a bohatou kulturou slyňula ode dávna Syrie. Je tudíž úplně přirozeno, že aramští nomadové, byvše donuceni zaraziti další postup k severu na březích Tigridu, obraceli zřetel svůj k západu na Syrii.

K tomu ještě zápasy s bojovnými Assyry na východě veskrz neměly pro ně průběhu příznivého a daly dalšímu postupu jejich směr z jihu na severozápad.

Okolo r. 1250 rozpadla se kromě toho v severní Syrii veliká říše hettitská. Země tam zůstala národnostně a jazykově vždy kanaanskou. Přistěhování Hettitův omezilo se totiž na nutné hettitské posádky v tvrzích a městech. Šlechta v Syrii následkem toho byla hettitská, taktéž stav vojenský, ale největší díl lidu zachoval si svůj kanaanský ráz, aspoň to platí se vši jistotou o územích na poříčí Orontu. Jen při zálivu iskanderunském snad nastalo jakési pronikavější smíšení živlu hettitského a kanaanského v neprospěch tohoto. Úpadek moci hettitské, jakož i semitská národnost domorodého obyvatelstva podporovaly hromadné vnikání svěžích kočovníků semitsko-aramských z Mesopotamie do Syrie.

Mezitím politicky opět seslila assyrská říše na východě, a tamní králové Aššur-reš-išši (asi r. 1130), jakož i syn jeho Tiglat Pileser I. (r. 1100) takoruka soustavně zatlačovali z Mesopotamie do Syrie aramské kmeny, pokud se během 250 let nebyly již pevně usadily mezi Eufратem a Tigridem. Tiglat Pileser I. vypravuje, jak roku čtvrtého kralování svého táhl na západ do pouště v území aramských hord, stíhal je podél Eufратu proti proudu od ústí Chaburu na severozápad až ke Gargamiši, zahnal přes řeku a jižně od 'Aintabu, v pahorkovitém kraji nad Sadžurem u Tell Bašer na hlavu je porazil. Byl to zajisté mohutný proud národů, přirovnatelný zástupům stěhujících se kmenů germánských za úpadku říše římské, jež Tiglat Pileser I. takto navždy vtlačil do Syrie. By kočovníci nemohli se již více do Mesopotamie vrátiti, založil dvě tvrze, Pitura na levém břehu Sadžuru a Mutkinu na levém kraji Eufратu. Aramské davy se nyní rozložily po Syrii, splynuly poznenáhlu s tamními Kanaanity a osvojily si jejich vzdělání. Ježto však byly živlem svěžejším a z pouště za Eufратem dostávaly neustále nových posil, řeč jejich časem nabyla převahy nad kanaanštinou (hebrejštinou). Vzdělanost zůstala kanaanskou, ale řeč byla nadále aramská.

Tak povstaly brzo po r. 1100 v severní Syrii různé aramské státy. Nejsevernější byl Sam'al (= „sever“), severovýchodně od zálivu iskanderunského, kolem nynější Islahije. Jižní díl slul také zvláštním jménem Jaudi. Jižně od Sam'alu-Jaudi ležela říše Patin. Rozkládala se kolem jezera antiošského (tamní kraj slul také 'Amk, t. j. dolina a tvořil později samostatné území) a sahala aspoň až po Laodiceu (Ladikije) na jih. Sousedy jejími východními byl na severu Arpad (nyní Tell Refad severně od Aleppo), sídlo aramského kmene Jachan, a dále na jihu království hamatské, rozprostírající se na jih přes Homs.

Jižně od Patinu a Hamatu veškeré území od moře až na východ k syrské poušti i s Damaškem kolem r. 1100 zaujímala mocná říše Soba. Zahrnovala tedy celý okrsek libánský a antilibánský, jakož i mezi oběma položenou úrodnou vysočinu, později Coelesyrii zvanou. Byl to nejjižnější aramský stát, sahající až k severním hranicím Palestiny, kde Písmo sv. připomíná sídla dvou aramských kmenů, Rechob a Ma'acha, k Sobě náležících.

V Palestině samé usazení byli hebrejští kmenové (Israel), kteří asi v XIII. století z jihu se byli přistěhovali a podrobili si jazykově spříbuzněné Kanaanity, před nimi v Palestině usedlé. Kolem r. 1030 spojil je Saul v jednotné království. Aramové ze Soby tlačili se k jihu, snažíce se opanovati severní část Palestiny. Proto již Saul bojoval proti Sobě, obzvláště proti pohraničnímu kmeni Rechob.

David asi r. 990 povalil Sobu. Aramům v Syrii tenkrát nedostávalo se patřičné politické jednoty. Hamat byl na př. v rozporu se Sobou. Následkem toho podařilo se Davidovi, veškeré území Soby přinutiti k poplatnosti, od jihu k severu až k „vchodu do Hamatu“, t. j. až na hranice státu hamatského. Než zničena tím Soba nikterak nebyla. Existovala dále jako celek různorodý vedle Israele; podvolila se jen poněkud svrchovanosti krále israelského v Jerusalemě. Protož musil opět Šalomoun proti ní bojovati.

By zlomil moc vládce sobského, David podporoval jakéhosi od krále Hadad'ežera ze Soby odpadlého ná-

čelníka jménem Rezon a dopomohl mu k vládě nad Damaškem a okolím (kolem r. 990). Rezon byl původu aramského, tlupy k němu se přidavši taktéž aramské, a město, jež učinil středem panství svého, již dávno ztratilo ráz svůj kanaanský a před Rezonem se poaramštilo. Tak povstal říši sobské v nejbližším sousedství nový odpůrce.

Město Damašek je staré. Připomíná se ve XIV. století v deskách amarnských, postrádalo však tenkrát důležitosti, neboť sluje tam „Damašek v zemi Hoba“, t. j. jako místo podřízené určuje se dle poblíže severnějšího města Hoby. Než polohou svou již dávno od přírody bylo určeno střediskem a metropolí Syrie. Leží uprostřed nádherné, vláhou a bujnou květenou oplývající roviny. Z kterékoliv strany zavítáme v okresek města, úrodný kraj a velikolepé, bohatým, vysokým stromovím porostlé sady připadají přichozímu jako zázrak uprostřed pouště, jako bájka z tisíc a jedné noci. Půda jest výnosná a může lehce uživiti i sebe četnější obyvatelstvo. I dnes není v Damašku téměř žebráků. Tato okolnost ode dávna usnadňovala tam rozmach obchodu a průmyslu. Město je položeno na kraji syrské pouště; karavany odjakživa tam přinášely bohatství zemí východních.

Rezon je učinil středem nové říše. Tím zajištěna sláva a moc Damašku na tři století. Soba zanikla během X. stol. úplně, a Coelesyrie přešla pod svrchovanost Damašku. Stát tamní vzrostl v nejznamenitější v Syrii.

David podporoval jeho založení, by oslabil Sobu, nyní však se stal Damašek samostatným královstvím, Israeli a Judě nebezpečným. Jako skladiště obchodní a průmyslové postrádalo město předem pohodlného spojení s mořem Středozezemím. Přes Antilibán, Coelesyrii a Libán do Bairutu cesta jest obtížná a v zimě často pro sněhové vánice neschůdná. Oproti tomu skýtala silnice přes Hauran, Galileu a roviny esdre-lonskou mimo spojení s mořem výhodu přímé cesty do Egypta. Proto vládcové Damašku po všechen čas usilovali o to, by podrobili říši israelskou své svrchovanosti a tak dle libosti disponovali obchodní silnicí

galilejskou. Následkem toho dočítáme se, jak králové israelští opět se utkávali s Aramy v boji v rovině esdrelonské. 'Omri (887—876) a po něm Achab (kolem r. 860) musili podstoupiti tuhé boje s Aramy, obzvláště s Barhadadem I. (asi 900—875) a II. (875—855).

Mezitím se také Mesopotamie od časů assyrského krále Tiglata Pilesera I. (r. 1100) úplně poaramštila. Kočovníci aramští přijali poznenáhlu vzdělanost a utvořili všude malá knížectví. Veliká a jednotná říše aramská nepovstala, a tato okolnost umožnila Assyřům při postupu k západu vítězství nad těmito jednotlivými státečky. Chindanu, Suchi a Laki již jsme svrchu jmenovali. U Diarbekru na př. usadil se kmen Zamani, jižně od Mardinu Tubusové, západně od nich na svahu Karadža-daghu Aramové ze Sally, ještě dále na západ panovalo zvláštní kníže v Tul Abnai. Assurnasirpal, král assyrský (885—860), je přiměl k poplatnosti. Jenom mezi Zamani nepokoje nepřestávaly, a proto odvedl r. 880 malý oddíl tamních Aramů (1500 mužů) ve vyhnanství do Assyrie.

Syn jeho Salmanassar II. (dle nejnovějšího počtu snad III.) sledoval rázněji a důsledněji plán, podmaniti si veškeré aramské státy až k moři. Již Assurnasirpalovi tanul tento záměr na mysli, než on se spokojil r. 876 výpravou do Syrie, kde na břehu mořském nad Psí řekou u Bairutu vryl „navštivenku“ svoji ve způsobu své reliefové postavy a klínového nápisu do skály a nechal si holdovati tamními knížaty, aniž by zrušil jejich samostatnost. Jen v okrsku říše patinské, v horách východně od Ladikije, zanechal assyrskou posádku, jež měla tamní splatné dávky vymáhati.

Salmanassar počínal si radikálněji. Obrátil se především proti aramské říši Adini, východně od Aleppa na obou březích Eufratu. Ve třech výpravách přemohl tamního knížete v letech 859—857 a proměnil zemi jeho v assyrskou provincii. Tím postoupily hranice assyrské blíže k moři. Nyní teprve si uvědomili aramští vládcové v Syrii nebezpečí samostatnosti jejich stran Assyřů hrozcí. Utvořen spolek knížat, a v čelo se postavil nejmocnější vládce, král damašský Hadad'ezer (asi 855—846). Celkem čítala tato alliance

dvanáct členů. Vedle Damašku se zúčastnili především Hamat a králové palestiniští, také Achab Izraelský. Oproti tomu drželi Sam'al, Arpad a Gurgum (severně od Sam'alu, kolem nynějšího Mar'aše) s Assyry. Salmanassar několikrát vtrhl do Syrie (r. 854, 849 a 846), ale vždy bez rozhodného úspěchu. Teprve r. 842, když v Damašku Hazael (843–797) nastoupil vládu, podařilo se Salmanassarovi proniknouti na jih až před hradby damašské, ale i tentokráte nebyl s to, porazit krále damašského na hlavu. Od r. 839 přestaly útoky Assyřů na syrské Aramy.

Tohoto klidu použil Hazael k rozšíření panství na jih. Vyrval králům izraelským Jehu a Joachazu nejenom kraj zajordánský, nýbrž i veliký díl země předjordánské. Damašská říše následkem toho sahala nyní až k jižnímu okraji roviny esdrelonské. Je to její nejskvělejší doba a zároveň nejhlubší úpadek moci izraelské. Po Hazaelovi následoval kolem r. 797 syn jeho Barhadad IV. Také on byl ještě vládcem mocným. Israel úpěl dále pod jhem aramským. Na severu stál Barhadad v čele velikého spolku knížat. Sedmnácte králů dle Zakirova nápisu k němu patřilo. S Hamatem válčil mezi r. 790 a 770. Město Hazrak obléháno Barhadadem a spojenci jeho, ale posléze musili z neznámé příčiny s nepořízenou se vzdálení.

Joas, král izraelský, získal nyní vůči Barhadadovi na jihu jakýchsi výhod. Podařilo se mu vyrvati Aramům díl území jimi obsazeného. Od smrti Barhadada IV. počíná pozvolný úpadek říše damašské. Jerobeam II. vydobyl veškeré dřívější izraelské území zpět, a Aramové zatlačeni do dřívějších mezí jako za Davida a Šalomouna.

Mezitím v Assyrii povstal r. 745 mocný vládce, Tiglat Pileser III., jenž skleslou moc říše vzkřísil k novému životu. R. 740 zrušil stát arpadský, jelikož tamní kníže s králem Sardurem II. z Urartu (na jezeře vanském, tam hlavní město Turuspa) kul pikle proti Assyřům. V Sam'alu král Panammu se postavil na stranu Assyřů. Jakýsi Azaríau uchvátil mu vládu v Jaudi. Tiglat Pileser r. 738 na pozvání krále Panammu přemohl odbůjce i s knížetem Tutammu z 'Amku, s ním

spolčeným. Také Rason, král damašský, podrobil se tenkrátě aspoň zdánlivě Assyřům, zanášeje se tajně dalekosáhlými plány proti Tiglatu Pileserovi.

Jelikož samostatných knížat v severní Syrii nebylo lze získati, spolčil se s Pekachem (Phacee) Israelským a snažil se přiměti ostatní krále v Palestině k odporu proti Assyrii. U Filistů, najmě u Hannona z Gazy, se mu to také podařilo, ale Achaz Judský nedal se pohnouti k nevěře vůči Assyřům, a když Rason a Pekach ho obtěžovali vpády do území judského, poslal do Assyrie o pomoc.

Tiglat Pileser objevil se r. 734 v Palestině, ztrestal Pekacha konfiskací dílu Galiley, podmanil Gazu a přikročil k dvouletému obléhání Damašku r. 734—732. Rason držel se udatně. Arabové, kteří již tenkrátě z jihu až k Damašku posunovali stany své, poslali mu pomocné vojsko. Israel přihlížel nečinně. Neboť Pekach byl mezitím zavražděn, a nástupce jeho Hoseu (Oseáše) donutil Tiglat Pileser k naprosté neutralitě. Damašek opanován r. 732 a stal se assyrskou provincií. Tím sklesla záštita Aramů v Syrii. Hamat po té zrušen Sargonem r. 720, Sam'al v témže roce aneb r. 710. Žádné aramské knížectví v Syrii nepřežilo VIII. století.

Aramský živel se tam však tím více jak národnostně tak jazykově i dále uplatňoval. Taktéž i v zemích východních, v Assyrii a v Babylonii, kde ovšem nepodařilo se mu ani na kratší dobu dosíci politické svrchovanosti. Neboť moc Assyřův a Babyloňanů byla tam příliš veliká. Ale i do těchto oblastí čím dále více hrnuly se proudy aramských hord z pouště. Předem arci pohltit je mocnější živel assyrský, ale když v VIII. stol. staré plémě assyrsko-babylonské počalo odumírati, aramská řeč poznenáhlu nabyla převahy.

Od r. 687 na smluvních deskách assyrských vedle klínového textu se vyskytují aramské poznámky, po nejvíce jména smluvníkův. Již z času Salmanassara IV., obléhatele Samarie (727—722), pochází bronzové závaží útvaru lvího, jež vedle assyrského nese i aramský nápis („dvě královské miny“). Aramština nabyla tedy vedle assyrštiny stejného práva.

V Babylonii toto slučování mělo průběh pozvolnější. Aramští kmenové tábořili v nížinách Eufratu a Tigridu a byli považováni ještě v VII. stol. za živly cizorodé. Ale Chaldejové (Kaldové), kteří od perského zálivu postupovali k Babylonu a za krále Nabopolassara (626—605) se tam zmocnili vlády, vzali tyto tlupy do svých služeb. Nebukadnesar (Nabuchodonosor, 605 až 562), nejmocnější z vládců chaldejských, zajisté odměnil toto spojenectví přijetím Aramů do svazku říšského, jakkoliv se o tom zpráv nedostává. Takto Aramové od VI. století i v Babylonii splynuli s domorodým obyvatelstvem, a řeč jejich na místě odumírající babylonštiny se stala jazykem panujícím. — —

Zvláštní byl osud aramských kmenův za téměř tisíciletého stěhování jejich do zemí kulturních. Založiti veliké jednotné soustátí, jež by bylo obsahovalo celou přední Asii, se jim nepodařilo. Jen v Syrii vznikly menší říše, ale po třistaletém trvání zmizely beze stopy. Nedostatkem politické moci se také stalo, že kultura speciálně aramská se vůbec nevyvinula.

Ale řeč jejich díky početné převaze a svěží, prvotní síle aramských kmenů vnikla poznenáhlu do všech vrstev obyvatelstva, a od V. stol. se mluví v přední Asii všeobecně aramsky. I Židé po pádu Jerusalema (r. 587), rozptýlení do všech úhlů světa, zvykli si na mluvu tuto. Šťastná náhoda zachránila nám židovské smluvní listiny v Elefantine z V. století. Jsou psány aramsky, a smluvníci se nazývají v nich buď „Židé“, buď „Aramové“. Toto bylo asi pojmenování, jímž perští úředníci, tenkráté Egypt spravující, označovali veškeré neegyptské, t. j. aramsky mluvící obyvatelstvo v Egyptě a v sousední Asii.

Rozsahem aramské řeči se také vysvětluje veliká vzdálenost mezi rozličnými nalezišti aramských nápisů. Patří k nim Zendžirli blíže Islahije nad zálivem iskanderunským, Ninive, Babylon, Nerab u Aleppa, Hamat, Cilicie, Egypt a Teima v severní Arabii. Tam všady za vlády Achaemenidů se mluvilo aramsky. Z dřívější doby aramských států syrských pochází jen nápis Zakirův z půdy hamatské a nápisy ze Zendžirli. Ostatní jsou sice aramsky psány, ale patří do času

pozdějšího, kdy národové v Syrii a Mesopotamii, dílem i v severní Arabii, splynuli poněkud v jeden ethnografický celek s nadvládou jazyka aramského.

Zvláštní skupina severosemitských nápisů náleží národu nabatskému. Mnozí ho stotožňovali s Nebaiot (assyrsky Nabaite), kmenem, jenž vedle Kedarenů za času Assurbanipala, krále assyrského, kolem r. 640 obýval syrskou poušť východně a jihovýchodně od Damašku. Než tato identifikace jest zvukově pochybná. Také s aramským kmenem Nabatu, který již v VIII. století za Tiglata Pilesera III. tábořil v babylonské nížině, nemají tito Nabatové nic společného.

První obšlrnější dějinnou zvěst o nich podává nám Diodor (2, 48.). Klade sídla jejich jižně od Mrtvého moře do skalnaté krajiny, dříve Edomity obývané. Tito byli nejspíše od Nabatů vytlačeni na sever do jižní Judy. Tím dlužno vysvětliti, že jižní kraj judský za římských dob slul Idumaea.

Roku 312 př. Kr. podnikli vojevůdcové Athenaeus a Demetrius Poliorketes k rozkazu Antigonovu dvě výpravy proti Nabatům (Diodor 19, 94 násl.). Vojsko Athenaeovo zmocnilo se pevnosti „Petra“ zvané, vyplnilo ji a pobivši veškeré obyvatelstvo vydalo se ihned na zpáteční pochod. Než Nabatové, kteří právě kdesi na blízku v hojném počtu byli shromážděni a slavili jakýsi svátek, o vpádu včas uslyšeli, dohonili je a největším dílem porubali. Po té poslali dopis „syrským písmem“ psaný Antigonovi, v němž si stěžovali do ukrutného počínání Athenaeova. Později nařídil Antigonus synu svému Demetriovi, by dřívější porážku pomstil. Vytrhl tedy opět proti Nabatům a obléhal „Petru“, ale za krátko byl uzavřen mír.

„Petra“ v této zprávě neznamena appellativně „skála“, jak Diodor jméno vykládá, nýbrž jest řecké pojmenování slavného hlavního města Nabatů ve Wadi Musa, asi na poloviční cestě mezi jižním cípem Mrtvého moře a zálivem el Akaba. Leží v kotlině kolkolem strmými skalami obkličené a dodnes vábí cestovatele velikolepými a hojnými památkami stavebními a sochařskými z časů Nabatů. Burckhardt r. 1812 Petru znovu objevil. Po jiných, zvláště také po A. Musilovi,

- Svazek XIX.: „Mozek a duše“. Napsal Dr. Štěp. Pawlicki. Přeložil Fr. Jos. Mergl. Cena 80 h.
- Svazek XX.: P. Bern. Dubra T. J. „Bajky o Jesuitech“. Přeložili a doplnili Dr. Jos. Tumpach a Dr. Ant. Podlaha. S dodatkem „Co jsou jesuité?“ od P. Jos. Svobody T. J. Cena K 12:60.
- Svazek XXI.: Dra. Rich. Špačka „Práce ve světle zjevení Božího“. Cena 80 h.
- Svazek XXII.: „Katolické filosofie dějin“. Napsal Louis Leroy, přel. Vojtěch Kameš. Cena 80 h.
- Svazek XXIII.: „Několik vynikajících katolických povah XIX. století“. Napsal L. z Hammersteinů, přel. prof. Jan Kosina. Cena K 2:30
- Svazek XXIV.: Dra. Jana Sýkory „Pravost, neporušenost, věrohodnost a příslušná vážnost knih novozákonních vůbec, evangelií pak zvlášť“. Cena K 1:60.
- Svazek XXV.: P. J. A. Krose: „Jak náboženské vyznání působí na mravnost“. Přeložil Dr. Karel Kašpar. Cena 1 K.
- Svazek XXVI.: Fr. Tom. Cámery „Náboženství a věda“. Odpověď na Draperovy Dějiny konfliktů mezi náboženstvím a vědou. Přel. A. Frecr. Cena K 4:80.
- Svazek XXVII.: „Východní církevní otázka a úkol Rakouska při jejím řešení“. Napsal prof. Dr. Alb. Ehrhard. Přeložil Dr. K. B. Kašpar. Cena 1 K.
- Svazek XXVIII.: „Věra katolická dokázaná a obhájená slovy a důvody nepřátel“. Napsal Jak. Bottau. Ve výběru z vlaš. podává ThC. J. Mergl. Cena K 2:50.
- Svazek XXIX.: Fr. Tischera: „Heřman hrabě Cernín z Chudenic“. Cena K 8:50.
- Svazek XXX.: „O bolesti“. Napsal Msgr. Em. Bougaud, biskup lavalský. Přel. Ant. Melka. Cena 90 h.
- Svazek XXXI.: „Bedřich Nietzsche a jeho filosofie.“ Napsal Dr. Ant. Podlaha. Cena K 1:80.
- Svazek XXXII.: P. Vavřince Wintery „Odboj Broumovských“ Cena 60 h.
- Svazek XXXIII.: Dra. J. Kachníka „Dějiny filosofie“. Cena K 4:10.
- Svazek XXXIV.: „Základní nauky církve katolické, jak je podává a proti moderním bludům sociálním hájí papež Lev XIII. Z projevů papežových sestavil Dr. Česlav M. Schneider. České vydání pořídil prof. Václav Müller. Cena K 4:70.
- Svazek XXXV.: Dra. Jaroslava Sedláčka „Úvod do knih Starého Zákona“. Cena 5 K.
- Svazek XXXVI.: Prof. Dr. Al. Musila „Od stvoření do potopy.“ Cena 2 K.
- Svazek XXXVII.: „Animismus“. Napsal Dr. A. Borchert, přeložil Vojt. Vávra. (Cena 2 K 25 h.)
- Svazek XXXVIII.: Dr. Al. Soldáta „Bytová otázka dělnická“. Cena K 1:70.
- Svazek XXXIX.: Prof. Františka Vacka „Sociální dějiny české doby starší“. Cena 5 K 90 h.
- Svazek XL.: Dr. R. Špačka „Božství Ježíše Krista“. Apologeticko-dogmatická úvaha. Cena 1 K 30 hal.

- Svazek XLI: Dr. Al. Soldáta „O jednotli a nerozlučnosti manželství“. Cena 2 K.
- Svazek XLII: P. Fr. Žák: „O modlitbě prosebné.“ Cena 1 K.
- Svazek XLIII: P. A. Špaldák T. J.: „Člověk a zvíře“. Sbírká klassických studií o anthropomorfnstíckém pojmání života zvířat. S filosofickým úvodem „O duši zvířat“. K 1'60.
- Svazek XLIV.: Dr. J. Samsour: „Církevní dějiny obecné“. (Seš. 1.-19.)
- Svazek XLV: P. Maryana Morawského „Večery u jezera Genevského“, přel. R. Korec. Cena 1 K 90 h.
- Svazek XLVI.: „Spiritismus“. Napsal Dr. Alois Kudrnovský. Cena K 4'35.
- Svazek XLVII.: „Biblické zprávy v různém světle.“ I. Kniha východu Hebreů z Egypta. Výklady Sedláčkova starozákonního semináře při theologické fakultě c. k. české university v Praze. Cena K 2'20.
- Svazek XLVIII.: „Antika a křesťanství“. Napsal František Po-bunek. Cena K 1'25.
- Svazek XLIX.: Dr. Fr. Grivce „Východní otázka církevní“, Ze slovinského přel. A. Jašek a F. Jemelka. Cena 65 hal.
- Svazek L.: R. P. Badet: „Ježíš a ženy v evangelii.“ Dle pátého vydání francouzského se svolením autorovým přeložil Fran-tišek Vaňous. Cena K 1'80.
- Svazek LI.: Dra. Jos. Bilczewského, arcibiskupa ve Lvově, „Eucha-ristie ve světle nejstarších památek literárních, ikonografi-ckých a epigrafických“ S četnými obrazy. Z polského origi-nálu podává Dr. Josef Tumpach. Cena K 6'—.
- Svazek LII.: Dr. Frant. Kryštůfka „Rozluka církve a státu ve Francii.“ Cena K 2'—.
- Svazek LIII.: Dra. Viléma Stanga „Socialismus a křesťanství.“ Z anglického přeložil Ferdinand Romportl. Cena K 1'70.
- Svazek LIV.: Dr. V. Šandy „Starosemitské nápisy.“ Sešit 1.—2.
- Na řadu přijdou: Dr. Václava Hazuky „Mojžíš a Hammu-rabi. Srovnávací studie starozákonní“. — Dr. Fr. Gabryla „Noštika“. Z polského podává J. Snížek. — Biskupa Em. Bou-gauda: „Zpověď a eucharistie.“ Přeložil Ant. Melka. — „Vznik soustav planetárních dle theorie Kant-Laplaceovy.“ Úryvek z knihy P. Karla Brauna T. J. „O kosmogonii“. Volně pře-ložil Cyr. Meth. Hercík. — „Umění víry“; napsal Aug. Nico-las, z francouzského podává Fr. Schroller. — P. Coconniera O. S. D. „Hypnotismus“, přeložil Josef Filipi. — „Výbor listů sv. Kateřiny Slenské“ podává Dr. K. Vrátoý. — „Stručné dějiny křesťanského umění výtvarného se zvláštním zřetelem k ze-mím českým“ od Dra. A. Podlahy (s hojnými obrazy). — Že-nská otázka“ od prof. Dra. J. Sedláka v Brně. — „Dějiny star-šího písemnictví křesťanského“ s připojenou anthologií. — Aesthetika všeobecná i zvláštui. — Astronomie a mn. j.

Vzdělavací knihovna katolická

vychází v seš. o 3 arších. — Cena sešitu 50 hal.

Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba v Praze.

VZDĚLAVACÍ KNIHOVNA KATOLICKÁ.

Pořádají

Dr. JOS. TUMPACH.

Dr. ANT. PODLAHA.

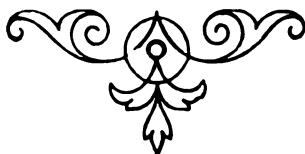
SVAZEK LIV.

Sw. 406. 546,

SEŠIT 3.—4.

Dr. V. ŠANDA

STAROSEMITSKÉ NÁPISY.

V PRAZE 1912.

Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství. V. Kotrba,

CENA I K.

Vzdělávací knihovna katolická.

- Svazek I.: „Apologie víry křesťanské na základě věd přírodních“. Sepsal kanovník F. Duilhé de Saint-Projet. Přeložil Dr. A. Podlaha. Cena 4 K 20 h.
- Svazek II.: Dra. Jana Sýkory „Umučení a oslavení Pána našeho Ježíše Krista podle čtyř evangelií“. Četná vyobrazení v textu a 2 přílohy. Cena 6 K.
- Svazek III.: Dra. Pavla Vychodila „Básnictví a mravouka“. Cena 80 hal.
- Svazek IV.: Dra. Eugena Kadeřávka „O původu tvorstva dle zpráv biblických“. Cena 80 h.
- Svazek V.: Arnošta Hella „Podobizny Svatých“. Z frančtiny přeložil Sig. Bouška O. S. B. Četné obrazy starých i novějších mistrů. Titulní list kreslil mistr Jenewein. Cena 4 K.
- Svazek VI.: Dra. Frant. Kryštůfka „Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím koruny české od r. 1740 - 1898“. (S obrazy vládařů rakouských.) — Díl I. Cena 6 K. Díl II. Cena 11 K.
- Svazek VII.: P. Jindř. Pesche a P. Vict. Cathreina „Soukromé vlastnictví“. Dvě sociologických studií. Z něm. podává Dr. J. Tumpach. Cena 2 K 70 h.
- Svazek VIII.: P. A. Lapôtra T. J. „Moravané“. Stať ze spisu. „Evropa a svatá Stolice za dob Karlovců“. Z frančtiny přel. Dr. Fr. Ehrmann. Cena 1 K.
- Svazek IX.: Dra. J. Bilczewského „Archaeologie křesťanská ve službách dějin církevních a věrouky“. S četnými ilustracemi v textu. Z polského originálu podává Dr. Jos. Tumpach. Cena 5 K.
- Svazek X.: Msgra Em. Bougauda „Ježíš Kristus. Důkaz Jeho božství“. Z frančtiny přeložil Antonín Melka. Cena 90 h.
- Svazek XI.: P. Victora Cathreina T. J. „Socialismus“. Autor. překlad VII. vydání z r. 1898. 8 K.
- Svazek XII.: J. A. Zahma „Věda a učenci katoličtí“. Z angl. přel. ThC Václav Hazuka. Cena 1 K 50 h.
- Svazek XIII.: Dr. Ant. Vřešťála „Lichva a úrok ve světle mravouky katolické“. Cena 1 K 50 h.
- Svazek XIV.: „Mimo církev není spásy“. Studie o nesnášlivosti církve. Napsal August Nikolas. Vyňato ze spisu „Filosofické studie o křesťanství“. Dle VII. franc. vydání přeložil Vojtěch Kameš. Cena 1 K.
- Svazek XV.: P. Lva z Hammersteinů T. J. „Od ateismu k plné pravdě (Edgar)“. Autorisovaný překlad dle 9. vyd. pořídil Alois Svojsík. Cena K 28.
- Svazek XVI.: P. J. Biederlacka T. J. „Otázka sociální“. Přeložil Dr. Ferdinand Beneš. Cena 2 K 50 h.
- Svazek XVII.: Rudolfa Vrby „Stávky“. Několik úvah z lojiště práce s kapitálem. Cena 1 K.
- Svazek XVIII.: P. Aug. Röslera C. SS. R.: „Pravá a nepravá emancipace žen“. Přel. Dr. J. Tumpach. Cena 60 h.

ji nejzevrubněji a nejdokonaleji popsal Dalman, ředitel německé biblické školy v Jerusalemě (Petra und seine Felsheiligtümer, Lipsko 1908).

Nabatové byli původu arabského. To dokazují nevratně jejich pravá arabská jména u velikém počtu z nápisů známá. Zcela správně již Flavius Josefus a knihy makkabejské je nazývají Araby. S tím ovšem na první pohled velmi špatně se shoduje, že památky jejich vesměs jsou sepsány řečí aramskou. Než aramština tenkrát byla jazykem obcovacím v celé přední Asii, a Nabatové byli národem obchodním. Chtěli-li se dorozuměti s obyvateli zemí kulturních, bylo jim užívati aramštiny. Obchodní styky vyžadovaly hojných záznamů, pro zákazníky určených, a nemohly se tudíž díti jinak než po aramsku. Tak zcela přirozeně Nabatové přivykli aramštině ve slově i písmě. Mezi sebou snad mluvili nářečím arabským, jehož se jako jazyka nevyvinutého v písmě vůbec neužívalo.

Celý význam Nabatů se vysvětluje parthskými výboji. Parthové drželi údolí Eufratu, vybírajíce vysoké průvozné clo. Následkem toho obchod z Egypta, jenž se soustřeďoval na půdě palestinské v Gaze, nešel již dřívější cestou přes Galileu, Damašek a severní Syrii kolem Aleppa k Eufratu, nýbrž jižněji syrskou pouští přímo na východ k perskému zálivu. Obchodní tato silnice vedla z Gazy územím Nabatů jižně od Mrtvého moře přes Petru k východu. Mimo to i cesta podél břehu Rudého moře z Jemenu protínala území nabatské. Tím se stala Petra předním tržištěm a skladištěm v Syrii. Zboží tam nashromážděné dováželo se odtamtud do Egypta, do Jemenu a k perskému zálivu.

Území Nabatů šlo se časem od Petry daleko na východ a jih. Když C. Aelius Gallus r. 24 př. Kr. z Egypta podnikl nešťastnou výpravu do jižní Arabie, sahala říše nabatská až k Leukokome, t. j. k nynějšímu přístavu Haura na Rudém moři severozápadně od Mediny. (Strabo 16, 780.) Také vnitrozemí náleželo Nabatům, a tím se vysvětluje, že naleziště nabatských nápisů jsou roztroušena po celé severní Arabii až na jih k Medině. Patří k nim obzvláště oásy v severo-

arabském Džofu, kterým vedla karavanní cesta z Petry na východ k perskému zálivu, dále Džobbe, jižně od veliké pouště Nefud, kromě toho Teima západně od ní, dále Hegra (el Hidžr, Medain Salih) jižně od Teimy a nedaleko na jih el 'Ola, posléze jihovýchodněji (severně od Mediny) oása Chaibar.

Kromě toho zasahovali Nabatové záhy také do krajin severně od Mrtvého moře. První nám známý nabatský král jest Aretas I. (Harithat), jenž zajal Jasona, r. 169 z Jerusalema uprchlého. Aretas II. přispěl obyvatelům Gazy ku pomoci proti Alexandru Jannaevovi (r. 97). Nástupce jeho Obodas I. bojoval v zajordánském Gileadu (r. 93). Rabel I. měřil se r. 86 dokonce se Seleukovcem Antiochem Dionysiem, a po něm Aretas III. (asi r. 85—62 př. Kr.) zmocnil se vlády nad Coelesyrií a Damaškem. Teď Nabatové ještě účinněji působili na osudy Palestiny. Aretas III. podporoval Hyrkana v boji proti Aristobulovi a obléhal Jerusalem. Když se však římský vojevůdce Scaurus Aristobula ujal, ocitli se Nabatové ve sporu s Římany. Pompejus vypravil Scaura roku 62 proti Petře, a tento uzavřel smlouvu s Aretasem III. Damašek a Coelesyrie přešly pod svrchovanost římskou. Nicméně zůstali Nabatové pány Hauranu, čímž se vysvětluje, že i z pozdějších dob se tam nápisy vyskytují. Taktéž zajordánský kraj jim byl podroben, a proto nacházíme památky jejich na př. v Madabě, v Umm er rasàs (jihovýchodněji) atd.

Malichus (Maliku) II. (47—31 př. Kr.) porazil vojsko Herodovo u Kanaty v Zajordánsku a vpadl u příležitosti zemětřesení do území judského, byl však Herodem zatlačen za Jordán, tam poražen a patrně přišel v bitvě o život. Obodas II. (25—9 př. Kr.) se popisuje jako člověk netečný a lenivý.

Nástupcem jeho byl Aretas IV., z jehož panování se zachovaly hojnější památky (9 př. Kr. až 39 po Kr.). Přikládal si název „svůj lid milující“, snad z jakési oposice proti Římanům, a vládl v celém Zajordánsku až k Damašku. I toto město držel aspoň čas, neboť od tamního náměstka jeho bylo apoštolu Pavlu snášeti příkoří. (2. Kor. 11, 32.) Kdy vlastně Aretas IV. opouštěl Damašek, nelze určit. Snad jej obdržel po

dobrém ještě od Tiberia aneb od Kaliguly, neboť před tím patřilo město Římanům, jak svědčí tamní mince s obrazem Augustovým a Tiberiovým.

Po Aretasovi IV. jsou ještě známi Malich III. a Rabel II. Roku 105 náměstek Syrie Cornelius Palma z rozkazu císaře Trajana zrušil panství nabatské. Nabatové jako národ obchodní vyznamenávali se jemným smyslem právním, jak se jeví na náhrobních nápisech, v nichž jasně a přesně se pokaždé určuje, komu dotyčný hrob patří a zároveň se ukládá pokuta tomu, kdo by takového ustanovení nešetřil.

Jiná velmi četná skupina nápisů pochází z Palmyry (semitsky Tadmor). Původ města tohoto jest zahalen rouškou tajnosti. Šalomoun nezaložil Palmyru-Tadmor, nýbrž Tamar na jihu Judy, jak se správně dočítáme v hebrejském textu 3. Král 9, 18. Za Alexandra Velikého město dle všeho ještě neexistovalo. Ačkoliv se totiž ubíral tamním krajem k Eufratu, nepřipomíná se Palmyra nikde u jeho dějepisců. První zmínka jest u Appiana (Bell. civ. 5, 9.). R. 34 vypravil totiž M. Antonius, zvítěziv nad Brutem a Cassiem, oddíl vojska proti Palmyře, poněvadž ležíc na rozhraní mezi říší římskou a parthskou, prý si zrádně počínala vůči Římanům aneb aspoň hrála dvojí úlohu.

Tím jest s dostatek naznačeno tehdejší politické postavení města, položeného na obchodní cestě z Damašku k Eufratu, od obou bodů asi pět denních pochodů vzdáleného. Mesopotámie byla tenkrát v rukou Arsakidů. Palmyra sprostředkovala velikým dílem obchod ze Syrie do údolí eufratského a byla tudíž nucena žít s Parthy ve shodě. Celé bohatství města spočívalo obzvláště v pozdější době na této sprostředkovací úloze. Až do r. 105 po Kr. závodili na jihu s Palmyrou Nabatové, dopravující zboží z Egypta a jižní Palestiny přímo syrskou pouští na východ k perskému zálivu, když však Trajan nabatské říši učinil konec, přímá cesta z Gazy přes Petru pozbyla veškerého významu. Jako před Nabaty a před okupací parthskou bral se nyní obchod starou cestou jednak ze severní Arabie přímo přes Kerak v Moabsku k severu, jednak z Egypta na severovýchod k Eufratu, a

Palmyra jej úplně strhla na sebe. Obchodní silnice vedla z Palmyry do Circesia nad Eufratem a dále podél řeky jihovýchodním směrem přes Vologesias k perskému zálivu (k městu Charax).

Obyvatelé Palmyry byli plémě z Arabů a Aramů smíšené. Spisovnou řečí, jak nápisy dokazují, byla aramština. Vedle ní také řečtina se horlivě pěstovala. Dlouhý celní tarif z r. 137, obsahující nejdůležitější zákony obchodní, jest sepsán aramsky a řecky. Město bylo republikou. V čele stál senát a několik vysokých hodnostářů. Palmyřané dovedli obratně hověti Parthům a Římanům zároveň. Když císař Hadrian r. 130 navštívil Palmyru, nechal město obnoviti. Protož vypravují Štěpán Byzantský a Uranius, že se Palmyřané k jeho cti nazývali Adrianopolitae, a na celním tarifu sluje město v aramské části „Hadriana Tadmor a Prameny Vod“ (ode dvou hojných zdrojů tam prýštících).

Že oplývalo město bohatstvím a nádhernými stavbami, dokazují nynější zříceniny, nejmohutnější a nejvelikolepější v přední Asii. Rozsáhlý chrám Belův ležel na východní straně města. Četné nápisy připomínají boha, „jehož jméno na věky budiž chváleno, dobrotivého a milosrdného“, t. j. Bela, božstvo z Babylonu přejaté a v Palmyře na prvním místě uctívané. Jméno jeho se snad dle židovského zvyku co nejméně vyslovovalo. Severozápadně od chrámu protínalo nádherné sloupoví, 1135 m dlouhé, celé město. Tvořily je čtyři řady sloupův 17 m vysokých o 375 sloupech v jedné čáře. Na sloupech byly konsoly, v nichž umístěna poprsí slavných měšťanův palmyrských s přiměřeným nápisem. Po obou stranách tohoto velikolepého sloupořadí rozprostíralo se město. Četné trosky paláců, chrámův a jiných skvělých staveb pokrývají podnes půdu. Na západním okraji, po obou stranách skalnatého údolí, nalézají se četné hrobky monumentálních rozměrův, do skal vtesané. Zeměpisec Ptolemaeus dí, že k okrsku palmyrskému patřilo ještě 16 osad.

Bohužel nedostává se bližších údajův o dějinách města. Jen dvě osobnosti vynikají ke konci slavné doby palmyrské: Odainathos a Zenobia. Ke cti Odai-

natha vyskytlo se v Palmyře několik nápisův. Byl původně nejspíše vojevůdcem republiky. Když perský král Sapor r. 260 zajal Valeriana, vystoupil jako ochránce římských zájmů, zajisté an správně předvídal, že by jinak Peršané při dalším vítězném postupu se stali i Palmyře nebezpečnými. Porazil Satora nad Eufratem a pronásledoval ho do sídla jeho v Ktesifontu. Po té přijal titul královský a prohlásil syna Heroda a manželku Zenobiu za spoluvladaře. Císař Gallienus odměnil udatnost jeho tím, že mu předal vrchní velení nad římským vojskem v orientě. Doba krátké vlády jeho byla nad míru šťastna, ale r. 267 byl v Emese (Homs) i se synem svým od synovce svého zavražděn.

Po něm následovala jako vladařka za nezletilého syna choť jeho Zenobia (aramsky Bat Zabbai, z čehož dissimilací bb v nb, jak často v aramštině a assyrštině, povstal tvar Zanbai a z toho dále klassické Zenobia, Zainab u Arabů). Obraz její nám načrtl Trebellius Pollio (triginta tyranni 29). Panování její bylo všestranně úspěšné a slavné. Byla to žena jemného, hlubokého vzdělání. Pozvala do Palmyry filosofa Cassia Longina, by ji vyučoval v řecké řeči a literatuře, a vykazala mu vysoké postavení v státní správě. Díl nádherných staveb palmyrských jest její prací.

Jelikož vliv její sahal přes celou Syrii, viděl v ní císař Aurelian nebezpečnou sokyni a vytrhl proti ní do boje. Byvši poražena u Emesy, uchýlila se za hradby palmyrské a požádala sousední Arabů a Peršany o pomoc. Než tato nepřicházela, a v městě rozmáhal se hlad. Necítíc se k dalšímu odporu dosti silnou, na velbloudě uprchla v noci k Eufratu. Právě vstupovala do loďky, by se přeplavila na protější břeh, když ji jezdci římské armády dostihli a zajali, načež byla v triumfu vedena do Říma. Mezitím občané palmyrští otevřeli císaři brány a obdrželi milost, později však vzbouřili se proti Sardoniovi, jež Aurelian se 600 lukostřelci byl v městě zanechal. Tu je zasáhla krutá msta císařova. Obyvatelstvo pobito, a město i s nádhernými stavbami rozbořeno (r. 273). Po této ráně již nikdy se nevzmohlo. Dioklecián položil tam posádku, a Justinián obehnal díl

dřívějšího města hradbami, podnes zachovanými, ale velikolepé budovy ze slavné doby Odainatha a Zenobie, která trávila na zámku v Tiburu u Říma zbytek svého života, již nikdy nepovstaly. Dnes jest Tadmor vesnicí o 50 chatrčích, které vesměs našly dosti místa uvnitř velikolepého chrámového nádvoří boha Bela.

Od 17. století cestovatelé evropští Palmyru opět navštěvují a zříceniny vždy znovu prohrabávají. Navzdor tomu i dnes ještě neřídka se tam vyskytnou nové nápisy. Valné historické ceny ovšem nemají. Jsou to velikým dílem čestné desky, které buď senát palmyrský, aneb určité sbory a družstva jistým osobám postavily. Také mnoho věnovacích nápisův ke cti boha Slunce. Ba'al nebes zvaného, bylo objeveno, v nichž nábožní zakladatelé děkují za dobrodiní, posléze i celá řada náhrobních nápisů namnoze obsahu lhostejného.

O privátním životě měšťanův, o podnicích, cestách a veřejných pracích nám skýtají tyto památky hojných zpráv a obeznamují nás s celými rodokmeny vznešených patriciů. Nejdůležitějším nápisem a zároveň nejdelším severo-semitským, jak již řečeno, jest celní tarif z r. 137 po Kr., v němž zahrnuty stanovy, týkající se poplatků dovozních a vývozních. Palmyřané na svých poutích často se ocitli daleko od domova. Náhrobní desky jejich byly nalezeny také v Africe (Cirta, Constantine) a v Evropě na rozličných místech, na př. v Římě, v Uhrách, ba i v Anglii (South Shields).

Nejmenší význam mezi aramskými nápisy mají sinajské, t. j. nalezené na poloostrově sinajském nedaleko Rudého moře ve Wadi Mukattab, postranním údolí, jež ústí do Wadi Feirán. táhnoucího se až k hoře Serbalu. Jsou to škrabotiny kolemjdoucích účastníků karavan, kteří se tam stavívali a krátili si čas odpočinku vyrytím jmen svých do tamních skalnatých stěn. Jména, jež tam čteme, jsou vesměs arabská, ale připsaná slova (na př.: pozdrav, vede se dobře a pod.) aramská. Tyto památky pocházejí z prvních století po Kristu a mají jen pro dějiny vývinu semitského písma jakýsi význam. Cosmas Indicopleustes v 6. stol. po Kr. připomíná je v „Topographia christiana“, aniž by smysl a původ jejich mohl správně vysvětliti.

Nápisy foenické jsou psány hebrejsky, t. j. jazykem od mluvy Starého Zákona jen málo se lišícím. Neboť národové Palestiny, Kanaanité, Israelité, Moabité, Foeničané a j. mluvili touž řečí jen s malými odchylkami. Obsah těchto památek vyjma několika desk postrádá většího významu, ale v jednom ohledu zasluhují naši pozornost. Jsou to doklady živé řeči hebrejské z nejpozdějších časů, kdy ostatní kmenové mimo Foeničany již dávno užívaly aramštiny. Bylot zvláštní národnostní zásluhou Foeničanů, že se na rozdíl od ostatních kmenů nenechali ani hellenisovati, ani poramštiti a vždy houževnatě až do dob římských se drželi rodné své řeči.

Kraj foenický patří k nejkrásnějším v Syrii. Foenická města ležela na moři. Úrodné vnitrozemí vystupuje příkře až k výši 2500—3000 m a vrcholí v mohutných, lesklých temenech libánských, až do léta sněhem pokrytých. Větší města tvořila jednotlivé státy pro sebe. Nejsevernější jest Arwad (Arados, nyní Ruad) na malém ostrově, asi 500 m zděli a zšíři. Cyklopské hradby vzbuzují podnes obdiv.

Dále na jih leží Gebal (Byblos, nyní Džebeil) se slavným chrámem bohyně Astarty, „vládkyně Gebalu“, již v deskách amarnských často připomínané. V době amarnské také Bairut (Berytus) byl střediskem neodvislého státu, k němuž patřila asi 2¹/₂ hod. jižněji položená Heldua (Chan el Chalde). Potom následuje Sidon, nyní jen na pevnině, druhdy i na ostrově v moři se rozprostírající, posléze Tyrus, taktéž původně ostrov, nyní naplaveninou se souší spojený. Také 'Akko bylo dlouho obsazeno Foeničany. Na úpatí Karmelu končilo jejich území. Dor jim původně nepatřil (jižně od Karmelu, nyní Tantura). Tamní obyvatelstvo skládalo se dílem ze Zakarů, příbuzných Filistů, s nimi z Malé Asie se přistěhovavších.

O severních městech foenických se v dějinách poměrně málo dovídáme. Arwad zůstal díky pevné poloze dlouho nedobytným a neodvislým. Vzдорoval faraonu Thutmose III. při výpravách jeho do Asie (asi r. 1500 př. Kr.). Když Tiglat Pileser I., král assyrský, kolem roku 1100 přišel do Syrie, otevřel mu Arwad

ochotně své brány a podvolil se k poplatku. Zůstal po té neodvislým, i když Tiglat Pileser III. r. 738 zřídil na protější pevnině provincii Simirra zvanou a přestál za Assurbanipala kolem r. 660 obléhání stran Assyřů. Co do věhlasu a moci nemohl se nikdy s Tyrem měřiti, ba v VI. stol. ocitl se v jakési odvislosti na něm. Než za doby perské opět nabyl dřívějšího významu, a za Alexandra Velikého vykonával svrchovanost nad velikým dílem protější pevniny. V Arwadě kromě dvou krátkých textů nebylo dosud nápisů nalezeno.

Gebal jest starožitnostmi bohatší. Za 18. dynastie se často připomíná v egyptských nápisech. Také toto město zachovalo si samostatnost až do perské doby. Philo je tam narozen. Vedle „vládkyně Gebalu“ byl tam uctíván Tammuz-Adonis. Nedaleko jižněji ústí říčka Adonis (nahr Ibrahim), podél kteréž vede cesta do hor až k Afka (= pramen), kde řeka náhle mocným proudem prýští ze skály. Tam stávala slavná svatyně Adonisova.

Bairut po době amarnské, v níž měl svého krále, se více nepřipomíná. Teprv Skylax r. 350 o něm dí, že jest přístavem. Polybiovi jest znám průsmyk u Psi řeky, 2 hod. severně od města, z něhož Antiochus Veliký r. 218 vytlačil přední šiky egyptského vojska Ptolemaia IV. (5., 61., 9.) Za Římanů kvetlo město pod jménem Felix Julia. V době assyrské a perské patřilo k území gebalskému, někdy i sidonskému. Také v Bairutu nevyskytly se dosud semitské nápisy. Jen v Heldua nalezen nepatrný zlomek obsahující pouze slova: „Pravil ‘Abd . . . kněz.“

Co vlastně o dějinách Foeničanů víme, skoro výhradně se týče obou měst jižních Sidonu a Tyru. Tvořila původně dvě samostatné obce. Ale Sidon musil v nejstarších dobách patrně vykonávati nadvládu nad Tyrem. Jen z toho lze vysvětliti, že jižní Foeničané záhy (u Homera) sluli „Sidoňany“. Od r. 980 panoval Hiram I. v Tyru jako král Sidoňanů nad oběma městy, a od té doby až do r. 701 zůstala politicky pod jedním vládcem spojena. Josefus Flavius (contra Apionem 1, 18)

z Menandra zachoval pořad tyrsko-sidonských králův až na Pygmaliona I. (980—773).

Již Hiram I. (980—946) těšil se veliké moci. Okrášlil Tyrus velikými stavbami a podnikal spolu se Šalomounem výpravy do vzdáleného Ofiru (na břehu arabském?) a do Tartessa ve Španělich. Některé foenické kolonie byly zajisté tehdy založeny. Snad byl pánem i na Cypru. V pozdějšlm Kitiu zřízeno foenické „nové město“ (t. j. Kart hadašt = Karthago). — Z pozdější doby vyniká Ittoba'al I. (887—855). R. 885 provdal dceru svoji Izebel za Achaba, syna uchvatitele israelského 'Omriho. Panoval až přes Bairut na sever. Josefus Flavius mu připisuje založení města Botrys (Ba-trûn) severně od Gebalu. Rozšířil tudíž svoji svrchovanost také nad Gebal. Stejně i Auza na břehu áfrickém prý jest jeho založením. Za Pygmaliona r. 814 povstala Karthago.

Později zasahovala Assyrie do okrsku foenických států. Hiram II. Tyrský musil odvésti r. 740 a 738 poplatek Tiglatu Pileserovi III. Jeho druhý nástupce Elulaeus (727—701) zapleten byl do spolku proti Assyrii a obléhán kolem r. 723 Salmanassarem IV. (V.) současně se Samarií. Po druhé zosnoval ligu palestinských knížat proti Assyřům r. 701. V témže roce přitáhl Sanherib, král assyrský, do Palestiny a zabral veškeré na pevnině Tyru patřící osady. Ačkoliv se ostrovního města zmocniti nemohl, uprchl přece Elulaeus z neznámých důvodů na Cypr a tam zemřel. Nyní Sanherib dle starého „divide et impera“ rozdělil Sidon a Tyrus na dva státy a tím je seslabil.

Až do doby perské nyní vystupují Sidon a Tyrus vedle sebe jako obce neodvislé. Tím však pokoj a mír v Palestině zjednan nebyl. Ba'al, nástupce Elulaeův v Tyru, uzavřel smlouvu s králem egyptským Tirhakou a byl proto obléhán r. 671 assyrským králem Asarhadonem, kolem r. 664 Assurbanipalem. Podobně i Abdimilkot Sidonský současně kul pikle proti Assyřům, spolčiv se s dvěma knížaty z Cilicie. R. 676 byl na hlavu poražen, zajat a popraven. Čtvrt městská na ostrově položená srovnána se zemí. Ale i tím stará obchodní metropole nebyla úplně potřena. Již r. 600

u Jeremiáše (27, 3) se opět připomíná král sidonský. Nebukadnesar dle Flavia Josefa obléhal Tyrus 585—572 bezvysledně za Ittoba'ala II. Jakým bohatstvím a věhlasem město oplývalo, vysvítá z krásného popisu Ezechielova (kap. 27.), nejvelikolepějšího snad, jež celá bible skýtá. — S Karthaginou v Africe byl Tyrus povždy v čilém styku, a Karthago nikdy nezapomněla na tyrský svůj původ. Ještě v druhé smlouvě s Římany (r. 348) jmenuje se Tyrus vedle Karthaginy (Polybius 3, 24.). Až do dob nejpozdějších zvláštním poselstvem Karthagiňané ročně dodávali desátek bohu Melkartovi v Tyru.

Také Sidon mezitím po ráně r. 676 se úplně zotavil. S Peršany obě města byla navždy za dobré. Nejlepší lodi k loďstvu krále Xerxa proti Řecku dodali Sidoňané. Král jejich zaujímal po mocnáři perském nej-přednější místo. Po něm následovalo kníže tyrské a na to teprve ostatní vasalové (Herodot 7, 96; 8, 67). Také Arwad se zúčastnil výprav perských proti Řekům. — V Sidonu měli králové perští zvláštní sady, a satrap jejich v Syrii tam sídlil, když měl na břehu mořském co dělati. Přátelství s Peršany bylo zcela přirozené. Neboť Řekové byli Foeničanům na moři nepřijemnými konkurenty obchodními. Proto se milerádi postavili na stranu Peršanův, úhlavních nepřátel Řeků.

Nicméně časem přitažlivosti řecké vzdělanosti Foeničané neodolali. Král Straton (= 'Abdastart) Sidonský (před r. 360) měl na skvělém dvoře svém řecké tanečnice a zpěvačky (Aelian, Var. histor. 7, 2), udržoval přátelské styky s Athéňany a podporoval r. 367 poselstvo řecké u krále perského. Athéňané poctili ho za to právem proxenií a sprostili sidonské kupce v Athénách všech poplatků. Později, r. 362, byl Straton zapleten do vzpoury satrapův a nechal se, by nepadl Peršanům do rukou, svojí vlastní ženou usmrtiti.

Z perské doby pocházejí také mince čtyřmi tehdejšími foenickými státy Aradem, Byblem, Sidonem a Tyrem ražené, ale jen na mincích gebalských jsou nápisy čitelné.

Ve IV. stol. rozličné nehody stihly Sidon a Tyrus. Kníže Euagoras ze Salaminy na Cypru ocitl se v roz-

poru s Tyrem, osobujícím si nadvládu nad ostrovem, a přepadl město. — Král Tennes Sidonský r. 350 s Nektanebem Egyptským zosnoval vzpuru proti Artaxerxovi III., jež byla násilně potlačena, načež hrozná pomsta stihla Sidon. Přes 40.000 obyvatelů bylo Peršany pobito aneb zahynulo v plamenech (Diodor 16, 41 násl.). Po bitvě u Issu (v listopadu r. 333) Sidon ochotně otevřel brány své Alexandrovi. Tamní král Straton byl sesazen a jakýsi Abdalonymos ustanoven na jeho místo. — Tyrus vzdoroval vojům makedonským 7 měsícův a vzat útokem teprve v červenci r. 332. 30.000 lidí bylo prodáno do otroctví. Král Azemilkos zachránil se s několika hodnostáři a s právě přítomnými vyslanci z Karthaginy do chrámu Melkartova a našel milost v očích Alexandrových.

Za času diadochův Aradus byl podroben Seleukovcům. Různé boje mezi ním a městy protější pevniny spadají do této doby. Jižnější státy Sidon a Tyrus patřily k okrsku moci Ptolemaiovců. Ze Sidonu máme z toho času (III. stol.) důležité památky, nápis Tabnita, syna Ešmun'azara I. a jiný Ešmun'azara II., syna Tabnitova. Milostí ptolemaiovského nadvládce rozšířil Ešmun'azar II. panství své v jihu přes Dor a rovinu sáronskou až k Jafě. Později v Sidonu království zrušeno a zavedena republika. Totéž událo se v Tyru r. 274, jak dokazuje datování na nápise z Umm el 'awamid.

Od r. 197 Foenicie byla podržena Seleukovcům, od r. 64 Římanům. Řecká vzdělanost mezitím úplně opanovala tamní města. Jinoši ze Sidonu, Tyru, Berytu a Byblu se účastnili gymnastických her v Řecku. Později i římský vliv se ve Foenicii uplatnil. Oficiální státní řeč stala se latina, a foeničina poznenáhlu zmizela.

Nápisy foenické nejsou příliš četné. Ve vlastním foenickém přímoří nalezen jen nepatrný počet, totiž v Sidonu, Tyru, Umm el 'awamid, Ma'subu (u Ras en nakura), v Džebeilu a na Karmelu. Hojnější množství pochází z Cypru, jenž od X. století podléhal vlivu tyrskému. Hlavní naleziště jsou tam Kition (Larnaka) Idalion (Dali), Lapethus (Larnax Lapithu) a Tamas-

sus (Frangissa). Památky tyto pocházejí skoro vesměs z V. a IV. stol., kdy Cypr měl samostatné krále, některé i z doby ptolemaiovské. V Egyptě objeveno mnoho graffitů na sochách v Ipsambulu a na sloupcích chrámu abydského. Jsou to škrabotiny foenických cestujících, kteří se zvěčnili na tamních monumentech za pobytu v Egyptě. Dílem byli to žoldnéři ve vojstě Psammeticha I. a II. Také z Athén a z Pireu máme foenické nápisy tamní kolonie, dílem dvoujazyčné.

Jinou velmi četnou skupinu tvoří památky punské. V Karthagině a v koloniích mluvilo se foenicky (hebrejsky) jako v Tyru, avšak na tamní řeč mocně působily domorodé jazyky africké (berberské), a tím vytvořeno nářečí od foenického v Syrii dosti odchylné, což se zračí obzvláště v pozdějším nepravidelném „pravopise“ punském, lze-li toho výrazu vůbec užití. V novějších nápisech pletou se totiž bez pravidla rozličné písmeny, obzvláště hrdelnice, což jest zřejmým důkazem, že tenkrát se již nevyslovovaly. Týž zjev opakuje se v nářečí Samaritánů, kteří, jak známo, hrdelnice ve výřecnosti taktéž ponejvíce zanedbávají.

Punský čili karthaginský dialekt živořil v severní Africe po pádu Karthaginy (r. 146) dále, od původní foeničiny se stále více odchyluje. Následkem toho rozeznáváme dle doby a rázu písma a řeči nápisy staropunské a novopunské. První pocházejí z doby samostatnosti karthaginské. Několik tisíc takových vesměs krátkých a jednotvárně stylisovaných desk vykopáno dosud v okrsku staré Karthaginy. Kromě toho jako naleziště staropunských památek zasluhují zmínky: Susa (dříve Hadrumet, jižně od Tunisu), Thugga, Jol (Šeršel) a Cirta (Constantine). Také v Sardinii a Sicilii jakož i na Maltě objeveny staropunské nápisy z doby, kdy tento ostrov patřil Karthagině.

Památky novopunské, od II. stol. př. Kr. počínajíc, nalézají se taktéž ve velikém počtu zvláště v Algiru a v Tunesii. Po stránce jazykové a pravopisné jsou, jak již řečeno, velmi nedůsledny a dílem i těžce srozumitelné.

Nejstarším severosemitským nápisem jest (hebrejská) deska moabského krále Mešy nalezená v Dhi-

banu (Dibonu). Při studiu starosemitského písma tvoří východiště a základ. Jiný hebrejský nápis nalezen byl v Jerusalemě v tunelu nad Siloa. Patří taktéž k nejstarším památkám. Jinak ve vlastní Palestině (mimo Foenicii) texty hebrejské, vyjma několika krátkých, se nevyskytly.

Co do obsahu přicházejí především v úvahu nápisy historické. Zde stojí opět na předním místě deska krále Mešy, v níž líčí své činy, stavby a války. Jest památkou téměř neocenitelnou, jelikož jednotlivé údaje lze kontrolovati aneb doplniti zprávami biblickými. Po té zasluhuje zmínky nápis Zakira, krále hamatského, teprv od 4 let známý, jenž skýtá vítané informace o státech aramských v první polovici VIII. stol. př. Kr. Podobného rázu jsou desky v Zendžirli nalezené, vypravující o osudech krále Panammu ze Sam'alu a rodu jeho a zároveň dosvědčující přátelské styky tohoto knížete s králem assyrským, o nichž se dočítáme také v klínopisech. Taktéž i v některých památkách sidonských a palmyrských jest aspoň náhodou řeč o událostech historických, jakkoliv vlastní účel, jemuž sloužila deska, jest zcela jiný.

Zajímavá je skupina úpisů právních. Sem patří především aramské papyri v Elefantine nalezené, jichž sloh a ráz velmi se podobá listinám assyrským a egyptským, do téhož oboru spadajícím. Dlužno tuto analogii vysvětliti tím, že v perské době uplatňovaly se v Egyptě vedle domorodých zvláště právní názory a způsoby, jež Peršané Egypt spravující převzali od Assyro-Babyloňanů. Mimo to sem patří celní tarif palmyrský a karthaginské obětní tarify, především exemplář v Marsilii nalezený. Také dlužno jmenovati nápis z Teimy, jímž kněz Salmmušezib instalován ve svatyni boha Salma.

Třetí druh tvoří nápisy stavební, udávající, kdy, kým a k jakému účelu ta která stavba byla provedena. Vyskytují se jen poskrovnu. Patří sem především nápis ze Siloa, hlásající provedení známého vodovodu od studnice Panny Marie k Siloa, dále nápis Bar Rekaba, krále sam'alského, v němž vypravuje o zbudování nového paláce. Kromě toho lze sem počítati několik desk

punských a nabatských, na skalních hrobkách v Petře a v el Hidžr, jelikož obsahují přesnější údaje o zřízení tamních pohřebišť. Také k textům obsahu právního lze je počítati, jelikož způsobem juridicky nad míru přesným vymezují práva na používání oněch hrobův a stanoví pokuty za jich porušení. Mimochodem i kámen Mešův a sarkofág Ešmun'azarův se zmiňují o stavbách. Stavebním nápisem jest konečně deska krále Jehawmeleka z Gebalu a krátké texty Bodastartovy v zříceninách Ešmunova chrámu u Sidonu objevené.

Druh obzvláště v Palmyře hojně se vyskytující jsou nápisy čestné. Nacházejí se pod reliefovými poprsími, jež byla umístěna na sloupích tamních kolonád. Dovídáme se z nich o četných osobách, které si buď o republiku palmyrskou aneb rozličné tamní cechy získaly zásluh. Také některé foenické nápisy sem patří, na př. tak zvaný nápis o věnci z Pireu.

Velmi četné jsou nápisy věnovací, jimiž ten který předmět bohům se zasvěcuje, často na základě slibu, což se vždy s důrazem poznamenává. Náleží sem veliký díl památek foenických, palmyrských a punských, což svědčí o hlubokém citu náboženském starých Semitův. Vůbec není skoro nápisu poněkud obsažnějšího, v němž by jako dobrodinec aneb ochránce nebyl jmenován nějaký bůh. V celku však jsou věnovací texty severosemitské mnohem kratší než podobné jihoarabské, a dedikace děje se obyčejně jménem jediné osoby, zřídka za celý rod. Tím nám také zachována jména mnohých bohů, z jiných zpráv před tím sotva známých.

Na posledním místě jmenujeme nápisy náhrobní. V palmyrských hrobkách, jež tvoří celé chodby ve skalách, nacházejí se zhusta i poprsí zemřelých, patřičnou poznámkou označené. Někdy objevují se na hrobech celé skupinové reliefs, v nichž dle řeckého zvyku vedle zemřelých i živí bývali zobrazení. Často připsána záповěď otevření hrobky aneb rakve, by odpočinutí zemřelého nebylo rušeno. Zneuctívání hrobů ve starém orientě bylo na denním pořádku, nejenom ve válce, nýbrž i v době míru, ba v Egyptě za posledních Ramessidů téměř epidemickým, jelikož bývalo

zvykem, přidati zemřelému do hrobu drahé náčiní, po němž lupiči dychtili. Velmi důtklivě zní na př. výstražná napomenutí v nápise Tabnita a Ešmun'azara. Někdy se dovidáme i o činech zemřelého, tak na př. v nápise Ešmun'azarově a na deskách z Nerabu.

Písmo severosemitských památek jest buď staré semitské, buď druhy z něho časem se vyvinuvší. Nejstarší typ se vyskytá v desce Mešově (asi r. 840 př. Kr.), dále v nápise Zakirově (r. 790—770), na kamelech ze Žendžirli (asi r. 735 a 730), obzvláště však na zlomcích bronzových z Cypru, pocházejících od tamního náměstka krále Hirama II. (r. 730) aneb dokonce Hirama I. (kolem r. 960), posléze i ve skále nad Siloa (r. 700). Jednotný ráz jest na první pohled zřejmý. Na půdě foenické zůstalo písmo starosemitské, aneb jak můžeme také říci, foenické, až do dob Ptolemaiovců téměř nezměněno, jak dokazuje na př. nápis Ešmun'azarův.

Oproti tomu v koloniích se vyvinulo v nový odchýlný typ. V nápisech punských a zvláště v novopunských jest rozdíl od nejstaršího alfabetu čím dále patrnější. Tvary písmen se stávají zběžnějšími. Jest zřejmo z jednotlivých tahů, že se písmo toto tenkrát nejenom ve skálu vrývalo, nýbrž psalo inkoustem na papyrus a pod., jak při obchodních stycích Karthagiňanů nelze jinak očekávati. Punske písmo je tedy odvětvím starosemitského.

Jiný druh tvoří písmo aramské, taktéž ze starosemitského se vyvinuvší. Rozeznáváme tři typy. Typ středoaramský, jímž jsou psány památky VI.—IV. stol., na př. nápisy z Teimy a aramské papyri z Egypta. Byl zajisté také v Syrii rozšířen, jakkoliv z oněch dob dosud dokladů nemáme. Z něho vyvinuly se dva pozdější druhy: palmyrské písmo na jedné a nabatské na druhé straně. Tahy palmyrského jsou úhledné, okrouhlé a hodí se obzvláště k nápisům monumentálním. Z něho se vytvořilo písmo syrské. — Nabatský alfabet vykazuje sice zřejmou příbuznost s palmyrským, ale tahy jsou méně zaokrouhlené, mají ráz více kursivní, písmeny se dílem spojují. Je to pravzor písma arabského z něho povstavšího.

Hebrejské písmo čtvercové aneb hranaté je taktéž odvětvím středoaramského. Jím jsou psány naše bible. Vyskytuje se na kamenných rakvích a popelnicích z času Kristova. Nejstarším vzorem jest pětípísmenný nápis v 'Arak el emir v Zajordánsku (עֶרְבִיָה), asi z r. 180 př. Kr.), v němž však typ čtvercový není ještě s dostatek vyvinut.

První semitský nápis objeven byl v XVI. století v Římě blíže brány zvané porta portuensis. Byl to řecko-aramský z Palmyry. První jej připomíná Scaliger (opus de emendatione temporum 1583). Vydal jej po prvé Jan Gruter r. 1616 (inscriptionum romanorum corpus). Než reprodukce dílu aramského byla velmi nedokonalá, a proto pokusy vysvětlovací zůstaly bez výsledku. Samuel Petit, professor ženevský, vydal bezcenný, fantastický překlad v Spon, recherches curieuses d'antiquité, Lyon r. 1683.

Ke konci XVII. století anglický duchovní Vilém Halifax pronikl až do Palmyry a opsal tam 6 nápisů. Vysvětlovací a překládací pokusy byly i tentokrát bez ceny. R. 1753 Angličané Dawkins a Wood vydali cestovní dílo o Palmyře a v něm 13 nápisů. Teprve nyní podařilo se je rozluštit. Vedle oxfordského profesora Swintona a neodvisle od něho zhotovil slavný francouzský archaeolog J. J. Barthélemy (r. 1716—1795) skoro úplně bezvadnou transkripci a překlad. Jeho práce (Reflexions sur l'alphabet et sur la langue, dont on se servait autrefois à Palmyre) byla čtena v pařížské akademii r. 1754 a vyšla tiskem 1759. Swintonův výklad filologický byl vůči tomu téměř bezcenný. Jelikož Barthélemy si získal zásluhy o výklad také nápisů foenických, dlužno jej považovati za otce a zakladatele semitské epigrafiky.

Mezitím Kircher r. 1636 uveřejnil v „prodromus coptus“ nápis sinajský, jistým mnichem do Evropy přinesený, jemuž však naprosto neporozuměl. R. 1704 Rigord v Marsilii vydal krátký z Egypta pocházející nápis (s reliéfem ženy obětující bohu Osiris), nyní v Carpentras (v Provence) chovaný, který Barthélemy s dobrým úspěchem rozluštil.

Foenické památky dosud známy nebyly až na legendy některých mincí, jež bylo lze řešiti pomocí Samaritánů, starosemitského písma podnes užívajících. První nápis foenický vydal r. 1735 velmistr řádu maltézského Guyot de Marne. Po několika fantastických pokusech jiných filologů opět Barthélemy jej první správně četl a vyložil.

V té době Angličan Pococke našel na Cypru v zříceninách starého Kitia 33 foenické nápisy a vydal je v druhém svazku svého díla „Description of the East“ Londýn r. 1743–5. Jiný Angličan jménem Porter v též čas navštívil ostrov a opsal tam 29 nápisův. Po té objevily se jiné památky na Maltě, v Sardinii a v Athénách, jakož i v Tunisii, zvláště v území staré Karthaginy. Veškerý tenkrát známý foenický materiál (77 nápisů) sebral a vysvětlil Vilém Gesenius v „Scripturae linguaeque phoeniciae monumenta“ v Lipsku 1837.

V XIX. století semitská epigrafika rychleji pokročila. Od doby co Alžírsko přešlo pod francouzskou nadvládu, pátralo se tam horlivě po punských nápisích. Kardinál Lavigerie založil v Karthagině zvláštní museum, jehož správce P. Delattre, podporován jsa francouzskou vládou, podniká obsáhlé výkopy. Několik tisíc punských desk bylo již nalezeno. Před ním Pricot de Sainte Marie r. 1874 kopal v Karthagině a na jednom místě našel 2170 desk. Loď, jež je přivezla do Francie, shořela v přístavě toulonském, a kameny spadly do moře, byly však namnoze vytaženy. Důležitým nálezem byl obětní tarif karthaginský vyskytší se r. 1845 v Marsilii.

R. 1855 rolníci blíž Saidy (Sidonu) při kopání náhodou objevili mohutný sarkofág s nápisem Ešmun-‘azara II. Získal jej po delším vyjednávání francouzský konsulární agent v Bairutu a přenechal jej vévodovi de Luynes, načež válečná loď „La Sérieuse“ převezla tuto zvláštní, tenkrát ještě cennější starožitnost do Francie. Dnes ji lze uzříti v přízemku pařížského Louvru, kde se chová veliký počet starosemitských desk, zvláště foenických a punských.

K vyzvání francouzské vlády podnikl E. Renan r. 1860 výpravu do Foenicie, která však neměla val-

ného úspěchu. Pozdější objevy byly nahodilé, tak na př. nález nápisu Jehawmeleka v Gebalu. Na Cypru objevil Řek Pierides v Larnace množství památek. Také v Egyptě se některé od té doby vyskytly. Sinajské nápisy děkujeme cestovatelům, mezi nimiž přední místo zaujímají Seetzen, Burckhardt, Grey a Lepsius. Nabatské nápisy vedle Seetzena a Burckhardta našli zvláště Wetzstein a Melchior de Vogüé s Waddingtonem na cestě po orientě r. 1861—2. Oba cestovali spolu do Hauranu a Palmyry a obohatili tím sbírku obzvláště palmyrských nápisů. V monumentálním svém díle (*Syrie centrale*, Paříž r. 1868—77) de Vogüé jich uveřejnil 150, k nimž Mordtmann nové připojil. Důležitým nálezem byla deska Mešova r. 1868 a nápis nad Siloa r. 1880. Doughty r. 1876—78 cestoval v severní Arabii a našel nabatské a aramské nápisy v Teimě a Hegře, načež po něm tam s úspěchem r. 1884 bádál Euting.

R. 1890 německý východní komitét kopal v Zendžirli v severní Syrii a objevil tamní památky. Veledůležitý jest nápis Zakirův, jež našel Pognon r. 1903 někde u Hamatu. Nejnověji cestoval A. Musil po Arabii. S neobyčejným úspěchem tamtéž bádají francouzští dominikáni v Jerusalemě (Jaussen a Savignac). Na útraty francouzské vlády podnikají výzkumné cesty daleko do severní Arabie (do el Hidžr čili Medain Salih) a přinášejí hojný epigrafický materiál. Vůbec od 20 let různé společnosti a bohatí soukromníci cestují po orientě a shánějí se po starožitnostech všelikého druhu.

Mnozí domorodci jali se následkem toho taktéž hledati a prodávají objevené kameny, sochy atd. za drahý peníz do Evropy a Ameriky. Jelikož však poptávka vždy stoupá, utvořil se v orientě zvláštní cech lidí, kteří nápisy falšují. Obzvláště jerusalemský Žid Šapira se proslavil svými padělkami. R. 1872 dal do prodeje veliké množství „moabských starožitností“. Díl jich zakoupilo berlínské museum. Teprve slavný francouzský archaeolog Clermont-Ganneau odhalil podvod, ale dlouho to trvalo, než si Němci tato „Moabica“ nechali vzíti a o nepravosti jejich se přesvědčili. —

Zvláště smělym falsifikátem byl také nápis, jenž se r. 1874 náhle vyskytl v Parahybě v Brasilii a vzbudil velikou sensaci. Dle obsahu měl pocházeti od Foeničanů, kteří v 19. roce krále Hirma I., vrstevníka Šalomounova, na cestě z 'Esjon Geber na Rudém moři kolem Afriky byli bouří zahnáni až na břeh jihoamerický.

Soustavné prozkoumání zřícenin v Syrii a v Palestině bylo by velice v zájmu orientální archaeologie a filologie. Dílem tento podnik počíná se již uskutečniti. Angličané a Němci kopou na rozličných historicky zvláště důležitých bodech Palestiny. Tím objeveny a prozkoumány mnohé stavby pocházející z dob egyptské nadvlády v Palestině aneb z času Kanaanitů a Israelitů. Také keramika těchto starých národů jest díky hojným nálezům rozličných nádob dosti známa. Kromě toho vyskytly se i různé pečeti se starosemitskými legendami na rozličných místech. Však přes tyto úspěchy dosavadní práce nikterak neuspokojují. Neb žádné výkopy, na př. v Gezeru, Ta'anaku, v Megiddo a Jericho, nepřinesli kýžených epigrafických památek. A přec není pochyby, že každý král zvětčil činy své jakousi deskou podobně jak Meša, Panammu, Zakir a jiní. Jich objevení by bylo nanejvýš vítáno!

II. Starší aramské nápisy.

Čís. 1., t. j. nápis Zakirův, byl objeven r. 1903 Pognonem, francouzským konsulem v Aleppě, na místě, jež schválně blíže neudává (patrně si tam slibuje další objevy) a vydán r. 1907 v Paříži (inscriptions sémitiques). Patří bezpochyby do obvodu starého města Hazrak aneb Hadrak blíže nynějšího Hamatu a jest rozbit na několik kusů. První díl jest dosti dobře zachován, ostatek příliš zlomkovitý.

Zvláštní důležitost tohoto nápisu spočívá v tom, že jím jest definitivně rozhodnut spor o čtení jména IM id-ri v klínopisech assyrského krále Salmanassara II. (III). Winckler a jiní ideografickou značku IM četli foneticky Bir, tudíž celé jméno Bir-idri t. j. bůh Bir

jest mojí okrasou. Bir-idri ztotožňovali dále s bibli-
ckým jménem Benhadad (4 Král 13, 3.), což prý pů-
vodně bylo psáno בן-הדר. Po té na konci z ר ב po-
vstalo podobné jemu ד ב a na místě ב, což vyslo-
veno Bar v aramštině značí „syn“, psalo se hebrejské
בן syn. Celé jméno בן-הדר v tomto přetvoření dlužno
vykládati: Syn Hadadův.

V nápise Zakirově zcela zřetelně čteme, co jméno
aramského krále z Damašku Barhadad s d na konci
značí. Tím navzdáv znemožněno jeho ztotožňování s IM
id-ri assyrských nápísů. Benhadad povstalo z Barhadad
pouhým překladem aramského Bar do hebrejského
Ben (syn). IM id-ri dlužno čísti Adad-idri, kteréžto
jméno se vyskytuje v 2 Sam 8, 3 ve tvaru Hadad'ezer
(Hadad jest pomocí).

Barhadad, svn Hazaelův našeho nápisu, přichází
v 4 Král. 13, 3. Hazael panoval r. 843—797, Barhadad,
svého jména čtvrtý, od r. 797. Rok smrti jeho jest ne-
známý, ale můžeme mu dáti pravděpodobně asi 30 let.
t. j. asi až do r. 765. V desce vypravuje Zakir, král
z Hamatu a La'aše (toto město nelze dle polohy zjistiti)
o výpravě sedmnácti králů pod vrchním velením Barha-
dadovým proti Hazraku, kde Zakira obléhali. Podnět
k válce jest neznámý, ale naznačen snad v ř. 2.
Zakir nepatřil k starému rodu královskému z Hamatu,
uchvátil tedy vládu, a proto s velikým důrazem opa-
kuje, že bůh Ba'al nebes jej učinil králem. Barhadad
a spojenci jeho snad hájili dědičné právo příslušníka
staré dynastie, musili však s nepořízenou se vzdáliti.
V prvním díle nápisu za ř. 17. něco o tom stálo, ale
jest bohužel vylomeno.

Možná, že cizí moc zasáhla ve prospěch Zakirův
a přinutila spojená vojska k ústupu. Byli to nejspíše
Assyrové. Kanon epynomů zaznamenává r. 773 tažení
Salmanassara III. proti Damašku a r. 772 proti Ha-
zraku, městu Zakirovu, jež oni králové obléhali. Také
možno v úvahu vzíti r. 775, v němž Assyrové táhli
do „země cedrů“. t. j. do hor amánských (taurských)
severně od Cilicie, při čemž země, jež se v nápise
jmenují jako Hazraku nepřátelské, totiž Kue (kolem
Tarsu), Gurgum, Sam'al a Meliz (t. j. Melitene, nynf

Milid) byly navštíveny. Jedna tedy z těchto tři výprav snad přinutila spojence k rychlému ústupu, a nápis může být vzdělán kolem r. 770.

Však může také býti asi o 20 let starší (asi z r. 790). Neboť dle Pisma (viz 4 Král. 13, 22 násl. 14, 25) Joas Israelský (r. 799—784) v prvních letech svého panování byl poddaným Barhadadovým, ale později v boji proti němu získal větších úspěchů. Syn jeho Jeroboam II. (r. 784—744) pokračoval ve vítězném postupu proti Damašku a vydobyl veškeré dříve Aramy obsazené israelské území zpět, totiž Galileu a celé Zajordánsko. Tyto pokroky Israelitů nejsou dobře vysvětlitelné, stál-li současně král damašský Barhadad v čele mocného spolku knížat. Lépe se vše hodí do historického rámce oné doby, klademe-li Zakirův nápis kolem r. 790 a Barhadadovo tažení proti Hazraku mezi r. 797—790, tedy do jeho prvních let. Neúspěch před Hazrakem by byl zároveň počátkem úpadku moci damašské. Nápis náš patří tudíž do doby r. 790—770 a jest vedle nápisu Kalammova (viz dodatek) dosud nejstarším mezi aramskými.

Nápisy č. 2.—4. děkujeme německé výpravě do Zendžirli v okrsku starého Sam'alu severovýchodně od zálivu iskanderunského. Čís. 2. objeveno v lednu 1890 v Džerdžinu u Zendžirli a nachází se v berlínském museu, kam také dopraveno čís. 3., jež bylo již r. 1888 objeveno na hřbitově v Tachtaly Bunar. Oba kameny jsou velmi poškozeny.

Čís. 2. jest obsahu velmi všeobecného. Král Panammu z Jaudi zdůrazňuje, že byl Hadadem a ostatními bohy k vládě povolán, a proto z vděčnosti postavil Hadadovi pomník s touto deskou. Nástupce jeho nechť před ní Hadadovi obětuje a při tom pomní také duše Panammovy. Kdyby toho z nevděku opominul, mají ho bohové ztrestati. Také nechť nikdo zavražděním zákonného nástupce vládu v Jaudi neuchvátí. Stalo-li by se přec, nechť každýkoliv, kdo desku tuto bude čísti, povstane proti uchvatiteli a nějakým způsobem ho ze světa zprovodí.

Čís. 3. skýtá jednotlivosti o osudech krále Panammu. Vzdělal tento nápis syn jeho Bar Rekah otci

svému na památku. Než Panammu se uvázal ve vládu, povstal v Jaudi nejmenovaný uchvatitel, jenž zabil Bar Sura, předchozího krále a otce Panammova, jakož i sedmdesáte členů královské rodiny a po té nějaký čas krutě řádl v zemi. Plnil žaláře vězni a pustošil kraje, tak že panoval hlad a drahota. Panammu při tom šťastnou náhodou ušel smrti a utekl se ku králi assyrskému, jenž dle kontextu jest patrně Tiglat Pileser III. (r. 745—727). Neboť jen tento vládce assyrský se v nápise (ř. 13., 15.) výslovně připomíná. On nechal uchvatitele popraviti a ustanovil Panammu na místě otce jeho, načež normální poměry a blahobyť se do země vrátily. Tiglat Pileser daroval také Panammovi území několika měst patřivších dříve ke Gurgumu (severněji od Mar'aše). Po té se vypravuje, jak Panammu dlel mezi družinou Tiglata Pilesera při obléhání Damašku. Tam v táboře zemřel, vystrojen mu slavný pohřeb, a ostatky jeho domů převezeny. Na to udělil Tiglat Pileser královskou hodnost synu jeho Bar Rekabovi.

Nápadno jest, že v čís. 2. Panammu sluje synem Karala, v čís. 3. oproti tomu (ř. 1. 3. 15. 20) synem Bar Sura, v ř. 5. ovšem opět synem Karalovým. V obou nápisech jest míněn též Panammu. Jen tak se vysvětlují hrozby v čís. 2. proti eventuálnímu uchvatiteli pronesené. Panammu v čís. 2. zřejmě mluví z vlastní zkušenosti. Otec jeho tudíž měl dvě jména, hettitské Karal a semitské Bar Sur.

Kromě toho jest pozoruhodno, že Panammu v obou nápisech se nazývá králem z Jaudi, kdežto Tiglat Pileser v annálech r. 738, kdy mu přinesl Panammu poplatek, ho jmenuje králem ze Sam'alu. Také Bar Rekab se v nápise čís. 4. zove králem sam'alským. Oproti tomu připomíná tentýž král assyrský r. 738 uchvatitele Azrijau v Jaudi (dříve mylně ztotožňovaného s králem Azariášem Judským r. 769—737). Tento se vzepřel Assyřům spolu s knížetem Tutammu z 'Amku (kolem jezera antiošského) a s 19 okresy hamatskými. Z toho lze souditi, že Jaudi sousedilo s Amkem a s Hamatem a že území Sam'alu (východně od zálivu iskan-derunského) se dělilo na dvě části, z nichž jižní slula

také samostatným jménem Jaudi. Uchvatitel Azrijau jest nejspíše nejmenovaný vrah Bar Sura a královské rodiny v nápise Panammově. Bar Sur vládl celému Sam'alu pod názvem krále z Jaudi. Při smrti jeho (asi r. 740) Azrijau synovi jeho Panammu vyrval vládu jeho nad jihem říše (Jaudi), kdežto severní část pravděpodobně Panammovi zůstala. R. 738 Tiglat Pileser III. přemohl uchvatitele a vrátil Jaudi Panammovi, jehož v análech téhož roku na rozdíl od „Azrijau z Jaudi“ nazývá králem ze Sam'alu, kterýžto titul si později osvojil syn jeho Bar Rekab.

Obléhání Damašku spadá do r. 733 a 732. Tenkrát, asi r. 732, zemřel před Damaškem Panammu po krátkém panování (asi 740—732), a následoval po něm Bar Rekab. Nápis Hadadův (čís. 2.) je tudíž postaven kolem r. 735, deska Panammova (čís. 3.) kolem r. 730.

Čís. 4., tak zvaný nápis Bar Rekabův, nalezen r. 1891 na pahorku v Zendžirli a nachází se nyní v museu v Cařihradě. Zajímavost jest označení Tiglata Pilesera jako krále „čtyř úhlů světa“, což jest překladem assyrského názvu „šar kibrat irbitti“, jehož Tiglat Pileser v nápisech svých vskutku užívá.

Ř. 8. a 9.: „I běžel jsem vedle kola pána svého krále assyrského“ jest narážkou na zvyk staroorientálních vasalů, kteří na znamení oddanosti běželi vedle vozu vrchního pána svého. Týž obyčej jest naznačen v čís. 3. ř. 13. a připomíná se později za assyrského krále Assurbanipala (669—626). Kalammu jest dřívější král samalský, předchůdce Bar Surův, jenž panoval kolem r. 840. Nápis jeho objeven na jaře r. 1902, ale byl teprv na podzim r. 1911 vydán. V něm se nazývá „synem Chaja(n)ovým“. (Viz dodatek.)

Zajímavý jest v nápisech č. 1.—4. seznam severosyrských bohů. V čís. 1. dovidáme se po prvé o bohu Alurovi (nejspíše božstvo hettitské), o Šamaši (Slunci) a Šahru (Měsíci). Hlavní bůh je tam Ba'al nebes. V památkách ze Zendžirli vystupuje vedle Hadada ještě Rešef, bůh ohně, ve foenických nápisech s Apollonem ztotožňovaný. Přímořské město Arsuf v Palestině, po něm nazvané, slulo řecky Apollonia.

Mimo to se jmenují Rekabel aneb Rekab, Arkrešef (= Země-Rešef) a Ěl, t. j. bůh.

Bar Rekab obětoval také Ba'alovi z Harranu, t. j. tamnímu bohu měsíce (Sinu), a tím projevil svoji závislost na Assyrsku, jelikož Harran v Mesopotamii patřil Assyřům a byl jednou z nejpřednějších svatých říšských.

K nápisům severo-syrským náleží také dvě desky (čís. 5. a 6.) r. 1891 v Nerabu u Aleppa objevené. Pocházejí ještě z doby assyrské (před r. 606), aneb aspoň babylonské (před r. 538). Neboť vedle bohů Šahra a Šamaše se v nich jmenují božstva čistě assyrsko-babylonská, totiž Nusku a Nikkal, t. j. vlastně Nin-gal, „veliká paní“, choť boha Sina z Harranu. Také jméno Sinzirbani (č. 5.) = „Sin buduje potomstvo“ jest čistě assyrské.

Nápisy z Teimy (čís. 8.) v severní Arabii dokazují daleký rozsah aramské řeči. Pocházejí snad z doby perské (V.—IV. stol.). Vliv egyptské kultury jeví se ve jméně Petosiri (= jenž patří Osirovi). Salmmušežib byl při tamním chrámě ustanoven knězem a dostal za stálý příjem výnos 21 datlové palmy (nyní v Egyptě jeden datlovník vynáší ročně 25 franků), o čemž listina ve způsobu kamenné desky v chrámě byla uložena.

Čís. 7. jest vryto do skalnaté stěny lamasského údolí v Cilicii a patří taktéž do času Achaemenidů. Jména jsou úplně nešemitská. Že obvod aramské řeči sahal až do Malé Asie, není nápadno, an v sousedním Sam'alu se již v VIII. stol. psalo aramsky.

Čís. 9.—11. jsou nalezena v Egyptě. Také jména jsou dílem egyptská. Jedná se o rodiny aramské, za perské doby do Egypta se přistěhovavší, které přijaly sice náboženství egyptské, ale aramskou řeč nezapomněli. Že se v době perské v Egyptě mluvilo a psalo také aramsky, dokazují aramské papyri z Elefantine. Čís. 9. jest z r. 482, tedy jen o 11 let starší než nejstarší dole uveřejněný papyrus elefantinský. Dle egyptských názorů mrtví předstupovali v podsvětí před boha Osiri. Osiri-Hapi jest božstvo, které se uctívalo v Egyptě sice již v VII. stol., ale nabylo nevšedního významu teprve v době ptolemaiovské. Je to svatý býk Hapi

(Apis), jenž se po smrti stal Osirim (bohem smrti). Pozdější řecko-egyptská theologie se touto božskou zrúdou ráda zabývala. Je to řecký Serapis, k jehož cti povstaly řády mnichů-poustevníků, kteří se zavírali navždy ve chrámovém okrsku v Memfis a tam modlitbou, meditací atd. domáhali se vyšší dokonalosti.

1. Nápis Zakirův.

I. díl. ¹ Deska, již postavil Zakir, král z Hamatu a La'aše, Alurovi . . . ² tento. Zakir, král z Hamatu a La'aše, muž nízkého původu jsem já, a . . . ³ mne Ba'al nebes a stál při mně a učinil mne králem Ba'al nebes . . . ⁴ . . . a shromáždil proti mně Barhadad, syn Hazaela, král aramský, sedm- ⁵ nácte králův: Barhadada a tábor jeho a syna Gusi (krále z Arpadu) a tábor jeho . . . ⁶ z Kue a tábor jeho a krále z 'Amku a tábor jeho a krále z Gurgumu [a tábor] ⁷ jeho a krále ze Sam'alu a tábor jeho . . . a krále z Melizu . . . ⁸ . . . sedmnácte králů . . . ⁹ . . . a voje jejich. I podnikli všickni tito králové obležení Hazraku ¹⁰ a vyvýšili hradbu nad hradbu Hazraku a prohloubili příkop pod příkop Hazraku . . . ¹¹ Tu jsem vznesl ruce své k Ba'alu nebes, a vyslyšel mne Ba'al nebes [a odpověděl] ¹² Ba'al nebes mně skrze věštce a skrze proroky (?) . . . ¹³ Ba'al nebes: Neboj se, neboť já [jsem tě ustanovil králem . . .] . . . ¹⁴ budu státi při tobě a já zachráním tě přede všemi [králi, kteří] ¹⁵ podnikli proti tobě obležení, a pravil . . . ¹⁶ všickni tito králové, kteří podnikli . . . ¹⁷ . . . a tuto hradbu . . .

II. díl. ¹ . . . Hazrak . . . ² . . . a rozptýliti ³ . . . král jeho ve středu jeho . . . ⁴ . . . Hazrak, a přidal ⁵ . . . celý okrsek . . . ⁶ . . . a ustanovil jsem ho králem. ⁷ . . . ⁸ . . . nepřátelé, kteří jsou na všech stranách ⁹ [vysta]věl jsem chrámy bohů ve všech . . . ¹⁰ . . . a vystavěl jsem . . . ¹¹ . . . vystavěl jsem . . . a ¹² . . . dům ¹³ položil jsem před . . . ¹⁴ . . . tuto desku a ps[al] . . . ¹⁵ . . . pomník (?) ruky mé . . . ¹⁶ . . . Kdo odstraní pomník ruky mé . . . ¹⁷ . . . Zakir, král hamatský, každý . . . ¹⁸ . . . z této desky, a kdo . . . ¹⁹ odstraní tuto desku

pryč z místa ²⁰ před Alurem a ji vezme z ²¹ jejího místa, aneb kdo vyšle . . . ²² . . . ²³ . . . Ba'al nebes a Al . . . ²⁴ . . . a Slunce a Měsíc ²⁵ . . . a bohové nebes . . . ²⁶ . . . a bohové země a Ba'al . . . ²⁷ . . . vznesl jsem a ²⁸ . . .

Spodek pomníku: Postavil Zakir a postavil . . .

2. Nápis Hadadův.

¹ Já jsem Panammu, syn Karala, král z Jaudi, jenž jsem postavil tuto desku Hadadovi na věky. ² Stáli při mně bohové Hadad, El, Rešef, Rekabel a Šamaš (Slunce) a dal mně do ruky Hadad a El ³ a Rekabel a Šamaš a Rešef žezlo zdaru, a stál při mně Rešef, a čehokoliv se chopím ⁴ rukou . . . , to se zdaří . . . a cokoliv si vyprosím od bohů svých, to mně udělí, a sry (?) zjevili ⁵ . . . pole ječmenné . . . ⁶ . . . pole pšeničné a pole česnekové . . . ⁷ . . . a pole . . . Tenkráté . . . za času mého . . . vzdělávali pole a vinice. ⁸ Tam se posadil . . . Panammu, a také jsem se posadil na trůn otce svého, a Hadad dal mi do ruky ⁹ žezlo zdaru . . . zhoubu a nařčení od otcovského domu mého, a za času mého také jedli a pili v Jaudi, ¹⁰ a za času mého přinášel úrodu . . . založiti města a založiti městyse (?) a vystavěti kvetoucí vesnice . . . vzal ¹¹ jeden druhého, a hojnost udělil Hadad, El, Rekabel, Šamaš a Arkrešef, a vznešenost mně byla dána a stálá pamět (sláva). ¹² Skrže mne a za času mého prospívala [země] . . . dal bohům mým, a zajisté přijmou z ruky mé, a cokoliv si vyprosím od bohů svých, zajisté udělí ¹³ mně, a ráčili . . . Karal bohy mé zajisté, a kdyby udělil Hadad, zajisté . . . povolal mne, bych stavěl, a ku zdaru mému ¹⁴ dal zajisté Hadad . . . stavěti a vystavěl jsem vskutku a vztyčil Hadadův pomník tento a [pamětní] místo pro Panammu, syna Karala, krále ¹⁵ z Jaudi vedle pomníku . . . Kdokoliv ze synův mých chopí se žezla a posadí se na trůn můj a sesílí moc svoji, nechť obětuje ¹⁶ Hadadovi . . . a obětuje . . . obětuje Hadadovi a pomní jména Hadadova aneb ¹⁷ . . . a po té nechť praví: Kéž s tebou hoduje duše Panammova, a kéž duše Panammova s tebou pije! Vzpomínaje

[takto] duše Panammovy u ¹⁸ Hadada, nechť praví . . . tato oběť jeho . . . buď příjemna skrze něho jakožto dar Hadadovi, Elu, Rekabelu a Slunci! ¹⁹ . . . Panammu . . . toto a . . . a umístil jsem uvnitř bohy své a ve zdaru svém (?) odpočíval jsem (?). ²⁰ . . . Dali mně potomstvo . . . [A kdokoliv ze] synů mých chopí se žezla a na trůn můj se posadí jako král ²¹ nad Jaudi a sesílí moc svou, ten nechť obětuje Hadadovi a pomní jména Panammova! Nechť praví: Kéž hoduje duše Panammova ²² s Hadadem, a kéž nápoj obdrží duše Panammova u Hadada! [Kdyby na mne zapomněl, Hadad] ať nepřijme milostivě (?) oběť jeho a ať nemá zalíbení v něm, a cokoliv ²³ si vyprošuje, ať mu Hadad neudělí, a Hadad nechť vyleje (?) hněv . . . ať mu nedá jísti v nepokoji, ²⁴ a ani spánek, by jím okřál v noci, a neklid nechť mu udělí . . . bratr . . . příbuzný můj, usmrtí . . . ²⁵ chopí se žezla v Jaudi a posadí se na trůn můj a stane se králem . . . a vztáhne ruku svoji k záhubě do[mu mého] aneb ²⁶ . . . bezpráví, ať nezavraždí buď ve zlosti aneb pro . . . [kdyby zákonný nástupce můj byl jím] usmrcen, buď lukem (zbraň) jeho aneb na rozkaz jeho, ²⁷ . . . [a když] způsobí zkázu jednoho z příbuzných svých aneb někoho z přátel svých aneb ²⁸ jedné ze sester svých . . . způsobí zkázu a odstrčí příbuzné své mužské a posadí se [jako král] na místo mrtvého [a] odváží se (?) ²⁹ praviti: Váš příbuzný zahynul, a [já jsem nevinen. Když vznesete] ruce své k bohu otce svého, odváží se (?) praviti: Vizte, jestliže jsem vložil tato slova v ústa ³⁰ lživá, řku: Ať oslepnou oči moje, aneb ať neklid . . . v ústech mužů nepřátelských, — když on takovým způsobem vzpomíná vyhlazení příbuzného svého ³¹ mužského, ať ho ubijí kameny! A když [schvaluje to] sestra jeho, nechať ji ubijí kameny! A viz, kdyby ho (t. j. zákonného nástupce) vskutku ³² vyhladil, oko tvé nechť oslepně, kdybys [ho neztrestal! Kdokoliv jsi, jenž jest schopen ztrestati ho] spoléhaje na zbraň svoji aneb na sílu svoji aneb na rozkaz svůj ³³ aneb na hrdinnou odvahu svoji, ty, a . . . máš ho zavraždit, buď v . . . aneb v hněvu, aneb ³⁴ [aspoň] máš ukládati o život jeho aneb cizího člověka k tomu přiměti, by ho zavraždil! . . .

3. Nápis Panammův.

¹ Tuto desku postavil Bar Rekab otci svému Panammu, synu Bar Sura, králi z Jaudi . . . roku . . . můj otec Panammu . . . ² otce svého. Zachránili ho bohové z Jaudi před záhubou, jež stihla dům otce jeho . . . I stál bůh Hadad . . . trůn jeho . . . zničil . . . ³ v domě otce jeho a zavraždil otce jeho Bar Sura a zavraždil sedmdesáte příbuzných otce jeho . . . Ba'al, Rekab. On . . . skrze něho proti . . . Ba'al . . . král Panammu . . . ⁴ . . . V skutku naplnil vězení a učinil města zpustošená hojnější nad města obydlená . . . ⁵ zkáza v domě mém, a zavraždili jste jednoho ze synů mých, a v skutku také byla zkáza v zemi Jaudi . . . proti Panammovi synu Karala . . . otec můj . . . zanikl . . . ⁶ Proso (?) a durra a pšenice a ječmen, a prodávalo se půl míry za jeden sekel a štrb za . . . za sekel a $\frac{2}{3}$ míry oleje za sekel, i přednesl otec můj [záležitost svoji] ⁷ králi assyrskému, a on ho ustanovil králem nad domem otce jeho a vyhladil syna zkázy z domu otce jeho . . . z pokladu . . . bohové z Jaudi od . . . ⁸ a otevřel vězení a osvobodil zajaté z Jaudi a vzchopil se otec můj a ulehčil ženám . . . v domě zavražděných žen a Kenuel . . . ⁹ dům otce svého a učinil ji (zemi) šťastnější než dříve, a byla hojnost pšenice, ječmene, prosa a durry za času jeho, a tenkrát jedla a pila [země Jaudi] . . . ¹⁰ láce koupě (?), a za času otce mého Panammu ustanovil majitele vesnic a majitele vozův, a takto otec můj Panammu byl usazen uprostřed velikých králů . . . [a každý založil sobě] ¹¹ dům, ať byl majitelem stříbra aneb majitelem zlata, díky moudrosti jeho a spravedlivosti jeho. I chopil se okraje [pláště] pána svého, krále ¹² assyrského, a oživil sám a oživil Jaudi, a posadil ho pán jeho král assyrský nad veliké krále, v čele . . . ¹³ u kola pána svého Tiglata Pilesera, krále assyrského, v táboře . . . od východu slunce až k západu a od . . . ¹⁴ čtvero dílů světa a mezi východem slunce a západem a mezi západem a východem slunce. A můj otec . . . ¹⁵ obdaril ho pán jeho Tiglat Pileser, král assyrský, územím měst patřivších k území Gurgumu . . . a otec můj Panammu, syn Bar Sura . . . ¹⁶ roznemohl se, a na to zemřel otec

můj Panammu u přítomnosti pána svého Tiglata Pilesera, krále assyrského, v táboře, a také . . . ¹⁷ i oplakali ho soudruzi jeho králové a oplakal ho tábor pána jeho, krále assyrského, vesměs, i vzal pán jeho král assyrský . . . ¹⁸ . . . mrtvolu jeho a uspořádal jí smuteční slavnost na cestě a nechal převézt otce mého z Damašku zpět za času . . . ¹⁹ . . . jeho celý dům. A já Bar Rekab, syn Panammův, pro spravedlivost otce mého a moji vlastní spravedlivost posadil mne pán můj [na trůn] ²⁰ otce mého Panammu, syna Bar Sura, a postavil jsem pomník tento . . . otcí svému Panammu, synu Bar Sura, a vystavěl jsem . . . ²¹ i přikázal postavení [pomníku] a pro věrnost . . . král . . . a přinesl . . . před hrob otce mého Panammu . . . ²² a bude pamětliv toho, on a Hadad, El a Rekabel, pán domu, a Šamaš a všichni bohové z Jaudi . . . ²³ . . . před bohy a před lidmi.

4. Nápis Bar Rekabův.

Já jsem Bar Rekab, syn Panammův, král sam'al-ský, sluha Tiglata Pilesera, pána čtyř úhlů světa. Pro spravedlivost otce mého a moji vlastní spravedlivost posadil mne pán můj Rekabel a pán můj Tiglat Pileser na trůn otce mého. Dům můj otcovský byl [neštěstím] více stížen než vše. I běžel jsem vedle kola pána svého, krále assyrského, uprostřed mocných králů, majitelů zlata a majitelů stříbra, i uvázal jsem se v dům svůj otcovský a učinil jsem ho nádhernějším než dům jakéhokoliv z mocných králů. I toužili soudruzi moji králové po veškeré kráse domu mého, a skrze mne jest skvostně zařízen! Nebylo ho [dříve], tak že by byl již otcům mým patřil, králům ze Sam'alu! Viz, [jen] dům Kalamův měli, a sloužil jim za sídlo zimní a sloužil za sídlo letní. Ale já jsem zbudoval dům tento!

Zlomek: Pán můj Ba'al z Harranu! Já Bar Rekab, syn Panammův.

5. Nerab č. 1.

Sinzirbaniho, kněze Šahra (Měsíce) v Nerabu! On zemřel, a tento jest obraz jeho a rakev jeho! Kdokoliv jsi, jenž odstraníš obraz tento a rakev z místa jejího,

Šahr, Šamaš, Nikkal, a Nusku nechť vytrhnou jméno tvé a stopu tvoji ze [země] živých a smrtí bídnou nechť tě usmrtí a potomstvo tvé nechť vyhladí! Ale když ušetříš obrazu a rakve této, nechť jiný ušetří co je tvé.

6. Nerab č. 2.

Agbora, kněze Šahra v Nerabu, jest obraz tento! Pro spravedlivost moji před ním udělil mně dobré jméno a prodloužil dny mé. V den, když jsem zemřel, nebyla zavřena ústa moje bez řeči a při tom vlastníma očima patřil jsem na potomky do čtvrtého kolena, jak mne oplakávali, a bylo jich sto. Neuložili vedle mne náradí stříbrné aneb kovové, [jen] v rouše mém mne pohřbili, bys později neporušil rakev moji! Kdokoliv jsi, jenž bys mne poškodil a porušil, Šahr, Nikkal a Nusku nechť nešťastnou učiní smrt jeho a potomstvo jeho nechť zanikne!

7. Z Cilicie.

Já jsem Gašunaš, syn Afgaši, vnuk Gašunaše a matka moje jest Ešgalkreti. Kdykoliv honbu uspořádám, zde a na tomto místě obědvám!

8. Z Teimy v sev. Arabii.

Roku 22. . . v Teimě, Salm, bůh svatyně, a Sangala a Ašera, bohové z Teimy, — Salmu z Hagam . . . ustanovil ho tento den v Teimě, ježž (t. j. pomník) postavil Salmmušežib, syn Petosiri v chrámě Salma z Hagam. Proto bohové z Teimy svěřili úřad kněžský Salmmušežibu, synu Petosiri, a potomstvu jeho v chrámě Salma z Hagam, a člověk, který by tento pomník zničil, bohové teimští nechť jeho, potomstvo a jméno jeho s povrchu Teimy vyhladí! A viz, tato jest dávka, již udělili Salm, bůh svatyně, Sangala a Ašera, bohové teimští, Salmu z Hagam . . . z pole 16 datlových palem a z pozemku královského 5 datlových palem, dohromady 21 palem . . . rok co

rok, a ani bohové ani lidé nesmějí Salminušežiba, syna Petosiri, z chrámu tohoto vytisknouti, ani potomstvo jeho ani jméno jeho! Kněžlími [zůstanou] v chrámě tomto na věky!

Jiný krátký nápis: Trůn, ježž věnoval Ma'nân, syn 'Amrána Salmu, bohu, za život duše své!

9. Memphis.

Požehnán buď Aba, syn Hora a Ahatbo dcera 'Adije, oba milostí obdařeni od boha! Předstup před boha Osiri! Abseli, syn Aba — matka jeho jest Ahatbo — takto přikázal v roce čtvrtém, v měsíci Mehir Hšaiarše (Xerxa), krále králů (482). Skrže Pmn . . . [byl vzdělán tento pomník].

10. Memphis.

Věnování, by Banat předstoupila před Osiri-Hapi. Vzdělal Ahitab, syn Banaty. Takto učinil před Os[iri]-Hori-Hapi.

11. Carpentras (viz str. 112.).

Požehnána buď Taba, dcera Tahpi, dokonalá [služebnice] boha Osiri! Ničím se proti nikomu neprovinila a nikomu nařčením neškodila. Tam před Osiri budiž požehnána od Osiri! Vodu čerpej, buď služebnicí [bohyně] Nam'aty a mezi svatými . . .

III. Aramsko-židovské papyri z Elefantine.

Listiny tyto patří k nejepochálnějším objevům nejnovější doby. Klademe zde 13 papyrů, dle obsahu na dvě skupiny se dělicích. První (č. 1.—10.) obsahuje úpisy smluvní, druhá pozůstává z tří dokumentů, týkajících se chrámu boha Jahu v Elefantine. Všechny papyri pocházejí z jednoho naleziště v ssutinách starého domu na nilském ostrově Elefantine u prvního vodopádu nilského. Neznámý nálezce objevil předem čís. 1.—10. a dal je do prodeje, načež r. 1904 Angličan Robert Mond koupil 5^{1/2} papyru, Lady William

Cecil 3¹/₂, kdežto jeden kus získala knihovna Bodleianská v Oxfordě. Vydali je Sayce a Cowley v Londýně r. 1906. Od nich pochází označení písmeny A-K, jež se všeobecně ujalo. Ostatní tři objevil na témže místě r. 1907 dr. Rubensohn a vydal po prvé Sachau ve zprávách pruské akademie.

Všech 13 papyrů pochází od Židů, usedlých dílem na ostrově Elefantine (egyptsky Jeb, na němž stála za starých časů tvrz), dílem na pravém (východním) břehu Nilu v městě Syene (egyptsky Sewênet, nyní Assuan). Ačkoliv musíme u nich předpokládati znalost hebrejštiny, psali přec ve vzájemném styku aramsky, kterážto řeč, jak dokazují aramské nápisy v Egyptě již dříve objevené (viz nahoře), byla tam za perské nadvlády dosti rozšířena.

Listiny č. 1.—10. jsou obsahu právního a vztahují se na majetkové poměry jedné rodiny, t. j. jakéhosi Mahsejaha, syna Jedonjaha, dcery jeho Mibtahjahy (také Miftahjah psané), dvakrát vdané, a obou synů jejích z druhého sňatku, jménem Jedonjaha a Mahsejaha. Nejstarší dokument (č. 1.) jest z r. 471, nejnovější (č. 10.) z r. 411 a jedná o rozdělení dvou otroků mezi oba bratry z pozůstalosti matky Mibtahjahy. Všech 10 listin bylo nalezeno pohromadě v hrnci. Byly patrně k vůli uspořádání pozůstalosti po smrti matčině oběma bratry složeny a tak uschovány.

V čís. 1. (z r. 471) Konjah, syn Sadokův, stvrzuje, že mu Mahsejah dovolil, by nad branou domu jeho směl vystavěti terasu, sahající až k domu Konjahovu, nejspíše k tomu účelu, by dům Konjahův byl tím podepřen. Touto výhodou byl Konjah spokojen a předal Mahsejahovi ostatní práva na terasu. Jedná se o jakousi klenbu, jaká podnes mezi dvěma domy přes ulici v orientu často se vyskytuje. Oblouk byl zasazen nad branou Mahsejahovou a sahal až k stavení Konjahovu. Z opatrnosti se podotýká (ř. 12., 14.), že Mahsejah smí použití brány pod touto novou terasou na ulici vedoucí. Obzvláště přiřčeno Mahsejahovi výslovné právo stavěti dle libosti nad terasou do výšky. Kdyby Konjah aneb potomstvo jeho popírali právo Mahsejahovo, musí mu zaplatiti 5 krš pokuty.

Dle č. 2. (z r. 465) jistý Dargman, dle jména Peršan, podal žalobu na Mahsejaha, žádaje od něho dům zpět jako domnělý svůj majetek. Mahsejah složil před soudem přísahu, že dům patří jemu, a Dargman se svým požadavkem odmrštěn. Touto listinou se konstatuje onen rozsudek, a zároveň se zavazuje Dargman, že ani on ani synové jeho nebudou na sporný dům činiti dalších nároků. Právnicky zajímavo jest, že přísaha obžalovaného před soudem byla pokládána za plný důkaz jako v zákonodárství hebrejském (Ex 22, 10.) a u Babyloňanů v zákoně Hammurabiho.

Listiny č. 3. a 4. (z r. 459) jednají o sňatku dcery Mahsejahovy se Židem Jezanjahem. Dle č. 3. daruje otec dceři jako věno pozemek s domem a zřiká se i s potomky svými veškerých dalších práv naň.

V č. 4. dostává se ženichovi práva pozemku užívati, ale nesmí jej prodati. Musí zůstat synům nevěstiným z Jezanjaha. Oproti tomu má žena právo dle libosti pole prodati. Neučiní-li tak, zůstane potomkům jejím. Tento dokument není svatební smlouvou mezi otcem nevěstiným a ženichem jako č. 7. Proto nepřichází zmínka o kupní ceně, již musil Jezanjah za nevěstu otci jejímu zapraviti. — Když se žena z vlastního popudu dá rozvésti, t. j. když jí muž zavdá právoplatné příčiny, nesmí pozemek prodati (ačkoliv ostatní práva naň podrží), a po smrti její připadne jejím synům. Když však muž by ji propustil, t. j. v případě, že by mu žena zavdala důvod k rozvodu, zůstane jí polovice pozemku, kdežto požitečné právo na druhou polovici má muž, ovšem jen tehda, zlepšil-li pozemek nějakými melioracemi (stavbou a pod.). Na žádný způsob nesmí muž tuto polovici prodati, nýbrž jest povinen ji odkázati dětem ženiným. Zajímavo jest, že nejenom muži, nýbrž i ženě přísluší iniciativa při rozvodu jako v zákoníku Hammurabiho (§ 142.), kdežto Písmo sv. o ženě mlčí.

Č. 5. (r. 446) obsahuje smluvnou dohodu mezi otcem Mahsejahem a vdanou dcerou Mibtahjahou. Dodala otci rozličné svrchky — k jakému účelu, není řečeno. On je nevrátil a peníze za ně zůstal dlužen.

Nyní jí předává za odškodnění dům koupený od jistého Mešullama

Čís. 6. (r. 440) jest dohoda mezi egyptským stavitelem Pi'a a Mibtahjahou. Oba vedli společně obchod, který později pustili, rozdělivše navzájem kapitál a zbývající movitosti. Při tom Pi'a se domníval, že byl v právech svých zkrácen. Mibtahjah před soudem přísahala, že nezadržela ničeho, co mělo býti rozděleno. Při této smlouvě výjimečně Mibtahjah jako Židovka přísahá nikoliv při Jahu (jako jindy), nýbrž při egyptské bohyni Seti. Tamní Židé tuto přísahu neschválili, an se tentokráte jako svědkové při této smlouvě nezúčastnili. Jména svědkův ukazují na osoby původu nežidovského.

V čís. 7. (z r. 440) Mibtahjah se znovu vdává. Listina jest psána dva měsíce po předešlé. Společný obchod nejspíše vedl dřívější její choť Jezanjah se stavitelem Pi'a. K rozpuštění došlo následkem smrti Jezanjahovy. Zde vystupuje druhý muž její, Egypťan Eshor, syn Seho, taktéž stavitel, a vystavuje jako ženich snubní úpis otci nevěstinu Mahsejahovi. Věno tentokráte (jako v č. 3.) Mibtahjah neobdržela. Neměla ho při svých příznivých peněžitých poměrech (č. 6.) zapotřebí.

Smlouva obsahuje následující body: a) Otec obdrží jako kupní cenu za dceru 5 seklů stříbra. b) Nevěsta dostane od ženicha jako svatební dar různé předměty (ř. 6.—15a). c) Ženich obdrží (od nevěsty?) několik movitostí. d) Následují zvláštní klausule: Zemře-li muž bez potomků, patří jmění jeho ženě. Zemře-li žena bez dětí, dědí po ní muž. Nechá-li se žena rozvésti, t. j. dá-li k rozvodu podnět muž, musí on zaplatiti pokutu v obnosu 6 seklů a vrátit svatební dar (ale kupní cena zůstane patrně otci). — Propustí-li muž ženu, poněvadž mu zavdala k tomu právoplatné příčiny, ztratí kupní cenu, již podrží otec, ale žena musí svatební dar najednou vrátit. Kdyby ji však propustil bez všelikého důvodu, zůstane ženě, co jí dříve náleželo (také svatební dar), a obdrží kromě toho od muže ještě odškodnění. Konečně se stanoví, že ženich nesmí vedle nevěsty si vzít jiných žen. Polygamie

tudiž nebyla věcí neznámou, proto se podmínka tato zvláště zdůrazňuje.

Čís. 8. (z r. 420) jest odřikací listina. Menahem a 'Ananjah zažalovali syny Eshora a Mibtahjahy. Otec jejich patrně dříve zemřel. Žádali od nich vydání svrchků, které prý Eshor obdržel k uschování od jejich děda Šelomama, aniž by je vrátil. Před soudem věc rozhodnuta ke spokojenosti obou žalobců (jakým způsobem, nedovídáme se), a touto listinou se zavázali pro sebe a potomky, že Jedonjaha, Mahsejaha a potomky jejich nebudou více obtěžovati.

Čís. 9. (z r. 417) jest taktéž odřikací listina. Dům druhdy náleževši Jezanjahovi, prvnímu manželu Mibtahjahy, přešel do majetku obou synů jejich z druhého manželství. Však synovec zemřelého Jezanjaha, jménem Jedonjah, syn Hoša'jahův, činil na něj nároky. Před soudem a touto listinou zřekl se svých požadavků. Pozoruhodno je, že druhý manžel Mibtahjahy, Egyptan Eshor (mezitím zemřelý), sluje zde hebrejsky Natan. Snad se stal v pozdějších letech židovským proselytou a přibral si židovské jméno.

Čís. 10. (z r. 411) jest dílní smlouva mezi oběma syny Mibtahjahy po její smrti, týkající se dvou otroků. Mahsejah předává Jedonjahovi otroka Petosiri a ponechává si jiného, Bala zvaného.

Peníze v těchto listinách (č. 1.—10.) jmenované jsou následující: Nejvyšší mincovní hodnotou jest krš (výraz jest znám z perských závaží), po té sekel (viz č. 7. ř. 8.), dále peníz označený zkratkou D (jiní čtou R, viz č. 7. ř. 24.), posléze přichází jako nejnižší jednotka challur (viz č. 7. ř. 14.). Vzájemný poměr jejich nelze s jistotou určit, ale pravděpodobný jest následující postupeň (Clermont-Ganneau): 1 krš = 10 seklů, 1 sekel = 4 D, 1 D = 10 challurů. Těžko lze vysvětliti často se opakující poznámku: „Stříbra 2 D na desítku“. Nejspíše jest smysl tento: Kdo zruší smlouvu a nezapraví označenou pokutu, kterou následkem toho druhému dílu dluhuje, musí kromě pokuty platit měsíčně za 10 seklů 2 D úroků, t. j. dle naší škály 20 challurů, aneb za 1 sekel 2 challury. Právě tato procentová sazba připomíná se v jiném aramském papyru

v Oxfordě chovaném, jehož začátek jest porušen. Čteme tam: „Předal jsi mně peníze . . . 1000 seklů stříbra, a chci jako úrok platit 2 challury stříbra za 1 sekel stříbra měsíčně.“ To jest 5% za měsíc a 60% za rok, sazba nadmíru přemrštěná, ale v starém orientě nikterak neznámá. Perský sekel dělil se na veliký a malý v poměru 2:1. Zde se počítá dle váhy královské, t. j. dle seklu velikého, jenž obsahoval asi 11·5 gr stříbra, t. j. kolem 2 K 50 h dle ceny našich peněz.

Tito Židé v Syene a Elefantine byli dle našich dokumentů přidělení jistým vojenským oddílům (degel = prapor), označeným dle svých velitelů, jichž se jmenuje celkem šest: Babyloňan Iddinnabu a Peršané Warizat, Artabanos, Atropadan, Artaphernes a Haomadata. Při tom docházelo také k přesazení. Mahsejah dle č. 1., 2., 5., 6. a 7., t. j. r. 471, 465, 446 a 440 patřil k oddílu Warizat, dle č. 3. a 4., t. j. r. 459 k oddílu Haomadata. — Toto kolísání možno i jinak vysvětliti, totiž z dočasné nepřítomnosti Warizata, jenž se nechal ve svém oddíle mezitím Haomadatou zastupovati, ale celkem od r. 471 až do r. 440 byl nepřetržitě vojenským velitelem v Syene-Elefantine.

O perské posádce v pohraniční tvrzi elefantinské mluví i Herodot (2, 30) a uvádí její zařízení na Psammeticha I. (664—610). Vskutku se nacházejí na stěnách v Abu Simbel hebrejské nápisy, obsahující jména palestinských vojinů, Psammetichem tam uvedených. Mezi nimi mohli býti také Židé. I Ptolemaiovcí měli židovské žoldnéře ve svých službách. Kromě vojinů i židovští obchodníci, řemeslníci a pod. se poznenáhlu usadili v posádkových městech mezi svými soukmenovci, jichž přítomnost jim poskytovala jakési ochrany. Také tito civilisté byli nepochybně jako cizinci se svými krajany-vojiny podřízeni vojenské správě. Muži jako Mahsejah, Konjah, Jezanjah a jiní, kteří obchodem a průmyslem zbohatli, asi sotva kdy konali službu vojenskou. — Zachovával se přesný rozdíl mezi těmito Židy jakožto příslušníky vojenských oddílů a mezi obyvateli města viz č. 1. ř. 9.

Pozoruhodno je také, že tatáž osobnost brzo bydlí v Syene, brzo v Elefantine, tak na příklad Mahsejah

r. 465 a 459 v Elefantine, r. 471 v Syene. Nejspíše měla jedna rodina dům i na ostrově i v protějším městě a bydlila v obou dle libosti, jak to obchodní neb jiné zájmy zrovna vyžadovaly.

O náboženských poměrech této židovské obce velmi vhodným způsobem nás poučují papyri č 11. až 13. Měla v Elefantine vlastní chrám Boha svého Jahu (Jahve), o němž se činí zmínka již v čís. 5., 14. a 9., 6., s pěti portály, zvláštním sloupovým, cedrovým krovem a se zlatým i stříbrným náčiním. Na oltáři se obětovaly oběti krvavé, pokrmné a kadidlo. Není úplně jasno, pozůstávala-li tato svatyně jen z nádvoří obehnaného zdí a sloupořadím s oltářem uprostřed, aneb stál-li uvnitř této hradby jako v Jerusalemě také naos, chrámová budova. Toto poslední jest velmi pravděpodobno vzhledem na chrámy egyptské a jerusalemský. Také zvláštní kněžský sbor tam působil s jistým Jedonjahem v čele.

Svatyně již stála, když Kambyses (11, 13) vtrhl do Egypta, byla tedy zbudována před r. 525. Ze zvláštní přízně vůči Židům ušetřil jí perský král, kdežto chrámy egyptské nechal zničiti. Kdy vlastně byla založena, nelze určit, každopádně ne příliš dlouho před r. 525, jinak by pisatelé žádosti (11, 13) byli na tuto delší existenci kladli zvláštní důraz. Faraó Hofra' (589—570) byl Židům velmi nakloněn. Při obléhání Jerusalema (589—587) chtěl městu opětně přispěti ku pomoci, a uprchlíci židovští našli v Egyptě útočiště (2. Král. 25, 22 násl.). Snad tedy on dal dovolení ke stavbě chrámu v Elefantine, a tento stál za doby jeho a za kralování Amasise (570—526), jakož i za půlleté vlády Psammeticha III. (526—525). Tím by se vysvětlilo množné číslo v 11, 13.: „Za časů (domorodých) králů egyptských vystavěli předkové naši tento chrám.“

Zničen byl ve 14. roce Daria II. (424—404), t. j. r. 411. Darius I. (521—485) nemůže býti míněn. Neboť v č. 11. jest Bagohi perským místodržitelem v Judě a Jehohanán velikým knězem, což se shoduje s Flav. Jos. starožitnosti kn. 11, 7, 1 (viz text dole), kde Bagos (varianta: Bagoses) dlí v Jerusalemě jako voje-

vůdce Artaxerxa II. (404—358) a Joannes (= Jehohanán) stojí v čele tamního kněžstva. Jedná se patrně o tytéž osoby. Žil-li tudíž Bagoas za Artaxerxa II., nemůže zde v č. 11. býti míněn než Darius II. Nothus.

Zboření chrámu židovského bylo způsobeno intrikami egyptských kněží boha Chnuba, v Elefantine v lidské postavě s hlavou beraní uctívaného. Perský místodržitel Aršam byl Židům nakloněn. Když v úředních záležitostech odcestoval do Persie, podplatili egyptští kněží Waidranga, který Aršama nejspíše zastupoval, a tento opět nařídil synovi svému Nefajanu, veliteli v Syene, by pomocí tamní posádky chrám zničil. Mezi Egypťany bylo tenkrát tajné vření proti perské nadvládě. Waidrang (= Widarna?) již proto se chtěl zavděčiti egyptským kněžím, kteří na domorodce vykonávali rozhodný vliv, nehledě ani k tomu, že při plenění svatyně naskytla se mu příležitost, ukojiti svoji ziskuchtivost. Rozkaz vykonán. Tím byla židovská obec hluboce a jak se zdá nábožensky upřímně zarmoucena a hleděla si ihned od Peršanů vydobýti povolení k novostavbě — což také svědčí o příznivém jejím hmotném postavení.

Proč se obrátili k perskému místodržiteli do Jerusalema, jest záhadou. Dopis č. 11. jest psán 3 léta po zničení svatyně, a v ř. 24. se prosí o odeslání písemného povolení ke stavbě. Bagohi zasahoval tedy do vnitřních záležitostí egyptských. Proč? Aršam se od r. 411 do r. 408 do Egypta nevrátil. Proto pisatelé v ř. 30. poznamenávají, že nemá o ničem vědomí. Nejspíše Aršam pověřil při odchodu do Persie Bagohiho jako sousedního satrapa vrchním dozorem nad správou Egypta. Tím se stal Bagohi jakousi appellační instancí, a jelikož Waidrang Aršama v Egyptě zastupoval a zničení svatyně sám nařídil, obrátili se Židé přímo k appellační instanci do Jerusalema a sice již hned po katastrofě r. 411 (viz ř. 18.).

Jiná otázka jest: Kdo za trvalé nepřítomnosti Aršamovy ztrestal mezi r. 411—408 Waidranga a ostatní zneuctivší svatyni židovskou (viz ř. 16. a 17.)? Snad vypukla v Syene vzpoura proti Peršanům. Zničení

židovského chrámu nebylo s to jim získati trvalých sympathií u Egypťanů. Že by Židé sami se byli pomstili na Waidrangovi a ostatních, jest neuvěřitelné. Tím by své věci u Bagohiho byli špatně posloužili.

Dle ř. 18. násl. židovští kněží elefantinští již hned po nehodě r. 411, tedy před třemi lety, psali Bagohimu a vrchnímu knězi Jehohananu, jakož i rozličným vzneseným Židům, obzvláště jistému Ostanovi, bratru 'Ananiho. Tento 'Anani byl snad ze starého rodu královského a jest eventuálně jmenován 1 Chron. 3, 24. — Než všichni tito nechali od r. 411 obec židovskou bez odpovědi, do čehož si pisatelé v ř. 19. stěžují.

Jak lze toto mlčení vysvětliti? Bagohi r. 411 snad jednoduše proto neodpověděl, poněvadž prosebníci opominuli připojiti ku psaní náležitý bakšiš. Nyní po 3 letech v 11, 28 následkem toho jest umístěna zmínka o zlatě, t. j. o „provisi“, již se má Bagohimu za příznivé vyřízení záležitosti dostati. — Kromě toho dle Flavia Josefa star. 11, 7, 1 měl Bagohi snad již tenkrát se Židy jerusalemskými obtíže a nepovažoval tudíž za nutné, míchat se do židovských lapalií v horním Egyptě, ač mu vrchní dozor tam právem přináležel. Snad spor jeho s Jehohananem a kněžskou stranou spadá již do let 411 – 408, a následkem toho nemohli jerusalemscí Židé u Bagohiho ve prospěch svých k'ajanů zakročiti. Na místě aby se omluvili a rozepsali o nemilém a nepříznivém postavení svém vůči místodržiteli, uznali za vhodnější, jednoduše na dopis z r. 411 neodpověděti.

Tímto mlčením byla ovšem obec elefantinská nemile dotčena. Po druhé dopsala po třech letech r. 408 jen Bagohimu (ř. 29.) a obrátila se dále do Samarie k synům tamního náměstka Sanballata (tak v Písmě sv.), resp. Sanaballata (zde, t. j. Sin uballit, assyrsky: Syn daroval život). Tento známý odpůrce Nehemiášův byl snad tenkrát ještě úředně činným, ale pro vysoké stáří nechal se jako náměstek v Samaří svými syny (Delajahem a Šelemjahem) zastupovati. Oni měli na místě jerusalemských Židů zakročiti u Bagohiho ve

prospěch chrámu v Elefantine. Dcera Sanballatova byla provdána za Manasse, bratra velekněze Jehohanana Jerusalemského (Neh. 13, 28 a dle toho oprav Jos. Flav. starož. 11, 7, 2. Viz dole). Pro tento sňatek se ženou nežidovského původu musil Manasses prchnouti z Jerusalema. Nejenom Nehemiáš (Neh. 13, 28.), nýbrž také bratr jeho Jehohanan a všechen lid dle Josefa byl proti němu rozhořčen a bránil mu ve výkonávání úřadu kněžského. Uchýlil se k Sanballatovi do Samaří. Žili tudíž Delajah a Šelemjah v nepřátelství s kněžstvem jerusalemským. V tom tedy, že Židé elefantinští, byvše v Jerusalemě krajaný svými oslyšeni, obrátili se o intervenci do Samarie, leží projev nedůvěry oproti Jehohananovi a soudruhům, a můžeme se dále ptáti: Měla snad obec elefantinská zvláštní příčinu, by nepříznivě posuzovala mlčení Židů v Jerusalemě?

Snad v otázkách bohoslužebných existovaly zásadní protivy mezi Jerusalemem a Elefantinou. Dle Deuteronomia (kap. 12.) bylo zapověděno mimo Jerusalem obětovati. Jerusalemské Židé r. 411 po přijetí dopisu z Egypta snad ústně dali poslům na jevo svoji nelibost nad rozhodnutím, vystavěti opět onen chrám v Elefantine. Povstal ovšem za doby, kdy svatyně jerusalemská ležela v ssutinách (kolem r. 575?), a následkem toho tamní kult mohl se považovati dotud za oprávněný, čili nepříznivými poměry dovolený, dokud chrám v Jerusalemě nebyl obnoven. Po jeho znovuzřízení pokládali kněží jerusalemské obnovení kultu v Elefantine za snahu rozkolnickou a ignorovali tudíž přání svých krajanů stran intervence u Bagohiho.

Oproti tomu poukazovali Elefantinští na to, že se zákaz Deuteronomia obětovati mimo Jerusalem vztahuje pouze na Palestinu a že v něm o eventuální oprávněnosti aneb neoprávněnosti obětí v cizině není zmínky. — Snad stály tedy dva různé výklady Deuteronomia (kap. 12.) v celé záležitosti proti sobě. Neočekávajíce od svých krajanů v Jerusalemě další podpory, obrátili se Elefantinští do Samarie, ba měli snad v úmyslu, připojiti se eventuálně k tamní nové náboženské obci.

Dle Josefa Flavia star. 11, 8, 2 (viz dole) vystavěli totiž Sanballat a Manasses samaritánský chrám na hoře Garizim, jenž tenkrát kolem r. 408 jistě již stál. Možná tedy, že za řádkami 18., 19. a 29. se skrývá myšlenka: Poněvadž nám krajané v Jerusalemě u Bagohiho nechtěli pomoci a náš kult v Elefantině jim není sympathický, obracíme se na nově zřízenou náboženskou obec samaritánskou, která skrze duševního původce svého Sanballata a syny jeho nám může u Bagohiho prospěti.

Samaritáni zbudováním chrámu na hoře Garizim nepohrdali předpisem Deuteronomia o jednotném obětišti. Namáhavše se marně, by byli připuštěni k obětem v Jerusalemě, zřídili si sami pro svůj okrsek nový chrám, na nějž předpisy o exklusivním kultu přenesli. Z toho tudíž, že Elefantinští hledali spojení se Samaritány, neplyne, že v Egyptě Deuteronomium bylo dosud neznámo, nýbrž jen, že tam schvalovali výklad, jež si byli v Samarii utvořili. Také chrám kolem r. 170 Oniášem IV. v Leontopoli v Egyptě zbudovaný neděkoval svoji legitimaci pouze tehdejšímu zneuctění svatyně jerusalemské Antiochem IV., nýbrž také shora naznačenému volnějším výkladu Deuteronomia. Ovšem názor hájený kněžstvem jerusalemským měl vždy převahu. Tamní chrám platil v širších kruzích židovských za jedině legitimní i mimo Palestinu, a pod tímto dojmem vidíme vždy větší množství poutníků scházeti se do Jerusalema.

Listina č. 12. (jen zlomkovitě zachovaná) jest jiný, dílem korektnější exemplář č. 11. Jak podnes i ve starověku důležité dokumenty se opisovaly a kopie uschovaly.

Č. 13. není vlastní odpověď Bagohiho aneb synů Sanballatových, nýbrž protokolární záznam ústní zprávy, již posel do Elefantine přinesl. Aršam mezitím se do Egypta vrátil, a Bagohi nejspíše úředním přípisem mu záležitost doporučil. Totéž učinili v Samarii. Kromě toho Bagohi a Delajah poukázali Židy elefantinské ústně prostřednictvím posla, by se obrátili ku dalšímu vyřízení věci na Aršama. V ř. 9. není zmínky

o obětech krvavých. Snad je to nahodilé opominutí ale možná, že Bagohi a Delajah radili Aršamovi, by po obnovení chrámu tam dovolil pouze oběti nekrvavé, a sice vzhledem na Egypťany, kteří se hrázili zabíjení zvířat, bohům jejich svatých.

Listiny elefantinské vrhají nové světlo na výrok Isaiášův (19, 19.): „V oněch dnech bude oltář Hospodinův uprostřed země egyptské a sloup na pomezí jeho Hospodinu.“ Elefantine leží v Egyptě na pomezí Nubie.

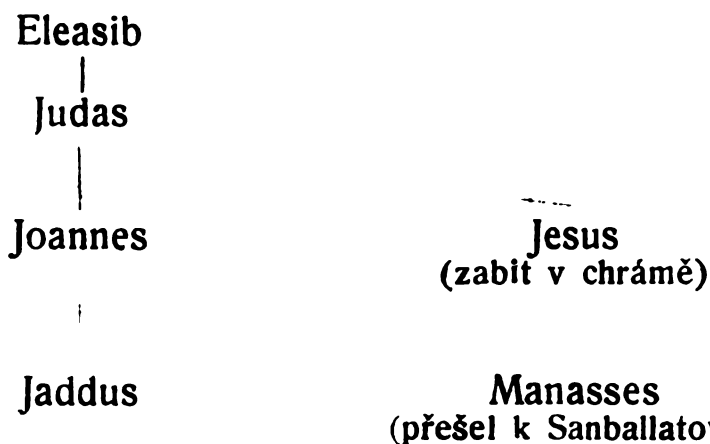
Ke konci klademe citáty z Flavia Josefa starož. 11, 7, 1.: „Po smrti velekněze Eleasiba převzal velekněžství syn jeho Judas, a když i tento zemřel, dosáhl hodnosti této syn jeho Joannes (= Jehohanán), jenž byl příčinou, že Bagoses (= Bagohi), vojevůdce druhého Artaxerxa, zneuctil chrám a uvalil na Židy poplatky, že totiž, když přinášeli denní oběti, musili za každého beránka na veřejné útraty zapraviti 50 drachem. Došlo k tomu následujícím způsobem: Joannes měl bratra jménem Ježíše. Jemu jakožto svému příteli slíbil Bagoses, že mu dopomůže k velekněžství. Spoléhaje na toto ujištění, pustil se v chrámě Ježíš s Joannem do hádky a podráždil bratra v takové míře, že ho zabil . . . Když zvěděl Bagoses, vojevůdce Artaxerxův, že Joannes, velekněz židovský, vlastního bratra Ježíše v chrámě zavraždil, ihned se odebral k Židům a rozhořčen začal takto mluvit: Odvážili jste se v chrámě dopustiti se vraždy. Když se po té pokoušel vkročiti do chrámu, zdržovali ho. On však pravil jim: Nejsem medle bezúhonnější toho, jenž se dopustil v chrámě vraždy? A vyřek tato slova vstoupil do chrámu. Této záminky použiv, utlačoval Bagoses Židy po 7 let pro zavraždění Ježíše.“

Starož. 11, 7, 2: „Po smrti Joanna převzal velekněžství syn jeho Jaddus. Také on měl bratra jménem Manasses, jemuž Sanballates, vyslaný do Samaří od posledního Daria, satrap kuthského původu (od nichž také Samaritáni pocházejí), zvěděl, že Jerusalems jest město slavné a že tamní králové působili Assyřům a obyvatelům Coelesyrie mnoho nesnází, ochotně dal svoji dceru Nikaso za ženu, domnívaje se, že tento

sňatek bude mu zárukou, již by získal přízeň celého národa židovského.“

Starož. 11, 8, 2: „Starší jerusalemsťi, těžce to nesouce, že bratr nejvyššího kněze jejich Jadda žil s cizí ženou a zároveň měl podíl na kněžském úřadě, vzbouřili se proti němu . . . Žádali tedy od Manassa, buď by svou ženu opustil aneb nikdy více se k oltáři nepřiblížil. Jelikož i nejvyšší kněz stejně jako lid byl nad tím rozhořčen a bratru přístup k oltáři bránil, odebral se Manasses k svému tchánu Sanballatovi a prohlásil, že sice miluje dceru jeho Nikaso, že však pro ni nechce ztratiti kněžské hodnosti, jelikož jest u lidu u veliké vážnosti a v téže rodině dědičná. Tu mu Sanballates slíbil, že mu, ponechá-li si dceru jeho, nejenom zajistí kněžský úřad, nýbrž i velekněžskou moc a hodnost, a že ho učiní náměstkem všech jím spravovaných míst. A jelikož také prohlásil, že nechá vystavěti chrám jerusalemskému podobný na hoře Garizim, která jest z hor samařských nejvyšší, a ježto sliboval, že tak učiní se svolením krále Daria, Manasses, těmito sliby navnaděn, zůstal u Sanballata, doufaje, že milostí Dariovou dosáhne velekněžského úřadu. Neb Sanballates byl již stár.“

Na základě těchto textů obdržíme z Flav. Josefa následující rodokmen kněží:

Flav. Josefus se mýlí, předně, že vydává Manassa za bratra Jaddova, a za druhé, že klade Sanballata, Jadda a Manassa do doby Daria III. (336—321).

Z Nehemiáše a z papyru 11. plyne následující správný pořad:

Eljašib (Neh. 12, 10.)

Jojada'

nejmenovaný bratr,
vypuzený Nehemiášem
(Neh. 13, 28.)

Johanán (aneb Jehohanán, tak čti Neh. 12, 11
na místě Jonatan)

Jaddu'a

O sporu Jehohanána s Ježíšem se kniha Nehemiášova nezmiňuje, jelikož událost spadá do doby po Nehemiáši. Manassa nejmenuje výslovně, ale Neh. 13, 28 jest řečeno, že Nehemiáš z Jerusalema vypudil zetě Sanballatova, bratra velekněze Jojady, syna Eljašibova. Dle papyru 11. byl Jehohanán veleknězem za krále Daria, jímž může býti míněn, jak již shora řečeno, jen toho jména druhý (424—404). Dle knihy Nehemiášovy byl Jojada' veleknězem za Nehemiáše a tudíž také za Artaxerxa I. Longimana (465—425), v jehož 20. roce (r. 445) přišel Nehemiáš po prvé do Jerusalema (Neh. 1, -1.) a v jehož 32. roce (r. 433) se vrátil do Susy (Neh. 13, 6.), ale brzo po té se opět odebral do Jerusalema. Do doby druhého pobytu tamtéž spadá vypuzení Manassovo (Neh. 13, 28.), tedy po r. 433, kolem r. 430.

V té době byl tedy vystavěn chrám na Garizim. Sanballat již r. 445, kdy Nehemiáš přibyl po prvé do Jerusalema, byl jeho nepřitelem a osobou vlivnou, tedy jistě přes 30 let stár. V r. 408, kdy psán papyrus 11., mohl se již nechat zastupovati svými syny. Zakládá-li se však poznámka Josefova (viz ke konci textů) o vysokém stáří Sanballatově při vypuzení Manassa na pravdě, byl r. 408 již sotva na živu.

Do kterého času spadá konflikt velekněze Jehohanána s Bagohim, nelze určit, snad právě kolem r. 411—408, tak že sedmileté utiskování Židů, o němž mluví Josefus Flavius, sahalo by ještě do doby Artaxerxa II. (404—358). Tím by se vysvětlilo, proč sluje Bagoses u Josefa při oné příležitosti vojevůdcem druhého Artaxerxa.

1. A (z r. 471, t. j. 15. Xerxa).

¹ Dne 18. Elulu (září), to jest 28. den Pahons,¹⁾ roku 15 Hšaiarše krále, pravil ² Konjah, syn Sadoka, Aram ze Syene, z oddílu Warizat, Mahsejahovi, synu Jedonjaha, Aramovi ze Syene, ³ z oddílu Warizat, takto: Já jsem přišel k tobě, a přenechal jsi mně bránu domu svého ke stavbě ⁴ terasy tamtéž. Ona terasa jest [nyní] tvá, jež přiléhá k domu mému, k rohu jeho, jenž jest k jihu. ⁵ Tato terasa přiléhá ke straně domu mého od země až nahoru, od rohu domu mého, jenž jest k jihu, až k domu Zekarjaha. ⁶ Zítřa aneb jiný den nemohu tobě brániti, bys nad touto svoji terasou stavěl. ⁷ Když bych ti v tom bránil, dám ti 5 krš stříbra, dle váhy královské, ryzího stříbra, a terasa zůstane tvojí ⁸ navzdor tomu. A kdyby Konjah zítřa aneb jiný den zemřel, nemůže syn aneb dcera, bratr aneb sestra, ⁹ příbuzný aneb cizí, ať patří k oddílu aneb k městu, brániti Mahsejovi aneb jednomu ze synů jeho, by stavěl nad ¹⁰ terasou touto tvojí. Kdo by někomu z nich zabránil, dá mu obnos peněžitého shora uvedený, a terasa ¹¹ ti navzdor tomu zůstane, a ty jsi oprávněn, nad ní až nahoru stavěti, a já nesmím ¹² praviti Mahsejovi: Tato brána ti nepatří, a ty nesmíš [skrze ni] vycházet na ulici, která ¹³ leží mezi námi a mezi domem Peftewnita, lodníka. Kdybych tobě bránil, dám ti obnos shora uvedený, ¹⁴ a ty jsi oprávněn, tuto bránu otevřít a vyjít na ulici, jež leží mezi námi. — ¹⁵ Psal Pelatjah, syn Ahio, tuto listinu dle diktátu Konjahova. Svědkové při tom: ¹⁶ Svědek Mahse, syn Ješa'jaha, svědek Satibarzanos, syn Atarili, ¹⁷ svědek Šema'jah, syn Hoše'a, svědek Phrataphernes, syn Artapherna, ¹⁸ svědek Bagadata, syn Nabukudurri. Nabuli, synu Darga. ¹⁹ Svědek Bentiraš, syn Rechmire'. Svědek Šallum, syn Hoša'jaha. — Listina o terase, již vystavil Konjah Mahsejovi.

2. B (z r. 465, t. j. 21. Xerxa).

¹ Dne 18. Kisleva (prosince), to jest 7. den Thota, 21. rok, začátek království, kdy ² král Artahšassu se

¹⁾ Měsíc, pravidelně na druhém místě v těchto papyrech jmenovaný, jest dotyčný dle egyptského kalendáře.

posadil na trůn svůj, pravil Dargman, syn Haršina, Chorazmijec, jehož obydlí ³ jest v tvrzi Jeb, přidělený k oddílu Artabana, Mahsejahovi, synu Jedonjaha, Židu, jenž bydlí v tvrzi Jeb, ⁴ z oddílu Warizat, takto: Přisáhl jsi mně při Jahu, bohu v tvrzi Jeb, ty a žena tvá, ⁵ a syn tvůj, všichni tři, ohledně mého pozemku, stran něhož jsem vedl s tebou soud před ⁶ Damidatou a soudruhy jeho, soudci, i uložili ti vůči mně přísahu, bys přísahal při Jahu stran pozemku ⁷ onoho, že není pozemkem Dargmanu patřícím, [to jest] mojí. Dále, jsou následující hranice onoho pozemku, ⁸ o němž jsi mně přísahal: Můj vlastní dům, Dargmanův, na východ od něho — a dům Konjaha, syna Sadoka, ⁹ Žida, z oddílu Athropadana, na západ od něho — a dům Jezanjaha, syna Urijaha, ¹⁰ Žida, z oddílu Warizat, po proudu (severně) od něho, — a dům Espmetise, syna Peftewnita, ¹¹ lodníka od „prudkých vod“ (přeje nilské), proti proudu (jižně) od něho. Přisáhl jsi mně při Jahu a uspokojil jsi ¹² srdce moje ohledně pozemku, tak že nesmím na tebe vznést soud a žalobu, já aneb syn můj aneb dcera ¹³ má, bratr aneb sestra má ohledně tohoto pozemku — na tebe aneb syna tvého aneb dceru tvou, bratra aneb sestru tvou, příbuzného aneb cizího. ¹⁴ Kdyby někdo na tebe ve jménu mém vznesl soud ohledně onoho pozemku, dám ti stříbra 20 krš, to jest dvacet, dle váhy ¹⁵ královské — stříbra 2 D na desítku — a onen pozemek jest navzdor tomu tvůj, a ty jsi prost ¹⁶ všelikého soudu, jež by mohli ohledně tohoto pozemku na tebe vznést. — Psal Etan, syn Aby, listinu ¹⁷ tuto ve tvrzi Syene dle diktátu Dargmanova. — Svědek Hoše'a, syn Petchnuma, svědek ¹⁸ Gadol, syn Jigdala, svědek Gemarjah, syn Ahio, Mešullam, syn Hoše'a, ¹⁹ Sinkašid, syn Nabišumiškuna, svědek Hadadnuri, Babyloňan, ²⁰ svědek Gedaljah, syn 'Ananjaha, ²¹ svědek Aryiša, syn Arusathmara. ²² Písemné odstoupení, jež vystavil Dargman, syn Haršina Mahsejahovi.

3. D (z r. 459, t. j. 6. Artaxerxa I.).

¹ Dne 21. Kisleva (prosince), t. j. 1. den Mesore, roku 6. krále Artahšassu, pravil Mahsejah, ² syn Jedon-

jaha, Žid, usedlý v tvrzi Jeb, z oddílu Haomadata, panně Mibtahjah, ³ dceři své, takto: Daruji ti za živa a v smrti dům [a] pozemek, mně náležející, ⁴ jehož rozměr jest: Délka od severu k jihu 13 loket a píd', šířka od východu ⁵ k západu 11 loket dle míry (?). Hranice jeho: Jižně od něho dům Dargmana, syna Haršina, ⁶ přiléhající. Severně od něho dům Konjaha, syna Sadoka. Východně od něho dům Jezana, syna ⁷ Urijaha, chotě tvého, a dům Zekarjaha, syna Natana. Západně od něho dům Espmeta, syna Peftewnita, lodníka ⁸ od „prudkých vod“ (peřeje). — Dům tento i s pozemkem daruji tobě za živa a v smrti. ⁹ Ty máš naň právo od tohoto dne navždy, taktéž synové tvoji po tobě. Komukoliv ¹⁰ chceš, můžeš jej dáti. Nemám jiných synův aneb dcer, bratra aneb sestry aneb ženy ¹¹ neb jiného člověka, jenž by měl právo na onen pozemek mimo tebe a syny tvé navždy. Kdokoliv ¹² na tebe vznese soud a žalobu, na tebe aneb syna aneb dceru tvoji aneb muže tvého v záležitosti pozemku ¹³ onoho, jež jsem ti dal, a zažaluje tě před místodržitelem a soudcem, ten nechť tobě aneb synům tvým ¹⁴ zaplatí stříbra 10 krš, to jest deset, dle váhy královské, stříbra 2 D na desítku, — a nebude dalšího soudu ani žaloby, ¹⁵ a dům zůstane domem tvým navzdor tomu a patří synům tvým po tobě. A neinohou na úkor tvůj se vykázati ¹⁶ novým aneb starým úpisem ve jménu mém o onom pozemku, by ho jinému přiřkli. Takový úpis, ¹⁷ jímž by se proti tobě vykázali, byl by lživý, nebyl by psán mnou, a u soudu by ho nepřijali, ¹⁸ pokud tato listina jest v tvé ruce. Také já Mahsejah nesmím ti jej zítra aneb jiný den vzíti, ¹⁹ bych daroval onen pozemek tvůj jiným. Stav [na něm] aneb daruj ho komu chceš! ²⁰ Kdybych zítra aneb jiný den na tebe vznesl soud a žalobu a tvrdil, že jsem ti ho nedaroval, ²¹ zaplatím ti stříbra 10 krš dle váhy královské, stříbra 2 D na desítku, a nebude dalšího soudu ²² ani žaloby, a dům ti patří navzdor tomu, a kdybych šel k soudu, nedostal bych za pravdu, pokud je tento úpis v ruce tvé. ²³ Také existuje odřikací úpis Dargmana, syna Haršina Chorazmijce, jež mně o ²⁴ pozemku onom vystavil, když proň se soudil

před soudci. Tu mně uložili vůči němu přísahu, a já mu přísáhl, ²⁵ že patří mně. Tu vystavil odřklací úpis a odevzdal mně onen úpis. Já jsem ti ho dal, ²⁶ ty si jej schovej! Kdyby zítra aneb jiný den Dargman aneb syn jeho začal soud ²⁷ pro onen dům, vykaž se onou listinou a na tomto základě začni se s ním soudit! — Sepsal Ataršuri, ²⁸ syn Nabuzeribniho, listinu tuto v tvrzi Syene dle diktátu Mahsejaha. Svědkové při tom: ²⁹ Svědek Gemarjah, syn Mahsejaha, svědek Zekarjah, syn Natana, ³⁰ svědek Hoše'a, syn Pelaljaha, svědek Zekarjah, syn Mešullama, svědek Ma'azjah, syn ³¹ Malkijaha, svědek Šema'jah, syn Jedonjaha, svědek Jedonjah, syn Mahsejaha, ³² svědek Natan, syn 'Ananjaha, Zakkur, syn Sefanjaha, ³³ svědek Hoše'a, syn Re'ujaha, svědek Mahse, syn Ješa'jaha, ³⁴ svědek Hoše'a, syn Jigdala. — Úpis o domě, jež Mahse, syn Jedonjaha, daroval Mibtah, dceři Mahsejahově.

4. C (z r. 459, t. j. 6. Artaxerxa I.).

¹ Dne 21. Kisleva (prosince), to jest první den Mesore, roku 6. krále Artahšassu, pravil Mahsejah, ² syn Jedonjahův, Žid, bydlící v Eb, z oddílu Haomadaty, Jezanjahovi, synu Urijaha, z téhož oddílu, ³ takto: Jest v majetku mém pozemek s domem, západně od domu tvého, jež jsem daroval Mibtahjaze, ⁴ dceři své, choti tvé, a také listinu jsem jí o tom vystavil. Rozměr domu onoho obnáší 13 loket a píd' ⁵ na 11, dle míry. Tedy pravím já Mahsejah tobě: Onen pozemek si zastav a rozmnož dobytek jeho ⁶ a bydlí tam s chotí svojí. — Avšak tento dům nejsi oprávněn prodati aneb darovati ⁷ zdarma jiným, nýbrž synové tvoji z dcery mé Mibtahjahy, ti smějí s ním nakládati ⁸ po vás. Jestliže zítra aneb jiný den na pozemku onom budeš stavěti [a] po té dcera moje na tebe zanevře ⁹ a od tebe se vystěhuje, není oprávněna na něj sáhnouti a dáti jej jiným než synům tvým z ¹⁰ Mibtahjahy. Tito smějí s ním nakládati. — Co se týče odškodnění za práci, již jsi [naň] snad vynaložil, když [ji] zavrheš ¹¹ od sebe, polovice domu má sice patřiti jí, by si ji podržela, ale na druhou polovici máš ty právo jako

na odškodnění ¹² za stavby, jež jsi na onom domě provedl, a po té mají na tuto polovici synové tvoji z Mibtahjahy, ¹³ oni sami, právo po tobě. Kdybych zítra aneb jiný den na tebe vznesl soud a žalobu ¹⁴ a tvrdil, že jsem tobě onen pozemek k vůli stavbě nepředal a ti tuto listinu nevystavil, musím já ¹⁵ tobě dáti 10 krš stříbra dle váhy královské, stříbra 2 D na desítku, a nebude dalšího soudu ani žaloby. — ¹⁶ Sepsal Ataršuri, syn Nabuzeribniho, listinu tuto ve tvrzi Syene dle diktátu Mahsejahova. Svědkové ¹⁷ při tom: Svědek Hoše'a, syn Pelaljaha, svědek Zekarjah, syn Natana, ¹⁸ svědek Gemarjah, syn Mahsejaha, svědek Zekarjah, syn Mešullama, ¹⁹ svědek Ma'azjah, syn Malkijaha, svědek Šema'jah, syn Jedonjaha, ²⁰ svědek Jedonjah, syn Mahsejaha, svědek Natan, syn 'Ananjaha, ²¹ svědek Hoše'a, syn Re'ujaha, svědek Mahse, syn Ješa'jaha, ²² svědek Zakkur, syn Sefanjaha, svědek Hoše'a, syn Jigdala.

5. E (z r. 446, t. j. 19. Artaxerxa I.).

¹ Dne 3. Kísleva (prosince), to jest 10. den měsíce Mesore, roku 19. krále Artahšassu, pravil Mahsejah, syn ² Jedonjaha, Aram ze Syene, z oddílu Warizat, své dceři Miftahjah takto: Já ti daruji dům, ³ který mně Mešullam, syn Zakkura, syna Atera, Aram ze Syene, předal za jeho kupní cenu a také úpis mně o tom vystavil. ⁴ Daruji ho dceři své Miftahjah za svrchky, jež mně přenechala, když . . . jsem byl v tvrzi . . . ⁵ A jelikož jsem ti nemohl vrátit ani peníze ani svrchky, dal jsem ti za to tento dům ⁶ za ony svrchky, v ceně 5 krš stříbra, a odevzdal jsem ti starý úpis, jež mně vystavil ⁷ onen Mešullam o něm. Tento dům daruji tobě a zříkám se ho. Tvůj jest a synů tvých ⁸ po tobě, a komu chceš, můžeš jej dáti. Nesmím já aneb synové moji aneb potomstvo moje aneb člověk ⁹ jiný na tebe vznést soud a žalobu pro onen dům, jež ti daruji, a také úpis jsem ti vystavil ¹⁰ o něm. Kdokoliv na tebe vznese soud a žalobu, buď já aneb bratr aneb sestra, příbuzný neb cizí, z oddílu aneb z města, ¹¹ ten ti zaplatí 10 krš stříbra, a dům ti patří

navzdor tomu. Také nemůže jiný člověk se vůči tobě vykáhati úpisem ¹² novým aneb starým, mimo tento úpis, který jsem já vystavil a tobě odevzdal. Kdyby někdo vůči tobě se vykáhal úpisem, není psán mnou. ¹³ Dále viz: Tyto jsou hranice domu onoho: Proti proudu (jižně) od něho dům Jeora, syna Penuljaha, po proudu (severně) od něho ¹⁴ chrám boha Jaho (psáno zde výjimečně יִהְיֶה , jinak יְהִי), východně od něho dům Gadora, syna Oše'a, a ulice mezi nimi, ¹⁵ k západu od něho pozemek Marduka, syna Paltu, kněze bohů Chnuba a Seti. Onen dům ¹⁶ daruji tobě a zříkám se ho, tvým jest navždy, a komu chceš, daruj jej! — Sepsal. ¹⁷ Natan, syn 'Ananjaha, úpis tento dle diktátu Mahsejahova, a svědkové při tom: Psal Mahsejah, syn Jedonjaha, ¹⁸ vlastnoručně. Mithasdah, syn Mithasdaha, a Satibarzanos, syn Atarili, stříbrník. ¹⁹ Svědek Barbari, syn Dargi, stříbrník v místě. Svědek . . ., syn Šema'jaha, ²⁰ Zakkur, syn Šalluma. — Úpis vystavený Mahsejahem, synem Jedonjahovým, dceři jeho Miftahjah.

6. F (z r. 440, t. j. 25. Artaxerxa I.).

¹ Dne 14. Abu (srpna), to jest 19. den Pachons, roku 25. krále Artahšassu, pravil Pi'a, ² syn Pahoi, tsavitel v tvrzi Syene, Mibtahjah, dceři Mahsejaha, syna Jedonjaha, ³ Arama, v Syene, z oddílu Warizat: Na základě soudu, jež jsme vedli v Syene, rozdělíme peníze, ⁴ úrodu, šaty, měď, železo, všechny svrchky a majetek, a listinu vystavím. Po té byla ti přísaha ⁵ uložena, a ty jsi mně o nich (těchto věcech) přísáhla při bohyni Seti, a jsem uspokojen ⁶ onou přísahou, již jsi mně složila o oněch svrchkách, a zřekl jsem se nároků svých vůči tobě. Od ⁷ tohoto dne navždy nesmím na tebe vznést soud a žalobu, na tebe aneb syna ⁸ aneb dceru tvoji v záležitosti oněch svrchků, o nichž jsi mně přísahala. Kdybych na tebe vznesl ⁹ soud a žalobu aneb vznesli na tebe syn aneb dcera má pro onu tvoji přísahu, já, Pi'a, aneb synové moji, — ¹⁰ zaplatím Mibtahjaze 5 krš stříbra dle váhy královské, a nebude dalšího soudu ani žaloby, ¹¹ a já se zříkám veškerého soudu a žaloby. — Sepsal Petese, syn Na-

bunatana, tento úpis ¹² v tvrzi Syene dle diktátu Pi'a, syna Pahoi. Svědkové při tom: Nabure'i, syn Nabunatana, ¹³ Luhi, syn Mannuki, 'Odnahar, syn Duma, Nabure'i, syn Wustana. — Přsemné odstoupení, jež vystavil Pi'a Mibtahjaze.

7. G (z r. 440, t. j. 25. Artaxerxa).

¹ Dne 26. Tišri (října), jenž plní . . . , 6. měsíce Epiphi, roku 25. krále Artahšassu, ² pravil Eshor, syn Seho, stavitel královský, Aramovi Mahsejahu ze Syene, z oddílu ³ Warizat, takto: Přišel jsem do domu tvého, bys mi dal dceru svoji Miftahjahu za ženu. ⁴ Ona budiž ženou mojí a já jejím mužem od tohoto dne navždy! Dám ti jako cenu ⁵ za tvoji dceru Miftahjah 5 seklů stříbra dle váhy královské. Obdržel jsi je, a jsi spokojen ⁶ s tím. Dal jsem dceři tvé Miftahjah na ruku: 1 krš (na kraji připsáno: 2 sekly) stříbra dle váhy ⁷ královské, 2 D stříbra na desítku. Dále jsem jí dal na ruku 1 kus látky na šaty z vlny, nový, pestře tkaný, ⁸ po obou stranách barvený, délka obnáší 8 loket na 5 loket [šířky], v ceně 2 krš 8 seklů stříbra ⁹ dle královské váhy. Dále nový kus předené látky, délka obnáší 7 loket na 5 loket [šířky], v ceně ¹⁰ osmi seklů stříbra dle královské váhy. Jinou látku z vlny . . . , ¹¹ délka obnáší 6 loket na 4 lokte [šířky], v ceně 7 seklů stříbra. Jedno zrcadlo z kovu, v ceně ¹² jednoho seklu stříbra 2 D. Stůl (?) z kovu, v ceně 1 seklu stříbra 2 D. 2 poháry z kovu, ¹³ v ceně 3 seklů stříbra. Jednu mísu z kovu, v ceně 2 D stříbra. V peněžích celkem ¹⁴ obnáší cena svrchků 6 krš stříbra, 5 seklů, 20 challurů stříbra, 2 D na desítku, dle váhy ¹⁵ královské. — Přijal jsem a jsem tím spokojen: Jednu postel z . . . na ní je . . . ¹⁶ ze 4 kamenů s dvěma uchy, jednu skříňku z nové slonové kosti. ¹⁷ Kdyby zítra aneb jiný den Eshor zemřel a potomků mužských aneb ženských ¹⁸ z Miftahjahy, své ženy neměl, má Miftahjah sama právo na dům ¹⁹ Eshorův, svrchky a majetek jeho, jakož i vše, cokoliv mu na povrchu zemském patří ²⁰ vesměs. Kdyby zítra aneb [jiný] den Miftahjah zemřela a potomků mužských aneb

ženských ²¹ z muže svého Eshora neměla, má Eshor sám po ní děditi svrchky její ²² a majetek její. Kdyby zítra aneb jiný den Miftahjah ve shromáždění povstala ²³ a pravila: Zanevřela jsem na Eshora, manžela svého, musí peníze za rozvod sama škodovati. Posadí se ²⁴ k váze a naváží Eshoru 6 seklů stříbra 2 D, a vše, co jsem jí ²⁵ dal na ruku, od prvního do posledního vrátí a půjde, kam jí libo, a nebude ²⁶ soudu ani žaloby. Kdyby zítra aneb jiný den Eshor v shromáždění povstal a pravil: ²⁷ Zanevřel jsem na ženu svou Miftahjahu, kupní cena za ni jest ztracena, a vše, co jsem jí dal ²⁸ na ruku, vrátí od prvního do posledního jednoho dne najednou a půjde, ²⁹ kam jí libo, aniž by bylo soudu aneb žaloby. A kdyby povstal proti Miftahjaze, ³⁰ by ji zapudil z domu Eshorova, musí jí dáti její svrchky a majetek její s sebou, ³¹ to jest, 20 krš stříbra, a tento úpis má míti pro ni platnost před soudem. A já nesmím říci: ³² Mám ještě jinou ženu mimo Miftahjahu a jiné syny mimo syny, jež ³³ mi Miftahjah porodí. Kdybych prohlásil, že mám ještě jiné syny a jinou ženu mimo ³⁴ Miftahjahu a syny její, musím Miftahjaze 20 krš stříbra dle váhy ³⁵ královské zaplatit. Také nesmím od Miftahjahy vzíti své svrchky a svůj majetek zpět, a kdybych je jí odňal ³⁶ na základě jiné listiny, musím zaplatit Miftahjaze 20 krš stříbra dle váhy královské. ³⁷ Sepsal Natan, syn 'Ananjaha, úpis tento dle diktátu Eshorova, a svědkové při tom ³⁸ Penuljah, syn Jezanjaha, Jezanjah, syn Urijaha, Menahem, syn Zakkura, ³⁹ svědek . . .

8. H (z r. 420, t. j. 4. Daria II.).

¹ V měsíci Elulu (září), to jest Payni, léta 4. Darayawahauše krále, tenkráté pravil v tvrzi Jeb ² Menahem a 'Ananjah, oba synové Mešullama, syna Šelomama, Židé z tvrze Jeb, z oddílu Iddinnabu, ³ Jedonjahovi a Mahsejahovi, oběma synům Eshora, syna Seho, z Mibtahjahy, dcery Mahsejaha, Židé ⁴ z téhož oddílu, takto: My jsme na vás vznesli žalobu . . . před . . . velitelem Waidrangem, ⁵ vojevůdcem, řkouce: Jedná se o svrchky, látky vlněné a bavlněné, nářadí

z mědi a železa, náradí ze dřeva ⁶ a slonové kosti, obilí a jiné. Žalovali jsme takto: Váš otec Eshor převzal je od Šelomama, syna 'Azarjaha, a také ⁷ prohlásil, že to jsou věci svěřené — a byly vskutku k věrné ruce uschovány. On je tedy sice převzal k uschování, ale jemu nevrátil, a proto jsme vás žalovali. ⁸ Po té byli jste tázáni, a ty Jedonjah a Mahsejah, synové Eshora, uspokojili jste nás ohledně oněch svrchků, ⁹ a jsme tím spokojeni. Ode dneška na vždy zřikáme se já Menahem a 'Ananjah svých nároků oproti vám (v textu omylem: tobě). ¹⁰ Ode dneška na vždy nesmíme my a naši synové a dcery a naši bratři a naši lidé, příbuzní a měšťané, ¹¹ nesmějí na vás, totiž na tebe Jedonjaha a Mahsejaha, vznést soud a žalobu, ani na vaše syny nesmějí vznést ¹² ani na vaše bratři ani na někoho z vás, pro svrchky, peníze, obilí atd., jež patřilo Šelomamu, synu 'Azarjahovu, a kdyby my, ¹³ synové aneb dcery naše aneb někdo z nás aneb synové Šelomama, syna 'Azarjahova, vás zažalovali aneb vaše syny a dcery žalovali ¹⁴ aneb někoho z vás, a kdyby proto vznesli soud, zaplatí vám aneb synům vašim, aneb tomu, koho žalují, jako pokutu ¹⁵ deset krš stříbra dle váhy královské, stříbra 2 D na 1 krš, a zůstane vzdor tomu od oněch svrchků vyloučen, pro které ¹⁶ jsme [s vámi] vedli soud, a nebude soudu ani žaloby. — Sepsal Ma'ozjah, syn Natana, tento úpis dle diktátu Menahema a 'Ananjaha, obou ¹⁷ synů Mešullama, syna Šelomama. Svědek Menahem, syn Gadola, Gadol, syn Berekjaha, Menahem, syn 'Azarjaha, ¹⁸ svědek Hodujah, syn Zakkura, syna Oša'jaha. — Úpis, jež Menahem a 'Ananjah, oba synové Mešullama (v textu omylem: Menahema), syna Šelomama, vystavili Jedonjahu a Mahsejahu, oběma synům Eshora, syna Seho.

9. I (z r. 417, t. j. 8. Daria II.).

¹ Dne 3. Kisleva (prosince) roku 8., to jest 12. den Thota, 8. rok krále Darayawahauše. Tenkráte v tvrzi Jeb ² prohlásil Jedonjah, syn Hoša'jaha, syna Urijaha, Aram z tvrze Jeb, před vojevůdcem Waidrangem ³ ze Syene, Jedonjahovi, synu Natana, a bratru

jeho Mahsejahu, synu Natana, — matka jejich jest Mibtahjah, dcera Mahsejaha, syna Jedonjaha, — před ⁴ Waidrangem, vojevůdcem ze Syene, takto: Zříkám se vůči vám nároků na dům Jezanjaha, syna Urijaha. Tyto jsou hranice jeho: ⁵ Na jih dům Hoše'a, syna Urijaha, přiléhající k němu. Na sever od něho dům Hofnula, syna Zekarjaha, k němu přiléhající. ⁶ Na sever a jih jsou tam otevřena okna. — Na východ od něho chrám boha Jahu a ulice ⁷ královská mezi nimi. Na západ od něho dům Miftahjahy, dcery Mahsejaha, jež jí dal otec její Mahsejah, ⁸ k němu přiléhající. Dům onen, jehož hranice jsou shora uvedeny, patří vám, tobě Jedonjahu a Mahsejahu, oběma ⁹ synům Natana, na věky, a synům tvým (čti vašim) po vás, a komu chcete, můžete jej darovat. Nesmím já Jedonjah aneb synové moji ¹⁰ aneb žena aneb muž z mé strany, nesmím na vás vznést soud a žalobu, také nesmíme žalovati syna aneb dceru vaši, ¹¹ bratra aneb sestru, ženu aneb muže vaší strany aneb kohokoliv, jemuž onen dům prodáte, aneb jemuž byste ho zdarma darovali ¹² ve jménu mém, Jedonjahově, aneb ve jménu synů mých, ženy aneb muže z mé strany. — A kdybych já Jedonjah vás žaloval, aneb kdyby vás žaloval ¹³ syn můj aneb dcera, žena aneb muž ve jménu mém aneb ve jménu synů mých kromě syna aneb dcery Jezanjaha, syna Urijaha, ¹⁴ a kdyby žalovali syna, dceru, ženu aneb muže z vás aneb někoho, jemuž prodáte aneb zdarma předáte ¹⁵ onen dům, — a kdokoliv by na vás vznesl soud — zaplatím vám jako pokutu 10 krš stříbra, to jest deset krš stříbra, ¹⁶ dva D na jeden krš dle královské váhy, a dům vám zůstane vzdor tomu na vždy a synům vašim po vás, vyjma ¹⁷ syny Jezana, syna Urijaha, a nebude soudu. — Sepsal Ma'ozjah, syn Natana, dle diktátu Jedonjaha, syna Hoše'a, a svědkové ¹⁸ při tom: Menahem, syn Šalluma, Mahsejah, syn Jedonjaha, Menahem, syn Gadola, syna 'Obadjaha, Jedonjah, syn Mešullama, ¹⁹ Jislah, syn Gadola, Gadol, syn Berekjaha, Jezanjah, syn Penuljaha, Ahio, syn Natana. — Zápis odřikací, jež vystavil Jedonjah, syn Hoše'a, o domu Jezanjaha, syna Urijaha, Jedonjahovi, synu Natana, a Mahsejahovi, bratru jeho, oběma.

10. K (z r. 411, t. j. 14. Daria II.).

¹ Dne 24. Šebata (února) r. 13., to jest 9. den Hathyra, 14. roku Darayawahauše krále, ve tvrzi Jeb ² pravil Mahsejah, syn Natana, Jendonjahu, synu Natana, — oba Aramové ze Syene, z oddílu . . . -- takto: My jsme se dohodli ³ navzájem a rozdělili mezi sebou otroky Mibtahjahy, matky naše, a viz, tento jest podíl, jenž ti při rozdělení připadá, tobě, Jedonjahu: ⁴ Petosiri sluje, matka jeho jest Taba, otrok, Jod (písmeno) jest vpáleno na ruce jeho, v pravo [od něho] je tetovaný nápis, po aramsku znějící takto: ⁵ „Mibtahjahy“. A viz, tento jest podíl, jenž připadl mně při dělení, mně Mahsejahovi: Bala sluje, matka jeho jest Taba, otrok, Jod ⁶ jest vpáleno na ruce jeho, v pravo je tetovaný nápis po aramsku znějící takto: „Mibtahjahy“. Ty Jedonjah máš právo na Petosiri, ⁷ onoho otroka, jenž ti připadl při dělení, ode dneška navždy a taktéž synové tvoji po tobě, a můžeš jej darovati komu chceš. Nesmím ⁸ já Mahsejah, syn aneb dcera má, bratr aneb sestra má aneb lidé moji vznésti soudy na tebe a syny tvé ohledně Petosiri ⁹ slujícího otroka, jenž ti připadl při dělení. Kdybychom na tebe proto vznesli soud, my, Mahsejah aneb synové moji, aneb kdybychom ho vznesli na syna ¹⁰ aneb na dceru tvoji aneb někoho ze strany tvé ohledně Petosiri, onoho otroka, jenž ti připadl při dělení, zaplatíme ti jako pokutu stříbra ¹¹ ryzího 10 krš dle královské váhy a ustoupíme vůči tobě a synům tvým od soudu pro onoho Petosiri, ¹² jenž ti při dělení připadl. Tvůj má býti a synů tvých po tobě, a můžeš jej darovati komu chceš, a nebude soudu. Ještě zbývá Taba ¹³ slující matka oněch hochů a dcera její Lilu, jež nejsou ještě mezi nás rozděleny. Jakmile bude čas, rozdělíme je ¹⁴ navzájem a každý si uložíme svůj podíl a vystavíme si navzájem dílčí úpis a nebude soudu. — Sepsal Nabutukulti, syn Nabuzeribniho, ¹⁵ úpis tento v tvrzi Jeb dle diktátu Mahsejaha a Jedonjaha, bratra jeho. Svědkové při tom: Menahem, syn Gadola, ¹⁶ svědek Hanaň, syn Haggai, svědek Natan, syn Jehoadara, svědek Šallum, syn Natana. — Dílčí listina o otroku Petosiri. Vystavil

ji Mahsejah, syn Natana, Jedonjahovi, synu Natana, bratru svému.

11. Rubensohn č. 1. (z r. 408, t. j. 17. Daria II.).

¹ Pánu našemu Bagohi, místodržiteli v Judě, sluhové tvoji Jedonjah a soudruzi jeho, kněží v tvrzi Jeb! Spásu ² Pán náš, Bůh nebes, hojně nechť udělí povždy a v milost nechť tebe postaví před králem Darayawahaušem ³ a syny [královského] dvora, více než nyní tisíckrát, a dlouhý život nechť ti propůjčí, a buď vesel a zdrav povždy! — ⁴ Nyní praví sluha tvůj Jedonjah a soudruzi jeho takto: V měsíci Tammuzu (červenci) roku 14. Darayawahauše krále, když byl Aršam ⁵ odcestoval a odebral se ke králi, kněží boha Chnuba ve tvrzi Jeb [uzavřeli] tajnou úmluvu s Waidrangem, jenž byl zde náměstkem, ⁶ že totiž chrám boha Jahu ve tvrzi Jeb odtamtud odstraní. Po té onen Waidrang ⁷ bídný poslal dopis Nefajanu, synu svému, jenž byl velitelem ve tvrzi Syene, tohoto obsahu: Chrám ve ⁸ tvrzi Jeb nechť se zboří! Po té přivedl Nefajan Egyptany s jiným vojskem. Přišli do tvrze Jeb se zbraněmi svými, ⁹ vnikli do chrámu, srovnali jej se zemí a kamenné sloupy, jež se tam nacházely, zpřeráželi. Také se stalo, že portálů ¹⁰ kamenných patero, vystavených z tesaných kamenů, jež byly v onom chrámě, zbořili i s vrátněmi dřevěnými a stěžeji ¹¹ na vrátních oněch z kovu, a krov z cedrových trámů vesměs, vedle ostatní výpravy a co tam jiného se nacházelo ¹² vesměs ohněm spálili, a mísy obětné ze zlata a stříbra a cokoliv bylo v chrámě onom vesměs vzali ¹³ a sobě přivlastnili. — Již za časů králův egyptských vystavěli předkové naši onen chrám v tvrzi Jeb, a když Kanbuzi (Kambyses) vtrhl do Egypta, ¹⁴ našel onen chrám zbudovaný, a kdežto chrámy bohův egyptských všechny zbořili, nepoškodil nikdo ničeho v chrámě onom. ¹⁵ Když tedy takto byli učinili, odívali jsme se my s ženami a dětmi svými v roucha smuteční a postili a modlili jsme se k Jahu, pánu nebes, ¹⁶ jenž nám [po té] poskytl podívanou na onom psovském Waidrangu. Strhli mu sponu¹⁾ s nohou a veškeré

¹⁾ Odznak vysoké hodnosti jeho.

svrchky, jež si přivlastnil, ztratily se, a všichni muži, ¹⁷ kteří snuli zlo proti onomu chrámu, byli vesměs usmrceni, a kochali jsme se pohledem na ně. — Již před tím, hned když toto neštěstí ¹⁸ nás stihlo, poslali jsme dopis pánu svému a Jehohananovi, vrchnímu knězi, a soudruhům jeho, kněžím v Jerusalemě, jakož i Ostanu, bratru ¹⁹ ‘Ananiho, a vznešeným mužům judským. [Než oni] ani jedno psaní nám nezaslali, a tak od měsíce Tammuze (července) roku 14. Darayawahauše krále ²⁰ až podnes nosili jsme smuteční roucha a postili jsme se. Ženám našim vedlo se jak vdovám, olejem jsme se nemazali ²¹ a vína jsme nepili. Taktéž od oné doby až do dneška v roce 17. Darayawahauše krále obět pokrmnou, kadidlo a zápal ²² neobětovali [jsme] v onom chrámě. — Pročež sluhové tvoji Jedonjah a soudruzi jeho a Židé veškeří, již bydlí v Jeb, takto praví: ²³ Zlíbí-li se pánu našemu, dbej onoho chrámu, by byl vystavěn, neboť nedovolují nám ho vystavěti! Shlédni na příjemce ²⁴ dobrodiní a milostí svých zde v Egyptě! Dopis nechť se odešle od tebe k nim stran chrámu boha Jahu, ²⁵ by byl vystavěn v tvrzi Jeb tak, jak byl zbudován dříve, a oběti pokrmné, kadidlo a zápaly budou obětovati ²⁶ na oltáři boha Jahu ve jménu tvém, a budeme se povždy za tebe modliti, my a ženy a děti naše a Židé ²⁷ všichni zdejší, bude-li se působiti k tomu, by se chrám tento vystavěl. I milost najdeš před Jahu, Bohem ²⁸ nebes, více než kdo by mu zápaly a krvavé oběti obětoval v ceně jako cena 1000 hřiven stříbra! Co se týče zlata, o tom ²⁹ jsme již poslali zprávu. Také jsme vesměs o záležitostech těchto jedním dopisem poslali ve jménu svém zprávu Delajahu a Šelemjahu, synům Sanaballata, náměstka Samarie. ³⁰ Dále: O tom všem, co se nám přihodilo, Aršam neví. — Dne [20.] Marchešwana (listopadu) roku 17. Darayawahauše krále.

12. Rubensohn č. 2.

¹ . . . čas . . . nechť tě postaví . . . rayawahauše
 . . . ² . . . nechť ti udělí, a vesel a zdráv budiž po
 všečen čas! Nyní: Sluha tvůj Jedonjah . . . ³ roku 14.

Darayawahauše krále, když Aršam odcestoval a odebral se . . . králi . . . ⁴ tvrzi peníze a movitosti Waidrangovi, náměstkovi, jenž byl zde, aby . . . ⁵ odstranili odtamtud. Po té Waidrang onen bídný zaslal dopis Nefajanu, synu svému, jenž . . . ⁶ boha Jahu v tvrzi Jeb by zbořili. Po té Nefajan přivedl Eg . . . ⁷ zbraněmi svými, vnikli do onoho chrámu, srovnali jej se zemí a sloupy z k[amene] . . . ⁸ bran velikých patero, vystavěných z tesaných kamenů, jež byly v onom chrámě . . . , ⁹ je z kovu a krov onoho chrámu vesměs z cedrových trámů s . . . ¹⁰ ohněm spálili a obětné mísy ze zlata a stříbra a cokoliv . . . ¹¹ přivlastnili. Již za času králův egyptských vystavěli předkové naši onen chrám v Jeb . . . ¹² jej zbudovaný našel, kdežto chrámy bohův egyptských vesměs . . . a nikdo . . . ¹³ stihlo, odívali jsme se my s ženami a dětmi svými rouchy smutečnými, post[ili] . . . ¹⁴ poskytl nám podívanou na onom psovském Waidrangu. Strhli mu spony s nohou a . . . ¹⁵ snul zlo proti chrámu onomu, vesměs byli usmrceni, i kochali jsme se pohledem na ně. Již . . . ¹⁶ nám, dopis o tom poslali jsme, poslali jsme pánu svému. Také Jehohananu . . . ¹⁷ a Ostanu, bratru 'Ananiho, a vznešeným mužům judským dopis jeden . . . ¹⁸ roku 14. Darayawahauše krále až podnes my smuteční roucha . . . ¹⁹ olejem jsme se nemazali a víno jsme nepili. Taktéž od onoho dne až . . . ²⁰ obět pokrmnou, kadidlo a zápal neobětovali v onom chrámě. Pročež . . . ²¹ a Židé všichni, již bydlí v Jeb, takto praví: Zlíbí-li se pánu našemu, dbej . . . ²² nedovoluj nám jej vystavěti. Shlédni na příjemce dobrodiní a milostí svých zde . . . ²³ stran chrámu boha Jahu, by byl vystavěn v tvrzi Jeb tak, jak . . . ²⁴ a zápaly budeme obětovati na oltáři boha Jahu ve jménu tvém a modl . . . ²⁵ a Židé všichni zdejší, budeš-li působiti k tomu, by onen chrám byl vyst . . . ²⁶ nebes více než ten, jenž mu obětoval zápal a krvavé oběti v ceně 1000 hřiven stříbra. Co se týče . . . ²⁷ . . . o záležitostech jeden dopis ve jménu svém jsme poslali Delajahu a Šelemjahu sy . . . ²⁸ všem, co se nám přihodilo, Aršam neví. Dne 20. Marchešwana roku 14 . . .

13. Rubensohn č. 3.

¹ Vyjádření o tom, co Bagohi a Delajah řekli ² mně, totiž: Máš se v Egyptě takto vysloviti ³ před Aršamem stran chrámu s oltářem Boha ⁴ nebes, jenž v tvrzi Jeb zbudován ⁵ byl dávno před Kanbuzi (Kambysem), ⁶ ježž onen bídný Waidrang zničil ⁷ v roku 14. Darayawahauše krále, ⁸ by byl vystavěn na místě svém, jak byl dříve, ⁹ a oběti pokrmné a kadidlo nechť obětují na ¹⁰ oltáři onom tak, jak se dříve ¹¹ činivalo!

IV. Nápisy nabatské.

Tyto pomátky jsou skoro vesměs datovány, po nejvíce dle panování dotyčných nabatských králů, z nichž se v nápisech jmenují: Maliku II. (asi 47—31 př. Kr.), Harithat (Aretas) IV. (9 př. Kr. až 39 po Kr.), Maliku III. (39—71 po Kr.) a Rabel II. (71—105 po Kr.) Také letopočet Seleukovců se vyskytuje (čís. 1.), rovněž i datování dle římských císařů (č. 1d.). Někdy se připomínají vedle Nabatů ještě Salamové jako s nimi rovnoprávný kmen Plinius je taktéž zná (hist. nat. 6, 30): „Salmani et Masaei Arabes“, po něm i Štěpán Byzantský (*Σαλέμιοι*), a v některých místech Písma sv. jest o nich řeč, na př. v písni Šalomounově 1, 5, kde nutno čísti: „Jsem černá (osmahlá), ale krásná, dcery jerusalemské, jako stany Kedarů, jako stanové pokryvky Salamů“ (nikoliv: Šalomounovy). Beduinské stany jsou pokryty černými kožemi. — Kedarové byli kmen arabský, kočující v VIII. a VII. stol. př. Kr. v syrské poušti. Jelikož se děje s nimi paralelně i zmínka o Salamech, můžeme také tyto klásti do téže doby. Jsou staršími předchůdci Nabatův a založili nejspíše v severní Arabii onu říši, kterou po nich Nabatové převzali. V samaritánském překladě Genese (15, 18.) stojí na místě „Eufkrat“ „řeka Salamů“, t. j. panství jejich dle toho druhdy sahalo až k Eufratu. Nabatové, kteří poznáhlou z jihu do sídel salamských postupovali, osvojili si jejich vzdělanost a nabyli nad nimi převahy. V právních formulích pozdější doby (viz č. 4. a 6.) Salamové

stojí vedle Nabatů, ačkoliv za času Aretasa IV. tento kmen snad mezi Nabaty již dávno vymizel.

Hlavní bůh Nabatů byl Dusara. Vedle něho se uctívala arabská božstva Hobal, Manawat a Allat. Kult boha Dusary se zachoval v Syrii ještě dlouho po zániku říše nabatské. Tertullian zná „Dusaria, ludi in honorem Dusaris“. Nápisy č. 4.—16. jsou právnicky velezajímavé a pocházejí, jak již podotčeno, z el Hidžr (Hegra, Medain Salih) v severní Arabii, kde je první objevil Doughty (1876—78), načež Huber a Euting roku 1884 Hegru navštívili a desky znovu opleskli. O tamních hrobkových jeskyních mluví také Mohammed v koránu (15, 82).

1. Nápisy ze Syrie (Hauranu).

a) Z **Dumêr** (severovýchodně od Damašku): Tato jest modlitebna, již zbudoval Hani'u, syn Hari [a] Gadilu, dcera Bugrata, matka vojevůdce Adramu a Nukaidu, na základě adopce dětí vojevůdce 'Abd-maliku v měsíci Ijjaru (květnu) roku 405 dle letopočtu Římanů, to jest roku 24. Rabela krále (94 po Kr.).

b) Z **es Suwêda** (Maximianopolis v Džebel Hauran): Pomník Hamraty, jež jí vzdělal manžel její Odainathos.

c) Z **e. Sê'** (u el Kanawát v Džebel Hauran): Tento jest obraz, jež postavili 'Obaisatovci Malikatovi, synu Mo'airu, synu Malikata, za to, že on zbudoval vysoký chrám. — Kadu, 'Obaisatovec, zhotovitel díla. Pozdrav!

d) Z **Hebran** (v témže kraji): V měsíci Tišri (říjnu) roku 7. Klaudia Caesara! Tato jest brána, již vzdělal Maliku, syn Kasiu, kněz Allaty. Zvolej pozdrav! (Z r. 47 po Kr.)

e) Z **Bostry** (v témže kraji): I. Tato jest rakev, již zhotovil Wahabel, syn Ausu, své ženě Ta'amru, dceři 'Abdelga, hyparcha. — II. Co věnoval Natarel, syn Natarela, bohu Kasiu v roce 11. krále Maliku (asi r. 37 př. Kr.).

f) Z **e S alch y** (východně od Bostry): Tento jest dům, jež stavěl Ruhu, syn Maliku, syna Aklabu, syna

Ruhu Allatě, bohyni jejich, paní Salchadu, a jež vzdělal Ruhu, syn Kasiu, s tímto shora jmenovaným Ruhu v měsíci Abu (srpnu) roku 17. Maliku, krále Nabatů, syna Harithata, krále Nabatů, lid svůj milujícího (t. j. r. 55 po Kr.).

2. Z Madaby.

Tato hrobka s dvěma pomníky, které jsou nad ní, je ta, již zbudoval 'Abdobodat, vojevůdce, Itibelu, vojevůdci, otci svému, a Itibelu, veliteli tábora v Luhitu (v Moabsku) s 'Ebratem, synem 'Abdobodata, tohoto vojevůdce, na místě úřadu jejich, jež dvakrát spravovali, 36 let, dle let Harithata, krále Nabatů, lid svůj milujícího. Dílo svrchu uvedené bylo provedeno v jeho 46. roce (t. j. r. 37 po Kr.).

3. Z Petry.

¹ Tento hrob a veliká chodba v něm a malá chodba uprostřed něho, kde se nacházejí hrobové komory, dílo složené z hrobových výklenků ² a ohrada před nimi a . . . a příbytky v ní a zahrady a zahrada . . . a studny na vodu a cisterny a pahorky ³ a ostatek všech nemovitostí, jež se na těchto místech nacházejí, jest svatý a neporušitelný majetek Dusary, boha, pána našeho, a trůnu jeho chráněného a bohů vesměs ⁴ na základě listin o svatém majetku, tak, jak je tam psáno. Vzal je tudíž pod ochranu svoji Dusara a trůn jeho a bohové vesměs. Cokoliv a jak jest psáno v oněch listinách o svatém majetku, nechť se vykoná a nechť se nic nezmění ⁵ ani nevyjme z toho všeho, co tam psáno stojí! Také nesmí žádný člověk v tomto hrobě býti pochován kromě toho, jemuž jest zde hrob upsán v oněch listinách o svatém majetku na věky!

4. Z Hegry (z dubna r. 1. př. Kr.).

¹ Tento jest hrob, jež vzdělal 'Aidu, syn Kuhailu, syna ² Alexia, pro sebe a dívky své a potomstvo svoje a toho, kdo se vykáže ³ písemnou plnomocí z ruky 'Aidu, platnou pro něho a toho, komu to udělí. Ten

smí v něm býti pochován. — ⁴ 'Aidu, za živa, v měsíci Nisanu roku 9. Harithata, krále ⁵ Nabatů, lid svůj milujícího. A Dusara, Manawatu a Kaisa nechť proklnou ⁶ každého, kdo by tuto hrobku prodal aneb koupil aneb zastavil aneb daroval aneb ⁷ pronajal, buď že by o ní byla vystavena jakákoliv listina, aneb že by někdo v ní byl pohřben ⁸ kromě toho, jenž jest shora vyznačen. A tato hrobka a nápis její jest posvátným majetkem ⁹ dle způsobu posvátného majetku Nabatův a Salamů na věky věkův!

5. Z Hegry (z ledna r. 1. př. Kr.).

¹ Tato jest hrobka, již vzdělala Kamkam, dcera Wailaty, dcery Harimu, ² a Kulaibat, dcera její, pro sebe a potomstvo své v měsíci Tebetu roku ³ devátého Harithata, krále Nabatův, lid svůj milujícího. A nechť prokne Dusara ⁴ a trůn jeho a Allat z 'Amnadu a Manawatu a Kaisa toho, jenž by prodal ⁵ tuto hrobku aneb kdo by ji koupil aneb zastavil aneb daroval aneb vyňal ⁶ z ní mrtvolu aneb úd, aneb kdo by v ní někoho pohřbil mimo Kamkamu a dceru její ⁷ a potomstvo jejich. A kdo by tak nejednal, jak shora psáno, nechť odvede ⁸ Dusarovi, Hobalu a Manawatu pět šmd a pro . . . pokutu, ⁹ tisíc drachem měny Harithatovy, vyjma toho, kdo se prokáže listinou z ruky ¹⁰ Kamkamy aneb Kulaibaty, dcery její, o tomto hrobě, a taková listina má platnost! ¹¹ Wahbullahi, syn 'Abdobodata, ¹² vzdělal.

6. Z Hegry (z února r. 4. po Kr.).

¹ Tato jest hrobka a podnož a okénko, jež vzdělal Haušabu, syn ² Kafiju, syna Alkufa z Teimy, pro sebe a děti své a svoji matku Habbu ³ a Rufu a Aftiu, své sestry, a dítky jejich, posvátný majetek dle způsobu posvátného majetku ⁴ Nabatův a Salamů na věky! A nechť prokne Dusara každého, kdo by pohřbil v hrobce této ⁵ mimo toho, kdo jest shora vyznačen, aneb kdo by ji prodal aneb koupil aneb zastavil aneb ⁶ pronajal aneb daroval aneb na čas přenechal. Kdo

by jinak jednal než shora ⁷ psáno, ten nechť odvede bohu Dusarovi za příčinou porušení posvátného majetku, o němž shora, ⁸ dle plné ceny 1000 drachem měny Harithatovy a pánu našemu králi Harithatu taktéž. ⁹ V měsíci Šebatu roku 13. krále nabatského Harithata, ¹⁰ lid svůj milujícího.

7. Z Hegry (z dubna r. 8. po Kr.).

¹ Tato jest hrobka, již vzdělal Malkion Fatura ² nad Hunainem Hefaistionem, chiliarchem, otcem svým, ³ a pro sebe, své děti a své potomstvo. Jeden po druhém má právo na hrob! V měsíci Nisanu ⁴ roku 17. pána našeho Harithata, krále ⁵ nabatského, lid svůj milujícího. 'Abdharithat, kameník, ⁶ syn 'Abdobodata, vzdělal.

8. Z Hegry (ze srpna r. 16. po Kr.).

¹ Tato jest hrobka, již vzdělal Taimullahi, syn ² Hamilata, pro sebe a daroval hrobku tuto Amě, ³ ženě své, dceři Gulhumu, od data věnovací listiny, ⁴ jež jest v ruce její, aby s ní naložila zcela dle vůle své, ⁵ totiž od 26. Abu roku 25. Harithata, krále nabatského, ⁶ lid svůj milujícího.

9. Z Hegry (z května r. 26. po Kr.).

¹ Tento jest hrob, jež vzdělal lékař Kahlan, syn Wa'lana, pro sebe, děti své a potomstvo svoje ² — jeden po druhém má právo — na věky, a jest hrob tento posvátným majetkem dle způsobu posvátného majetku, ³ zasvěceného Dusarovi mezi Nabaty a Salamy. Povinen jest každý muž, jenž má nejbližší právo a jest dědicem, by ⁴ neprodal tento hrob ani nezastavil ani nepronajal ani nepropůjčil. Také nesmí napsati ⁵ na tomto hrobě jakýkoliv nápis na věky, a ohledně každéhokoliv, kdo se vykáže listinou od Kahlana, ⁶ má platiti, jak tam stojí psáno, a každý, kdo by napsal na hrob tento nápis ze všech svrchu zmíněných, ⁷ ten nechť odvede Dusarovi 3000 drachem stříbra měny Harithatovy a pánu našemu ⁸ králi Harithatu taktéž, a nechť proklně Dusara a Manawatu

každého, kdo by něco změnil ze všeho, ⁹ co shora stojí. V měsíci Ijjaru roku 35. Harithata, krále nabatského, lid svůj milujícího. ¹⁰ Aftah, syn 'Abdodata, a Chalfullahi, syn Himlagu, kameníci, vzdělali.

10. Z Hegry (z dubna r. 27. po Kr.).

¹ Tento jest hrob, jež vzdělal Arus, syn Farwana, pro sebe a otce svého Farwana, ² hyparchu, a pro Kainu, ženu jeho, a pro Hatibatu a Hamilatu, dcery jejich, a děti této Hatibaty ³ a Hamilaty, a pro každého, kdo se vykáže plnomocí od tohoto Aruse aneb ⁴ Hatibaty a Hamilaty, sester jeho, dcer hyparcha Farwana, ⁵ aby byl pohřben v hrobě tomto aneb pohřbil kohokoliv by chtěl ⁶ dle plnomoci, již má v ruce své, jak stojí v nápise tomto aneb jak jeden po druhém má nejbližší právo. ⁷ V měsíci Nisanu roku 36. Harithata, krále nabatského, lid svůj milujícího. ⁸ Aftah, syn 'Abdodata, a Wahibu, syn Afsa, a Huru, syn Uhajju, kameníci, ⁹ vzdělali.

11. Z Hegry (z dubna r. 31. po Kr.).

¹ Tato jest hrobka, již vzdělal Chalifu, syn Kisnata, pro sebe a syna svého Sa'idu ² a bratry jeho, cokoliv se narodí tomuto Chalifovi mužských potomkův a synům jejich a potomstvu jejich — ³ jeden po druhém má nejbližší právo — na věky, a aby byli pohřbeni v hrobě tomto, tento Sa'idu ⁴ a Manu'at, Kenusat, Ribmat, Umajjat a Salimat, dcery tohoto Chalifu, — a není oprávněn ⁵ nikdo vesměs z rodu Sa'idu a mužských příbuzných jeho a synův jejich a potomkův jejich, by tuto hrobku prodal ⁶ aneb darovací aneb jinou listinu komukoliv vesměs vystavil, vyjma kdyby někdo z nich vystavil ženě své ⁷ aneb dcerám svým aneb příbuznému aneb zeti pouze listinu pohřební. Kdo by jinak jednal, ten odvede ⁸ jako pokutu Dusarovi, bohu pána našeho, 500 drachem stříbra měny Harithatovy, ⁹ a pánu našemu taktéž. Opis tohoto byl doručen do chrámu Kaisova v měsíci Nisanu roku čtyřicátého ¹⁰ krále nabatského Harithata, lid svůj milujícího. Ruma a 'Abdodat, kameníci.

12. Z Hegry (z ledna r. 35. po Kr.).

¹ Tato jest hrobka, již vzdělal 'Abdobodat, syn Aribasa, pro sebe ² a Wailatu, dceru svoji, a syny této Wailaty, dcery její a děti jejich, by byli pohřbeni v hrobě tomto. ³ Avšak Wailat a synové její nejsou oprávněni, by tuto hrobku prodali aneb zastavili aneb pronajali aneb ⁴ o hrobce této jakoukoliv listinu komukoliv kdykoliv vystavili, poněvadž tato hrobka má Wailatě a synům jejím, ⁵ jakož i dcerám jejím a dětem jejich na věky náležeti. Při tom jsou Wailat a synové její povinni, kdyby Huru, bratr tohoto 'Abdobodata, ⁶ byl přítomen v Hegře a tam náhodou zemřel, by ho v tomto hrobě pohřbili, ale jen jeho samotného, ⁷ a nikdo ho nesmí vyndati. Kdo by na tom něco měnil aneb nečinil, jak shora psáno, ⁸ ten nechť odvede pánu našemu 2000 drachem stříbra měny Harithatovy. V měsíci ⁹ Tebetu roku 44. Harithata, krále nabatského, lid svůj milujícího. ¹⁰ Aftah, syn 'Abdobodata, kameník, vzdělal.

13. Z Hegry (z ledna r. 36. po Kr.).

¹ Tato jest hrobka, již vzdělali 'Animu, syn Guzaiata a Oreskese, ² dcera Taimu, vojevůdce, velitele v Rumě, a Kalba, ³ bratr její. A sice patří 'Animovi třetina hrobky a tato chodba, ⁴ a Oreskese dvě třetiny hrobky a jedna chodba ⁵ a díl [hrobových] výklenků na východ . . ., ⁶ a 'Animovi díl [hrobových] výklenků na západ na pravo. ⁷ A výklenky, jež jsou uvnitř, patří jim a dětem jejich. Jeden po druhém má právo. ⁸ V měsíci Tebetu roku 45. Harithata, krále nabatského, ⁹ lid svůj milujícího. Aftah, syn 'Abdobodata, kameník, vzdělal.

14. Z Hegry (z dubna r. 39. po Kr.).

¹ Tato jest modlitebna, již vzdělal ² Sakuhu, syn Gora, A'raovi, ³ jenž bydlí v Bosře, bohu Rabelovu, v měsíci ⁴ Nisanu roku 1. krále Maliku.

15. Z Hegry (z března r. 49. po Kr.).

¹ Tato jest hrobka, již vzdělal 'Aidu, hyparch, syn 'Ubaidu, ² pro sebe, děti své a potomstvo svoje a ty,

kteří směřjí býti pohřbeni v hrobě ³ tomto, (totiž) Aftiu, matka tohoto 'Aidu, dcera Habibu, ⁴ a žena jeho Na'itat, dcera Sali, a kdo se vykáže ⁵ vlastnoručně listinou z ruky tohoto 'Aidu. Tato hrobka ⁶ byla zbudována v měsíci Adaru roku 11. krále Maliku, ⁷ krále nabatského. 'Abdodat, syn Wahbullahi, ⁸ Hani'u, syn 'Obeidata a Afsa, syn Hutu, kameníci, vzdělali.

V. Nápisy palmyrské.

Tyto památky jsou taktéž skoro vesměs datovány, a sice dle letopočtu Seleukovců. Nejdůležitější jest celní tarif, jež r. 1882 objevil ruský kníže Abamelek-Lazarev. Jest psán řecky a aramsky. Text aramský obsahuje 160 řádek, ale je stejně jak řecký velmi poškozen. Jenom úvod k vlastnímu tarifu jest i řecky i aramsky bezvadně zachován.

Deska jest vzdělána za císaře Hadriana v dubnu r. 137 a měla urovnati spory, jež o rozličném zboží mezi obchodníky a celními pachtýři panovaly. Mnohé věci nebyly totiž v dřívějších celních zákonech zaznamenány a vyclívaly se pouze dle zvyku. Ve třech aramských sloupcích o 49, 49 a 50 řádkách vypočítávají se různé clem povinné předměty. — V překladu skýtáme prvý sloupec celý, z druhého jen začátek (18 řádků) a z třetího 37 řádek. Ostatek jest skoro úplně zničen a téměř nesrozumitelný. Ale také části lépe zachované jsou dílem nejasny, jelikož jednotlivá důležitá slova jsou vylomena, tak že souvislý smysl nelze vystihnouti.

Prvý sloupec jedná o dovozu otroků (ř. 1.—5.), suchého zboží (ř. 6.—9.), purpuru a ovčích kožešin (ř. 10. a 11.), vonné masti (ř. 12.—21.), obyčejné masti (ř. 22.—27.), tuku (ř. 28.—32.), slaných ryb (ř. 33. násl.), o dani ženské (kterou odváděly prostitutky? i. 46. až 49.). Sloupec druhý obsahuje stanovy o pronajímání krámů (ř. 3.—5.), o kožích (ř. 6.), šatech (ř. 7.), použití obou vodních pramenů v Palmyře (ř. 8.), o dovozu pšenice, vína a řezanky (slámy, ř. 9. a 10.), o mýtě za velbloudy (ř. 11. a 12.), o clu za ovčí kůže

(ř. 17.). Třetí sloupec udává daň řeznickou (ř. 3.—9.), clo za potraviny (ř. 10.—14.), za piniové šišky a pod. (ř. 15.—18.), mýto za velbloudy mimo městský obvod (ř. 19.—22.), clo za velbloudí kůže (ř. 23.), byliny (ř. 24. a 25.). Na to opět následuje jakási daň děvčat (nevěstek? ř. 26.—29.), daň za galanterní zboží kovové (ř. 29.—31.) a stanovy, týkající se prodeje soli (ř. 32. a násl.).

Jak z tohoto přehledu vidno, není v celku logického pořádku. Daň ženská a dívčí (I., ř. 46. násl., III., ř. 26. násl.) jedná o témže předměť dílem ve stejných výrazech. Z jakého důvodu, jest nejasno. O kožích a kožešinách jest řeč v I., ř. 10. a 11., II., ř. 6 a 17., III., ř. 23., o potravinách a obilí v I., ř. 33. násl., II., ř. 9. a 10., III., ř. 3. násl., 10. násl., 15. násl., o mýtě za velbloudy v II., ř. 11. a 12. a v III., ř. 19.

Stanovy jsou dílem do slova převzaty z jiných písemných záznamů, čímž se vysvětluje citování různých autorit. V II., ř. 12. stojí odvolání na Kilixe, propuštěnce Caesarova, a v III., ř. 4. se cituje Germanikus, v III., ř. 22. jistý Kurbulon. Někdy přechází sloh do první osoby (III., ř. 10., 26. a 32.). Jsou to bezpochyby úryvky z dotyčných výnosů Germanikových aneb Kurbulonových, ačkoliv nelze určit, jak daleko v textu přímá řeč vlastně sahá a pokud dotyčné dopisy se doslovně citují. Toto dovolávání se římských autorit dokazuje ostatně, že za Hadriana Palmyra byla Římu politicky podřízena.

Povšimnutí zasluhuje zvláště obšírné ustanovení o vonné a obyčejné masti (I., ř. 10.—27.), která se dopravovala do Palmyry z jižní Arabie a odtud teprve na všechny strany rozvážela. Obzvláště vonná masť v nádobách podléhala vysokému clu, což se shoduje s reptáním učedníků u Marka 14, 5.

Ostatní o nápisech palmyrských již shora řečeno. Nejstarší zde uveřejněný jest z r. 9. př. Kr. Nejpozdější jsou věnovací desky ke cti Odainatha a Zenobie ze srpna r. 271. po Kr. Citujeme texty ponejvíce dle monumentálního díla de Vogüé, *Syrie centrale*, dílem dle Sobernheima, *Palmyrenische Inschriften*, Berlín 1905.

A) Celní tarif.

¹ Usnesení rady ze dne 18. Nisana (dubna) r. 448, za předsednictví Bonny, ² syna Bonny, syna Hairana, a za kancléřství Alexandra, syna Alexandra, syna Philopatora, kancléře senátu a lidu, a za archontů ³ Maliku, syna 'Ulaju, syna Mokimu, a Zebeidy, syna Nesy. Když byl senát zákonitě shromážděn, usnesl se na tom, ⁴ co dole psáno:

Jelikož za starých časů do zákona celního mnohé předměty ⁵ clo podléhající pojaty nebyly a [následkem toho pouze] dle zvyku vycleny bývaly, dle toho, co bylo zaznamenáno v pachtovních smlouvách ⁶ [toho kterého] celníka, tak že on vybíral clo zdánlivě dle zákona, zatím však jen ze zvyku, z čehož mnohokrát o takových věcech ⁷ spory mezi obchodníky a celníky povstaly, zdálo se radě oněch archontů a decemvirům prospěšno, ⁸ by to, co do zákona nebylo pojato, označili a v nové osnově pachtovních smluv zaznamenali, a sice při tom pro každou jednotlivou věc ⁹ dotyčné clo zaznamenali, které ze zvyku se odvádělo a co se [kromě toho] celnímu pachtýři povoluje. Nechali to tudíž i se starým zákonem napsati na desku ¹⁰ naproti chrámu Rabasira, i mají dbáti archontové, kteří v té které době budou úřadovati, jakož i decemvirové ¹¹ a syndikové, by celní pachtýř od nikoho více nežádal. — ¹² Náklad vozu jakéhokoliv zboží vesměs při vybírání cla se počítá o 4 velbloudích nákladech.

Celní zákon stanice „Hadriana Tadmor a Prameny
Vod“ [za času Hadriana] Caesara.

I.

¹ Od těch, kteří dovážejí otroky [a sice takové], již jsou určeni pro Tadmor ² aneb obvod jeho, vybere celník za každou osobu 22 D[enárů]. ³ Za otroka, který . . . při vývozu 12. — ⁴ Za otroka, patřícího veteránovi, kterého koupí . . . ⁵ a je-li [zároveň] kupující a dováží . . ., dá za každou osobu 12. — ⁶ Totéž clo se vybírá za velbloudí náklad suchého zboží ⁷ při dovozu . . . jednoho velbloudího nákladu 3 D. ⁸ Za

velbloudí náklad při vývozu 3 D, ⁹ za oslí náklad při dovozu a vývozu . . . — ¹⁰ za purpur [a] ovčí kožešiny, za každé rouno při dovozu . . . ¹¹ a při vývozu 8 assariů. — ¹² Za velbloudí náklad vonné masti, která ¹³ se dováží v nádobách, 25 D ¹⁴ a za to, co . . . tento ¹⁵ při vývozu . . . velbloudí [náklad], za náklad 13. — ¹⁶ Za velbloudí náklad vonné masti, která se dováží ¹⁷ v kozích měšcích, při dovozu 13 D a při vývozu 7 D. ¹⁸ Za oslí náklad vonné masti, která se dováží ¹⁹ v nádobách, při dovozu 13 D a při vývozu 7 D. ²⁰ Za oslí náklad vonné masti, která se ²¹ dováží v měšcích . . . , při vývozu 7 D. ²² Za náklad [obyčejné] masti [složený] ze 4 měchů ²³ kozích při dovozu velbloudí náklad 13 D ²⁴ a při vývozu 13 D. ²⁵ Za náklad masti [složený] ze dvou kozích měchů ²⁶ při dovozu velbloudí náklad 7 D a při vývozu 7 D. ²⁷ Za oslí náklad masti při dovozu 7 D a při vývozu 7 D. ²⁸ Za náklad tuku [složený] ze 4 kozích měchů, ²⁹ rovnající se velbloudímu nákladu, dovoz 13 D a při vývozu 13 D. ³⁰ Za náklad tuku [složený] ze dvou kozích měchů, ³¹ za velbloudí náklad při dovozu 7 D a při vývozu 7 D. ³² Za oslí náklad tuku při dovozu 7 D a při vývozu 7 D. — ³³ Za náklad slaných ryb, za náklad velbloudí, ³⁴ při dovozu 10 D, a kdo z nich něco vyváží . . . ³⁵ . . . za náklad velbloudí . . . ³⁶ . . . nákladu oslího při dovozu . . . ³⁷ . . . vybere celník 3 D ³⁸ . . . 10 D a . . . ³⁹ . . . za . . . ⁴⁰ dvě assaria ⁴¹ . . . beránků při dovozu . . . jeden kus jeden assarion. ⁴² Za velbloudí náklad . . . dva ⁴³ . . . za . . . assaria . . . dvě ⁴⁴ za . . . ⁴⁵ . . . od toho, kdo by prodával mast ⁴⁶ vonnou, assaria . . . — Také má clo bráti celník od ženy. Od ⁴⁷ té, která běře denár aneb více, jeden denár od [jedné] ženy, ⁴⁸ a od té, jež běře osm assariů, ⁴⁹ má bráti osm assariů,

II.

¹ a od té, jež běře šest assariů, ² má bráti [šest] assariů. ³ Také má vybíratí . . . a krámů a vetešnických bud ⁴ . . . dle zvyku ⁵ za každý měsíc za krám jeden D. — ⁶ Za každou kůži, jež se doveze aneb prodá, dvě assaria za kůži, ⁷ . . . [u obchodníků] šat-

stvem, kteří obcházejí městem, může daň býti kolsavá:
⁸ Za použití obou vodních pramenů v městě 800 D.
⁹ Celník má vybrati clo za náklad pšenice, vína aneb řezanky ¹⁰ a za vše jim podobné, za každého velblouda za jednu cestu 1 D. ¹¹ Za velblouda, kdykoliv se vpustí [do města] bez břemena, vybere 1 D, ¹² jak vybíral Kilix, propuštěnec Caesarův, ¹³ . . . z Tadmoru a Vodních Pramenů ¹⁴ . . . města a obvodu jeho dle . . . ¹⁵ . . . celníci, kteří pachtovali [cla] před hegemonem Marinem, ¹⁶ . . . velbloudí náklad 4 D a vývoz 4 D. ¹⁷ Za . . . ovčí kožešiny, za každou kůži při dovozu 4 D a při vývozu 4 D. ¹⁸ Také má celník vybrati clo za všechny druhy, jak nahoře psáno . . . (řádky 19.—49. velmi porušené).

III.

¹ Záznam, jež zapomněl celník . . . ² za . . . dle zákona . . . 15 D. ³ Řeznická daň se má na denáry ⁴ počítati, jak také Germanikus Caesar ⁵ v dopise, jež psal Statilioví, prohlásil: ⁶ Jest v pořádku, aby . . . celníci dle italského assaria ⁷ daň vybírali, a co vyžaduje menší daně než denár, dle ⁸ zvyku v drobných penězích se má vybírat. ⁹ Zdechliny, jež se zahodí, nepodléhají dani. — ¹⁰ Ohledně potravin, o nichž v zákoně [psáno], ustanovují, aby za náklad ¹¹ se vybíral denár, ¹² za to, co se dováží mimo obvod, aneb vyváží. ¹³ Kdo vyváží do vesnic aneb dováží z vesnic, ¹⁴ není clem povinen, jak také [obyvatelé vesnic] s tím souhlas projevili. ¹⁵ Za piniové šišky a co se jim podobá jest stanoveno, aby ¹⁶ za vše, co se dováží na účet obchodníka, přišlo clo, ¹⁷ stejně jak za sušené věci, zrovna tak, jak se děje také v městech ¹⁸ jiných. — ¹⁹ Když velbloudi, buď s nákladem aneb bez něho, ²⁰ se přivádějí mimo obvod, jest povinen každý ²¹ velbloud denárem, jak stojí v zákoně a jak to ustanovil ²² vznešený Kurbulon v dopise, jež psal Barbarovi. — ²³ . . . Ohledně velbloudích kůží . . . cla ²⁴ se nevybírání. — Byliny . . . stanoveno jest, aby ²⁵ platili clo, protože se jimi obchoduje. ²⁶ Daň za děvčata vysvětluji tak, jak zákon vykazuje. ²⁷ Následující daň má vybrati celník od děvčat, která berou denár ²⁸ aneb více —

za ženu denár — a když běře méně, ²⁹ tolik, kolik brávala má žádati. — Za obrazy kovové, [to jest] sochy, ³⁰ stanoveny, by se vybíralo jako za kov, a sice má platiti obraz ³¹ za polovici . . . a obrazy . . . náklad. — Ohledně soli ³² . . . stanoveny jest mnou, by na lidovém náměstí se ³³ prodávala, tam, kde se shromažďují, a kdo z obchodníků ³⁴ ji prodává na svůj účet, ten má platit za modius italské assarion, ³⁵ jak stojí v zákoně, a k tomu [obyčejné] clo. Súl, jež se nachází ³⁶ v Tadmoru, jak . . . [clo za ni] v assariích ³⁷ se má vybírati a na modii se má prodávati, jak jest zvykem. (Řádky 38.—50. jsou příliš poškozeny a nesrozumitelné.)

B) Nápis v ěnovací.

1. Euting č. 4.

Těchto pět sloupů a podřímsí jejich a krov jejich věnoval Zabdi, syn Zabdinabu Kahzana, z rodu Ma'zin, Ba'alu nebes, dobrotivému bohu, a děkuje za život svůj a život svých synův a bratří v měsíci Elulu léta 378 (září r. 67 po Kr.).

2. (Objeven Dawkinsem a Woodem, vydán r. 1753.)

V měsíci Elulu léta 396 (září r. 85 po Kr.)! Tento slunečný sloup¹⁾ a tento oltář vzdělali a věnovali Lišmaš a Zebeida, synové Maliku, syna Jedi'bela, syna Nesa, jenž sluje syn 'Abdibela, jenž jest z rodu synů Magdat — Slunci, bohu otcovského domu svého, za život svůj a život bratří svých a synů svých.

3. Vogüé č. 124 (objeven 3 hodiny od Palmyry).

Vzdělalo město jemu, jehož jméno na věky budiž chváleno, z peněz berního úřadu za pokladnictví Zebeidy, syna Taim'ameda, [syna] Masiku, a Mokimu, syna Jarhibola, [syna] Gammala, a Jarhai, syna Nurbela Šigri, a 'Ananiho, [syna] Maliku, [syna] 'Anani, v měsíci Adaru, dne 21., léta 425 (v březnu r. 114 po Kr.).

¹⁾ Slunečný sloup (hammân) byl odznakem boha Slunce, stejně jako obelisk v Egyptě.

4. Vogüé č. 73.

Ba'alu nebes, pánu věčnosti, vzdělali Nabuzebed a Jarhibola, synové Barnabu, syna Nabuzebeda, syna Male, [syna] Arnabi, za život svůj a život synů svých a bratří svých v měsíci Ab léta 425 (v srpnu r. 114 po Kr.).

5. Vogüé č. 75.

Jemu, jehož jméno na věky budiž chváleno, do-brotivému a milosrdnému, vzdělal Farnak, syn Huri, Lišmaš, syn Šamšigerama, a Narkis, syn Huri, [syna] Male, [syna] Burepa, za život svůj a život synů svých v měsíci Kislevu léta 437 (v prosinci r. 125).

6. Sobernheim č. 34.

Oltář tento věnoval tomu, jehož jméno na věky budiž chváleno, Zabdibol, syn Jarhibola, syna Lišamšai [syna] Hairana za život svůj a život synů svých i bratrů svých v měsíci Tišri léta 444 (v říjnu r. 132).

7. (Našel r. 1616 Pietro della Valle.)

Ba'alu nebes, pánu věčnosti, věnoval výklenek a křeslo Agathangelos. (V řeckém díle jest datum: srpen r. 134.)

8. Sobernheim č. 36.

Oltář tento Ba'alu nebes, velikému a milosrdnému, vzdělala . . . [dcera] Maliku, syna Wahballata, syna Argana, žena Maliku, syna 'Agga . . . za život svůj a život synů svých a bratří svých v měsíci Sebatu léta 400 (?) (únor r. 89?).

9. Euting č. 6.

Jemu, jehož jméno na věky budiž chváleno, do-brotivému a milosrdnému, oltář tento vzdělala Maki, dcera 'Agga, žena Male, syna Maliku, za život svůj a život dcery své v měsíci Tebetu léta 538 (leden r. 227).

10. Vogüé č. 84.

Jemu, jehož jméno na věky budiž chváleno, do-brotivému a milosrdnému, vzdělala Batzebeida, dcera Ga-darsu, za život svůj a život 'Obeidu, chotě svého, v měsíci Abu léta 541 (srpen r. 230).

11. Vogüé č. 82.

Budiž chváleno jméno jeho na věky, dobrotivého a milosrdného! Oltář tento vzdělal a děkuje Kilai, syn Ja'koba, [syna] Taimarsu Gebihta, za život svůj a život bratří svých léta 542 (r. 230 po Kr.).

12. Vogüé č. 93.

Děkuji každodenně Nedarbel a Mokimu, synové Dada, syna Mokimu Dan'ela, milosrdnému a dobrotivému a shovívavému — za život svůj . . . tento . . . svůj vesměs . . . 'Agilibolovi a Malakbelovi . . . léta 54. (t. j. r. 230).

13. (V soukromém majetku v Bairutu.)

Chváleno budiž jméno jeho na věky, dobrotivého a milosrdného! Vzdělal a děkuje Hagigu, syn Jehiba, syna Jarhai, [syna] Deku, za život svůj a život otce svého a bratra svého v měsíci Kanin léta . . . 5 (kolem r. 230).

14. Sobernheim č. 35.

Pánu [věčnosti] dobrotivému a milostivému děkuje Ma'ni, syn Maliku Velikého, syna Ma'ni, [syna] Re'uma, za život svůj a život synů svých a bratří svých v měsíci Šebatu léta 546 (únor r. 235).

15. (Objeven v Římě, první známý severosemitský nápis.)

'Agilibolovi a Malakbelovi praporec ze stříbra a ozdobu jeho zhotovil na vlastní útraty Jarhai, syn Chalifai, syna Jarhai, syna Lišmaše Sa'du, za život svůj a život synů svých v měsíci Šebatu léta 547 (únor r. 236).

16. (Objeven v Římě.)

Oltář tento Malakbelovi a bohům tadmorským věnoval Tiberius Claudius Felix a Tadmorští bohům svým. Pozdrav!

17. Vogüé č. 95.

Bohu Štěstí u svatého pramene ve dvou „asma-luton“! Balana, syn 'Azizu, syna 'Azizu, syna Še'ila, — což rukama jeho bylo dokončeno!

18. Vogüé č. 92.

Vzdělal a děkuje Ba'aki a synové jeho a příslušníci domu jeho vesměs milosrdnému, dobrotivému a shovívavému, jež vzýval a jenž ho vyslyšel léta 574 (r. 262).

19. Vogüé č. 116.

Jemu, jehož jméno na věky budiž chváleno, dobrotivému a milosrdnému, na památku vzdělal a děkuje Maki, syn. Lišmaše, syn . . . skrze . . . a vyslyšel ho r . . . 583 (r. 271).

C) N á p i s y č e s t n é.

1. Sobernheim č. 5.

Tento jest obraz Akkiha, syna . . ., syna Akkiha, jež mu vzdělali synové Gaddibola za to, že jim zbudoval bránu a vrátně její a také v Ologesias vzdělal slunečný sloup, celý, i s paticí, a taktéž krův celé budovy, a jim vůbec ve všech věcech byl ochoten. Proto vzdělali mu obraz tento ke cti jeho v měsíci Kanun léta 320 (t. j. listopad r. 8. po Kr.).

2. Euting.

Obraz Hasase, syna Nesy, syna Bulaha, [syna] Hasase, jež mu vzdělali synové Komara a synové Mattabol za to, že se postavil v čelo jejich a uzavřel smír mezi nimi a pečoval o cech jejich ve všech věcech vesměs, v malém i velikém, ke cti jeho, v měsíci Kanun léta 333 (listopad r. 21. po Kr.).

3. Sobernheim č. 10.

Tento jest obraz 'Ogeilu, syna Taimai, syna Zebadbola, z rodu Komara, jež mu postavili synové jeho ke cti jeho roku 340 (r. 28. po Kr.).

4. Sobernheim č. 41.

Tento ženský obraz jest 'At'amy, dcery . . . Ausi, ženy Bolha . . ., jež jí vzdělali 'Agilibol . . . a rod Komara v měsíci Adaru léta 394 (březen r. 83.).

5. Sobernheim č. 24.

Obraz Taimarsu, syna Lišmaše, syna Maliku A'bai, jež mu postavili účastníci karavany, kteří . . . za to, že se jim zalíbil a přispěl . . . v měsíci Nisanu léta 4 . . .

6. Sobernheim č. 8.

Tento jest obraz Taima, syna Lišamšai, syna 'Agga, jež vzdělal mu Sa'du, syn jeho, po smrti jeho ke cti jeho v měsíci Tišri léta 439 (říjen r. 127. po Kr.).

7. Vogüé č. 1.

Senát a lid vzdělali tyto dvě sochy A'ailemovi, synu Hairana, syna Mokimu, syna Hairana Matta, a Hairanovi, otci jeho, oblíbeným v městě jejich a ctitelům bohů, za to, že se jim zalíbili a bohům svým ve všech věcech vesměs, ke cti jejich v měsíci Nisanu léta 450 (duben r. 139.).

8. Sobernheim č. 21.

Tento jest obraz Marka Ulpia Jarhai, syna Hairana Abraka, jež mu postavili Hairan, syn Jarhai, syna Taima, a Habibi, syn Jarhai, syna Hairana, z rodu Anubat, přátelé jeho a kupci, s nimiž cestoval nahoru [do Palmyry], ke cti jeho v měsíci Adaru léta 468 (březen r. 157.).

9. Sobernheim č. 1.

Senát a lid postavili tyto dva obrazy Jarhibola a 'Agga a 'Awidu a Haddudana, synův Jarhibola, syna Haddudana, syna Zabdibola, syna Haddudana Firmona, ctitelů bohův a oblíbenců města svého a proslulých mnohými jinými skvělými činy svými. Zhotovili těchto šest portálův uprostřed veliké basiliky chrámu Belova na své útraty; v měsíci Adaru léta 486 (březen r. 175.).

10. Sobernheim č. 28.

Tento jest obraz Jade, syna Suraiku, syna Hairana, [syna] 'Alaina, [syna] Seppera, jež mu postavili synové Zabdibola ke cti Suraiku, otce jeho, v měsíci Adaru léta 490 (březen r. 179.).

11. Vogüé č. 11.

Tento jest obraz Suraiku, syna Hairana, syna 'Alaina, [syna] Seppera, jež mu postavil senát ke cti jeho. On totiž zbudoval tuto basiliku ze sedmi sloupů a veškerou ozdobu jejich a zhotovil uhelník z bronzu v měsíci Adaru roku 490 (březen r. 179.).

12. Vogüé č. 6.

Tento jest obraz Taimarsu, syna Taima, syna Mokimu, [syna] Gabba, vůdce karavan, jež mu vzdělali účastníci karavan, kteří přišli s ním nahoru z Keraku, za to, že jim daroval potraviny v ceně 300 starých zlatých denárů a jim byl ochoten, ke cti jeho a ke cti Ľaddaie a 'Abdibola, synův jeho. V měsíci Nisanu léta 504 (duben r. 193.).

13. Vogüé č. 15.

Obraz Julia Aurelia Zabdila, syna Maliku, syna Maliku Nassuma, jenž byl vojevůdcem kolonie při příchodu boha Alexandra Caesara a zastával službu, pokud zde dlel Krispinus hegemon a kdykoliv sem přivedl legii — mnohokrát — jsa dozorcem trhu, a hradil mnohé výdaje a vedl život poctivý. O tom mu svědčí Jarhibol bůh a také Julios, — že totiž jest živitelem a oblíbencem města svého. Jež (obraz) mu postavil senát a lid ke cti jeho léta 554 (r. 243 po Kr.).

14. Vogüé č. 4.

Tento jest obraz Julia Aurelia Zebeida, syna Mokimu, syna Zebeida 'Aštor Baida, jež mu postavili kupci, účastníci karavan, kteří s ním cestovali dolů do Ologesie, ke cti jeho za to, že se jim zalíbil, v měsíci Nisanu léta 558 (duben r. 247.).

15. Vogüé č. 22.

Tento jest obraz Septimia Hairana, syna Odainatha, jasného senátora a patricia tadmorského, jež mu postavil Aurelius Philinus, syn Maria Philina Re'i, vojín, vůdce legie z Bosry, ke cti jeho v měsíci Tišri léta 563 (říjen r. 251.).

16. Vogüé č. 17.

Senát a lid Juliovi Aureliovi 'Agga, jenž sluje Se-leukos, synu 'Azizu, [syna] 'Azizu, [syna] Se'ila, jenž zastával službu a zalíbil se jim v úřadě vojevůdcovském a věnoval senátu 10.000 drachem, ke cti jeho v měsíci Tišri léta 566 (říjen r. 254.).

17. Vogüé č. 7.

Tento jest obraz Julia Aurelia Salmalata, syna Male 'Abdai, vůdce karavan, ježž mu postavil senát a lid ke cti jeho, poněvadž přivedl nahoru (zpět do Palmyry) karavanu zdarma na vlastní útraty léta 569 (r. 258.).

18. Vogüé č. 23.

Obraz Septimia Odainatha, jasného konsulára, pána našeho, ježž mu postavil cech tepců zlata a stříbra ke cti jeho v měsíci Nisanu léta 569 (duben r. 258.).

19. Vogüé č. 24.

Septimius Worod, vznešený prokurátor, ducenarius, — což vzdělal ke cti jeho Julius Aurelius Nebo-bad, syn Sa'du Haira, vojevůdce kolonie, přítel jeho, roku 574 v měsíci Kislevu (prosinec r. 262.).

20. Vogüé č. 25.

Tento jest obraz Septimia Woroda, prokurátora, ducenaria Caesara, pána našeho, ježž mu postavil senát a lid ke cti jeho v měsíci Nisanu léta 574 (duben r. 263.).

21. Vogüé č. 26.

Septimius Worod, vznešený prokurátor, ducenarius a velitel tvrze. Postavil Julius Aurelius Septimius Jada, rytíř, syn Alexandra Hairana Soraiku, ke cti přítele a představeného svého v měsíci Siwanu léta 575 (červen r. 264.).

22. Vogüé č. 28.

Obraz Septimia Odainatha, krále králů, zakladatele města celého. Septimius Zebda, vrchní vojevůdce, a Zabbai, vojevůdce z Tadmoru, vznešení mužové, postavili pánu svému v měsíci Abu léta 582 (srpen r. 271.).

23. Vogüé č. 29.

Obraz Septimie Bat Zabbai (Zenobie), jasné, spravedlivé královny. Septimiové, Zebda, vrchní vojevůdce a Zabbai, vojevůdce z Tadmoru, vznešení mužové, postavili paní své v měsíci Abu léta 582 (srpen r. 271.).

24. Sobernheim č. 11.

Tento jest obraz Mokimu, syna 'Ugeilu, syna Fasi, syna Taimai, jenž sluje Hokeišu, z rodu Taimai, ježž mu vzdělali tadmorští celníci vesměs za to, že se jím zalíbil a věnoval do chrámů bohů jejich . . .

D) Nápis y n á h r o b n í.

1. Vogüé č. 30a.

Tento hrob jest 'Etnatana, syna Kuhaila, ježž nad ním zbudovali synové jeho Kuhailu a Hairan, synové jeho, z rodu Mita, v měsíci Kanunu léta 304 (listopad r. 9. před Kr.).

2. Objeven r. 1883.

V měsíci Adaru léta 320. Hrob tento jest Salmana, syna Taimarsu, syna Sokaji, z rodu Mattabol (březen r. 9. po Kr.).

3. Vogüé č. 32.

Hrob tento jest dům věčnosti 'Et'akeba, syna Gadja, syna 'Et'akeba, z rodu Mita, ježž si zřídil za živa ke cti své a ke cti synů svých, nad Gadja, otcem svým, v měsíci Nisanu léta 367 (duben r. 56. po Kr.).

4. Vogüé č. 34.

Hrob tento vzdělal Bani a Elahsa a Ed'aum, synové Taimsa, syna Bani, jenž sluje Adona, pro sebe a syny své ke cti své v domě věčnosti, v měsíci Nisanu léta 390 (duben r. 79.).

5. (Z Karjaten, záp. od Palmyry.)

Tento dům věčnosti vzdělal Mattani, syn Nurbela, syna Maliku, syna Taimsa, nad Nurbelem, otcem svým,

a nad Nabi, matkou svou, ke cti jejich a ke cti synů svých na věky. Obrazy tyto jsou: Mattani, syna Nurbela, syna Maliku, syna Taimsa, syna Mattani, syna Bonna, syna Mattani, jenž sluje Mahwi, a Nurbela, otce jeho, a Nabi matky jeho. V měsíci Abu léta 405 (srpen r. 94.).

6. Vogüé č. 31.

Hrobka tato jest, již stavěl Mokimu, syn Zebeidy, syna Jarhai, jenž jest z rodu Hatri, pro sebe a syny své a syny synů svých ke cti jejich na věky, v měsíci Kanunu léta 440 (listopad r. 128.).

7. Sobernheim č. 46.

Hrob tento, dům věčnosti, a sloupoví před ním stavěli A'ailamai a Zebeida, synové Hairana, syna Mokimu, syna Hairana, syna Matta, pro sebe, syny své a vnuky své na věky v měsíci Nisanu léta 460 (duben r. 149.).

8. (Z Karjaten. Objevil A. Musil.)

V měsíci Adaru léta 492 dal podíl Lišmaš, syn Lišmaše, syna Teima, na jeskyni této Sari, synovi Zabd'atta, syna 'Et'akaba: Tuto exedru a výklenků za ní šest až k oblouku protějšímu. (Březen r. 181.)

9. Vydal Nöldeke r. 1894.

V měsíci Kanunu léta 500 dal podíl Lišmaš, syn Lišmaše, syna Teima, na jeskyni této Bonnovi, synu Bulha, syna Bonna, syna Jakrora. Dal jsem mu jako podíl z exedry protější osm [hrobových] výklenků — čtyři po pravici tvé a čtyři po levici tvé (listopad r. 188.).

10. (Z Karjaten. Objevil A. Musil.)

Tuto jeskyni jako dům věčnosti vzdělal Fasiel, syn 'Astorga, syna 'Awt, syna Lišmaše, syna Lišmaše, pro sebe. Pozůstává z dvou chodeb, jedna po pravici, když vcházíš, a druhá naproti. A Zebeida, syn Ma'ana, syna Bulnur'ate [drží] chodbu, když vcházíš po levici.

Exedru tuto protější v jeskyni naproti bráně vytesal a vyzdobil Šu'an, syn Taima, syna Abgara, pro sebe, syny své a syny synův svých, jež mu porodila Šagal, dcera Lišmaše, syna 'Astorga, syna Fasiela. V měsíci Adaru léta 504 (březen r. 193.).

11. Vogüé č. 14.

Tento hrob vystavěl Odainat, senátor, syn Hairana, [syna] Wahballata, [syna] Nasura, pro sebe a syny své a syny synův svých na věky.

12. (Uveřejněn Ledrainem r. 1894.)

Běda! Samsigeram, syn Nurbela . . . a on vystavěl hrob tento! A nikdo nesmí nad ním otevřítí výklenek tento na věky! Sic nebude mítí potomstva a štěstí na věky a úspěchu nebude mítí, kdo jej otevře, na věky a jídlem a pitím se nikdy nenasytí!

13. Nápisy z jiných zemí.

a) Z Italie: Pomník Habibiho, syna Maliki Anubat! Běda! (Nyní v kapitolském museu v Římě.)

b) Z Constantine (Alžír): Pomník tento patří Suraiku, synu Rubata, tadmorskému lukostřelci centurie Maxima. Padesát let stár. Běda!

c) Z Constantine: Pomník tento patří Mokimu, synu Simeona. Běda! Roku 461 (r. 150.).

d) Z Uher (Karánsebes). Obsahuje pouze jméno: Gura Jaddai Option.

e) Z Anglie (South Shields): Regina, dcera Huri, Bar'ate. Běda!

VI. Nápisy foenické a punské.

Pod čís. 1. podáváme krátké nápisy dvou místodržitelů z Karthaginy (Kart hadašt = Kition) na Cypru. Skládají se v celku z 8 zlomků dvou bronzových misek, nalezených kolem r. 1877 v Limassolu. Na první čteme jméno Hirma, nejspíše druhého (kolem r. 730.). Ale písmo činí dojem přímo archaický, a není vyloučeno,

že jsou to památky z doby Hírama I. (980—946), vrstevníka Šalomounova. — Čís. 2. jest nápis krále Jehawmeleka z Gebalu, a sice z doby perské, jelikož král jest na desce vyobrazen v perském oděvu.

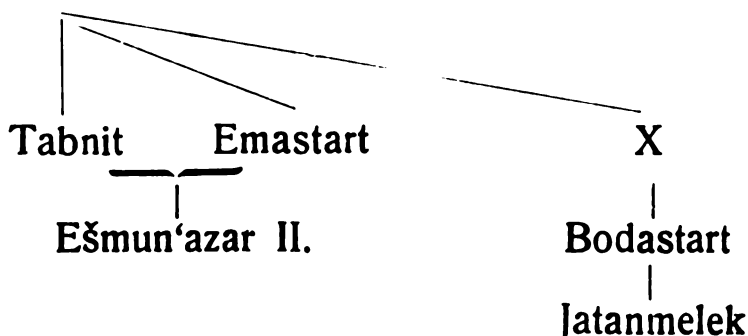
Nápisy čís. 3.—7. pocházejí od souvislé dynastie vládců sidonských. První z nich, v čís. 3. připomínaný, jest Ešmun'azar I., jenž, stejně jako syn jeho Tabnit, vedle titulu královského si přikládá název „kněz Astartin“. Dle Flavia Josefa (contra Apionem 1, 18.) rovněž i Ittoba'al I. (887—855) se tak nazýval. Souvisí to asi s neznámými státoprávními stanovami v Sidonu. Tabnit, syn Ešmun'azara I., zanechal nápis č. 3., jenž jest vryt na egyptský sarkofág (nyní v Cařihradě), který patřil původně dle hieroglyfského záznamu egyptskému generálovi Penptahovi. Bylo ho teprve později použito k uložení ostatků Tabnitových, a foenický nápis připojen. Tato okolnost jest v bohatém Sidoně velmi pozoruhodna. Nechtěli tam zhotoviti Tabnitovi originální královský sarkofág. Stalo se tak patrně z otrocké oddanosti vůči egyptskému králi, a to ukazuje na dobu Ptolemaiovců.

Také nehorázný sarkofág Ešmun'azara II., syna Tabnitova, s nápisem čís. 4., jest původu egyptského (nyní v Louvru v Paříži). V ř. 18. se připomíná „pán králů“. Je to oficiální titul Ptolemaiovců (viz č. 10.). Ešmun'azar II. panoval pod nadvládou ptolemaiovskou a odváděl do Egypta poplatek. Kraloval 14 let a zemřel v útlém stáří bez potomků. Panovala za něho vlastně matka Emastart, jež jako vládkyně se taktéž nazývala kněžkou Astartinou. Byla dcerou Ešmun'azara I. a sestrou i chotí Tabnita, otce Ešmun'azara II. Ptolemaiovský zvyk, dle něhož král si bral za ženu vlastní sestru, ujal se tedy i v Sidoně. Chceme-li klásti důraz na „syn vdovy“ (řádek 3.), dlužno souditi, že Ešmun'azar II. byl pohrobkem a žil vůbec jen 14 let. Král egyptský byl mu nakloněn a daroval Sidoňanům pomůři jižně od Karmelu (rovinu Saron) s městy Jafou a Dorem (nyní Tantura). To vypadá jako zvláštní snaha, oproti vlivu Seleukovců, jenž čím dál tím více v Palestině se uplatňoval, zachovati si sympathie tamních egyptských vasalů. Definitivní konflikt mezi Seleu-

kovci a Ptolemaiovcí propukl v Palestině za Ptolemaia IV. Philopatora (222—205). Snad patří nápis Ešmun'azara II. do doby předchůdce jeho Ptolemaia III. Euergeta (247—222), za něhož Seleukus II. Callinicus intrikoval proti Egyptu, aneb do panování Ptolemaia II. Philadelpa (285—247). Jinak byla vláda Ešmun'azara II. šťastna. Král s matkou provedl v Sidonu a v okolí mnoho staveb. Chrám „Ešmuna, svatého vládce“ (Ešmun-sar-kodeš), na němž Ešmun'azar II. a později Bodastart stavěli, objeven byl výkopy Makridiho beye r. 1902—4 na levém břehu řeky Nahr el auwali, hodinu severně od Sidonu.

V základech zdí nalezeno bylo několik exemplářů dvou krátkých nápisů krále sidonského Bodastarta. Byly vryty na vnitřních stranách kamenů navzájem k sobě obrácených a tudíž neviditelných. Bodastart nazývá se vnukem Ešmun'azarovým a připomíná syna Jatanmeleka (čís. 5. a 6.). Nelze ovšem dokázat, že tento Ešmun'azar jest totožným s Ešmun'azarem I., shora uvedeným, ale je to přece domněnka pravděpodobná, a tak obdržíme následující rodokmen:

Ešmun'azar I.

Nápadno při tom jest, že Bodastart nejmenuje otce svého, snad proto, že tento, jsa mladším bratrem Tabnitovým, nebyl nikdy králem. Vláda teprve po smrti bezdětného Ešmun'azara II. přešla Bodastartem na vedlejší linii. Zda-li čís. 7. patří témuž Bodastartovi aneb jinému dřívějšímu, nelze rozhodnouti.

Do r. 26. Ptolemaia III. Euergeta (r. 222) nás uvádí nápis čís. 10. v Ma'subu, východně od Râs en nakûra, jižně od Tyru, nalezený. Tamní tyrská usedlost slula Hammôn, aneb snad lépe Hammân (slunečný sloup).

Důležité jest datum „v 53. roce lidu tyrského“, t. j. tyrské republiky, která tudíž byla prohlášena r. 275. Z téhož času republiky pochází také čís. 9., kde se připomínají suffetové t. j. soudci, nejvyšší úředníci republiky (konsulové).

Nápisy, jež podáváme v čís. 11., byly nalezeny Renanem v Umm el 'awamid, severněji od Ma'suba, a náležeji taktéž tamní tyrské osadě. Laodicea, která se v prvním připomíná, jest nejspíše město Ladikije, severně od Tripoli. Datum jest z r. 180 éry seleukovské (r. 132 př. Kr.), jelikož tenkrát (od r. 197) Palestina patřila Seleukovcům (t. j. 143. rok tyrské republiky). Tehdejší král Antiochus VII. Sidetes sluje zde jako Ptolemaiovcí „pán králů“.

Čís. 12.—24. byla nalezena na ostrově Cypru a jsou ponejvíce datována, a sice (čís. 12.—19.) dle tamních králů, z nichž se připomínají: Melekjatan, král z Kitia a Idalia, jenž panoval r. 392—361 s krátkým mezivládním Demonika (388—387), a Pumijatan, král z Kitia, Idalia a Tamassu 361—312. Panovali pod formální nadvládou perskou, ale fakticky byli samostatní, stejně jako předchůdcové jejich v VIII. a VII. stol. v dobách Assyřů, z nichž zvláště Asarhaddon a Assurbanipal zaznamenávají na Cypru mimo jiná knížata i krále z Idi'alu (Idalion) a Tamesu (Tamassus). R. 312 nechal Ptolemaios I. Soter krále Pumijatana popraviti, a v Kitiu zavedena republika a (rokem 311. počínaje) letopočet republikánský. Vedle toho se však také datovalo dle Ptolemaiovců (č. 20. 23.).

Čís. 21. a 22. pocházejí z r. 260, resp. 255, t. j. z doby Ptolemaia II. Philadelpha (285—247), jak připsaná data r. 52. resp. 57. lidu z Kitia dokazují. V č. 22. jmenuje se také kněžka zbožňovaná královnou Arsinoe, choti Ptolemaia Philadelpha (viz č. 10.), která zastávala při chrámě v Idaliu svůj úřad. Její oficiální titul byl kaneforos, t. j. nositelka zlatého koše (egyptsky f't dni nb), v němž přinášela obětné dary před sochu královninu.

V čís. 23. se taktéž datuje dle Ptolemaia. V ř. 11. a 12. se připomínají oběti ke cti panujícího krále a Kleopatry. Tato jest jmenována na místě prvním, jakoby

byla požívala přednosti před králem. To se shoduje u Ptolemaia VI. Philometora (182—146), za jehož nezletilosti matka Kleopatra, dcera Antiocha III. a choť Ptolemaia V. Epiphana (205—182), byla vladařkou. V 11. roce jeho jest nápis postaven, tedy r. 172, a v 33. roce lapethské republiky, která tudíž začala r. 204, kdy Ptolemaios V. v Lapethu zrušil samostatnou vládu. Cypr zůstal Ptolemaiovcům až do r. 58. př. Kr., kdy připadl Římanům.

Tento obšírnější nápis z Larnaky jest mezi památkami cyprskými nejzajímavější. Jistý vysoký úředník, jménem Jatanba'al, postavil v 11. roce Ptolemaia svoji vlastní sochu v chrámě Melkartově. Zároveň vypravuje vzdělání sochy ke cti otce svého v 5. roce téhož krále a o veliké nadaci ve prospěch svatyně Melkartovy, pozůstávající v honitbě na velikých revírech kolem Larnaky, z jejichžto důchodů má se denně v chrámě obětovati za něho a potomky jeho na zvlášť zřízených oltářích a o všech nových měsících a úplňcích také za Kleopatru a krále. Podrobnosti byly zaznamenány na kovové desce ve svatyni pověšené. — Nápis č. 24. jsou bez data a patří dílem do doby předptolemaiovské.

Z Egypta pocházejí především rozličné graffiti (čís. 25.), ponejvíce z chrámu boha Osiris v Abydu. Jsou to podpisy Foeničanů, právě v Egyptě dlících, ponejvíce žoldnéřů z vojska Psammeticha I. (664—610) aneb II. (594—589). Na jednom místě řecká poznámka výslovně konstatuje, že dotyční s Psammetichem přišli do Abydu. — Podobně zní nápis č. 26. z Abydu, pocházející od usedlého v Heliopoli Foeničana z Tyru. Deska z Memfis (čís. 27.) jest sepsána jistým Boda-startem, jehož rodina v Egyptě úplně zdomácněla. Vedle semitské Astarty vzýval egyptskou Isis, a kromě feničských jmen vyskytuje se v rodě jeho také semitsko-egyptské 'Abdosiri (sluha Osirise). Podobně dle č. 28. jistý 'Abdešmun klaněl se egyptskému bohu Harpokratu (jakémus odstínu Hora).

Z posledních století př. Kr. pocházejí krátké, v čís. 29. sestavené nápisy, nalezené v Athénách, dílem zároveň i řecky sepsané. Tak zvaný nápis o věnci

(č. 30.) jest vzdělán sidonskou kolonií v Athénách (Pireu). Měla tam vlastní chrám Ba'ala Sidona, o který si jistý Šema'ba'al jako ředitel staveb získal zásluhy zbudováním chrámového nádvoří. Proto dle řeckého zvyku byla mu přiřčena pocta zlatého věnce. Výlohy hrazeny z chrámové pokladny. Datum jest z 15. roku sidonské republiky, která začala r. 111, tedy r. 97. př. Kr. Sloh jest imitací známých epigrafických vzorů řeckých.

Nápisy čís. 31.—33. byly nalezeny na ostrovech Maltě, Gozzo a v Sardinii, v okrsku patřivšimu druhdy k republice karthaginské. Z toho důvodu a na základě punského tvaru písma můžeme je počítati mezi památky punské. Řeč a pravopis jsou správný. Pocházejí patrně z doby, kdy Karthagina těmi ostrovy vládla. Starobylého rázu jest nápis z Nory (čís. 33c). Vykazuje tahy nejstarším severosemitským nápisům podobné a jest zajisté nepoměrně starší než ostatní. Totéž platí o maltézském nápisu čís. 31b.

Ze staré Karthaginy jistě pochází veliká obětní deska z Marsilie (č. 34.), z Karthaginy nejspíše jen náhodou přes moře zavlčená. Patří k nejzajímavějším starým památkám. Obsahuje obšírná ustanovení o tom, jaké dávky při rozličných obětech přináležejí kněžím a které části obětných zvířat mají zůstatí obětujícím laikům. Podobá se nápadně rituálu israelskému. Výrazy כָּלִיל a שְׁלֵם připomínají hebrejské כָּלִיל (oběť celková, holocaustum) a שְׁלֵם (oběť pokojná). Také v Levitiku se dočítáme, které díly při obětech připadají kněžím. Kromě toho v Karthagině obdrželi kněží při obětních výkonech větší neb menší dávky peněžité. I tento obyčej udržel se dlouho v Judě, jak 4. Král. 12, 17 dokazuje. Bohužel jsou některé hlavní výrazy dosud naprosto nejasny, tak zvláště originál slov „žebra a hrud“, za kterýžto překlad ručiti nelze. Zmínka o suffetech dosvědčuje, že deska jest sepsána za samostatné republiky karthaginské a dle korektního pravopisu patří snad do IV. století.

Jiný poněkud rozdílný tarif skýtá čís. 35. v Karthagině nalezený. Kdežto v čís. 34. kůže obětních zvířat

zůstává laikovi obětujícímu, jest zde přiřčena knězi (jako u Israelitů). Jedná se tedy o rituál jiného chrámu. V č. 34. jest jmenována svatyně Ba'ala Safon (B. severu).

Čís. 36. je taktéž obětní tarif, ale bohužel největším dílem zničený. Mnohé jednotlivosti v č. 34.—36. jsou, vůbec nejasny, obzvláště jest velmi pochybno, zda כָּלֵל u Karthagiňanů vskutku znamenalo obět celkovou v témže smyslu jako u Israelitů, že se totiž celé zvíře na oltáři spálilo. Neboť v čís. 34. dělí se kněz a obětující laik o rozličné části zvířete stejně jako při jiných druzích obětí. Co se na oltáři vlastně spalovalo, v těchto tarifech není vůbec zaznamenáno. Účel jejich byl jen, udati co přísluší z obětí knězi a obětujícímu laikovi. Nejspíše jako u Israelitů spaloval se na oltáři vnitřní tuk zvířete, ledviny, játra a ovčí ocas. Z masa jakási váha připadla knězi, ostatek si ponechal obětující. Velezajímavý je také zlomek č. 37., obsahující stanovy o svěcení několikadenního svátku a jmenuje různý obětní materiál. V čís. 38. se dovídáme, že v Karthagině sbor desíti mužů dozíral k chrámům a nechal zříditi zvláštní obětní jatky (?).

Nápis čís. 39. jest náhrobní deska karthaginské kněžky v Avignonu nalezená. Čís. 40. jest souhrn krátkých nápisů, jaké se podnes v hojném počtu v okrsku staré Karthaginy objevují. Jim se podobají památky z jiných afrických nalezišť, jež podáváme v čís. 41.—43. Mnohé z nich co do nedostatku pravopisu se již podobají novopunským v č. 44.—48. Zajímavý, ale větším dílem nejasný, místy i poškozený jest nápis numidského krále Micipsy († r. 118), ujce Jugurthova. Přeložili jsme poněkud srozumitelný počátek. V ostatních řádkách (celkem jedenácti) kromě vlastních jmen, na př. מַסִּינִיסָ, t. j. Massinissa(n) a pod. lze jen rozluštití jednotlivá slova.

Božstev foenicko-punských jest značný počet. V nápisech se připomínají zvláště bohyně gebalská (č. 1.) a Ešmun, hlavní bůh sidonský, v řeckém překladě (č. 33b) ztotožňovaný s Eskulapem, uctívány obzvláště také v Kitiu a v africké Karthagině. Kromě toho byl důležitý kult Ba'ala Sidonu, jehož uctívala

i kolonie athénská, dále Astarty a v Ma'subu Melek-astarta, jenž sluje Ba'al Hammân (Ba'al slunečního sloupu). Na Cypru byl hlavním bohem Rešef, bůh ohně, jehož další odstíny jsou Rešefhes a Rešefmikal. V Tyru byl Melkart patronem města, ale i v Larnace měl svůj chrám. Hlavním božstvem punským jest Ba'al Hammân. Ženský jeho doplněk byla bohyně Tanit s příjmením Pne Ba'al, což asi znamená zvláštní sídlo kultu jejího, tedy vlastně: Tanit z chrámu Pne Ba'al. Totéž jméno, vlastně „obličej Ba'alův“, řecky Theuprosopon, značilo mys Râs eš šakka severně od Džebeilu, kdežto mys u Psí řeky nad Bairutem nazýval se Ba'al râs, t. j. Ba'al — hlava.

1. Z Cypru (na miskách).

a) . . . u náměstka Karthaginy (Karthadašt), sluhy Hirama, krále sidonského, kterou daroval Ba'alu libánskému, pánu svému, z prvotin mědi . . .

b) . . . tb, náměstek Karthaginy, kterou daroval Ba'alu libánskému, pánu svému.

2. Z Gebalu.

¹ Já jsem Jehawmelek, král gebalský, syn Jehorba'ala, vnuk Ormeleka, krále ² gebalského, jehož učnila paní, vládkyně Gebalu, králem nad Gebalem. Vyzývám ³ paní svoji, vládkyni Gebalu, neboť vyslyšela hlas můj. I zřídil jsem paní své, vládkyni ⁴ Gebalu, tento oltář z kovu, jenž se nachází v nádvoří tomto, a tento portál z tesaného kamene, jenž ⁵ se nalézá naproti onomu portálu jeho, a . . . z tesaného kamene, na balvanu zasazeném nad tímto portálem z tesaného kamene ⁶ a toto sloupoví a sloupy jeho a [hlavice] jejich nad nimi a krovové plošky jsem zhotovil já ⁷ Jehawmelek, král gebalský, paní své, vládkyni Gebalu. Neboť když jsem vyzýval paní svoji, ⁸ vládkyni Gebalu, vyslyšela hlas můj a prokázala mně milost. Nechť žehná vládkyně Gebalu Jehawmeleku, ⁹ králi gebalskému, a propůjčí mu žití a prodlouží dny jeho a léta jeho nad Gebalem, neboť král spravedlivý jest. I udělila ¹⁰ mu paní, vládkyně Gebalu, přízeň v očích

bohů a v očích lidu země této a přízeň lidu země¹¹ . . . Každýkoliv král a každýkoliv člověk, jenž by chtěl připojiti dílo na¹² oltáři tomto a nad tímto portálem z tesaného kamene a nad sloupovím tímto, já Jehawmelek,¹³ [král gebalský, ohrazuji se proti] zhotovení takového díla. Nikterak nesmíš položit jméno mé vedle sebe a nikterak¹⁴ . . . na tomto místě . . .¹⁵ . . . [nechť vyhladí] paní, vládkyně Gebalu, takového člověka a potomstvo jeho!

3. Nápis Tabnitův.

¹ Já jsem Tabnit, kněz Astartin, král sidonský, syn ² Ešmun'azara, kněze Astartina, krále sidonského, odpočívající v rakvi ³ této. Kdokoliv jsi, každý člověk, kdo bys vyndal rakev tuto, nikterak nesmíš ⁴ otevřít víko její a nesmíš mne rušit! Neboť není u mne stříbra, není u mne ⁵ zlata aneb jakéhokoliv cenného náčiní! Jen já odpočívám v rakvi této, nikterak nesmíš ⁶ otevřít víko její a nesmíš mne rušit! Neboť to by byl zločin proti Astartě, a kdybys přece ⁷ otevřel víko její a mne rušil, nemáš mít potomstva v životě pod sluncem ⁸ ani odpočinutí u stínů!

4. Nápis Ešmun'azarův.

¹ V měsíci Bulu (listopadu) v roce 14. panování krále Ešmun'azara, krále sidonského, ² syna krále Tabnita, krále sidonského, pravil král Ešman'azar, král sidonský, takto: Schvácen jsem ³ v nečas svůj, dítě krátkého žití, neduživý, sirotek, syn vdovy, a ležím v rakvi této a v hrobě tomto, ⁴ na místě, jež jsem zbudoval. Kdokoliv jsi, každýkoliv král a každýkoliv člověk, nechť neotevře hrobku tuto a ⁵ nechť nehledá v ní ničeho, neboť není zde ničeho uvnitř, a nechť nevezme rakev hrobky mé a nechť ji nepřenese ⁶ z hrobky této do hrobky jiné! I kdyby lidé ti to namluvili, neslyš řeči jejich! Neboť každý král a ⁷ každý člověk, jenž by otevřel víko hrobky této, aneb kdo by vzal rakev hrobky mé, aneb kdo by ji odnesl z ⁸ hrobky této, ti nechť nemají odpočinutí u stínů, nechť nejsou pohřbeni v hrobě a nechť nemají syna ani potomstva ⁹ na místě svém a nechť je zavrhnou svatí bohové vůči mocnému

králi, jenž vládne nad nimi, by je ¹⁰ vyhladil, krále aneb člověka takového, který by otevřel víko hrobky této aneb kdo by vzal ¹¹ rakev tuto a odnesl, a potomstvo krále takového aneb těchto lidí. Nechť nemají kořene dole a ¹² ovoce nahoře ani postavy mezi živými pod sluncem! Já totiž — my — schvácen jsem v nečas svůj, dítě krátkého ¹³ žití, neduživý, sirotek, syn vdovy, já, ano já, Ešmun'azar, král sidonský, syn ¹⁴ krále Tabnita, krále sidonského, vnuk krále Ešmun'azara, krále sidonského, a matka má jest Em'astart, ¹⁵ kněžka Astartina, paní naše, královna, dcera krále Ešmun'azara, krále sidonského, — kteří jsme vystavěli chrámy ¹⁶ bohů: Chrám Astarty v Sidonu, zemi přímořské, a umístili jsme tam Astartu slavnostně, a my jsme ti, ¹⁷ kteří jsme zbudovali chrám Ešmuna, svatého vládce (Ešmun-sar-kodeš) u pramene Jidlal (?) na stráni a umístili jsme ho tam slavnostně, a my jsme ti, kteří jsme stavěli chrámy ¹⁸ bohům sidonským v Sidonu, zemi přímořské, chrám Ba'ala Sidona a chrám 'Astart-šem-ba'ala. Také daroval nám pán králů ¹⁹ Dor a Jafu, nádherné krajiny obilné v rovině sáronské za veliké poplatky, jež jsem odváděl, a připojili jsme je ²⁰ k okrsku země, by patřily Sidoňanům na věky. — Kdokoliv jsi, každýkoliv král a každýkoliv člověk, nechť neotevře víko mé ²¹ a nechť nehne víkem mým aniž mne odnese z hrobky této aniž odstraní rakev z hrobky mé, by je nezavrhlí ²² oni svatí bohové a nevyhladili takového krále a takové lidi a potomstvo jejich na věky!

5. Nápis Bodastartův.

Král Bodastart a dědičný syn Jatanmelek, král sidonský, vnuk krále Ešmun'azara, krále sidonského, chrám tento zbudoval bohu svého Ešmunu, vládci svatému (Ešmun-sar-kodeš).

6. Stavební nápis Bodastartův.

Král Bodastart, král sidonský, vnuk krále Ešmun'azara, krále sidonského v Sidoně na moři! Vysoká nebesa, země, podsvětí (?), — Sidon vládne tím, co

je v nich a Sidon jest vládcem! Chrám tento vystavěl bohu svému Ešmunu, vládci svatému!

7. Nápis Bodastartův.

V měsíci Mefa' v roce panování krále Bodastarta, krále sidonského, stalo se, že stavěl Bodastart, král sidonský, . . . bohyni své Astartě.

8. Nápis ze Sidonu (na sloupě).

Tato jest obětina, již věnoval 'Abdmiskar za Le-septa, vrchního . . ., syna Ba'alsillecha, pánu svému Šalmânu. Nechť žehná!

9. Z Tyru.

. . . Byl zhotoven práh tento [v zemi] tyrské i se stříbrem 1070, ražení tyrské . . ., [jež] slíbil sluha tvůj Adoniba'al, suffet (soudce), syn 'Ozmeleka, syna . . ., suffeta, syna Bodmelkarta, suffeta, syna Da'meleka . . ., suffeta, syna 'Ozmeleka, — jenž zhotovil polovici (dle jiných: celý) prahu tohoto . . . daroval polovici prahu tohoto . . ., suffeta, syna Bodmelkarta, . . ., syna . . . 'Abdba'aala, suffeta.

10. Z Tyru (z r. 222).

Veliké sloupoví na východ slunce a na sever, jež stavěl bůh, posel boha Malkastarta,¹⁾ a služebníci jeho, obyvatelé Hammonu, Astartě v chrámě boha z Hammonu, roku 26. Ptolemaia, pána králů, slavného, dobrodince, syna Ptolemaia a Arsinoe, božských sourozenců, 53. léta lidu tyrského — jakož i vystavěli všechny ostatní [svatyně], jež jsou v zemi, by jim to sloužilo k [památce a dobrému jménu] na věky!

11. Z Umm el 'awamid.

a) Pánu, Ba'alu nebes, co věnoval 'Abdelim, syn Mettena, syna 'Abdelima, syna Ba'alšamara, z okresu Laodicey, i bránu tuto a vrátně u ní jsem zhotovil.

¹⁾ Bůh stavěl, t. j. výdaje hrazeny z chrámového jmění. „Posel boha Malkastarta“ jest jakýsi podřízený bůh (Mercur), dle jména svého neoznačený.

Úplně jsem to vystavěl roku 180. pána králů, léta 143. lidu tyrského, by mně to sloužilo k památce a k dobrému jménu, pod nohou pána mého, Ba'ala nebes, na věky! Nechť mně žehná!

b) Malkastartu, bohu z Hammonu, jež slíbil 'Abdešmun za syna svého.

c) . . . sluha tvůj 'Abdosiri, syn A . . .

12. Z Idalia (na Cypru z r. 391).

Tento jest podstavec tesaný, jež daroval král Melekjatan, král z Kitia a Idialu, syn Ba'alrama, bohu svému Rešefmikalu v Idialu v měsíci Bulu (listopadu) roku 2. kralování svého nad Kitiem a Idialem, poněvadž vyslyšel hlas. Ať žehná!

13. Z Idalia (z r. 387).

Dne 16. měsíce Pe'alot roku 3. krále Melekjatana, krále z Kitia a Idialu, syna Ba'alrama. Tato jest socha, již daroval, postavil a celou obnovil Rešefjatan, syn 'Azratba'ala, přímluvčí (advokát) u úradů (?), pánu svému Melkartu, vyslyševšímu hlas. Obstaral objednávku tuto a práci na této objednávce, již obdržel, Adonšemeš, syn Rešefjatana, přímluvčího u úradů, a obstaral . . . sochy na místě objednávky . . . [a zhotovili], co bylo objednáno, 'Abdpumaj a 'Abdmelkart, oba synové Adonišemeše, syna Rešefjatana, přímluvčího u úradů . . ., v roce 6. krále Melekjatana, krále z Kitia a Idialu, poněvadž vyslyšel Melkart hlas jejich. Ať jim žehná!

14. Z Idalia (z r. 387?).

Tato jest socha, již daroval král Melekjatan, král z Kitia a Idialu, syn Ba'alrama, bohu svému] Rešefmikalu. Zvítězil jsem nad odbůjci svými, kteří vytáhli, a nad pomocníky jejich! (Vzděláno po vítězství nad mezikrálem Demonikem?)

15. Z Tamassu (z r. 363).

Tato jest socha, již věnoval a postavil Menahem, syn Benchodeše, syna Menahema, syna 'Arika, pánu

svému Rešefelajjot v měsíci Etanim (říjnu) roku 30. krále Melekjatana, krále z Kitia a Idialu, za to, že vyslyšel hlas. Ať žehná!

16. Z Kitia (po r. 361).

... Dne ... měsíce ... roku ... krále Pumijatana, krále z Kitia a Idialu, syna Melekjatana, krále z Kitia a Idialu. Dvě obětiny (sloupy) tyto, jež daroval a postavil 'Abdelim, syn 'Abdmelkarta, syna 'Abdrešefa, pánu svému Rešefmikalu. Ať žehná!

17. Z Idalia (z r. 354).

Tato jest socha, již daroval král Pumijatan, král z Kitia a Idialu, syn krále Melekjatana, [krále z Kitia a Idialu, bohu svému Rešefmikalu v] měsíci Krr roku 8. kralování svého nad [Kitiem a Idialem, za to, že vyslyšel hlas jeho. Ať žehná!].

18. Z Kitia (z r. 341).

Dne 6. měsíce Bulu (listopadu) roku 21. krále Pumijatana, krále z Kitia, Idialu a Tamassu, syna krále Melekjatana, krále z Kitia a Idialu. Oltář tento a dva lvi, jež věnoval Bodo, kněz Rešefhese, syn Jakunšillema, syna Ešmunadona pánu svému Rešefhesu. Nechť žehná!

19. Z Kitia (z r. 325).

Dne 24. měsíce Merpa', léta 37. krále Pumijatana, krále z Kitia a Idialu, syna krále Melekjatana, krále z Kitia a Idialu. Tato jest socha, již darovala a postavila z kovu Ja'aš, žena Ba'aljatana, sluhy chrámu Astarty, dcera Šam'a, syna Ba'aljatana, paní své Astartě. Nechť vyslyší hlas její!

20. Z Idalia (z r. 285 ?).

'Anatě, síle života, a pánu králů Ptolemaiu, Ba'alšillem, syn Sesmaj, zasvětil oltář k dobrému štěstí!

21. Z Idalia (z r. 260).

V měsíci ... roku 26. pána králů Ptolemaia, jenž jest rok 52. lidu z Kitia. Tato jest socha, již věnoval

Ešmunadon, syn Nehmj, syna Ešmunadona, syna Nehmj, bohu svému Rešefmikalu. Ať žehná!

22. Z Idalia (z r. 255).

Dne 7. měsíce Hir roku 31. pána králů Ptolemaia, syna Ptolemaia [Sotera], jenž jest 57. rok lidu z Kitia, [a] kanefory (t. j. kněžky královny) Arsinoe Philadelphos, [jménem] Amatosiri, dcery M . . . , syna 'Abdsusima, syna Gad'at. Tyto jsou sochy, jež postavila Batšillem, dcera Merihi, syna Ešmunadona, spolu s vnuky svými Ešmunadonem, Šallumem a 'Abdrešefem, třemi syny Merihi, syna Ešmunadona, syna Nehmj, syna Gallaba, jako slib, jež byl slíbil otec jejich Merihi za živa pánu jejich Rešefmikalu. Ať jim žehná!

23. Z Larnax-Lapithu (z r. 172).

¹ K dobrému štěstí! ² Socha tato patří mně Jatanba'alu, správci země, synu Gerastarta, správce země, syna 'Abdastarta [správce země, syna 'Abdosiri], ³ syna Gerastarta, syna Šalluma . . . , již jsem sobě postavil ve svatyni Melkartově [k dobré památce na věky] jménu svému ⁴ o novém měsíci Zebahšišim v roce 11. pána králů Ptolemaia, syna pána králů Ptolemaia, ⁵ to jest lidu lapethského rok 33., za kněze pána králů 'Abdastarta, syna Gerastarta, ⁶ správce země . . . V měsíci Mefa', to jest ve 4. roce pána králů Ptolemaia, syna pána králů ⁷ Ptolemaia, za živa otce svého postavil jsem ve svatyni Melkarta obraz (?) otce svého z kovu, a v měsíci ⁸ Pe'alot, to jest v roce 5. pána králů Ptolemaia, syna pána králů Ptolemaia, za živa ⁹ otce svého daroval a zasvětil jsem hojnost zvěře v území planiny narnacké pánu svému Melkartu ¹⁰ a přivlastnil jsem příjmy ze zvěře této a oběti z této nadace (?) a [patriční] oltáře pánu svému Melkartu ¹¹ za život svůj a za život potomstva svého, den co den, a vysoce urozené Kleopatře a pánu svému ¹² o nových měsících a úplnicích, měsíc co měsíc, až na věky, jako dříve, dle desky kovové, ¹³ již jsem popsal a přibil na stěnu, na níž stojí zaznamenána obět zbožnosti mé. I učinil jsem přes . . . ¹⁴ . . . ze stříbra, váhy

102 hřiven a zasvětil jsem pánu ¹⁵ svému Melkartu. Zdar a štěstí budiž mně a potomstvu mému a budiž mne pamětliv Melkart!

24. Nedatované nápisy z Kitia.

a) Tato jest socha, již darovala a postavila z kovu . . . Na'malkat, žena . . ., syna . . ., bohu svému Ba'alu uzdravení, že slyšel hlas. Ať žehná!

b) Limyrnas, z Lykie, zhotovitel pohárů. Ležím zde!

c) Já 'Abdosiri, syn 'Abdsusima, syna Hora, pomník [tento] sobě za živa jsem postavil nad hrobkou odpočinutí svého na věky a ženě své Amatastart, dceři Ta'ama, syna 'Abdmeleka.

d) Pomník za živa, jež postavil 'Abdosir svému otci Archytovi.

e) Haggai Dlouhý, syn 'Abdpa'ama Dlouhého, slévač železa.

f) Tento jest pomník, jež postavil Ariš, vrchní dohazovač, otci svému Parsaj, vrchnímu dohazovači, synu Ariše, vrchního dohazovače, syna Menahema, vrchního dohazovače, syna Mošela, vrchního dohazovače, syna Parsaj, vrchního dohazovače, — a matce své Šemzebul, dceři Ba'alrama, syna Melekjatan, syna 'Azara, vrchního . . ., nad hrobkou odpočinutí jejich na věky!

25. Graffiti z Egypta.

a) Z Abydu: Já jsem 'Abdsafon, syn 'Abdmalikata, syna Melkarta. — Já jsem Gera, syn Abkama . . . — Já jsem Jachonba'al, syn Ba'alpalasa. — Já jsem Šalum, syn 'Abdsusima, syna . . . — Já jsem Menahem, syn Ba'aljatan. — Já jsem 'Abdešmun, syn Šalluma.

b) Taktéž z Abydu: Já jsem Ešmunjatan. Přišel jsem až sem nahoru . . . přišel jsem nahoru do města Soharu, Ešmunjatan . . . město Soharu.

c) Taktéž z Abydu: 'Abdsakon, syn Petjehaw, náčelník . . . Garahkol, syn Hallama, náčelník . . . Gerahkol, syn Hallama . . . Kušai, syn 'Abdpa'ama, náčelník . . . Kušai, syn 'Abdpa'ama . . . Řecky přidáno: *Βασιλέος ἐλθόντος ἐς Ἐλεφαντίναν Ψαματίχου ταῦτα ἔγραψαν τοὶ σὺν Ψαματίχῳ τῷ Θεοκλέους ἔπλεον atd.*

26. Z Abydu.

Já jsem Pa'alabast, syn Sedjatana, syna Gerseda z Tyru, jenž tam bydlím v Heliopolis v Egyptě ve čtvrti (?) Bodmenkasta z Heliopolis (následuje několik jmen).

27. Z Memfis.

Pomník tento postavil jsem já Bodastart, syn 'Abdmilkota, syna Beniba'ala, syna 'Abdmilkota, syna Beniba'ala, syna 'Abdmilkota . . ., by mne vyslyšela, — já paní svojí, bohyni, vznešené Isis, bohyni Astartě a bohům, kteří . . . Nechť žehnají . . . 'Abdosiru a Beni-ba'alu a 'Abdšemši a Pa'alastartu a matce jejich Hanniastartě, a nechť jim udělí milost a život před bohy a před lidmi!

28. Na sošce Harpokratově.

Harpokrates daroval život sluhovi svému 'Abdeš-munu, synu 'Astartjatana, syna Magona, syna Hantasa, syna Ptaha, syna Tet, syna Pšm ve čtvrtém roce!

29. Z Athén a z Pireu.

a) Já jsem Šem . . ., syn 'Abdastarta z Askalonu. — Co jsem postavil já Da'amsilleah, syn Da'amhana ze Sidonu.

b) Pomník na památku za živa 'Abdtanitovi, synu 'Abdšemeše ze Sidonu.

c) Benchodešovi, synu 'Abdmelkarta, syna 'Abdšemeše, syna Tagnese z Kitia.

d) Tento jest oltář, jež postavil Benchodeš, syn Ba'aljatana, suffeta (soudce), syna 'Abdešmuna, pečovníka, Askunadaru. Ať žehná!

e) Já jsem Asept, dcera Ešmunšillema ze Sidonu. — Co mi postavil Jatanbel, syn Ešmunsilleaha, velekněz boha Nergala.

f) Herene, měšťanka z Byzantia.

g) 'Abdešmun, syn Šalluma, syna 'Abdešmuna.

30. Nápis o věnci.

¹ Dne 4. Mirzaḥu roku 15. lidu sidonského stalo se usnesení Sidoňanů v shromáždění, ověnciti ² Šema'-

ba'ala, syna Magona, jehož ustanovil lid dozorcem nad chrámem bohů a nad stavbou nádvoří chrámu bohů, ³ věncem ze zlata v ceně 20 dareiků neplné váhy (?), poněvadž zbudoval nádvoří chrámu bohů a provedl vše, ⁴ co mu bylo uloženo jako služba. — Toto rozhodnutí mají napsati muži, již jsou námi ustanoveni dozorcí nad chrámem ⁵ bohů, na tesanou desku a mají ji umístiti v sloupoví chrámu bohů před očima každého, by byl lid ⁶ svědkem. Na desku tuto vyzvednou z pokladu boha Ba'ala Sidonu 20 dareiků neplné váhy (?), ⁷ by věděli Sidoňané, že umí lid odměniti muže, kteří konali ⁸ službu před lidem!

31. Punské nápisy z Malty.

a) Pánu Melkartu, pánu Tyru, co slíbil sluha tvůj 'Abdosiri a bratr jeho Oširšamar, oba synové Osiršamara, syna 'Abdosiri, poněvadž vyslyšel hlas jejich. Ať jim žehná!

b) Pomník Melekba'ala, jež postavil Nahum Ba'alu Hammân, pánu svému, že vyslyšel hlas řeči jeho.

c) Jizba domu věčnosti, hrob, jehož očištění bylo provedeno při dokončení jeho v měsíci Merpa'im v roce Hanniba'ala, syna Bodmeleka.

32. Z Gozzo (dříve Gaulus).

Provedl a obnovil lid z Gaulu tři . . . ve svatyni chrámu Sadamba'ala a svatyni . . ., svatyni chrámu Astarty a svatyni . . . za času pána, správce pokladu (?) Ariše, syna Joela . . ., suffeta (soudce), syna Zibakama, syna 'Abdešmuna, syna Joela . . ., věnováním Ba'alšil leka, syna Hanno, syna 'Abdešmuna . . . Bela, syna Kalama, syna Ja'zora, dozorce lomu . . ., v roce . . . lidu z Gaulu.

33. Ze Sardinie.

a) Z Cagliari: Pánu Ba'alu nebes na ostrově Jestřábím pomníky a . . . dva, které slíbil Ba'alhanno, syn Bodmelkarta, syna Hanno, syna Ešmun'amase, syna Maharba'ala, syna Ataše.

- Svazek XIX.: „**Mozek a duše**“. Napsal Dr. Štěp. Pawlicki. Přeložil Frá Jos. Mergl. Cena 80 h.
- Svazek XX.: P. Bern. Dubra T. J. „**Bajky o jesuitech**“. Přeložili a doplnili Dr. Jos. Tumpach a Dr. Ant. Podlaha. S dodatkem „**Co jsou jesuité?**“ od P. Jos. Svobody T. J. Cena K 12·60.
- Svazek XXI.: Dra. Rich. Špačka „**Práce ve světle zjevení Božího**“. Cena 80 h.
- Svazek XXII.: „**Katolická filosofie dějin**“. Napsal Louis Leroy, přel. Vojtěch Kameš. Cena 80 h.
- Svazek XXIII.: „**Několik vynikajících katolických povah XIX. století**“. Napsal L. z Hammersteinů, přel. prof. Jan Kosina. Cena K 2·30
- Svazek XXIV.: Dra. Jana Sýkory „**Pravost, neporušenost, věrohodnost a příslušná vážnost knih novozákonních vůbec, evangelií pak zvlášť**“. Cena K 1·60.
- Svazek XXV.: P. J. A. Krose: „**Jak náboženské vyznání působí na mravnost**“. Přeložil Dr. Karel Kašpar. Cena 1 K.
- Svazek XXVI.: Fr. Tom. Cámary „**Náboženství a věda**“. Odpověď na Draperovy Dějiny konfliktů mezi náboženstvím a vědou. Přel. A. Freccr. Cena K 4·80.
- Svazek XXVII.: „**Východní církevní otázka a úkol Rakouska při jejím řešení**“. Napsal prof. Dr. Alb. Ehrhard. Přeložil Dr. K. B. Kašpar. Cena 1 K.
- Svazek XXVIII.: „**Víra katolická dokázaná a obhájená slovy a důvody nepřátel**“. Napsal Jat. Bottau. Ve výběru z vlaš. podává ThC. J. Mergl. Cena K 2·50.
- Svazek XXIX.: Fr. Tischera: „**Heřman hrabě Cernín z Chudenic**“. Cena K 3·50.
- Svazek XXX.: „**O bolesti**“. Napsal Msgr. Em. Bougaud, biskup lavalský. Přel. Ant. Melka. Cena 90 h
- Svazek XXXI.: „**Bedřich Nietzsche a jeho filosofie**“. Napsal Dr. Ant. Podlaha. Cena K 1·80.
- Svazek XXXII.: P. Vavřince Wintery „**Odboj Broumovských**“. Cena 60 h.
- Svazek XXXIII.: Dra. J. Kachníka „**Dějiny filosofie**“. Cena K 4·10
- Svazek XXXIV.: „**Základní nauky církve katolické, jak je podává a proti moderním bludům sociálním hájí papež Lev XIII. Z projevů papežových sestavil Dr. Česlav M. Schneider. České vydání pořídil prof. Václav Müller. Cena K 4·70.**“
- Svazek XXXV.: Dra. Jaroslava Sedláčka „**Úvod do knih Starého Zákona**“. Cena 5 K.
- Svazek XXXVI.: Prof. Dr. Al. Musila „**Od stvoření do potopy**“. Cena 2 K.
- Svazek XXXVII.: „**Animismus**“. Napsal Dr. A. Borchert, přeložil Vojt. Vávra. (Cena 2 K 25 h.)
- Svazek XXXVIII.: Dr. Al. Soldáta „**Bytová otázka dělnická**“. Cena K 1·70.
- Svazek XXXIX.: Prof. Františka Vacka „**Sociální dějiny české doby starší**“. Cena 5 K 90 h.
- Svazek XL.: Dr. R. Špačka „**Božství Ježíše Krista**“. Apologeticko-dogmatická úvaha. Cena 1 K 30 hal.

- Svazek XLI: Dr. Al Soldáta „O jednotnosti a nerozlučnosti manželství“. Cena 2 K.
- Svazek XLII: P. Fr. Žák: „O modlitbě prosebné.“ Cena 1 K.
- Svazek XLIII.: P. A. Špaldák T. J.: „Člověk a zvíře“. Sběrka klassických studií o anthropomorfnickém pojmání života zvířat. S filosofickým úvodem „O duši zvířat“. K 1'60.
- Svazek XLIV.: Dr. J. Samsour: „Církevní dějiny obecné“. (Seš. 1.-19.)
- Svazek XLV: P. Maryana Morawského „Večery u jezera Genevského“, přel. R. Korec. Cena 1 K 90 h.
- Svazek XLVI.: „Spiritismus“. Napsal Dr. Alois Kudrnovský. Cena K 4'35.
- Svazek XLVII.: „Biblické zprávy v různém světle.“ I. Kniha východu Hebreů z Egypta. Výklady Sedláčkova starozákonního semináře při theologické fakultě c. k. české university v Praze. Cena K 2'20.
- Svazek XLVIII.: „Antika a křesťanství“. Napsal František Poluněk. Cena K 1'25.
- Svazek XLIX.: Dr. Fr. Grivce „Východní otázka církevní“. Ze slovinského přel. A. Jašek a F. Jemelka. Cena 65 hal.
- Svazek L.: R. P. Badet: „Ježíš a ženy v evangeliu.“ Dle pátého vydání francouzského se svolením autorovým přeložil František Vaňous. Cena K 1'80.
- Svazek LI.: Dra. Jos. Bilczewského, arcibiskupa ve Lvově, „Eucharistie ve světle nejstarších památek literárních, ikonografických a epigrafických“ S četnými obrazy. Z polského originálu podává Dr. Josef Tumpach. Cena K 6'—.
- Svazek LII.: Dr. Frant. Kryštůfka „Rozluka církve a státu ve Francii.“ Cena K 2'—.
- Svazek LIII.: Dra. Viléma Stanga „Socialismus a křesťanství.“ Z anglického přeložil Ferdinand Romportl. Cena K 1'70.
- Svazek LIV.: Dr. V. Šandy „Starosemitské nápisy.“ Sešit 1.—4.

Na řadu přijdou: Dr. Václava Hazuky „Mojžíš a Hammurabi. Srovnávací studie starozákonní“. — Dr. Fr. Gabryla „Noštika“. Z polského podává J. Snížek. — Biskupa Em. Bouganda: „Zoověď a eucharistie“ Přeložil Ant. Mlika. — „Vznik soustav planetárních dle theorie Kant-Laplaceovy.“ Úrvek z knihy P. Karla Bruna T. J. „O kosmogonii“. Volně přeložil Cyr. Meth. Hercík. — „Umění víry“; napsal Aug. Nicolas, z francouzského podává Fr. Schroller. — P. Coconniera O. S. D. „Hypnotismus“, přeložil Josef Filipi. — „Výbor listů sv. Kateřiny Sienské“ podává Dr. K. Vrátoý. — „Stručné dějiny křesťanského umění výtvarného se zvláštním zřetelem k zemím českým“ od Dra. A. Podlahy (s hojnými obrazy). — „Ženská otázka“ od prof. Dra. J. Sedláka v Brně — „Dějiny staršího písemnictví křesťanského“ s připojenou anthologií. — Aesthetika všeobecná i zvláštní — Astronomie a mn. j.

Vzdělávací knihovna katolická

vychází v seš. o 3 arších. — Cena sešitu **50 hal.**

Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba v Praze.

VZDĚLAVACÍ KNIHOVNA KATOLICKÁ.

Pořádají

Dr. JOS. TUMPACH.

Dr. ANT. PODLAHA.

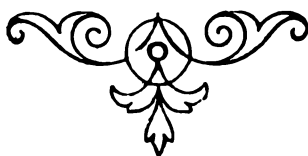
SWAZEK LIV.

SEŠIT 5.

Swazek 54c.

Dr. V. ŠANDA

STAROSEMITSKÉ NÁPISY.

V PRAZE 1912.

Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství. V. Kotrba.

CENA 50 H.

Vzdělávací knihovna katolická.

- Svazek I.:** „Apologie víry křesťanské na základě věd přírodních“. Šepsal kanovník F. Duilhé de Saint-Projet. Přeložil Dr. A. Podlaha. Cena 4 K 20 h.
- Svazek II.:** Dra. Jana Sýkory „Umučení a oslavení Pána našeho Ježíše Krista podle čtyř evangelií“. Četná vyobrazení v textu a 2 přílohy. Cena 6 K.
- Svazek III.:** Dra. Pavla Vychodila „Básnictví a mravouka“. Cena 80 hal.
- Svazek IV.:** Dra. Eugena Kadeřávka „O původu tvorstva dle zpráv biblických“. Cena 80 h.
- Svazek V.:** Arnošta Hella „Podobizny Svatých“. Z frančtiny přeložil Sig. Bouška O. S. B. Četné obrazy starých i novějších mistrů. Titulní list kreslil mistr Jenewein. Cena 4 K.
- Svazek VI.:** Dra. Frant. Kryštůfka „Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím koruny české od r. 1740–1898“. (S obrazy vládařů rakouských.) — Díl I. Cena 6 K. Díl II. Cena 11 K.
- Svazek VII.:** P. Jindř. Pesche a P. Vict. Cathreina „Soukromé vlastnictví“. Dvě sociologických studií. Z něm. podává Dr. J. Tumpach. Cena 2 K 70 h.
- Svazek VIII.:** P. A. Lapôtra T. J. „Moravané“. Stať ze spisu. „Evropa a svatá Stolice za dob Karlovců“. Z frančtiny přel. Dr. Fr. Ehrmann. Cena 1 K.
- Svazek IX.:** Dra. J. Bilczewského „Archaeologie křesťanská ve službách dějin církevních a věrouky“. S četnými ilustracemi v textu. Z polského originálu podává Dr. Jos. Tumpach. Cena 5 K.
- Svazek X.:** Msgra Em. Bougauda „Ježíš Kristus. Důkaz Jeho božství“. Z frančtiny přeložil Antonín Melka. Cena 90 h.
- Svazek XI.:** P. Victora Cathreina T. J. „Socialismus“. Autor. překlad VII. vydání z r. 1898. 8 K.
- Svazek XII.:** J. A. Zahma „Věda a učenci katoličtí“. Z angl. přel. ThC. Václav Hazuka. Cena 1 K 50 h.
- Svazek XIII.:** Dr. Ant. Vřešťála „Lichva a úrok ve světle mravouky katolické“. Cena 1 K 50 h.
- Svazek XIV.:** „Mimo církev není spásy“. Studie o neshledivosti církve. Napsal August Nikolas. Vyňato ze spisu „Filosofické studie o křesťanství“. Dle VII. franc. vydání přeložil Vojtěch Kameš. Cena 1 K.
- Svazek XV.:** P. Lva z Hammersteinů T. J. „Od ateismu k plné pravdě (Edgar)“. Autorisovaný překlad dle 9. vyd. pořídil Alois Svojsík. Cena K 28.
- Svazek XVI.:** P. J. Biederlacka T. J. „Otázka sociální“. Přeložil Dr. Ferdinand Beneš. Cena 2 K 50 h.
- Svazek XVII.:** Rudolfa Vrby „Stávky“. Několik úvah z lojiště práce s kapitálem. Cena 1 K.
- Svazek XVIII.:** P. Aug. Röslera C. SS. R. „Pravá a nepravá emancipace žen“. Přel. Dr. J. Tumpach. Cena 60 h.

b) Z Pauli Gerrei: Pánu Ešmunu Mearrih (prodloužiteli života?) oltář měděný, vážící 100 liber, jež slíbil Kleon, syn Hasgama, zaměstnaný v solinách. Vyslyšel hlas jeho, uzdravil ho v roce soudců Himilkata a 'Abdešmuna, syna Himeleka.

c) Z Nory (Pula): Pomník Roše, syna Nogeda, jenž pochází ze Sardinie. Zhotovil co patřilo k postavení jeho Melekjatan, syn Roše, syna Nogeda z Lipis.

d) Pomník Melekba'ala je tento pro pána Ba'ala Hammon, jež věnoval Ariš, syn Labo, syna El'ama, poněvadž vyslyšel hlas slova jeho!

34. Obětní tarif z Marsilie.

¹ Chrám Ba'alsafona. Tarif dávek, jež ustanovili mužové, kteří dozírají k dávkám, za času pána Hillesba'ala, suffeta (soudce), syna Bodtanita, syna ² Bodešmuna, a Hillesba'ala, soudce, syna Bodešmuna, syna Hillesba'ala, a soudruhů jejich. — ³ Z býka: Ať se jedná o obět celkovou aneb prosebnou aneb pokojnou-celkovou: kněžím [se odvede] deset [seklů] stříbra za jednu, a při oběti celkové jim patří mimo tuto dávku 300 seklů (asi 5 kg) masa ⁴ a při oběti prosebné žebra a hrud' (?), ale kůže, vnitřnosti (?) a končetiny, jakož i ostatní maso patří tomu, kdo obět přináší. — ⁵ Z telce, jež má již rohy . . . aneb ze skopce, ať se jedná o obět celkovou aneb prosebnou aneb pokojnou-celkovou: kněžím [se odvede] pět [seklů] stříbra za jednu, a při oběti celkové jim patří mimo ⁶ tuto dávku 150 seklů masa a při oběti prosebné žebra a hrud', ale kůže, vnitřnosti (?) a končetiny a ostatní maso patří tomu, kdo obět přináší. — ⁷ Z kozla aneb z kozy, ať se jedná o obět celkovou aneb prosebnou aneb pokojnou-celkovou: kněžím [se odvede] 1 sekel ² zar stříbra za jednu, a při oběti prosebné patří jim mimo tuto dávku žebra ⁸ a hrud', ale kůže, vnitřnosti, jakož i končetiny a ostatní maso patří tomu, kdo obět přináší. — ⁹ Z beránka aneb kúzlete aneb mladého skopce (?), ať se jedná o obět celkovou aneb prosebnou aneb pokojnou-celkovou, kněžím [se odvede] ⁸/₄ seklu 2 zar stříbra za jednu, a při oběti prosebné

patří jim mimo ¹⁰ tuto dávku žebra a hrud', ale kůže, vnitřnosti a končetiny a ostatní maso patří tomu, kdo obět přináší. — ¹¹ Z drůbeže, domácí neb polní, ať se jedná o obět pokojnou-celkovou aneb . . . aneb obět věštnou (haruspicie), kněžím [se odvede] $\frac{3}{4}$ seklu 2 zar stříbra za jednu, ale maso patří tomu, kdo obět přináší. — ¹² Za ptáka, ať je to zasvěcení prvotin aneb obět lovecká aneb obět z tučného dobytka, kněžím [se odvede] 10 agerot stříbra za jednu . . . ¹³ [Tedy:] Z každé oběti prosebné, již kdo přináší před bohy, patří kněžím žebra a hrud', a z oběti prosebné . . . ¹⁴ Za těsto, za tuk aneb za mléko a za každou obět, již někdo přináší jako pokrmnou, náleží kněžím . . . ¹⁵ Při jakékoliv oběti, již přináší chudý dobyt看em aneb chudý drůbeží, nepatří knězi nic. ¹⁶ Každýkoliv domorodec, poddaný aneb chráněnc bohů, zkrátka všichni lidé, kteří obětuji . . . [zapraví] ¹⁷ tito lidé dávku za jednotlivou obět dle ustanovení v [tomto] nápise . . . ¹⁸ každá dávka, jež není ustanovena na desce této, odvede se dle listiny, již sepsali . . . muži, kteří dozírají k dávkám, za času pána Hillesba'ala, syna Bodtanita, ¹⁹ a Hillesba'ala, syna Bodešmuna, a soudruhů jejich. ²⁰ Každý kněz, jenž by přijal dávku mimo to, co jest ustanoveno v desce této, bude pokutován . . . ²¹ Každý, kdo přináší obět a neodvede vše, co patří k dávce, kterou . . .

35. Obětní tarif z Karthaginy.

¹ Tarif dávek, jež ustanovili [mužové, kteří dozírají k dávkám]. ² [Z býka, oběti celkové aneb prosebné, kůže patří] kněžím a ostatní (?) tomu, jenž obět přináší . . . ³ [Z telete, oběti celkové aneb prosebné, patří] kůže kněžím a ostatní tomu, jenž obět přináší aneb . . . ⁴ [Z kozla aneb kozy, oběti celkové aneb] prosebné, kůže kozí patří kněžím, taktéž i vnitř[nosti a končetiny]. ⁵ [Z beránka aneb kůzlete aneb] mladého skopce (?), oběti celkové aneb prosebné, kůže patří kněžím . . . ⁶ [Z každé oběti, již přináší] chudý dobyt看em, nepatří knězi nic. ⁷ [Z drůbeže domácí aneb] polní 2 zar stříbra za jednu [obět]. ⁸ [Z každé prosebné oběti], jež se přináší před bohy, patří knězi

žebra a [hrudí]. ⁹ [Za každé zasvěcení] prvotín a za každou oběť loveckou aneb oběť z tučného dobytka . . . ¹⁰ [Za těsto], mléko a oběť pokrmnou a [vůbec za každou oběť, již někdo obětuje . . .] ¹¹ [Každá dávka, jež] není ustanovena na desce této, odvede se . . .

36. Obětní tarif z Karthaginy.

¹ [Tarif dávek, jež ustanovili mužové, kteří dozírají k] dávkám za času pána Ba'alšilleka, syna Bodmelkarta, syna Šofeta, a Ešmun . . . [a soudruhů jejich]. ² [Z býka . . . patří knězi stříbra . . ., ale ostatní ma]so, vnitřnosti (?) a končetiny, které nepřijdou jako zápalná oběť na oltář, aneb . . . [patří tomu, kdo oběť přináší]. ³ [Z telete . . . knězi stříbra . . ., ale ostatní maso, vnitřnosti (?) a končetiny], které nepřijdou jako zápalná oběť na oltář, aneb . . . [patří tomu, kdo oběť přináší]. ⁴ . . . knězi stříbra . . . za [jednu . . . patří tomu, kdo oběť přináší . . .].

37. Zlomek z Karthaginy.

. . . Čtvrtý den . . . pěkné ovocné rostliny obětuj . . ., obětuj v síních chrámových, a chléb, zápal . . . obětuješ, bude chléb tento a mnoho . . . a pěkné bílé fíky vezmi bedlivě . . . zápal kadidla tlučeného. Sedm [kněží]. Pátý den . . . postavití do síní med v nich dvě stě a pokryvku pět . . .

38. Zlomek z Karthaginy.

Obnovilo a zhotovilo jatky tyto (na porážení obětných zvířat) . . . deset mužů, kteří dozírají k svatyním, což se stalo v roce . . . Gersakona a Gerastarta, syna Jechonba'ala, syna 'Azruba'ala, syna Šofeta, a Bodastarta, syna . . .

39. Z Avignonu.

Hrob Zaibkaty, kněžky paní bohů. Jest dcerou 'Abdešmuna, syna Ba'aljatana, syna 'Abdešmuna, — ženou Ba'alhanno, náměstka (?) bohů, syna 'Abdmelkarta, syna Himilkata, syna 'Abdešmuna. Nesmí se otevřít !

40. Krátké věnovací nápisy z Karthaginy.

Astartě [a bohu] Pygmalionu Jada'melek, syn Padaje. Zachráněn jest, koho chrání Pygmalion! Aneb:

Astartě [a] Pygmalionu [věnuje] Jada'melek, syn Pedihillese, jehož zachránil Pygmalion!

Paní Tanit Pne Ba'al a pánu Ba'alu Hamman co slíbil Hanno, syn 'Abdmelkarta, syna 'Abdešmuna.

Paní Tanit Pne Ba'al a pánu Ba'alu Hamman co slíbil Gerastart, písař, syn 'Abdmelkarta.

Paní Tanit Pne Ba'al a pánu Ba'alu Hamman co slíbil 'Abdmelkart, soudce, syn Bodmelkarta, syna Hanno.

Paní Tanit Pne Ba'al a pánu Ba'alu Hamman co slíbil Adoniba'al, syn Ba'aljatana, syna 'Abdešmuna, syna Gerastarta, poněvadž slyšel hlas jeho.

Paní Tanit Pne Ba'al a pánu Ba'alu Hamman co slíbila Mettenba'al, žena 'Abdmelkarta, syna Ba'alhanno, syna Bodastarta, že slyšel hlas její. Ať jí žehná!

41. Z Hadrumetu.

Paní Tanit Pne Ba'al a pánu Ba'alu Hamman co slíbil Magon, syn 'Anathana.

Paní Tanit Pne Ba'al a pánu Ba'alu Hamman co věnoval Sakunjatan (= Sanchunjaton), syn Bodo.

Pánu Ba'alu Hamman. Pomník Melekba'ala Pomocníka (?), jež slíbil Ba'alšillek, syn 'Azrubá'ala, syna Matara, poněvadž slyšel hlas. Ať mu žehná!

42. Z Thugga.

Pomník Atbona, syna Jafmutata, syna Palu. Zbudovali z kamene: 'Abdariš, syn 'Abdastarta; Zemer, syn Atbona, syna Jafmutata, syna Palu; Manogi, syn Warsakana. — A k pomoci jim přispěli: Šela... a Tamon a Warsakan. — Tesáři dřeva: Masdal... Nanbasan a Ankon... Slévači železa: Šafat, syn Balala a Pafi, syn Babi.

43. Z Cirty (Constantine).

Pánu Ba'alu slib, jež slíbil Jakonšillem, syn Bod... velikého, Ba'alu a Tanitě za to, že slyšeli hlas jeho. Napsal Na'matpame Hanno.

Pánu Ba'alu Hamman slib, jež slíbil Hanno, syn Ge'i, že slyšel hlas jeho. Ať mu žehná!

Pánu Ba'alu Hamman slib, jež slíbil Mettenba'al, syn Hanniba'ala, že slyšel hlas jeho. Ať mu žehná!

Pánu Ba'alu Hamman a paní Tanit Pne Ba'al dar, jež věnoval Jehawilan, syn 'Abdešmuna, že slyšel hlas jeho. Ať mu žehná!

Pánu Ba'alu Hamman, králi, pánu, slib, jež slíbil Ba'alpaga, syn Magona. Slyšel hlas jeho. Ať mu žehná!

44. Novopunský nápis ze Sulci (Sardinie).

Himilkatu, synu Adoniba'ala, syna Himilkata, jenž provedl dle usnesení rady v Sulci stavbu této svatyně paní Elat. — Postavil sochu tuto syn jeho Himilkat. — Zároveň latinsky: HIMILCONI · IDNIBALIS . . . QVEI · HANC · AEDEM · EX · S(enatus) · C(onsulto) · F(aciundam) · COERAVIT · HIMILCO · F(ilius) · STATVAM [dedit].

45. Novopunský nápis z El-'Amruni (Tripolis).

Bohům stínům! Apulea Maxima Ridea, syna Jubzalena, syna Jurathana z Matabi. Vzdělali Thanubra, žena jeho, s Pudensem, Severem a Maximem, syny. — Zároveň latinsky: D[is] m[anibus] s[acrum]. Q[uintus] Apuleus Maxssimus, qui et Rideus vocabatur, Iuzale f[ilius] Iurathe n[epos] vix[it] an[nis] LXXX. Thanubra coniunx et Pudens et Severus et Maxssimus f[ilii] piissimi p[at]ri amantissimo s[ua] p[ecunia] f[ecerunt].

46. Novopunské nápisy z Henšir Brigitta (Tunesie).

Gadei, syn Felixe, syna Pahlana Akvily. Žil 66 let. A Secunda, dcera Secunda, žena jeho, stará . . . let. — Vzdělali rodičům svým hrob Saturio a Gadaeus . . . — Zároveň latinsky: Dis manib[us] sacr[um]. Gadaeus Felicis fil[ius] pius vix[it] annis LXVI hic sit[us] est. Secunda Secundi fil[ia] v[ixit] a[nnis] . . . Saturio et Gadaeus patri piissimo posuerunt.

Postaven jest kámen tento Ba'alšama'ovi, synu Meskila. Sedmdesát let stár.

Postaven jest kámen tento Felixi, synu Hamat. Žil 3 roky, bezúhonný v životě.

Kámen tento jest postaven Suraovi, synu Gei Julia. Žil 17 let, těšil se dobrému jménu.

Postaven jest kámen tento Lukiovi, synu Rassika. Postavili mu rodiče.

Postaven jest kámen tento Ahatmilkatě, dceři Ba'almerkarta, ženě Ja'sata'ana, syna Selidiva, měšťana z Maktaru. Žila 65 let. Odpočivej, buď skryta pod kamenem tímto, buď pohřbena (!)?

Postaven jest kámen tento Ahatmilkatě, dceři Jamlikbela Lemakra', ženě Selidiva, syna Jasuktana. Žila 30 let. Odpočivej, buď uschována pod kamenem tímto, buď ukryta!

Jasuktan, syn Selidiva, občan z Maktaru. Odpočivej, buď pohřben pod kamenem tímto, buď ukryt! 63 let stár, bezúhonného života.

Pánu Ba'alu Hamman, že slyšel hlas jejich. Ať jim žehná! Občané z Maktaru, za času pána 'Azruhammana (?), syna Iastatana a Jazrubai, syna Maskalana, syna Ba'alšilleka, syna Jafšora.

47. Novopunské nápisy z Gelmy (Alžírsko).

Postaven jest kámen tento Tabě, ženě Massinissy (= מַסִּינִיסָא), syna Mattanbela. Žila 75 let.

Kámen tento postaven jest Šiblatě, dceři Ma'lala. Žila 25 let. Žena Mesiktana, syna Benri'ele.

Kámen postaven jest Ba'aljatanu, synu Ba'sa. Postavil mu Ti'eltia Watam, syn Ešmunlatama.

Pánu v 'Elmânu (= Gelmě) socha, již postavil jemu Masena, aby shlédl na toto . . . a vyslyšel hlas jeho.

Pánu v 'Elmânu rod Milek'amana, syna Ba'aljatana, aby shlédl na toto a vyslyšel hlas jeho.

Pánu Ba'al Hamman rod Zebumana, aby shlédl na toto a vyslyšel hlas jeho.

48. Nápis krále Micipsy (z Šeršel v Alžírsku).

Svatyně Knumu, živého živých! Micipsan (= מִיכַפְּסָן), král Massiliů, slavný, jenž spravuje veliké země, král milostivě smýšlející, jemu postavil tuto sochu . . .

VII. Nápisy hebrejské z Palestiny.

1. Nápis moabského krále Meša'.

Východně od Mrtvého moře, asi v polovici severojižní délky jeho, vlévá se do něho řeka Wadi el Modžib, biblický Arnon. Jižně od něho se rozkládalo od pradávna území Moabitů, kmene s Israelity jazykově spříbuzněného. Časem šířili moc svoji na sever přes Arnon. Severně od řeky leží staré město Dibon, nynější Dhibân, a několik hodin severněji, již skoro východně od severního konce Mrtvého moře, město Madaba, proslulé hojnými a krásnými zbytky z křesťansko-římské doby, obzvláště mosaikovou mapou Palestiny v dlažbě tamního řeckého kostela. Širá rovina východně od romantického, čarokrásného jezera je téměř bez stromů a pusta. Z Madaby možno k jihu uzříti Dibon. Mezi oběma leží Wadi Heidan (také el Wale ve vrchním svém toku zvané).

Až k němu sahala na jih „krajina madabská“, již připomíná nápis Mešův. Jižně od tohoto údolí až k Arnonu rozprostíral se okrsek, jehož středem byl Dibon. Král moabský Meša' (asi 870—830) zdědil vládu po otci Kemošmeleku. Říše se dělila na malé okresy, v jichž čele stáli jednotliví náčelníci. Takovým knížetem v okrese dibonském byl Kemošmelek. Území jeho leželo severně od Arnonu a bylo nepříteli ze severu nejlépeji přístupno. V tom, že pán z Dibonu byl zároveň vrchním králem moabským, jeví se odpor proti nepříteli ze severu na jih postupujícímu. Náčelník pohraniční musil odolatí nájezdům jeho a tím se stal ochráncem veškerého jižněji položeného kraje.

V tomto postavení následoval Meša' po svém otci. Krajina madabská severně od Wadi el Wale byla tenkrát obsazena Israelity. O skutcích Mešových nám podává zprávu jeho nápis. Protestantský missionář Klein jej objevil r. 1868 v Dibonu. Současně usilovali o jeho zakoupení berlínský professor Petermann a francouzský archaeolog Clermont-Ganneau. Když Petermann pomocí turecké vlády snažil se jej od beduinův v Dibonu obdržeti, rozbili jej tito, ale text byl dřívějším opleskem Clermont-Ganneauovým zachráněn. Podařilo

se mu později získati zlomky, které byly sestaveny a sopleskem jsou nyní umístěny v pařížském Louvru.¹⁾

Deska Mešova budí proto náš zvláštní zájem, poněvadž zprávy její jsou v nejužším spojení s údaji biblickými. Také 4. Král. 3, 4 Meša' jest jmenován králem moabským a pěstitelem ovci jako v nápise ř. 30. a 31. O jeho povstání proti nadvládě israelské krátce se zmiňuje 4 Král 1, 1 a 3, 5. Na obou místech jest nepřímě řečeno, že byl až do smrti krále Achaba Israelitům podřízen.

Dle nápisu ř. 7. a 8. zabral 'Omri, Achabův otec, krajinu madabskou a bydlel v ní „za dnů svých a polovici dnů syna svého, čtyřicet let“. Tento údaj zdá se biblické chronologii odporovati. Neboť 'Omri panoval dle 3 Král. 16, 23 12, t. j. 11 úplných let a Achab (3 Král. 16, 29) 22, t. j. 21 úplných let. Dlužno totiž panování každého krále o rok zkrátiti, jelikož se v Písmě sv. první a poslední rok vlády udává za celý.

Dle toho drželi tedy Israelité Madabu $11 + \frac{21}{2} = 22$ a nikoliv 40 let, jak Mešova deska tvrdí.

Mnozí snažili se tuto nesrovnalost mezi Písmem a kamenem dibonským odstraniti překladem: „a polovici dnů synův svých“ na místě „syna svého“, což jest graficky možno. Než i tím ničeho nezískáme. Potomkové 'Omriho (886—875) až do záhuby dynastie jsou po Achabovi (875—854) ještě 'Azarjah, jenž dle 3 Král. 22, 52 panoval 2 roky (854 - 853), a Joram dle 4 Král. 3, 1 s 12 lety (853—843). Obdržíme tudíž

$11 + \frac{21 + 1 + 11}{2} = 28$ let a nikoliv čtyřicet. Kromě

toho odporuje takovému výkladu ještě následující: Dle 4 Král. 3, 4 násl. podnikl Joram brzo po nastoupení vlády s králem judským Josafatem výpravu proti Moabsku, a sice byli nuceni voliti obtížný pochod

¹⁾ Již způsob, jakým kámen Mešův byl objeven a Clermont-Ganneauem získán, dokazuje, že nemůže býti pouhým falsifikátem, jak někteří nejnověji tvrdili — pod dojmem chronologického údaje o 40 letech (viz dole).

kolem jižního břehu Mrtvého moře a od jihu vtrhnouti do země, jelikož krajina madabská na severu byla patrně pro Israelity ztracena a Moabity střežena. Achab zemřel r. 854, Josafat r. 850. Mezi r. 853 a r. 851 spadá tato výprava obou králů a ztráta krajiny madabské asi do roku 853, kdežto 'Omri nastoupil vládu r. 886, tak že okupace Madaby trvala dle toho 33 a nikoliv 40 let.

Nejpravděpodobnější výklad onoho údaje desky Mešovy jest tento: 'Omri byl před nastolením svým r. 886 za předchůdců svých Ba'sy a Ely vysokým vojenským hodnostářem (3 Král. 16, 16.). V této vlastnosti zabral za krále Ba'sy krajinu madabskou a zůstal tam místodržitelem. Tak podrží slova „bydlel tam za dnů svých a polovici dnů syna svého“ svůj úplný význam. Israelité drželi Madabu až do polovice vlády Achabovy, t. j. r. 865, kdežto 40 let před tím, kolem r. 905, si kraj tento za vrchního velení 'Omriho podmanili.

Kolem r. 865 využil Meša' válečných zápletek mezi Damaškem a Achabem k povstání. Vypudil israelskou posádku z Madaby a od této doby počítá v nápise opětne připojení tamního kraje k Moabsku, které ovšem bylo jen dočasné. Neb Achabovi podařilo se vzpouru potlačit a Madabu znovu obsadit, načež krajina zůstala israelskou až do smrti Achabovy r. 854, kdy definitivně byla Mešou vydobyta.

O svém neúspěchu oproti Achabovi Meša' ovšem mlčí. Tím se nemohl před potomstvem chlubit. Nicméně obsahuje nápis narážky na boje proti Achabovi, tak v ř. 6.: „Pravil také on (Achab): Potlačím Moabsko“ a v ř. 18. a 19.: „Král israelský opevnil Jahas a bydlel tam, když bojoval proti mně.“ Jahas ležel blíže Dibonu. Obsadil li „král israelský“ — patrně Achab — Jahas, vydobyl po r. 865 celou severněji položenou krajinu madabskou od Mešy zpět.

Teprve po smrti Achabově, za krátkého panování neschopného 'Azarjaha, zahájil Meša' vítězný svůj postup na sever. V ř. 10.—20. vypravuje tři epizody z těchto bojů, především dobytí města 'Atarot (nyní

‘Attarûs), východně od Mrtvého moře, kde bydleli Israelité z kmene Gad. Po té zabránil opevněného města Nebo na stejnojmenné hoře, kde pobil 7000 lidí, posléze vzeti Jahasu (snad Umm er rasâs severových. od Dibonu) pomocí 200 náčelníků moabských. Je-li vypravování toto chronologické, nelze určit: Každopádně dlužno považovati toto vítězství Mešovo za trvalé setřesení jha israelského po smrti Achabově (2 Král. 1, 1.).

O výpravě králů Jorama a Josafata proti Kir Hareset (Kerak?), jež se popisuje v 4 Kr. 3, 4 násl., Meša’ mlčí, ale podotýká v ř. 4., že Kemoš, hlavní bůh moabský, ho zachránil „ode všech králů“. Ostatně zůstalo tažení ono pro Israelity bez výsledku. Meša’ věnoval se po té práci pokojné a pečoval o vnitřní upevnění říše, o čemž jedná ř. 21.—25.

V Dibonu ona čtvrt městská, v níž stál královský hrad a svatyně Kemošova, slula Korhâ (viz ř. 24.) a byla, dílem pomocí zajatých Israelitů, důkladně obnovena. Taktéž opevnil král severně od Arnonu města ‘Aro‘er, Bet Bamot (dle Isaiáše 16, 2 blíže Dibonu), Beser, Madabu, Bet Diblatajim, Bet Ba‘alme‘on (Ma‘in jižně od Madaby) a Kirjatajin (ř. 10., nyní Kurejjât) a nad Arnonem zřídil novou silnici. Ke konci se připomíná výprava proti městu Horonajim (jižně od Arnonu), kam dle ř. 31. vtrhl severoarabský kmen Dedan (viz ma‘inský nápis č. 12. na str. 51.).

Mešova deska potvrzuje zprávu Nu. 32, 34 (ř. 10.), dle níž Gadité bydleli v ‘Atarot. Zajímavost jest, že Jahve měl svatyni v Nebo, v níž se nacházel zápalný oltář. Nástavky oltářní, totiž kovový svršek, na zděném podstavci umístěný (dle Ezechiela 43, 15), Meša ukořistil a dle jistého obřadu „vlekl“ před Kemoše. Kromě toho Israelité v ‘Atarot uctívali boha Dwdh דְּוֹדָה. Krvavá klatba (herem חֶרֶם), t. j. pobití všeho živého na počest božstva, bylo zvykem i v Moabsku (ř. 17.: הַחֶרֶם זָסַפְתִּי jsem je) jako v Israeli. V ř. 13. se připomíná svatyně Kemošova v Kerijot (v městské čtvrti v Keraku?), od chrámu v Korhâ (v Dibonu) rozdílná.

Text:

¹ Já jsem Meša', syn Kemošmeleka, král moabský ² z Dibonu. Otec můj kraloval nad Moabem třicet let, a já jsem se stal králem ³ po otci svém a zřídil jsem tuto [obětní] výšinu Kemošovi v Korhâ za spásu ⁴ Mešy, neb zachránil mne ode všech králů a učinil, bych se kochal pohledem na všechny nepřátele své. 'Omri, ⁵ král israelský, ten utlačoval Moabsko po dlouhý čas, neb hněval se Kemoš na zemi ⁶ svou. I nastoupil po něm syn jeho a pravil také on: Potlačím Moabsko. Za času mého pravil takto, ⁷ než kochal jsem se pohledem na něj a jeho dům,¹⁾ a Israel zahynul záhubou věčnou. 'Omri zabral celou krajinu ⁸ madabskou a bydlel tam za dnů svých a polovici dnů syna svého, čtyřicet let, — ale navrátil ⁹ ji Kemoš za dnů mých. Opevnil jsem Ba'alme'on a zhotovil tam rybník a opevnil jsem ¹⁰ Kirjatajin. Lidé z kmene Gad bydleli v kraji 'Atarot ode dávna, i opevnil si král ¹¹ israelský 'Atarot. Bojoval jsem proti městu a vzal jsem je a pobil všecek lid ¹² z města na podívanou Kemoši a Moabsku a vzal jsem odtamtud oltářní nástavek boha Dwdh a ¹³ vlekl jsem jej před Kemoše v Kerijjot. I usídlil jsem tam lid ze Srn a muže z ¹⁴ Mhrt. Tu přikázal mně Kemoš: Jdi a odejmi Nebo Israelským! I ¹⁵ táhl jsem v noci a bojoval jsem proti němu od úsvitu zory až do poledne a ¹⁶ vzal jsem je a pobil je všechny, sedm tisíc dohromady, muže a jinochy, ženy a dívky ¹⁷ a otrokyně, neboť 'Astarkemoši zasvětil jsem je. Také jsem vzal odtamtud oltářní nástavky ¹⁸ boha Jahve a vlekl jsem je před Kemoše. Král israelský opevnil ¹⁹ Jahas a bydlel tam, když bojoval proti mně, ale Kemoš jej zahnal přede mnou. ²⁰ I vzal jsem z Moabska 200 mužů, všechny náčelníky jeho, a vedl jsem je proti Jahasu a vzal jsem jej, ²¹ bych jej připojil k Dibonu. — Já jsem vystavěl Korhâ, hradbu lesů a hradbu ²² pahorku. Já jsem zbudoval brány její a já jsem vystavěl věže její a ²³ já jsem vystavěl dům královský a já

¹⁾ Dům 'Omriho byl vyhlazen uchvatitelem Jehu na podzim r. 843. (4 Král. 9, 1 násl.) Nápís Mešův je tedy vzdělán po r. 843.

jsem vzdělal dvě nádrže na vodu uprostřed ²⁴ města. A nebylo cisteren uprostřed města v Korhâ, i přikázal jsem veškerému lidu: Udělejte ²⁵ si každý cisternu v domě svém! Já jsem vykopal příkopy při Korhâ pomocí zajatců ²⁶ z Israele. Já jsem opevnil 'Aro'er a já jsem zřídil silnici nad Arnonem a ²⁷ já jsem vystavěl Bet Bamot, neboť byl zbořen. Já jsem zbudoval Beser, neboť byl v ssutinách, ²⁸ . . . z Dibonu padesát, neboť celý Dibon jest mne poslušen, a já jsem ²⁹ kraloval . . . sto v městech, jež jsem připojil k zemi a já jsem opevnil ³⁰ Madabu a Bet Diblatajin a Bet Ba'al-me'on a převedl jsem tam stáda ³¹ . . . brav země, a Horonajim, tam bydleli Dedanité, a Dedan pravil (?) ³² . . . přikázal mně Kemoš: Sestup, bojuj proti Horonajim, i sestoupil jsem a bojoval ³³ . . . navrátil jej Kemoš za dnů mých a . . . odtud deset . . . ³⁴ . . . a já . . .¹⁾

2. Nápis ze Siloa.

Východně od Jerusalema v údolí kedronském prýští pramen, od Franků „Panny Marie“ zvaný, od Arabů „Umm ed daradž“, jež Starý Zákon několikrát připomíná pod jménem Gihon. Jest podzemním průkopem spojen s horním rybníkem v Siloa, jehož trosky se podnes nacházejí v jihovýchodním bodu starého Jerusalema. Asi 8 m od vyústění této stoky jakýsi hoch při koupání na jaře r. 1880 objevil v tunelu na východní stěně vryté značky, jež se později ukázaly býti delším nápisem, nyní v Cařihradě chovaným. Čtení jeho podařilo se jen s velikými obtížemi, jelikož jednotlivé tahy, při nedostatečném světle v tunelu hrubě vtesané, vlhkem a vodou jakož i usazenými na nich silikáty velmi utrpěly.

Nápis vypravuje o průkopu tunelu, a není pochybnosti, že text i stoka pocházejí z času krále Hizkijaha (Ezechiáše), jak vysvítá z 2 Chron. 32, 30 a 4 Král. 20, 20. Hizkijah zacpal totiž zevnější přístup ke Gihonu z údolí kedronského, by pro případ obléhání

¹⁾ Srovnej o nápisu Mešově Vigouroux (přel. Podlaha): Bible a nejnovější objevy. III., 466 násl.

města nepříteli zabránil přístup k vodě, a zavedl tuto novou, ve skále vytesanou podzemní stokou směrem jihozápadním do města Davidova. Tunel odvádí vodu z pramene Gihonu podnes do starého rybníka v Siloa, jenž ležel uvnitř bývalých hradeb městských na jiho-východním pahorku.

Z toho následuje, že tento pahorek je totožný s „městem Davidovým“ a se Sionem (2 Sam. 5, 7). Novější křesťanská tradice hledá proti údajům bibli-ckým Sion na pahorku jihozápadním starého Jeru-salema.

Král Hizkijah panoval od r. 721—693. Roku 701 vojsko assyrského krále Sanheriba obléhalo Jerusalem (4. Král. 18, 13 násl.), což zavedlo králi podnět ke zřízení tohoto podzemního vodovodu, by pro případ nového ohrožení město lépe opatřil vodou. 2 Chron. 32, 30 se připomíná zřízení tohoto tunelu a rybníka v Siloa. Před tím ve verších 9—21 jest řeč o obléhání r. 701, čímž naznačeno, že tento podnik spadá do doby po oněch válečných událostech, tedy do let 700—694, z nichž tudíž pochází i náš nápis, jehož tahy se písmu na desce Mešově velmi podobají.

Údaj „1200 loket“ dokazuje, že tenkrát se v Jerusalemě počítalo na lokte egyptské. Délka tunelu obnáší 535 metrů. Egyptský menší loket měl 45 cm, tedy $1200 \times 0,45 \text{ m} = 540 \text{ m}$. Rozdíl pěti metrů dlužno vysvětliti tím, že 1200 jest počet pouze přibližný.

Text:

¹ . . . průkop a tak se to dělo s průkopem: když . . . ² sekyru jeden proti druhému, a když zbývaly ještě tři lokte k stesání, mohlo se slyšeti, jak jeden ³ volá druhého, neboť byla skulina ve skále na pravo . . . a v den, kdy ⁴ průkop se udál, když udeřili horníci jeden proti druhému, sekyra na sekyru, řinula se ⁵ voda z výtoku [pramene] do rybníka v délce 1200 loket, a ⁶ sto loket obnášela výška skály nad hlavou horníků. (Srovnej Vigouroux-Podlaha, Bible a nejnovější objevy, IV., 46 násl.)

VIII. Dodatek. Nejnovější nápisy aramské.

N á p i s K a l a m m ů v.

Nápis sam'alského krále Kalammu (viz str. 119. a 125.) objeven byl v Zendžirli r. 1902. Na jaře onoho roku pisatel těchto řádků viděl zběžný opis u prof. Wincklera v Berlíně a zmiňuje se o něm ve svém spise „Die Aramäer“, Lipsko 1902 (str. 12. a 26.). Teprve r. 1911 na podzim byl Luschanem vydán ve ve zprávách o německé archaeologické výpravě do Zendžirli. Kámen jest na kusy rozbit a nápis dílem těžce čitelný. Překlad podáváme dle faksimile berlínské publikace.

Kalammu se nazývá synem krále Chajâ', jenž jest znám z klínopisných zpráv Salmanassara II. (860—825) pod jménem Chajân. V hettitských slovech ke konci slabik častěji se vyskytuje n, jež se někdy v klínopisech vynechává, na př. Sa-gara (tehdejší král gargamišský) a San-gara, Kalparu-da (král patinský) a Kalparunda. Snad je to jakási nosovka (jako ve francouzštině), jež se mohla vyjádřiti buď literou n aneb i pouhým hebrejským נ (jako zde נִיָּן). — Chajân sluje u Salmanassara „synem“ (t. j. dle ř. 3. vnukem) Gabbara, krále sam'alského. Jak již shora podotčeno (str. 118.) Jaudi se nazýval jižní díl Sam'alu, a králové se psali dle libosti buď „ze Sam'alu“ aneb „z Jaudi“. Titulu „z Jaudi“ se snad více užívalo mezi domorodci, kdežto Assyrové raději psali „ze Sam'alu“.

Dobu Chajânovu a tím i čas postavení nápisu lze přibližně pomocí zpráv Salmanassarových určit. Jmenuje Chajâna třikrát. R. 859 Chajân se spojil s jinými severosyrskými knížaty proti Assyřům, byl však Salmanassarem poražen a musil se s ostatními členy spolku podvoliti k poplatku. R. 858 opět holdoval Salmanassarovi u příležitosti jeho výpravy proti knížeti Achuni z Adini (str. 92.). Král assyrský zaznamenává dopodrobna jednotlivé dary, jež mu přinesl Chajân „na úpatí Hamanu (Tauru) sídlící“: 10 hřiven stříbra, 90 hřiven mědi, 30 hřiven železa, 300 šatů, 300 býků, 3000 ovcí, 200 cedrových břevien. Mimo to musil odvésti dceru svoji do haremu Salmanassarova a zavázati

se ročním poplatkem o 10 minách zlata a 200 břevnech cedrových. Po té Chajân dle všeho již nevystupoval výbojně proti Assyřům. R. 854, když Salmanassar vytrhl proti Hadad'ezerovi Damašskému a spolčeným s ním knížatům (str. 93.), stál Chajân při Assyrech a holdoval králi assyrskému po jeho přechodu přes Eufrát. Později zmínka o něm v nápisech Salmanassarových mizí. Nemáme ostatně z pozdějších let tohoto vládce než stručné annály a nemůžeme na základě tamních sporých údajů zjistiti, kdy Chajân zemřel. Problematicky klademe smrt jeho kolem r. 840. Je-li výklad řádku 3. správný, následoval po něm starší syn Ša'ul, jehož panování však asi nebylo dlouhé, jelikož bratr Kalammu ještě ve věku nedospělém (ř. 6. a 7.) nastoupil vládu. Můžeme nastolení Kalammovo klásti po r. 840, snad kolem r. 835. Pomník jeho pochází z pozdější doby vlády jeho, snad z r. 815—800. Jest nejstarším mezi památkami aramskými. Ostatně o čisté aramštině není ani řeči. Je to text, v němž tvary aramské a hebrejské bez pravidla se míchají, což zřejmě dokazuje, že tenkrát v severní Syrii se teprve počínalo psáti aramsky, kdežto dříve jako spisovné řeči od jakživa (nehledě k hettitštině) se užívalo kanaanštiny (hebrejštiny), t. j. mluvy předaramského domorodého obyvatelstva (str. 86.).

Kalammu ve věku nezletilém vládu nastoupiv, po jistou dobu ocitl se v jakési odvislosti od sousedních králů, ba bylo mu snáseti různé nástrahy, obzvláště stran neznámého knížete z דַּנְנָן (snad Danuna, někde v Syrii), jenž dokonce poplatkem získal proti Jaudi-Sam'alu i nejmenovaného krále assyrského, snad Šamši-Adada V. (824—811), který však sotva kdy bojovně se vypravil proti Kalammovi, jelikož byl více zaměstnán proti Medii a Babylonii, kdežto o výbojích jeho na západ v klínopisech se ničeho nedočítáme.

Tenkrát v severní Syrii poměry byly málo ustáleny. Z východu hrnuli se do kulturních zemí kočovníci aramští (viz str. 89. dole), a docházelo k mnohým srážkám mezi nimi a domorodým lidem usedlým (Kanaanity a Hettity). Kalammu tvrdí, že předchůdcové jeho, o nichž se zmiňuje s naivním opovržením, špatně

nakládali s usedlým obyvatelstvem (snad na úkor přistěhovalců?) a ke konci jako kletbu proti králi napsal zneuctivšímu pronáší přání, by povstaly v zemi jeho zmatky mezi domorodci a přistěhovalci. V ř. 8. „děvče prodal za ovci a muže za šat“ znamená: Dotyčný odpůrce Kalammu, by získal přízně Assyřů, musil jim odvésti tak veliký počet ovcí a šatů (viz str. 206. dole), že byl nucen za tím účelem prodávati své otroky a nevolníky.

Ke konci jmenovaný Ba'al Haman (vedle neznámého dosud Ba'ala Samed) jest bůh hor hamanských (Tauru). Jak v nápise Panammově i zde bůh Rekabel (str. 125) sluje „pánem domu“, s čímž dlužno srovnati označení Ba'al Zebul (= pán příbytku), jenž jako bůh akkaronský se připomíná v 4 Král. 1, 2, kteréžto jméno pozdější Židé posměšně přetvořili v Ba'alzebub (Beelzebub, bůh much).

Text:

¹ Já jsem Kalammu, syn Chajá'. ² Kraloval Gabbar nad Jaudi, a ničeho nepořídil. ³ Povstal syn jeho a ničeho nepořídil, a povstal otec můj Chajá', a ničeho nepořídil, a povstal bratr můj ⁴ Ša'ul, a ničeho nepořídil. Já však Kalammu, syn dokonalý, co já vykonal ⁵ nevykonali předchůdcové (?). I ocitl se dům můj otcovský uprostřed králů mocných, ⁶ a každý [z nich] snažil se podmaniti si lid, a tak jsem se ocitl v područi králů. Sotva jsem dosáhl ⁷ dospělosti a sotva jsem dosáhl samostatnosti, tu nabyl převahy nade mnou král z Danuna (?) a podplatil ⁸ proti mně krále assyrského; děvče prodal za ovci a muže za šat. ⁹ Já Kalammu, syn Chajá'ův, posadil jsem se na trůn otce svého. Předemnou králové ¹⁰ dřívější nakládali s usedlým lidem jako se psy, já však jak mnohému jsem byl otcem a jak mnohému jsem byl matkou, ¹¹ a jak mnohému jsem byl bratrem! A kdo nikdy neviděl ovci, toho jsem učinil majitelem stáda, a kdo nikdy neviděl býka, toho jsem učinil majitelem ¹² skotu a majitelem stříbra a majitelem zlata, a kdo neviděl lněný šat od mládí, ten za dnů mých odíval se ¹³ byssem; a já jsem přispěl usedlému lidu k pomoci, i pojali ke

mně důvěru jako sirotek k matce. Kdyby někdo z potomků ¹⁴ mých, jenž se posadí na místo mé, poškodil nápis tento, usedlý lid nechť nedbá kočovníkův a kočovníci ¹⁵ nechť nedbají lidu usedlého! A kdokoliv zničí nápis tento, nechť hlavu jeho zničí Ba'al Samed, jenž jest Gabbarovým bohem (= patronem královského rodu), a nechť hlavu jeho zničí Ba'al Hamânu, jenž jest bohem výšiny, a Rekabel, pán domu!

Nové aramsko-židovské papyry z Elefantine.

Od čtyř let slibované a toužebně očekávané vydání papyrů, drem. Rubensohnem v Elefantine nově nalezených, zdrželo se až do podzimu r. 1911 (Sachau, *Aramäische Papyrus und Ostraka aus Elefantine*, Lipsko). Jedná se o více než šedesát časem zetlelých a dílem opět na menší kusy rozpadlých listin, k nimž lze kromě toho přičísti hojný počet menších nápisů na různých střepinách a nádobách. Celkem nutno doznati, že tento entusiasticky oznamovaný a Sachauem vzletnou předmluvou doporučovaný nález poněkud zklamal. Neboť dotyčné papyry s několika výjimkami (viz dole č. 2. a 3.) jsou ve stavu tak zuboženém, že smysl ponejvíce buď zůstává nejasným aneb jen pomocí smělých konjunktur se nechá poněkud doplniti. Obsahují obzvláště hojný počet vlastních jmen, dílem egyptských v semitském opise. Pro širší čtenářstvo tyto zlomky vedle papyrů shora (str. 127 násl.) přeložených a vysvětlených postrádají většího významu. Vybrali jsme z těchto hojných ssutin zhynulých památek literárních jen listiny lépe zachované a obsahem zajímavé.

Na prvním místě klademe výpravný díl románu o Achikarovi. Tento prastarý spis těšil se jako jiné podobné látky (na př. román o Alexandru Velikém) v orientě odjakživa zvláštní oblibě. Známe jest jeho překlad syrský, arabský, aramský, etiopský, řecký a staroslověnský (viz Conybeare, Rendel Harris a A. Smith Lewis, *The story of Ahikar from the Syriac, Arabic, Armenian, Ethiopic, Greek and Slavonic ver-*

sions, Londýn 1898). V Elefantine nalezen nejstarší aramský tvar spisu tohoto, od pozdějšího zpracování podstatně se lišící. Kniha se dělí v část výpravnou a poučnou. Díl poučný obsahuje pořekadla, bájky a různé průpovědi obsahu morálně-filosofického a někdy živě připomíná jednotlivé verše knihy Přísloví. Původní spisovatel byl snad jakýmsi monotheistou. Neboť v příslovích a bajkách jest zmínka o Milosrdném Bohu, a plurálu אלהיא (bohové) se užívá dle hebrejského אלהים k označení jediného Boha. Jinde ovšem tentýž plurál opět znamená bohů několik. Nelze nikterak zjištit, zdali kniha byla spisem židovského monotheisty aneb pohana, jenž se hlásil k jednobožství po způsobu perské nauky o Ahuramazdovi.

Papyrů obsahu poučného (celkem asi 9) z knihy Achikarovy zde neklademe. Jsouť následkem své zlomkovitosti těžce srozumitelný, ba často ani zdaleka nelze smysl jednotlivých řádek vystihnouti. Tím zajímavější jest výpravná část románu; jest ovšem taktéž silně poškozena, avšak skýtá přece obsah poněkud souvislý.

Achikar (aramsky: bratr jest vzácný) byl vysokým hodnostářem u dvora assyrského krále Sanheriba, strážcem královského prstenu pečetního a vynikajícím rádcem vladařovým. Po smrti Sanheribově též úřad spravoval za syna jeho Asarhaddona. Než pro pokročilý věk (papyrus B) umínil si zřici se hodnosti své ve prospěch synovce Nadina, jehož k tomu účelu přijal za syna a Asarhaddonovi představil, by stál „v bráně paláce“ královského (jako Daniel, Dan. 2, 49 a Mardocheus, Esther 2, 19), t. j. by byl vřazen mezi dvořeniny. Asarhaddon úřad Achikarův ochotně svěřil synovci. Než tento se adoptivnímu otci špatně odměnil. Nařkl ho (pap. C) před králem, jakoby chtěl proti Asarhaddonovi pobouřiti celou Assyrii. Proto Asarhaddon se rozhodl Achikara utratiti a k tomu účelu vyslal k němu svého hodnostáře Nabusumiskuna (jméno assyrské: Bůh Nabu dal jméno, t. j. syna) s dvěma muži, by ho usmrtili. Nabusumiskun oznámil Achikarovi rozkaz králův, a (v pap. D) Achikar prosí,

by mu byl darován život, dovoláváje se podobného dobrodiní, jež byl Nabusumiskunovi prokázal za krále Sanheriba. Tenkrát měl Nabusumiskun býti usmrčen, ale Achikar jej ukryl v domě svém, až hněv králův přešel. Nabusumiskun jest prosbou Achikarovou dojat a ukládá dvěma soudruhům svým, by na jeho místě zabili otroka a mrtvolu jeho eventuálně na důkaz provedení rozkazu králi ukázali. Ke konci (pap. E) se líčí, jak Achikar se skryl v domě Nabusumiskunově a jak Asarhaddon byl zpraven o domnělém vykonání popravy.

Kterak moudré průpovědi původně s touto výpravnou částí souvisely, nelze zjistiti. Snad oba díly nikdy nebyly ideelně spojeny. U příležitosti líčení Achikarova osudu jako dodatek knize byly připojeny jeho domnělé výroky. Román tento jest nejstarším aramským dílem, jež nám po způsobu egyptských papyrů v originále, bohužel jen zlomkovitě, jest zachováno. Dokazuje, že kolem r. 400 př. Kr. (do této doby slušno dotyčné papyry klásti) v pravém slova smyslu již existovala aramská literatura. Taktéž sem patří v Elefantině nalezené papyrové zlomky, obsahující aramský překlad velikého nápisu behistunského (v Persii), v němž Darius I. popisuje svá vítězství.

Jako králové Sanherib a Asarhaddon stejně i Achikar může býti osobou historickou. Zmínka o něm přichází na třech místech řeckého textu knihy Tobiášovy. Dle 1, 21, 22 byl Ἀχιάχαρος (varianty: Ἀχειχαρος, Ἀχειάχαρος) synovcem starého Tobiáše, spravoval vysoké úřady za krále Asarhaddona a ujci svému, jenž dříve u Sanheriba upadl v nemilost, vyprosil amnestii, tak že se směl do Ninive vrátiti. Dle 11, 18, když starý Tobiáš nabyl opět zraku, Ἀχιάχαρος (varianta: Ἀχεικάρ) mu blahopřál. V 14, 10 před smrtí Tobiáš napomíná syna a dodává (dle řeckého rukopisu sinajského): „Pomni, synu, co učinil Nadab Achikarovi (Ἀχεικάρῳ), svému pěstounu. Nebyl za živa svržen do země? A Bůh mu splatil zločin v obličej. A vyšel na světlo Ἀχιχαρος, a Nadab vešel ve věčnou tmou, jelikož chtěl Achikara usmrtiti. Za to, že mně prokázal milosrdenství (1, 22), vyvázl z osidla smrti, jež mu Nadab

nalíčil, a Nadab upadl v osidlo smrti a zničilo jej.“ Tím se doplňuje vypravování aramských zlomků. Nadab jest přetvořenina z Nadan (Nadin). Nevděčný synovec ke konci neušel smrti, již ujci svému byl nastražil. Kterak Achikar posléze od krále byl opět na milost přijat, s mnohými fantastickými podrobnostmi se líčí v pozdějších překladech a přetvarech románu shora uvedených.

Jest velmi pozoruhodno, že ve Vulgátě zmínky o Achikarovi není, vyjma v Tob. 11, 20, kde však čteme: „Veneruntque Achior et Nabath, consobrini Tobiae, gaudentes ad Tobiam et congratulantes ei de omnibus bonis, quae circa illum ostenderit Deus.“ Jméno Achior není totožno s Achikar (אחיקר), nýbrž jest hebrejské אחיאר (taktéž klade syrský text 1, 24). Není tudíž vyloučeno, že řecké poznámky 1, 21. 22 a 14, 10 nejsou původní a že Vulgata representuje text originálnější, dle něhož Tobiášův příbuzný slul Achior, nikoliv Achikar, tak že teprve přeměnou těchto jmen zavdán podnět k pozdějším řeckým vložkám o Achikarovi.

Jinou skupinu papyrů tvoří listiny právní, jež co do obsahu a slohu se velice podobají papyrům shora uveřejněným. Jsou to bohužel jen zetlelé zlomky. Podáváme zde pouze dva dobře zachované dokumenty. Čís. 2. (papyrus 28. u Sachaua) jest dlužní úpis z r. 456 př. Kr. listá žena jménem Jehohan vypůjčila si od Žida Mešullama 4 sekly stříbra na úrok z úroku. Měsíčně mají 2 challury na 1 seklu přirůsti (viz str. 131.). Během jednoho roku má Jehohan peníze vrátiti, jinak jest Mešullam oprávněn, dle libosti dlužnici cokoliv zabaviti.

V čís. 3. dvě ženy předávají třetí ženě jakýsi blíže neoznačený podíl za obvyklých podmínek. Snad se jedná o pozemek, jehož majitel jakožto člen vojenské kolonie v tvrzi Jeb původně byl povinen službou vojenskou, kdežto později tento závazek byl zrušen. Datum smlouvy jest těžce čitelné. Snad jest míněn 27. aneb 17. rok Dareia I. (r. 494 aneb 484) aneb pravděpodobněji 17. Dareia II. (r. 408).

Čís. 4. (papyrus tak zv. strassburský, na tři kusy A—C rozpadlý) nepatří k novému nálezu Rubensohnovu, nýbrž byl již dříve znám. Obsahem se podobá čís. 11. shora (str. 152.) uveřejněnému. Je to dopis židovskou obcí elefantinskou Aršamovi aneb snad přímo králi Dareiovi zaslaný. S Waidrangem (Widarnou) spolčení kněží boha Chnuba u příležitosti zboření chrámu boha Jahu dopustili se ještě jiných zločinů. Zničili díl jisté budovy královské a zasypali v tvrzi Jeb obecní studni. Oproti tomu Waidrang prý dal postavit jakousi zeď k účelu blíže neoznačenému, patrně by tím Židy jaksi obtěžoval. Zajímavá jest zmínka o vzbouření Egypťanů (A 1.) proti Peršanům (str. 134.), při čemž obec židovská hájí svoji loyaltitu.

Čís. 5. jest jakýsi rekurs vznešených členů židovské obce elefantinské (mezi nimi kněze Jedonjaha) proti výnosu Aršamovu, dle něhož v chrámě po znovu-zřízení jeho neměly se přináseti oběti krvavé (viz str. 138.). Vlivná osobnost, Odis jménem, měla v této záležitosti něco podniknouti, snad intervencí svojí pohnouti Aršama, by onen zákaz odvolal.

Čís. 6. pochází z 5. roku Dareia II. (r. 420) a jest obsahem zvlášť zajímavý, ale bohužel jen zlomkovitě zachováno. Jedná se o informace, týkající se slavnosti velikonoční. Kdo jest pisatel Hananjah, nelze blíže určit. Sachau jej stotožňuje s bratrem Nehemiášovým (Hanani, Neh. 1, 2; 7, 2.), v kterémžto případě dopis by byl psán z Jerusalema. Avšak jméno Hananjah se v nomenklatuře oněch dob velmi často vyskytuje. Kromě toho pisatel se dovolává nejenom dekretu královského (jímž se snad ono výjimečné nařízení o dotyčné slavnosti schvaluje, — srovnej 2 Chron. 36, 22; Ezer. 1, 1 násl.), nýbrž i Aršama, jenž byl náměstkem v Egyptě a tudíž neměl v Jerusalemě co dělati. Následkem toho musíme onoho Hananjaha hledati někde mezi židovskými osadníky v Egyptě, nikterak v Jerusalemě. Jako knězi mu příslušelo, by kněží v Elefantine o onom nařízení zpravil. Popisuje blíže, jak se mají slaviti dni 14.—21. Nisanu (srovnej Lev 23, 5—8). Ale v ř. 5. také pátý Nisan se připomíná. Adressáti se mají zdržeti nejenom práce a kvašených pokrmů,

nýbrž i jistých nápojů (v ř. 7.) a pečovati o rituální čistotu. Snad rituál velikonoční již tenkrát obsahoval jakési dodatečné předpisy, o nichž v Písmě sv. není zmínky. Ostatně v této zlomkovité listině sotva se jedná o obyčejný obřad velikonoční, jenž kněžím elefantinským zajisté byl dobře znám a nemusil se jim zvláštním dopisem připomínati, nýbrž o mimořádnou, neznámou slavnost, již dne 5. Nisanu počínající a v pozdějším svém průběhu s velikonoceci spojenou, kterou tenkrát Židé se schválením krále Dareia i mimo Elefantine uspořádali.

Jakkoliv nové papyry pro svoji zlomkovitost poněkud zklamaly, přece nám přinesly neočekávanou sensaci. Obec elefantinská vedle Jahu uctívala ještě jiné bohy, a tím se vysvětluje, proč kněží jerusalemská na dopis z r. 411 neodpověděli (str. 135.). Nechtěli mlti ničeho společného se synkretisty v horním Egyptě, kteří po způsobu cizích přistěhovalců v Samarii (4 Král. 17, 30 násl.) kladli Jahu vedle jiných bohů.

Jahu sluje sice v papyrech častěji אלה שמיא, Bůh nebes, ale ve 2 dopisech přeje se adresátům (židovským osadníkům elefantinským) požehnání bohů. Viz pap. 12, 1: „Bohové vesměs nechť ti pokoj udělí!“ Podobně v pap. 10, 2. Kromě toho v pap. 32, 3 Žid přísahá při bohu ‘Anatjahu, jakési kombinaci z Jahu a z bohyně ‘Anat, také v Palestině a u Foeničanů uctívané (str. 188 č. 20.). Obzvláště závažno jest však co čteme ve velké listině (pap. 18, VII., 1 násl.), obsahující příspěvky mnohých (přes 100) osadníků pro chrám boha Jahu (po 2 seklech): „Peníze, jež byly tohoto dne odvedeny do ruky (kněze) Jedonjaha, syna Gemarjaha, v měsíci Phamenoth, stříbra 31 krš 8 seklů (viz str. 131.), z toho pro Jahu 12 krš 6 seklů, pro Ešumbetela 7 krš, pro ‘Anatbetela stříbra 12 krš.“

Bůh אלה שמיא jest Συμβετύλος, známý z nápisu r. 1902 v Kefer nebu severozápadně od Aleppa v Syrii nalezeného, v jehož prvním řádku se jmenují 3 domácí bozi kraje tamního: „Σειμίω και Συμβετύλω και Λέοντι θεοῖς πατρώοις.“ — ‘Anatbetel (srovnej ‘Anatjahu) jest složenina z ‘Anat a boha Betel. Βαιτύλια

sluly u Foeničanů svaté kameny meteorické (po způsobu kamene v Mekce uctívaného). Byly považovány za sídlo zvláštního boha, jenž později jednoduše převzal jméno, jímž se kámen označoval, t. j. Betel (= sídlo boha).

Z toho plyne, že náboženské představy obce elefantinské připomínají vliv foenický a hamatský. *Σείμιος* shora uvedený jest totožný s bohem Ašima, jehož dle 4 Král. 17, 30 hamatští kolonisté, králem Sargonem do Samarie přesazení, vedle Jahve uctívali. Velmi pravděpodobna je tudíž domněnka, že aspoň díl elefantinských Židů pocházel ze Samarie. Tím by také bylo vysvětleno, proč se v dopise svém r. 408 obrátili k synům Sanballatovým do Samarie.

1. Román o Achikarovi.

A) Pap. č. 49.

¹ . . . Achikar jménem, tajemník moudrý a zkušený, jenž k moudrosti vychovával syna svého . . .
² . . . pravil: Nechť jest mně synem před . . . Achikar . . .
³ [strážce] pečetního prstenu Sanheriba, krále assyrského, . . .
⁴ I naplnil Sanherib, král assyrský, [čas svého života] . . . Sanherib . . .
⁵ Asarhaddon jménem, syn jeho, a stal se králem v Assyrii na místě Sanheriba, otce svého . . .
⁶ . . . jinému synu . . . [králov]ství . . .
⁷ . . . Asarhaddonovi . . .
⁸ . . . assyrského, po . . . syn jeho . . .
⁹ a moudrost jeho a dobrotivost . . . v paláci . . .
¹⁰ klaněli se mu. Předvedl jsem ho před Asarhaddona, krále assyrského, seznal ho . . .
¹¹ . . . ptal se ho. Po té oblíbil si ho Asarhaddon, král assyrský, a pravil: Život . . .
¹² tajemníku moudrý, rádce celé Assyrie, jenž ustanovil syna svého a ne . . .
¹³ . . . Sklonil jsem se a klaněl, totiž [já] Achikar, Asarhaddonovi, králi assyrskému, . . .
¹⁴ . . . Achikar, když jsem užírl tvář Asarhaddona, krále assyrského, přivětivou, odpověděl jsem . . .
¹⁵ . . . král Sanherib, otec tvůj, jenž kraloval, on . . .

B) Pap. č. 50.

¹ Jsem stár, nemohu sloužiti u brány paláce . . .
² Ejhle Nadin sluje, je to syn můj zletilý. On nechť

mne následuje jako tajemník! . . . ³ . . . pečetní prsten bude ti [svěřen], také moudrost moje a . . . ⁴ král assyrský, a pravil ke mně takto . . . ⁵ . . . místo tebe tvůj úřad nechť on spravuje! . . . ⁶ . . . šel jsem do domu svého . . . ⁷ . . . a postavil jsem u brány paláce . . . ⁸ . . . myslil jsem: On dobré [bude hledati] . . . ⁹ . . . jehož jsem já vychoval, snuje . . . ¹⁰ totiž . . . mohu . . . ¹¹ Sanheribovi, králi, otci tvému . . . ¹² jest moudrý, a na radu a slova jeho . . . ¹³ bystře chápe slova, slyší . . . ¹⁴ jelikož syn můj, jenž není synem mým, [nýbrž] synem [sestry mé?] . . .

C) Pap. č. 51.

¹ . . . Asarhaddon, král assyrský, a pravil ² . . . jehož povýšil otec můj, jehož . . . otec můj ³ . . . máš hledati, kdekoliv ho nalezneš ⁴ . . . hlas jeho. Onen Achikar starý, moudrý tajemník, ⁵ . . . on pobuřuje zemi proti nám. Po té, když ⁶ . . . [assyr]ský určil vedle něho dva jiné muže, by vypátrali, jak . . . ⁷ . . . Onen Nabusumiskun veliký vstoupil na rychlého koně . . . ⁸ . . . s ním. Později, po třech dnech . . . ⁹ . . . jiní, kteří [byli] s ním, a já jsem se právě procházel mezi vinicemi. ¹⁰ . . . Nabusumiskun veliký . . . roztrhl šat svůj, bědoval . . . ¹¹ . . . tajemníku moudrý, jenž udílel dobrou radu, jenž byl silným . . . ¹² . . . radu a slova jeho celá Assyrie vyhledávala, ¹³ . . . kterého jsi postavil u brány paláce, on tě očernil . . . ¹⁴ . . . ulekl jsem se, totiž [já] Achikar, odpověděl jsem Nabusumiskunovi, řka . . . ¹⁵ . . . já jsem týž Achikar, jenž tě dříve zachránil před smrtí nevinnou . . . ¹⁶ . . . otec tohoto Asarhaddona, král, zanevřel na tebe . . . ¹⁷ . . . uvedl jsem tě do domu svého, tam jsem ti přinášel . . .

D) Pap. č. 52 I.

¹ jako muž s bratrem svým a ukryl jsem tě před ním. Řekl jsem: Zabil jsem ho, až jsem posléze později za ² mnoho dní tě předvedl před Sanheriba krále a sňal obvinění tvé před ním, tak že zlého ³ ti ničeho neučinil; ba i velice si mne král Sanherib pro to oblíbil, že jsem ti zachránil život a tebe neusmrtil.

Nyní ty, ⁴ jelikož já tobě tak učinil, taktéž učiň mně! Neusmrť mne, vezmi mne do domu svého na nějakou dobu! ⁵ Král Asarhaddon jest, jak známo, milosrdný. Později si na mne vzpomene, bude požadovati rady mé. Tehda ty ⁶ mne můžeš předvésti před něho, a on mně bude darovati život. Na to odpověděl Nabusumiskun veliký a řekl mně: Neboj se, ⁷ zůstaneš na živu, Achikare, otče celé Assyrie, jehož rady král Sanherib a obyvatelé Assyrie ⁸ [poslouchali] . . . Nabusumiskun veliký pravil soudruhům svým, těm dvěma mužům, kteří [byli] s ním: ⁹ . . . Dám vám radu . . . a dobrá rada je to ¹⁰ . . . na to odpověděli oni dva mužové a řekli mu: Ty nám prikazuješ, ó Nabusumiskune veliký, ¹¹ . . . blízko. Odpověděl Nabusumiskun veliký a pravil jim: Slyšte mne ¹² . . . Tento jest Achikar veliký . . . [strážce pečetního] prstenu Asarhaddona . . . on, a na jeho radu a slova ¹³ [spoléhali] všichni obyvatelé Assyrie. My ho nesmíme usmrtiti . . . svého sluhu (aneb: kleštěnce) vám dám. On má býti utracen ¹⁴ v horách. Ten necht jest náhradou za Achikara . . . jiní mužové, král . . . ¹⁵ . . . [kdyby si přál] mrtvolu tohoto Achikara viděti, později . . . mrtvolu onoho sluhy, mého otroka.

E) Pap. č. 52 II.

¹ Až později Asarhaddon . . . ² o něm, a srdce Asarhaddonovo . . . ³ dary (svrchky) vám dám dle . . . ⁴ zlíbilo se oněm dvěma soudruhům jeho . . . ⁵ Jednej dle toho, co míníš . . . ⁶ onen sluha (kleštěnec) místo Achikara . . . ⁷ V onen čas proslechlo se . . . ⁸ krále usmrcen byl. Po té Nabusumiskun . . . ⁹ přinášel mně tam . . . ¹⁰ by předvedeni byli před pána mého . . . ¹¹ přinesl mnoho a hojné dary . . . ¹² šel ke králi Asarhaddonovi [a pravil:] ¹³ Šel jsem, nalezl jsem Achikara . . . ¹⁴ Král se ptal obou mužů . . . ¹⁵ pravil . . . až Asarhaddon . . .

2. Pap. č. 28 (z r. 456).

¹ Dne 7. Kisleva, t. j. 4. měsíce Thotu roku 9. Artahšassu ² krále, pravila Jehohan, dcera Mešalleka, žena z tvrze Jeb, Mešullamu, synu ³ Zakkura, Židu

z tvrze Jeb, takto: Odevzdal jsi mně jako půjčku stříbra sekly ⁴ čtyři, to jest čtyři, dle váhy královské, i s úrokem, jenž na můj účet přiroste, ⁵ stříbra dva challury na jeden sekel měsíčně, celkem stříbra osm challurů ⁶ na jeden měsíc. Jakmile úrok přiroste ke kapitálu, úrok stejně jako kapitál se zúročí, ⁷ jeden jako druhý. A jakmile uplyne rok a nezapravila jsem ti tvé peníze, ⁸ jakož i jejich úrok naznačený v tomto úpise, ty Mešullam a synové tvoji jste oprávněni ⁹ si vzít do zástavy cokoliv u mne nalezneš, dům z cihel, stříbro, zlato, ¹⁰ měď, železo, otroka, otrokyni, ječmen, špaldu, jakékoliv potraviny, jež u mne nalezneš, ¹¹ až budeš uspokojen ohledně svých peněz a jejich úroků. A nesmím ti říci: Vrátila jsem ti ¹² tvé peníze i s úrokem, pokud tento úpis jest v tvé ruce, a nemohu zažalovati ¹³ tebe před místodržitelem a soudcem, řkouc: Zabavil jsi mně něco — pokud úpis ¹⁴ tento jest v tvých rukou. A kdybych zemřela a nezaplatila ti tyto peníze i s úrokem, ¹⁵ mají moji synové tyto peníze i s úrokem ti zaplatiti. A kdyby ¹⁶ ti nezaplatili tyto peníze i s úrokem, jsi ty, Mešullam, ¹⁷ oprávněn, sobě vzít jakékoliv potraviny a cokoliv u nich nalezneš, do zástavy, až budeš uspokojen ¹⁸ ohledně svých peněz a jejich úroků. Nemohou tě zažalovati před místodržitelem ¹⁹ a soudcem, pokud tento úpis jest v rukou tvých. I kdyby šli k soudu, nedostali by za pravdu, ²⁰ pokud tento úpis jest v tvé ruce. Psal Natan, syn 'Anani, tento úpis ²¹ dle diktátu Jehohany, a svědkové při tom: Svědek Oše'a, syn Galgûla, ²² Hodujah, syn Gedaljaha, Ahio, syn Pelatjaha, Agor, syn Ahio. ²³ Tento jest úpis o penězích, jež vystavila Jehohan, dcera Mešalleka, Mešullamu, synu Zakkurovu.

3. Pap. č. 30 (z r. 494, 484 aneb 408).

¹ Dne 2. měsíce Epiphi roku 27. (?) krále Darajawauše pravila Selû'a, dcera ² Kenajaha, a Jetoma, sestra její, Jeho'or, dceři Šelomama: Přenechaly jsme ti polovici ³ podílu, jež nám udělili soudcové královští a vojevůdce Duk na místě polovice podílu, která ⁴ ti přináležela u Nohabty. Později kdykoliv nelze nám

více souditi se s tebou o onen podíl ⁵ aneb o něco, co jsme ti vůbec nedaly. [Také] nesmí bratr aneb sestra, syn aneb dcera, příbuzný ⁶ aneb cizí se souditi s tebou. Kdo by se s tebou o onen podíl chtěl souditi, jež jsme tobě přenechaly, ten ti zaplatí ⁷ 5 krš stříbra, a tvůj podíl ti k tomu dále zůstane. ⁸ Svědkové: ⁹ Hoše'a, syn Jarhijaha, ¹⁰ Šelomam, syn Jod . . . ¹¹ Se-fanjah, syn Maki.

4. Papyrus strassburský.

A)

¹ . . . mezi tím, co oddíly Egyptanů se vzbouřily, neopustili jsme svoji stráž ² a žádné provinění v nás nebylo shledáno. V 14. roce krále Darajawahauše (t. j. r. 411), když pán náš Aršam ³ odešel ke králi, následující [byl] zločin kněží boha Chnuba: Uzavřeli ve tvrzi Jeb ⁴ smlouvu s Waidrangem (Widarnou), jenž zde byl náměstkem, dali mu peníze a dary (svrchky). Jest jistá část (?) ⁵ obilnice (?) královské, kterou ve tvrzi Jeb zbořili, a zároveň vystavěl [Waidrang] jakousi zeď uprostřed (?) tvrze Jeb.

B)

¹ Vystavěl tedy onu zeď uprostřed tvrze. Je [také] jistá studně, která jest zbudována ² uprostřed tvrze a nepostrádá vody k napájení posádky, tak že i když u velikém počtu jsou přítomni, ³ mohou [všichni] z oné studně vodu pít. Tito kněží Chnubovi zasypali onu studni. Kdyby se vyšetřování ⁴ provedlo stran soudců, vyšetřovacích úředníků [a] tajných zvědů, kteří jsou ustanoveni v okrsku jižního kraje, ⁵ přesvědčil by se pán náš o tom, co my pravíme. Také nemáme na tom podílu.

C)

¹ . . . v zásobárnách (?) v tvrzi Jeb . . . ² . . . my . . . ³ . . . nebude-li nalezeno . . . ⁴ . . . Egyptané by přinesli z . . . ⁵ . . . zhotoviti tam bohu Jahu . . . ⁶ . . . ⁷ . . . proto nás obtěžovali . . . ⁸ . . . výpravu vzali [a] si osvojili . . . ⁹ . . . zlíbí-li se pánu našemu,

mnoho . . . ¹⁰ . . . my z posádky . . . ¹¹ . . . zlíbí-li se pánu našemu, nechť se ustanoví . . . ¹² . . . my, [zlíbí-li se] pánu našemu . . . ¹³ . . . věci, které . . . ¹⁴ . . . co nám patří, co zničili . . .

5. Pap. č. 5.

¹ Sluhové tvoji: Jedonjah, syn Gem[arjaha] jménem, jeden — ² Ma'uzi, syn Natana jménem, jeden — ³ Šema'jah, syn Haggai jménem, jeden — ⁴ Hoše'a, syn Jatoma jménem, jeden — ⁵ Hoše'a, syn Natana jménem, jeden — dohromady pět mužů, ⁶ Syenští z tvrze Jeb . . . ⁷ takto praví: Když náš pán . . . ⁸ a chrám boha Jahu, který . . . ⁹ v tvrzi Jeb, jakož dříve [vysta]věn byl, ¹⁰ a ovce, hrdličky, kozy [a] pražma se tam nemají připravovati, ¹¹ nýbrž [jen] kadidlo [a] obět pokrmná . . . ¹² a pán náš Odis (?) nechť [se postará, by] . . . ¹³ dal do domu pána našeho . . . ¹⁴ ječmene artaby (míry) . . .

6. Pap. č. 6. O slavnosti velikonoční (r. 420).

¹ . . . ² . . . Jedonjahovi a soudruhům jeho, posádce židovské, váš bratr Hananjah. Pokoj bratru mému Bůh (bohové?) . . . ³ a nyní: Tento rok, rok pátý Darajawahauše krále, bylo posláno od krále Aršamovi . . . ⁴ . . . [Ži]dé. Tedy vy takto počítejte: Čtr[náctého] . . . ⁵ . . . a od dne pátého až do dne jedenadvacátého . . . ⁶ . . . buďte čisti a chraňte se práce . . . ⁷ . . . nepijte, a vše, co jest kvašené, ne . . . ⁸ . . . [od] západu slunce až do jedenadvacátého Nisanu . . . ⁹ . . . vstupte do příbytků svých a zavřete, mezi dny . . . ¹⁰ . . . ¹¹ . . . Bratru mému Jedonjahovi a soudruhům jeho, posádce židovské, bratr váš Hananjah.

Poznámky.

Na str. 15. ř. 16. škrtni (' = y).

Ke str. 19. ř. 3. a 12. — taktéž str. 21. Jiní počítají 13 mukarribů. Počet mukarribů a králů sábských se snad vůbec podstatně zvýší po prozkoumání epigrafických památek Glaserem zanechaných. Oplesky jeho nápisů se luští ve Vídni pod řízením profesora dra. D. J. Müllera a dotyčné texty budou vydány vídeňskou akademií věd. Kromě toho vytiskne berlínská „Vorderasiatische Gesellschaft“ jiné nápisové dílo, jež Glaser sám před smrtí skoro dohotovil. Po té snad se definitivně rozhodne dlouhotrvající spor o vyšším stáří království ma'inského oproti říši sábské.

Na str. 26. ř. 5. čti Salhin (místo Salhim), eventuelně Salhân.

Ke str. 47. ř. 1. Často se vyskytující výraz: „wmswd M'n b(n) mswd Mn'n“, t. j. „a kněz ma'inský z (v) chrámu Man'an“ dle jiných by se měl překládati: „a rada ma'inská ve sněmovně Man'ân (?)“. Výklad první, jemuž dáváme přednost, nepostrádá pravděpodobnosti (musauwid = kněz, maswad = chrám), jelikož se vždy jedná o dary a odkazy bohům věnované.

Na str. 92. ř. 7. zdola čti 858—856 (místo 859—857).

Ke str. 118. ř. 21. násl. Jiní vidí v Panammovi, synu Karala, a v Panammovi, synu Bar Sura, dvě různé osoby. Pak bychom celkem získali následující dynastii v Sam'al-Ja'udi: Gabbar — syn — Chajâ — Kalammu . . . Karal — Panammu I . . . Bar Sur — Panammu II. — Bar Rekab. Nápis Hadadúv by pocházel asi z r. 760.

Na str. 139. ř. 3. zdola čti 331 (místo 321).

Na str. 184. v nápisě č. 4. v ř. 2. čti Ešmun'azar (místo Ešman . . .).

Obsah.

	Str.
Úvod	5
K povšimnutí	7

Část první.

Nápisy jihosemitské.

I. Obchodní význam jižní Arábie. Říše ma'inská a sábská. Tamní nápisy a výzkumné cesty	9
II. Nápisy ma'inské	36
III. Nápisy hadramautské a katabanské	55
IV. Věnovací desky sábské soukromého obsahu	60
V. Nápisy sábské z doby 'Alhana Nahfana	68
VI. Nápisy o průtrži hráze maribské	77

Část druhá.

Nápisy severosemitské.

I. Aramové — Nabatové — Palmyra — Foeničané. Severosemitské nápisy a objevy	85
II. Starší aramské nápisy	115
III. Aramsko-židovské papyri z Elefantine	127
IV. Nápisy nabatské	155
V. Nápisy palmyrské	162
VI. Nápisy foenické a punské	176
VII. Nápisy hebrejské z Palestiny	199
VIII. Dodatek. Nejnovější nápisy aramské	206
Poznámky	221

PŘÍLOHY.

Tab. 2.

ayc&liwol yif y y l y l y i y k y z i y w i z z i x q h
y i x y o i w f i w o l y i x y a i x l y i a y z i x y z
y y w l o g i z y y l y a y i z y o i y p y i y z y w l o q i z
w i y q f i y l y i l f i a i q g i a q f a g i z l o i a a y a y i y a z
y i a f y a y y i w a q g y i a x y a y y i q a a q q i y y l y i a w o i
y i a n y l y y i a f y a y y i p y o i y l y y i a f y a y y i a y p
y i a n y l y y i a f y a y y i p y o i y l y y i a f y a y y i a y p

Staré písmo severosemitské. Nápis Zakirův ř. 1.—7. (str. 121).

Tab. 3.

*////////////////////// ԿՊԼ *////////////////
 շԿՀԾԴ ԿԿ ԿՂՎԿԼԻ Կ////////////////
 շՊԼԿ ԿՊԼ ԿՂՊՂՁ Կ////////////////
 շԿՀԾԴ ԿԿ ԿՂՎԿԼԻԼ Կ//////////////// *ԿԿԶԻ
 ԿԿԿՂ ԿՂՊՂՁ ԿԼԻ ԻԶԿԿ ՊՍԿՂԼ
 *ԿԿԶԻ շՊԼԿ ԿՂ ԿԻԴՀ ԼԿԿԶ Ձ
 ՁԻԿ* ԿԿ ՊԿՎԴ ՊՍԿՂԻ ՁՊԴԿԿԿԿ
 ////////////////// Ձ Ձ ԿԻԲԿԻ ԿՂ ԿՊԴ. *ԿԿԶԻ
 *ԿԿԶՎԿԴ ԿԼԿԿՎԴ ԿԿԿԿ Ձ ԿԼԻ
 ////////////////// * ԿՂՊ ՁՂ ԿԼԻԼ *ԿԿԶԻ շՊԼԿ
 ԿԻԿԶՎ ԿԿԴ ԿԿՊ ԿԼԲԿ ԿԼԲԿ ԿԿ
 ԿԼԲԿ ԼԿ ԿԿ ԿԼԲԿ ԿԿԼԿ Ձ
 ՎԿԿԴ ԿՊԼԿԴ ՊԿՎԿ ՊԿՎ //////////////////
 շԿՀԾԴ ԿԿ ԿՂՎԿԼԻԼ ////////////////// ԿԼ
 ՊԿՎԴ ՊՍԿԼԼ ՊԿՂ ԿԻԶԿ ԿԿ
 ////////////////// ՊԿՂ ԿԻԶ ////////////////// ԿԿ

Tab. 4.

4094)74747994
44740944444
04944794444
90497994444
44444

Písmo punské (nápis z Karthaginy, str. 196 čís. 40.) (ř. 5. a 6.)

97/7/90 7/0
77 7777777709
770 777777777
770777777777777

Písmo novopunské (nápis z obvodu Gelmy, str. 198 čís. 47.)
(ř. 1. a 2.)

Tab. 5.

אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא
 אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא
 אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא
 אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא
 אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא
 אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא
 אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא

Písmo palmyrské (str. 172 čís. 14).

אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא
 אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא
 אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא
 אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא
 אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא
 אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא
 אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא אבא

Písmo sinajské (str. 102).

Překlad: Pozdrav! 'Abdel'azza, syn Ausúv.
 Pozdrav! 'Abdusara, syn Tintilúv,
 a Ausulba'li, syn Garmullahi, syna Haitimu.

Tab. 6.

Handwritten text in Nabatean script, consisting of approximately 15 lines of cursive characters.

Pismo nabatské. Nápis z Petry (str. 157).

Opis nápisu sábského.¹⁾

- 1 H'n 'šw' wbnjhw krb'tt w . . .
- 2 ḥjwm wlḥj'tt bnw jdm hqnjw
- 3 šjmhmw t'lb rjmm b'l tr't zn
- 4 šlmn hgn wqh t'lb 'dmhw bnj
- 5 jdm bms'lhwlwfjhmw wwfj
- 6 'wld chmrhmw t'lb rjmm 'dj bj
- 7 t bnj jdm wwfj 'dmhmw whmw fh
- 8 mdw chl wmqm t'lb rjmm bzt
- 9 hwfjhmw bkl 'ml' stml'w b
- 10 'mhw wbzt hwfjhmw bn kl ms
- 11 b' sb'w lšw'n mr'hmw 'lbn nh
- 12 fn bn bt' whmdn wl s'dhmw t
- 13 'lb fr' dtm²⁾ wchrf 'dj 'rdh
- 14 mw wmšjmthmw wl s'dhmw t'lb
- 15 'fql w'tmr sdqm 'dj 'rdhmw wm
- 16 šjmthmw wl s'dhmw ḥzj 'mr'hmw b
- 17 nj hmdn wš'bhmw ḥšdm wwd' wtb
- 18 r wdr'n kl drhmw . . .mw wzjššj
- 19 n bhmw bt'

Opis nápisu Zakirova.

- 1 [N]šb' zj šm zkr mlk [h]mt wl's l'lw . . .
- 2 znh zkr mlk hmt wl's 'š 'nh 'nh w . . .
- 3 . . j b'lšmjn wqm 'mj whmlknj b'lšm . . .
- 4 zhk whwhd 'lj brhdd br hz'l mlk 'rm š . . .
- 5 'šr mlkn brhdd wmhnth wbrgš wmhnth . . .

1) ' = ن, ' = ع, ḥ = م, ṭ = ط, ṣ = ص, q = ك, s = د, š = ش.
V jihoarabském písmě vyskytují se (jako v nynější arabštině) ještě jiné tak zvané emfatické souhlásky, totiž ṭ (anglické th), ḍ (anglické měkké th), ch (španělské j), kromě toho: ḍ, ẓ a ṛ (r grasseyé, gh).

2) V nápise má správněji státi dt'.

6 qwh wmĥnth wmlk 'mq wmĥnth wmlk grg[m]
7 [wmĥ]nth wmlk šm'l wm[hnt]h wmlk mlz ...

Opis nápisu z Teimy.

1 ... 'lhn ... '
2 zj ... m šlmšzb br p̄srj
3 ... lm zj hgm lhn 'lhj
4 t̄jm' š . . w lšlmšzb br p̄srj
5 wlzr'h bbjt šlm zj hgm wgr
6 zj jĥbl swt' z' 'lhj t̄jm'
7 jnshwhj wzr'h wšmh mn 'npj
8 t̄jm' wh' z' šdq̄t' zj j ...
9 šlm zj mĥrm wšngl' w'šjr'
10 'lhj t̄jm' lšlm zj hgm ' ...
11 mn ĥql' dq̄ln 16 wmn šjmt'
12 zj mlk' dq̄ln 5 kl dq̄ln
13 [21] ... šn' bšn' w'lhn w'nš
14 l' jhn ... lšlmšzb br p̄srj
15 mn bjt' znĥ wl[zr]'h wšmh
16 mnjt' znĥ

Opis nápisu punského.

1 Lrbt ltnt pn b'l
2 wl'dn lb'l ĥmn
3 'š ndr ĥn' bn '
4 bdmlq̄rt bn 'b
5 d'šmn

Opis nápisu novopunského.

1 T̄n' 'bn z ltb
2 b' 'št mššn'š
3 n bn mtnbl 'w'
4 šnt šb'm w'mš.

Nápis obsahuje následující pravopisné chyby (viz str. 108.):
V ř. 1. čti 'bn (místo 'bn). V ř. 2. má státi b' (nikoliv b').

V ř. 3. dlužno správněji psáti ḥw' (nikoliv 'w'). V ř. 4. čti whmš (místo w'mš). Hrdelnice ' ḥ ' se v řeči nevyslovovaly a proto se v písmě bez pravidla míchají.

Opis nápisu palmyrského.

- ¹ Šlm' dnh dj jwljs 'wrljs
- ² zbjd' br mqjmw br zbjd' 'štwr
- ³ bjd' dj 'qjm lh tgr' bnj šjrt'
- ⁴ dj nht 'mh l'lgšj' ljqrh bdjl
- ⁵ dj špr lhwn bjrḥ njsn šnt 558.

Opis nápisu sinajského.

Šlm 'bd'l'z'

br 'wšw

šlm 'bddwšr' br tntlw

w'wšlb'lj br grmlhj br ḥjtmw

Opis nápisu nabatského.

¹ Qbr' dnh wšrjh' rb' dj bh wšrjh' z'jr' dj gw' mnḥ dj bh
btj mqbrjn 'bjdt gwhjn

² wkrk' dj qdmjhm w'rkwt' wbtj' dj bh wgnj' wgnt smk'
wb'rwṯ mj' wšhwṯ' wṯwrj'

³ wš'rt kl 'sl' dj b'trj' 'lh ḥrm wḥrg dwšr' 'lh mr'n'
wmwtbh ḥrjš' w'lhj' klhm

⁴ bštrj ḥrmjn kdj bhm ppqdwn dwšr' wmwtbh w'lhj' klhm
dj kdj bštrj ḥrmj' 'nw jt'bd wl' jtšn'

⁵ wl' jtṗss mn kl dj bhm mnd'm wl' jtqbr bqbr' dnh 'nwš
klh lhn dj ktjb lh tn' mqbr bštrj ḥrmj' 'nw 'd 'lm.

- Svazek XIX.:** „Mozek a duše“. Napsal Dr. Štěp. Pawlicki. Přeložil Fr. Jos. Mergl. Cena 80 h.
- Svazek XX.:** P. Bern. Duhra T. J. „Bajky o jesuitech“. Přeložili a doplnili Dr. Jos. Tumpach a Dr. Ant. Podlaha. S dodatkem „Co jsou jesuité?“ od P. Jos. Svobody T. J. Cena K 12-60.
- Svazek XXI.:** Dra. Rich. Špačka „Práce ve světle zjevení Božího“. Cena 80 h.
- Svazek XXII.:** „Katolická filosofie dějin“. Napsal Louis Leroy, přel. Vojtěch Kameš. Cena 80 h.
- Svazek XXIII.:** „Několik vynikajících katolických povah XIX. století“. Napsal L. z Hammersteinů, přel. prof. Jan Kosina. Cena K 2-80
- Svazek XXIV.:** Dra. Jana Sýkory „Pravost, neporušenost, věrohodnost a příslušná vážnost knih novozákonních vůbec, evangelíí pak zvlášť“. Cena K 1-60.
- Svazek XXV.:** P. J. A. Krose: „Jak náboženské vyznání působí na mravnost“. Přeložil Dr. Karel Kašpar. Cena 1 K.
- Svazek XXVI.:** Fr. Tom. Cámary „Náboženství a věda“. Odpověď na Draperovy Dějiny konfliktů mezi náboženstvím a vědou. Přel. A. Frecr. Cena K 4-80.
- Svazek XXVII.:** „Východní církevní otázka a úkol Rakouska při jejím řešení“. Napsal prof. Dr. Alb. Ehrhard. Přeložil Dr. K. B. Kašpar. Cena 1 K.
- Svazek XXVIII.:** „Věra katolická dokázaná a obhájená slovy a důvody nepřátel“. Napsal Jak. Bottau. Ve výběru z vlaš. podává ThC. J. Mergl. Cena K 2-50.
- Svazek XXIX.:** Fr. Tischera: „Heřman hrabě Černín z Chudenic“. Cena K 3-50.
- Svazek XXX.:** „O bolesti“. Napsal Msgr. Em. Bougaud, biskup lavalský. Přel. Ant. Melka. Cena 90 h.
- Svazek XXXI.:** „Bedřich Nietzsche a jeho filosofie.“ Napsal Dr. Ant. Podlaha. Cena K 1-80.
- Svazek XXXII.:** P. Vavřilce Wintery „Odboj Broumovských“ Cena 60 h.
- Svazek XXXIII.:** Dra. J. Kachníka „Dějiny filosofie“. Cena K 4-10.
- Svazek XXXIV.:** „Základní nauky církve katolické, jak je podává a proti moderním bludům sociálním hájí papež Lev XIII. Z projevů papežových sestavil Dr. Česlav M. Schneider. České vydání pořídil prof. Václav Müller. Cena K 4-70.
- Svazek XXXV.:** Dra. Jaroslava Sedláčka „Úvod do knih Starého Zákona“. Cena 5 K.
- Svazek XXXVI.:** Prof. Dr. Al. Musila „Od stvoření do potopy.“ Cena 2 K.
- Svazek XXXVII.:** „Animismus“. Napsal Dr. A. Borchert, přeložil Vojt. Vávra. (Cena 2 K 25 h.)
- Svazek XXXVIII.:** Dr. Al. Soldáta „Bytová otázka dělnická“. Cena K 1-70.
- Svazek XXXIX.:** Prof. Františka Vacka „Sociální dějiny české doby starší“. Cena 5 K 90 h.
- Svazek XL.:** Dr. R. Špačka „Božství Ježíše Krista“. Apologeticko-dogmatická úvaha. Cena 1 K 30 hal.

- Svazek XLI: Dr. Al. Soldáta „O jednotli a nerozlučnosti manželství“. Cena 2 K.
- Svazek XLII: P. Fr. Žák: „O modlitbě prosebné.“ Cena 1 K.
- Svazek XLIII.: P. A. Špaldák T. J.: „Člověk a zvíře“. Sbírkka klassických studií o anthropomorfsickém pojímání života zvířat. S filosofickým úvodem „O duši zvířat“. K 1'60.
- Svazek XLIV.: Dr. J. Samsour: „Církevní dějiny obecné“. (Seš. 1.-21.)
- Svazek XLV: P. Maryana Morawskébo „Večery u jezera Genevského“, přel. R. Korec. Cena 1 K 90 h.
- Svazek XLVL: „Spiritismus“. Napsal Dr. Alois Kudrnovský. Cena K 4'35.
- Svazek XLVII.: „Biblické zprávy v různém světle.“ I. Kniha východu Hebreů z Egypta. Výklady Sedláčkova starozákonního semináře při theologické fakultě c. k. české university v Praze. Cena K 2'20.
- Svazek XLVIII.: „Antika a křesťanství“. Napsal František Pohunek. Cena K 1'25.
- Svazek XLIX.: Dr. Fr. Grivce „Východní otázka církevní“ Ze slovinského přel. A. Jašek a F. Jemelka. Cena 65 hal.
- Svazek L.: R. P. Badet: „Ježíš a ženy v evangeliu.“ Dle pátého vydání francouzského se svolením autorovým přeložil František Vaňous. Cena K 1'80.
- Svazek LI.: Dra. Jos. Bilczewského, arcibiskupa ve Lvově, „Eucharistie ve světle nejstarších památek literárních, ikonografických a epigrafických“ S četnými obrazy. Z polského originálu podává Dr. Josef Tumpach. Cena K 6'—.
- Svazek LII.: Dr. Frant. Kryštůfka „Rozluka církve a státu ve Francii.“ Cena K 2'—.
- Svazek LIII.: Dra. Viléma Stanga „Socialismus a křesťanství.“ Z anglického přeložil Ferdinand Romportl. Cena K 1'70.
- Svazek LIV.: Dr. V. Šandy „Starosemitské náplsy.“ Cena K 2'50.

Na řadu přijdou: Dr. Václava Hazuky „Mojžíš a Hammurabi. Srovnávací studie starozákonní“. — Dr. Fr. Gabryla „Noštika“. Z polského podává J. Snížek. — Biskupa Em. Bouganda: „Zpověď a eucharistie.“ Přeložil Ant. Melka. — „Vznik soustav planetárních dle theorie Kant-Laplaceovy.“ Úryvek z knihy P. Karla Brauna T. J. „O kosmogonii“. Volně přeložil Cyr. Meth. Hercík. — „Umění víry“; napsal Aug. Nicolas, z francouzského podává Fr. Schroller. — P. Coconniera O. S. D. „Hypnotismus“, přeložil Josef Filipi. — „Výbor listů sv. Kateřiny Sienské“ podává Dr. K. Vrátný. — „Stručné dějiny křesťanského umění výtvarného se zvláštním zřetelem k zemím českým“ od Dra. A. Podlahy (s hejnými obrazy). — „Ženská otázka“ od prof. Dra. J. Sedláka v Brně. — „Dějiny staršího písemnictví křesťanského“ s připojenou anthologií. — Aesthetika všeobecná i zvlášť. — Astronomie a ma. j.

Vzdělavací knihovna katolická

vychází v seš. o 3 arších. — Cena sešitu 50 hal.

Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba v Praze.